

SUOMEN ORTODOKSINEN KIRKKO-OIKEUS, OIKEUSLÄHTEET JA TEORIA

Jaika Silkkola
Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Maisteritutkielma
Hallinto-oikeus
2018

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus, oikeuslähteet ja teoria

Tekijä: Jaika Silkkola

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Hallinto-oikeus

Työn laji: Tutkielma_X_Laudaturtyö__Lisensiaatintyö__Kirjallinen työ__

Sivumäärä: XIII+121

Vuosi: 2018

Tiivistelmä:

Tämä tutkimus käsittelee Suomen ortodoksista kirkko-oikeutta, sen oikeuslähteitä ja teoriaa. Suomen ortodoksinen kirkko-oikeuden on todettu muodostuvan positiivisesta oikeudesta, kanonisesta oikeudesta ja ylipositiivisesta arvopohjasta. Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus sijoittuu sekä Suomen pohjoismaisen oikeuskulttuurin että ekumeenisen patriarkaatin oikeuskulttuurin alueelle, joka on oma *sui generis* oikeusjärjestelmänsä. Tutkimuksessa todetaan, että Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus muodostaa oman oikeudenalansa. Kirkko-oikeus, jonka alaisuudessa sekä Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus että Suomen evankelisluterilainen kirkko-oikeus ovat, sijoittuu Suomen oikeusjärjestelmässä erityishallinto-oikeuden ja itsehallinto-oikeuden alaisuuteen. Ortodoksinen kirkko-oikeus on Suomessa yhtä aikaa sekä muuttumatonta että muuttuvaa. Muuttumatonta se on kirkon sisäiseen autonomiaan kuuluvalla alueella, jossa ratkaisut perustuvat pyhään traditioon ja kanoniseen oikeuteen. Tilanteissa, joissa Suomen lainsäädännön tai perusoikeuksien katsotaan olevan ristiriidassa ortodoksinen kanonisen oikeuden kanssa, tulee kiinnittää huomiota korkeimman oikeuden päätökseen KHO 1761/2/09, jossa korkein oikeus on todennut oikeuden tulkita kirkon oppia kuuluvan kirkon sisäisen autonomian piiriin. Kanonisen oikeuden ja muun Suomessa voimassa olevan lainsäädännön välillä ei näin ollen ole ristiriitaa. Jos ristiriidan katsotaan olevan olemassa, on kyseessä puutteellinen tietämys kirkon kanonisesta perinteestä ja kanonisen oikeuden soveltamisalasta.

Tutkimuksessa on hahmoteltu Suomen ortodoksinen kirkko-oikeuden kirkko-oikeudellisia periaatteita. Periaatteiksi on tässä tutkimuksessa nimetty raamatullisuus, kanonisuus, kanonien etusija, katolisuus, paikallisuus, traditioskollisuus, kanonimyönteisyys ja sitoutumisperiaate. Periaatteiden todetaan eheyttävän Suomen ortodoksista kirkko-oikeutta. Tutkimuksessa on pohdittu valitusmahdollisuutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen pappeuden menetystä koskevassa asiassa. EIT:n tulkintakäytännön perusteella voidaan todeta, ettei pappeuden menettämistä koskeva valitus tulisi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa menestymään. Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus on parhaimmillaan kuin sävelten sinfoniaa, joka muodostuu sekä positiivisesta lainsäädännöstä, kanonisesta perinteestä että ylipositiivisesta arvopohjasta. Positiivisen ja kanonisen kirkko-oikeuden yhtensovittamisen pitäisi olla tasapainoista hyvän hallinnon mukaista hallintotoimintaa, joka on avointa ja läpinäkyvää sekä näyttää myös ulospäin oikeudenmukaiselta ja perustellulta.

Tutkimuksen lopussa on hahmoteltu Suomen ortodoksinen kirkko-oikeuden teoriaa ja todettu, että kirkko-oikeuden khalkedonilainen ratkaisu onnistuu kuvaamaan ortodoksinen kirkko-oikeuden kahta ”luontoa”. Khalkedonilaisen ratkaisun lisäksi Suomen ortodoksista kirkko-oikeutta voidaan kuvata kolminaisuuden mallin avulla. Kolminaisuuden mallin mukaisesti ortodoksinen kirkko-oikeuden voidaan katsoa muodostuvan kolmentasoisista oikeuslähteistä, jotka yhdessä ja ykseydessään muodostavat Suomen ortodoksinen kirkko-oikeuden.

Avainsanat: Ortodoksinen kirkko, kirkko-oikeus, kanoninen oikeus, oikeuslähteet, oikeusperiaatteet, oikeuskulttuuri, oikeusteoria

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_X_

University of Lapland, Faculty of Law

The title of the pro gradu thesis: The Orthodox Church Law of Finland, Legal Sources and Legal Theory

Author: Jaika Silkkola

Degree programme / subject: Administrative Law

The type of the work: pro gradu thesis laudatur thesis

Number of pages: XIII+121

Year: 2018

Summary:

This study examines the Orthodox Church Law of Finland, its legal sources and legal theory. The aim of the study is to define what the Orthodox Church Law of Finland is, its legal sources, remedies and its legal theory. In this study a hierarchy of legal sources within the Orthodox Church Law of Finland has been created. The Orthodox Church Law of Finland is located in the jurisprudence of both the Nordic legal culture and the legal culture of the Ecumenical Patriarchate, which is its own *sui generis* legal system. The study states that the Orthodox Church Law of Finland is a branch of law of its own. The Orthodox Church Law of Finland is both unchangeable and changing at the same time. It is unchangeable in the area of the Church's internal autonomy, where judicial decisions are based on sacred tradition and the canon law of the Orthodox Church. In situations where Finnish law or fundamental rights are considered to be in conflict with orthodox canon law, attention should be paid to the Supreme Administrative Court's decision 1761/2/09, in which it's stated that the Church has the right to interpret Church teachings within the Church's internal autonomy. Consequently, there is no contradiction between the canon law and Finnish law.

The study has outlined the legal principles of the Orthodox Church Law of Finland. The principles are found to guarantee the integrity of the Orthodox Church Law of Finland. The study has examined the possibility of appeal to the European Court of Human Rights in the matter concerning the defrocking of the priest. Based on the ECHR's previous rulings, it's quite clear that a possible appeal would not succeed in the ECHR. The Orthodox Church Law in Finland is at its best like a symphony between positive secular law and canonical tradition. The reconciliation of positive secular law and canonical church law should be a matter of balanced and well-governed administration that is transparent and also appears fair and justified. At the end of the research, the theory for the Orthodox Church Law of Finland has been outlined. Theological Law Positivism and Critical Law Positivism cannot offer a suitable platform for the theory. Instead the Chalcedonian Solution to Church Law is a usable theoretical concept although it cannot fully describe the legal sources of the Orthodox Church Law of Finland. The best model for a suitable theory is found to be the Theory of Trinity.

Keywords: Orthodox Church, church law, canon law, legal sources, legal principles, legal culture, legal theory

I give a permission the pro gradu thesis to be read in the Library

SISÄLLYSLUETTELO

LÄHDELUETTELO	V
LYHENTEET	XIII
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymysten rajaus.....	1
1.2 Tutkimusmetodi ja lähteet.....	11
1.3 Keskeisiä käsitteitä	13
1.3.1 Autokefalia.....	13
1.3.2 Autonomia.....	14
1.3.3 Ekumeeninen patriarkaatti.....	14
1.3.4 Pyhä synodi ja synodi.....	16
1.3.5 Kirkko.....	17
2 KIRKKO-OIKEUS OIKEUDENALANA, VALTION JA KIRKON VÄLINEN SUHDE SEKÄ HUOMIOITA SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON KIRKKO- OIKEUDESTA	20
2.1 Kirkko-oikeus oikeudenalojen systematiikassa	20
2.2 Kirkko-oikeuden erityispiirteitä oikeustieteen ja teologian rajapinnoilla.....	24
2.3 Uskontopakosta yleiseen uskonnonvapauteen sekä evankelis-luterilaisen kirkkolainsäädännön kehitys Suomessa	27
2.4 Valtion ja kirkon välinen suhde Suomessa	32
2.4.1 Valtion ja kirkkojen välinen suhde osana yhteiskuntapolitiikkaa.....	32
2.4.2 Valtiokirkosta julkisoikeudelliseksi yhteisöksi.....	32
2.4.3 Kansankirkko	34
2.5 Kirkko-oikeus evankelis-luterilaisessa kirkossa	36
2.5.1 Tunnustuspykälään ja ylipositiiviseen arvopohjaan perustuva kirkko-oikeus.....	36
2.5.2 Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustus	37
2.5.3 Evankelis-luterilaisen kirkon kirkko-oikeudelliset periaatteet.....	37
3 ORTODOKSISEN KIRKON KEHITYS JA BYSANTTILAINEN OIKEUS SEKÄ SUOMEN ORTODOKSINEN KIRKKO JA SEN KANONINEN ASEMA.....	40
3.1 Ortodoksisen kirkon historiallinen kehitys	40
3.2 Bysanttilainen oikeus	41
3.3 Ortodoksisen uskon leviäminen Suomeen.....	42
3.4 Suomen ortodoksisen kirkon aseman vahvistuminen ja vahvistaminen.....	44
3.5 Suomen ortodoksisen kirkon ja valtion välinen suhde sekä ortodoksisen kirkkolainsäädännön kehitys	45
3.6 Suomen ortodoksisen kirkon kanoninen asema ja ajanlaskukiista	47
3.6.1 Suomen ortodoksisen kirkon kanoninen asema	47
3.6.2 Ajanlaskukiista	49

4 SUOMEN ORTODOKSISEN KIRKKO-OIKEUDEN OIKEUSLÄHTEET	51
4.1 Kanoninen sääntely ortodoksisessa kirkossa	51
4.1.1 Kanoninen oikeus	51
4.1.2 Kanonisen oikeuden lähteet	52
4.2 Kanonien tulkinta ja tulkinnassa sovellettavat periaatteet	55
4.2.1 Kanonien tulkinta	55
4.2.2 Akrivia ja ekonomia	56
4.2.3 Kanoneja tulkitseva henkilö ja tulkinnan edellytykset.....	57
4.3 Ortodoksista kirkkoa koskeva ylikansallinen ja kansallinen positiivinen lainsäädäntö .	58
4.3.1 Paikallinen sääntely ja sen kanoninen tausta.....	58
4.3.2 Suomen ortodoksista kirkkoa koskeva ylikansallinen positiivinen lainsäädäntö.....	60
4.3.3 Suomen ortodoksista kirkkoa koskeva kansallinen positiivinen lainsäädäntö.....	61
4.3.3.1 Laki ortodoksisesta kirkosta.....	61
4.3.3.2 Ortodoksisen kirkon kirkkojärjestys	62
4.3.3.3 Ortodoksisen kirkon ja sen hallintoelinten toimintaan vaikuttava muu lainsäädäntö ja periaatteet	63
4.3.3.3.1 Ortodoksisen kirkon ja sen hallintoelinten toimintaan vaikuttava lainsäädäntö sekä ohjesäännöt ja työjärjestykset	63
4.3.3.3.2 Hallinto-oikeudelliset periaatteet	64
4.3.3.3.3 Suomen ortodoksisen kirkon kirkko-oikeudelliset periaatteet	66
4.4 Ortodoksisen kirkkolainsäädännön kehityssuunta.....	72
5 HYVÄ HALLINTO JA OIKEUSTURVAKEINOT.....	74
5.1 Hyvä hallinto, oikeusturva ja laillisuusvalvonta.....	74
5.1.1 Hyvä hallinto	74
5.1.2 Oikeusturva ja oikeusturvakeinot.....	75
5.1.3 Valittaminen kirkkolain mukaan.....	77
5.1.4 Ylimääräiset muutoksenhakukeinot	78
5.2 Yleinen laillisuusvalvonta.....	79
5.2.1 Yleisen laillisuusvalvonnan sisältö	79
5.2.2 Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonta ja kannanotot.....	80
5.2.3 Oikeuskanslerin valvonta	83
5.3 Pappouden menettäminen, kirkkolain valituskielto sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien mahdollisena valitusinstituutiona	86
5.3.1 Ortodoksisen kirkkolainsäännökset pappouden menettämisestä.....	86
5.3.2 Kirkkolain valituskielto ja sen arviointia	86
5.3.3 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien valitusinstituutiona	89
5.3.3.1 Tutkittavaksi ottamisen edellytykset.....	89

5.3.3.2 Uskonnollisten yhteisöjen autonomia ja valtion neutraalisuus	90
5.3.3.3 Työsuhde uskonnolliseen yhteisöön tai kirkkoon	91
6 KANONISEN OIKEUDEN JA POSITIIVISEN LAINSÄÄDÄNNÖN SUHDE JA OIKEUSLÄHDEHIERARKIA SUOMEN ORTODOKSISESSA KIRKKO-OIKEUDESSA SEKÄ KIRKKO-OIKEUDEN TEORIA.....	93
6.1 Kanonisen ja positiivisen lainsäädännön suhde	93
6.1.1 Hallintovaliokunnan mietintö.....	93
6.1.2 Korkeimman hallinto-oikeuden arviointi	93
6.1.3 Kirkko-oikeuden eheys	94
6.2 Oikeuslähdehierarkia Suomen ortodoksisessa kirkko-oikeudessa.....	96
6.2.1 Oikeuslähdeoppi sekä yleinen oikeuslähdehierarkia Suomen oikeusjärjestyksessä	96
6.2.2 Oikeuslähdehierarkia Suomen ortodoksisessa kirkko-oikeudessa oikeuskulttuurin näkökulmasta.....	98
6.3 Ortodoksisen kirkko-oikeuden teoria.....	103
6.3.1 Oikeusteoreettisia havaintoja luonnonoikeudesta ja kriittisestä oikeuspositivismista sekä ortodoksisen kirkko-oikeuden teorian tarpeellisuudesta.....	103
6.3.2 Teoreettiset ratkaisut evankelis-luterilaisessa kirkko-oikeudessa.....	106
6.3.2.1 Teologinen oikeuspositivismi	106
6.3.2.2 Kriittinen oikeuspositivismi	107
6.3.2.3 Kirkko-oikeuden khalkedonilainen ratkaisu	108
6.3.3 Evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden teoreettisten ratkaisujen soveltuvuus ortodoksisen kirkko-oikeuteen ja ortodoksisen kirkko-oikeuden teorian hahmottelua.	109
6.3.4 Teologisoikeudellisia huomioita kirkon oikeudellisen tradition olemuksesta ja tehtävästä.....	111
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	114

KAAVIOT JA LIITE

Kaavio 1. Kirkko-oikeus Suomen oikeusjärjestyksessä.....	23
Kaavio 2. Kirkko-oikeuden oikeuslähteet.....	71
Kaavio 3. Kirkko-oikeuden oikeuslähdehierarkia oikeuskulttuurillisesta näkökulmasta.....	101
Liite 1. Konstantinopolin ekumeenisen patriarkan antama Tomos-asiakirja Suomen ortodoksisesta arkkipiispakunnasta.....	120

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus:

- Aarnio, Aulis*: Laintulkinnan teoria. Juva 1989.
- Aarnio, Aulis*: Oikeutta etsimässä. Erään matkan kuvaus. Viro 2014.
- Alfeyev, Hilarion, metropolitan*: Orthodox Christianity. Volume 1: The History and Canonical Structure of the Orthodox Church. New York 2011.
- Ambrosius*: Luostari isosta vihasta nykyaikaan. Teoksessa Valamo ja sen sanoma. Helsinki 1982.
- Ambrosius, metropoliitta*: Ortodoksisuus suomalaisena vähemmistökulttuurina. Teoksessa Muutoksen tulkkinä. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa. Jyväskylä 2003, s. 178–186.
- Arseni, arkkimandriitta*: Ortodoksinen sanasto. Keuruu 1999.
- Belevtsev, Ioann*: Venäjän kirkon tie autokefaliaan. Ortodoksia 30. Kuopio 1981, s. 5–21.
- Benz, Ernst*: Idän kirkko. Joensuu 1970.
- Buciora, Jaroslaw*: Ecclesiology and National Identity in Orthodox Christianity. Bercken, Wil van den – Sutton, Jonathan (edited by): Orthodox Christianity and contemporary Europe: selected papers of the international conference held at the University of Leeds, England, in June 2001. Leuven, Belgium 2003, s. 27–42.
- Björne, Lars*: Oikeusjärjestelmän kehityksestä. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 143. Vammala 1979.
- Brotherus, K. R.*: Valtio ja kirkko. Katsaus Suomen uskontolainsäädännön kehitykseen I. Porvoo 1923.
- Brusiin, Otto*: Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Vammala 1938.
- Brüning, Alfons – Zweerde, Evert van der*: Orthodox Christianity and Human Rights. Eastern Christian Studies 13. Leuven, Belgium 2012.
- Chryssavgis, John*: Cosmic Grace, Humble Prayer: The Ecological Vision of the Green Patriarch Bartholomew I. Grand Rapids, Michigan 2003.
- Chryssavgis, John*: The Ecumenical Patriarchate. A Brief Guide. Istanbul 2004.
- Chryssavgis, John*: The Ecumenical Patriarchate today. Sacred Greek Orthodox Sites of Istanbul. Istanbul 2014.
- Constantelos, Demetrios, J*: Marriage, Sexuality & Celibacy: A Greek Orthodox Perspective. Minneapolis, Minnesota 1975.
- Corecco, Eugenio*: Theologie des Kirchenrechts. Methodologische Ansätze. Trier 1980.
- Diehl, Charles*: Byzantium: Greatness and Decline. New Jersey 1957.
- Dworkin, Ronald*: Law's Empire. Cambridge, Massachusetts 1986.
- Frilander, Timo*: Ajanlaskukysymys ja Suomen kansallistuva ortodoksinen kirkko 1923–1927. Ortodoksia 46. Kuopio 1997, s. 80–103.
- Göransson, Göran*: Svensk kyrkorätt. En översikt. Göteborg 1993.
- Haaramäki, Ossi*: Kansankirkon tehtävänjaolla. Kirkon tehtävän kirkko-oikeudellista pohdintaa. Pieksämäki 1988.
- Hakkarainen, Jarmo – Hakkarainen Pentti*: Bysanttilaisen ortodoksian rajankäyntiä. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. Pieksämäki 1987.
- Hakkarainen, Jarmo*: Bysantin kaksi maailmaa. Kirjoituksia Bysantin keisarikunnasta ja Pyhien Isien terapeuttisesta teologiasta. Joensuu 2013.
- Harakas, Stanley*: Human Rights: An Eastern Orthodox Perspective. Journal of Ecumenical Studies 19 (3), s. 13–24. Philadelphia 1984.
- Harjula, Heikki – Prättälä, Kari*: Kuntalaki: tausta ja tulkinnat. Helsinki 2012.

- Heikkilä, Jelisei*: Canonical Development through Dialogue: Marriage and Divorce in the Pre-Conciliar Period and in the All-Russian Church Council of 1917–1918. Väitöskirja, teologinen tiedekunta, Helsingin yliopisto 2015.
- Heikkilä, Markku*: Kirkko-oikeus, kirkko ja yhteiskunta. Teoksessa Muutoksen tulkkinä. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa. Jyväskylä 2003, s. 189–206.
- Heikkilä, Satu – Hirvelä, Päivi*: Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Helsinki 2017.
- Heilimo, Olli*: Suomen evankelisluterilaisen kirkon oikeudellinen asema. Vuoden 1869 kirkkolain mukaan. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 93. Vammala 1958.
- Heilimo, Olli*: Kirkkolaki, selityksiä ja tulkintoja. Joensuu 1967.
- Hermanson, Robert*: Oikeus ja uskonnolliset totuudet: Olaus Petri-luennot. Helsinki 1921.
- Hirvonen, Ari*: Oikeuden ja lainkäytön teoria. Helsinki 2012.
- Husa, Jaakko*: Maailman oikeusperheiden luokittelu 2000-luvulla. Teoksessa Nykyajan muuttuva oikeus: Justus ry. 10 vuotta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 5. Saarijärvi 2001, s. 67–82.
- Husa, Jaakko*: Kreikan oikeus ja oikeuskieli. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 14. Tampere 2007.
- Husa, Jaakko*: Muinaisen oikeustradition ja nationalistisen oikeuden kohtaaminen – Konstantinopolin ekumeeninen patriarkaatti ja Turkki. Teoksessa Oikeustiede = Jurisprudentia: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja. 41, 2008. Helsinki 2008, s. 117–186. (Husa 2008a)
- Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo*: Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki 2008. (Husa 2008b)
- Husa, Jaakko*: Bysantin oikeushistoria. Johdatus itäroomalaiseen oikeuskulttuuriin. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 25. Vantaa 2013. (Husa 2013a)
- Husa, Jaakko*: Oikeusvertailu: Teoria ja metodologia. Helsinki 2013. (Husa 2013b)
- Hämeen-Anttila, Jaakko*: Mare Nostrum: Länsimaisen kulttuurin juurilla. Helsinki 2006.
- Hämynen, Tapio*: Apostolien ajasta kirkon jakaantumiseen. Teoksessa: Ortodoksinen kirkko Suomessa. Lieto 1979, s. 28–57.
- Hämäläinen, Elisa*: Kirkon ja valtion välinen oikeudellinen suhde. Lisensiaatintyö, Lapin yliopisto. Rovaniemi 2016.
- Härkönen, Simo*: Suomen ortodoksista kirkkokuntaa koskevan lainsäädännön uudistaminen. Teoksessa Ortodoksia 20. Helsinki 1971, s. 12–15.
- Johannes, Helsingin metropoliitta*: Katolisuus ja kirkon rakenteet. Ortodoksia 22. Helsinki 1973, s. 20–28.
- Johannes, piispa*: Suomen ortodoksista kirkkokuntaa koskevan lainsäädännön kanonisuusongelma. Ortodoksia 20. Helsinki 1971, s. 16–26.
- Johannes, Helsingin metropoliitta*: Ykseyden ja yhdenmukaisuuden suhde kirkossa ekumeenisten synodien tradition valossa. Uskon ja käytännön keskinäinen suhde ortodoksisessa kirkossa. Ortodoksinen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. Kuopio 1976.
- Johannes, Metropoliitta*: Ortodoksinen usko. Teoksessa Ortodoksinen kirkko Suomessa. Lieto 1979, s. 9–25. (Johannes 1979a)
- Johannes, Metropoliitta*: Suomen ortodoksinen kirkon kanoninen asema. Teoksessa Ortodoksinen kirkko Suomessa. Lieto 1979, s. 160–163. (Johannes 1979b)
- Juntunen, Hannu*: Oikeuden idean teologiset perusteet. Oikeusteologian hahmottelua demokraattisen oikeusjärjestyksen teologisena kritiikkinä. Helsinki 2000.
- Juntunen, Hannu*: Lopussakin on sana. Kirkko-oikeus teologisen oikeuspositivismin näkökulmasta. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 236. Helsinki 2003.

- Juntunen, Hannu*: Kirkkolaki ja omatunto. Onko kirkon lainsäädäntö pätevää ja sitovaa? Helsinki 2006.
- Juntunen, Hannu*: Demokratian dilemma. Oikeusteologinen tulkinta Suomen perustuslain eettisten periaatteiden merkityksestä demokraattisen valtiojärjestyksen perustana ja rajoituksena. Rovaniemi 2013.
- Kairinen, Martti*: Perussuhdeteoriasta työoikeuden yleisten oppien osana. Vammala 1979.
- Kansanaho, Erkki*: Suomen kirkon hallinto. Vaasa 1976.
- Kekkonen, Jukka*: Johdatus kontekstuaaliseen oikeushistoriaan. Helsinki 2002.
- Kemppi, Hanna*: Kielletty kupoli avattu alttari. Venäläisyyden häivyttäminen Suomen ortodoksisesta kirkkoarkkitehtuurista 1918–1939. Helsinki 2016.
- Kirkinen, H. – Railas, V.*: Ortodoksisen kirkon historia. Pieksämäki 1982.
- Kirkinen, Heikki*: Bysantin perinne ja suomi. Kirjoituksia idän kirkon historiasta. Joensuu 1987.
- Koivisto, Ida*: Johdatus hyvään hallintoon. Helsinki 2014.
- Kotiranta, Matti*: Kirkko, valtio ja uskonnonvapaus Suomessa. Ortodoksia 48, s. 183–205. Kuopio 1999.
- Korkman, Petter*: Valtio ja sen lait modernissa luonnonoikeusperinteessä. Teoksessa Tontti, Jaakko – Mäkelä, Kaisa – Gylling, Heta (toim.): Filosofien oikeus I. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 2. Saarijärvi 2001, s. 87–107.
- Koukkunen, Heikki – Kasanko, Mikael*: Helsingin ortodoksinen seurakunta 1827–1977. Pieksämäki 1977.
- Koukkunen, Heikki*: Uudenkaupungin rauhasta nykypäiviin. Teoksessa Ortodoksinen kirkko Suomessa. Lieto 1979, s. 117–158.
- Ksenofontoslainen, Damaskinos*: Paimen Sanomat 1/2018 (194). Oulu 2018, s. 14.
- Kulla, Heikki*: Sääntelytarkkuus julkisoikeudessa, erityisesti hallinto-oikeudessa. Teoksessa Tala, Jyrki (toim.): Sääntelytarkkuuden ongelmia. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 251. Helsinki 2010, s. 13–22.
- Kuusikko, Kirsi*: Oikeusasiamiesinstituutio. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 22. Helsinki 2011.
- Kuusikko, Kirsi*: Oikeushistoria. Teoksessa Tammilehto, Timo (toim.): Oikeusjärjestys osa I. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja sarja C 59. Rovaniemi 2012, s. 28–65.
- Kärkkäinen, Tapani* – Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto: Kirkon historia. Ortodoksin käsikirja. Jyväskylä 1999.
- Laakso, Seppo*: Oikeudellisesta sääntelystä ja päätöksenteosta. Helsinki 1990.
- Laakso, Seppo – Suviranta, Outi – Tarukannel, Veijo*: Yleishallinto-oikeus. Jyväskylä 2006.
- Laakso, Seppo*: Lainopin teoreettiset lähtökohdat. Tampere 2012.
- Lehtinen, Lasse Juhani*: Tunnustuksellisten oikeuksista kirkossa. Saarijärvi 2003.
- Leino, Pekka*: Kirkkolaki vai Laki kirkosta. Hallinto-oikeudellinen tutkimus kirkon oikeudellisista normeista ja niiden synnystä. Vammala 2002.
- Leino, Pekka*: Kirkko ja perusoikeudet. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 6. Saarijärvi 2003.
- Leino, Pekka*: Kirkon oikeudelliset normit. Johdatus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oikeuteen. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 12. Saarijärvi 2005.
- Makkonen, Kaarle*: Luentoja yleisestä oikeustieteestä. Yleisen oikeustieteen laitoksen julkaisuja 16. Helsinki 1998.
- Maximos, Fr. (Monk of Great Lavra)*: Human Rights on Mount Athos. An appeal to the civilized world. With the Foreword by Sir John Lawrence, Bt., O.B.E. Welshpool, Powys 1990.
- Merikoski, Veli*: Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon järjestysmuoto ja oikeudellinen asema. Teoksessa Valtiotieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1942–1943. Vammala 1943, s. 12–27.

- Metso, Pekka*: Kommentti. Paimen Sanomat 3/2015. Oulu 2015, s. 6.
- Meyendorff, John*: Ortodoksisen kanonisen lain nykyongelmia. Ortodoksia 28. Kuopio 1979, s. 131–149.
- Mihai, Vasile*: Orthodox Canon Law Reverence Book. Massachusetts 2014.
- Mikkola, Tuulikki*: Oikeudellisen tiedon yhteneväisyys ja sen esteet. Jäämistöoikeudellisen informaation vertailtavuus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 223. Vammala 1999.
- Minkkinen, Panu*: Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus – suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä? Lakimies 7–8/2017 s. 908–923.
- Murtorinne, Eino*: Suomen kirkon historia. 3, Autonomian kausi 1809–1899. Porvoo 1992.
- Murtorinne, Eino*: Suomen kirkon historia. 4, Sortovuosista nykypäiviin 1900–1990. Porvoo 1995.
- Mäenpää, Olli*: Hallinto-oikeus. Porvoo 2000.
- Mäenpää, Olli*: Oikeus hyvään hallintoon. Helsinki 2011.
- Mäenpää, Olli*: Hallinto-oikeus. Helsinki 2013.
- Mäenpää, Olli*: Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Keuruu 2017. (Mäenpää 2017a)
- Mäenpää, Olli*: Yleinen hallinto-oikeus. Helsinki 2017. (Mäenpää 2017b)
- Mäntylä, R. A.*: Eriuskolaiskysymys Suomessa 1809–1889: I, 1809–1871. Turku 1954.
- Niemivuo, Matti*: Kansallinen lainvalmistelu. Saarijärvi 2002.
- Niemivuo, Matti – Keravuori-Rusanen, Marietta – Kuusikko, Kirsi*: Hallintolaki. Juva 2010.
- Nokelainen, Mika*: Vähemmistövaltiokirkon synty. Ortodoksisen kirkkokunnan ja valtion suhteiden muotoutuminen Suomessa 1917–1922. Helsinki 2010.
- Nurmiraanta, Eeva-Kaarina*: Pappi tuomiolla. Julkisoikeudellinen tutkimus papin opin, virkatoiminnan ja elämän valvonnasta vuosina 1940–1989. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 215. Helsinki 1998.
- Ojanen, Tuomas*: Perusoikeusjuridiikka. Helsinki 2015.
- Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto*: Ortodoksinen usko – Uskonoppi. Pieksämäki 1977.
- Pajujoja Jussi*: Uskonnollisten yhdyskuntien valvonta. Teoksessa Eduskunnan oikeusasiamies 90. Sastamala 2010, s. 311–328.
- Patsavos, Lewis J.*: The Canon Law of the Orthodox Catholic Church. Brookline, Massachusetts 1975.
- Patsavos, Lewis J.*: Primacy and Conciliarity. Studies in the Primacy of the See of Constantinople and the Synodal Structure of the Orthodox Church. Massachusetts 1995.
- Patsavos, Lewis J.*: Spiritual Dimensions of the Holy Canons. Massachusetts 2003.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti*: Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki 2012.
- Perola, Paavo*: Mitro Repoa koskevan korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen arviointia. Teoksessa: Ortodoksia 53. Joensuu 2013, s. 117–124.
- Pihkala, Juha*: Yksi kahdessa. Kristus-uskon historia varhaisen kristikunnan aikana. Helsinki 1997.
- Popescu Teodor M.*: Ortodoksinen kirkko nykyään. Helsinki 1944.
- Prodopoulos, Panteleimon*: An Overview of Orthodox Canon Law. New Hampshire 2007.
- Purmonen, Veikko*: Kirkon leviäminen ja kansallisten kirkkojen synty. Teoksessa Ortodoksinen kirkko Suomessa. Lieto 1979, s. 58–86.
- Railas, Viktor*: Ortodoksiaa lukiossa IV. Joensuu 1983.
- Railas, Viktor*: Suomen ortodoksisen kirkon historia. Jyväskylä 1987.
- Raunistola-Juutinen, Eeva*: Äiti ja nunna. Kirkkojen maailmanneuvoston naisten vuosikymmenen ortodoksiset naiskuvat. Joensuu 2012.

- Riikonen, Juha*: Kirkko politiikan syleilyssä. Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan ja Moskovan patriarkaatin välinen kanoninen erimielisyys 1945–1957. Joensuu 2007.
- Riikonen, Juha*: Paikalliskirkon kanoniset rajat. Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan kanoninen asema kanonistien arvion mukaan. *Ortodoksia* 51. Jyväskylä 2010, s. 176–191.
- Rinvoluceri, Mario*: *Anatomy of a Church. Greek Orthodoxy today*. London 1966.
- Saarenpää Ahti*: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus. Teoksessa Tammilehto, Timo (toim.): Oikeusjärjestys osa I. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja sarja C 59. Rovaniemi 2012, s. 218–409.
- Saharov, Sofroni, arkkimandriitta*: Pyhittäjä Siluan Athosvuorelainen. Jyväskylä 2005.
- Sandgren, Claes*: *Vad är rättsvetenskap?* Stockholm 2009.
- Seppo, Juha*: Uskonnonvapaus 2000-luvun Suomessa. Helsinki 2003.
- Seppänen, Arto*: Tunnustus kirkon oikeutena. *Acta Universitatis Lapponiensis* 129. Rovaniemi 2007.
- Setälä, U. V. J.*: Kansallisen ortodoksisen kirkkokunnan perustamiskysymys Suomen politiikassa 1917–1925. Porvoo 1966.
- Siltala, Raimo*: Johdatus oikeusteoriaan. Helsinki 2001.
- Stoeckl, Kristina*: *The Russian Orthodox Church and Human Rights*. Routledge, New York 2014.
- Tamm, Ditlev – Letto-Vanamo, Pia*: Oikeuden maailma. Näkökulmia oikeuskulttuureihin. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 27. Vantaa 2015.
- Tammi-Salminen, Eva*: Esineoikeus – Varallisuus oikeuksien vaihdannan käsitteellisiä lähtökohtia, keskeisiä instituutioita ja kantavia ratkaisuperiaatteita. Teoksessa Tammilehto, Timo (toim.): Oikeusjärjestys osa I. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja sarja C 59. Rovaniemi 2012, 67–137.
- Tolonen, Hannu*: Oikeuden kaleidoskooppi. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 19. Vaajakoski 2008.
- Tuori, Kaarlo*: Kriittinen oikeuspositivismi. Helsinki 2000.
- Tuori, Kaarlo*: Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt. Helsinki 2003.
- Tähti, Aarre*: Periaatteet Suomen hallinto-oikeudessa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 205. Jyväskylä 1995.
- Viscuso, Patrick*: *Orthodox Canon Law. A Casebook for Study*. Berkeley, California 2006.
- Ware, Kallistos*: Kirkon salaisuus. *Ortodoksia* 29. Kuopio 1980, s. 7–75.
- Wrede, R. A. – Anttila, Inkeri – Blomstedt, Yrjö – Castrén, Erik – Hoppu, Esko – Jokela, Heikki – Kastari, Paavo – Melander, Ilmari – Merikoski, V – Sipilä, Arvo – Tirkkonen, Tauno – Ylöstalo, Matti – Zitting, Simo*: Suomen oikeus- ja yhteiskuntajärjestys. Porvoo 1974.
- Yannoulatos, Anastasious*: Eastern Orthodoxy and Human Rights. *International Review of Mission* 73, (289) 454–66. 1984.
- Yannoulatos, Anastasious*: Ortodoksisuus ja ihmisoikeudet. *Ortodoksia* 35, s. 5–30. Kuopio 1986.

Virallislähteet:

- HaVM 22/1997 vp. Hallintovaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain muuttamisesta.
- HE 23/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle kirkkolaiksi.
- HE 123/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan seurakunnille suoritettavasta verohyvityksestä annetun lain kumoamisesta.
- HE 89/2000 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain muuttamisesta

- HE 72/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle hallintolaiksi ja laiksi hallintolainkäyttölain muuttamisesta.
- HE 170/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uskonnonvapauslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 59/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ortodoksisesta kirkosta.
- HE 98/2017 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ortodoksisesta kirkosta annetun lain muuttamisesta.
- KM 1977:21. Kirkko ja valtio -komitean mietintö.
- PeVL 20/2003 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi kirkkolain muuttamisesta.
- PeVL 28/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi ortodoksisesta kirkosta.
- Recommendation 1804 (2007)1 of the Council of Europe Parliamentary Assembly on “State, religion, secularity and human rights” <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17568&lang=en> (viitattu 27.2.2018).

Muut lähteet:

- Heikkilä, Jelisei*: Kanonisen oikeuden lähteet ja tulkinnan problematiikkaa. Ortodoksia 56. 2016, s. 189–208. <http://ortodoksia.fi/ojs/index.php/ortodoksia/article/view/44> (viitattu 1.3.2018).
- Heikkilä, Jelisei*: Näkökohtia kanonisen oikeuden nomenklatuuriin. Ortodoksia 57. 2017, s. 89–95. <http://ortodoksia.fi/ojs/index.php/ortodoksia/article/view/31/80> (viitattu 1.3.2018).
- Helali, Christopher, J.*: The Pluralistic Horizon: Orthodox Theology in the Age of Human Rights. International Journal of Orthodox Theology 4:3 (2013), s. 128–167. <http://orthodox-theology.com/media/PDF/IJOT3.2013/Helali-Human-Rights.pdf> (viitattu 19.1.2018).
- Helsingin Sanomat: Suomen ortodoksisessa kirkossa syttyi riita yli tuhat vuotta vanhoista opeista, 4.4.2015. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002814004.html> (viitattu 20.11.2017).
- Helsingin Sanomat: Evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmäärä putosi lähes 50 000:lla viime vuonna, 15.1.2018. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005525289.html> (viitattu 15.1.2018).
- Husa, Jaakko*: Legal Culture vs. Legal Tradition – Different Epistemologies? (November 23, 2012). Maastricht European Private Law Institute Working Paper 2012/18. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2179890> (viitattu 15.2.2018).
- Huovinen, Eero*: Kokonaisuus on osiensa summa. Kirkon ja valtion suhteiden tarkastelua. Teologinen aikakauskirja. – Helsinki : Teologinen julkaisuseura. 104, 1999 : 1, s. 35-41. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/3833/L03h.pdf?sequence=1> (viitattu 21.2.2018).
- Johannes, KP Nikean metropoliitta*: Kanonien ja demokratian välinen suhde. Analogi. Ortodoksinen seurakuntalehti 4/2004. www.junes.fi/analogi/pdf04/4-2004.pdf (viitattu 20.11.2017).
- Kirkko ja kaupunki: <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/liekkikupolit-nousevat-itakeskukseen> (julkaistu 11.6.2012), (viitattu 13.2.2018).
- Knuutila, Jyrki*: Kirkkolainsäädäntö ja kirkon virka Suomessa kanonisesta oikeudesta vuoden 1993 kirkkolakiin ja järjestykseen. Edilex 2010/25. Artikkelit, versio 1.0. Julkaistu 15.9.2010. <https://www.edilex.fi/artikkelit/7258.pdf> (viitattu 22.11.2017).
- Leo, arkkipiispa*: Suomen ortodoksinen kirkko ei ole irrallinen saareke. Simeon ja Hanna, ortodoksinen verkkolehti, haastattelu. <https://simeonjahanna.com/2015/03/14/>

- [arkkipiispa-leo-suomen-ortodoksinen-kirkko-ei-ole-irralinen-saareke/](#) (Leo 2015a) (viitattu 20.11.2017).
- Leo, arkkipiispa:* Arkkipiispa Leon avauspuhe Karjalan hiippakunnan ”Papisto ja kanonit” -koulutuspäivänä Valamossa 21. elokuuta 2015 (julkaistu 21.8.2015) <https://www.ort.fi/uutiset/papisto-kanonikoulutuksessa>. (Leo 2015b) (viitattu 30.1.2018).
- Mäkinen Marko:* Huomioita ortodoksisesta ehtoolliskäsityksestä. (Julkaistu 12.09.2017). <https://www.ort.fi/uutishuone/2017-09-12/huomioita-ortodoksisesta-ehtoolliskäsityksesta> (viitattu 16.1.2018).
- Official Site – The Holy and Great Council of the Orthodox Church: <https://www.holycouncil.org/> (viitattu 20.2.2018).
- Ortodoksi.net: http://www.ortodoksi.net/index.php/Kreikkalaiskatolinen_kirkko (viitattu 21.11.2017).
- Ortodoksi.net: http://www.ortodoksi.net/index.php/Pyh%C3%A4_synodi (viitattu 16.6.2016).
- Ortodoksiviestin haastattelu: <https://www.ort.fi/uutishuone/2017-10-19/olette-kokoanne-suurempi> (viitattu 7.11.2017).
- Pyykkönen, Hannu:* Ortodoksi.net. Autokefalia. <http://www.ortodoksi.net/index.php/Autokefalia> (viitattu 20.11.2017).
- Ruotsin suomalainen ortodoksinen seurakunta: <http://www.ortodox-finsk.se/index.php/fi/> (viitattu 31.1.2018).
- Sabu, John :* The Theology of Oikonomia and Its Implications for Sacramental and Ecumenical Perspectives. <https://theo.kuleuven.be/apps/doctoraltheses/69/> (viitattu 5.5.2016).
- Sakasti.evl.fi: Seurakuntien väestömuutokset 2015. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/FFEDB75916EB394AC22576CC003D875E/\\$FILE/seurakuntien_vaestonmuutokset_2015_.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/FFEDB75916EB394AC22576CC003D875E/$FILE/seurakuntien_vaestonmuutokset_2015_.pdf) (viitattu 6.9.2016).
- Savon Sanomat: <https://www.savonsanomat.fi/paakirjoitukset/Suuri-synodi-kutistui-moniin-kiistoihin/786936> (julkaistu 19.6.2016, viitattu 13.1.2018).
- Seppänen, Arto:* Kirkko-oikeus – Juridiikkaa vai teologiaa? – Kirkko-oikeuden paradigmaa etsimässä. Edilex 2010/21. Artikkelit, versio 1.0. (Julkaistu 6.9.2010). <https://www.edilex.fi/artikkelit/7251.pdf> (viitattu 2.11.2017).
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko. <https://evl.fi/tutki-uskoa/kirjat/tunnustuskirjat> (viitattu 26.11.2017).
- Suomen ortodoksinen kirkko: Ortodoksi osallistuu vain ortodoksisen kirkon ehtoolliseen. (Julkaistu 07.09.2017). <https://www.ort.fi/uutishuone/2017-09-07/ortodoksi-osallistuu-vain-ortodoksisen-kirkon-ehtoolliseen> (viitattu 16.1.2018).
- Suomen ortodoksinen kirkko: Kirkolliskokous: Arkkipiispan istuin siirtyy Helsinkiin. (Julkaistu 27.11.2017). <https://ort.fi/uutishuone/2017-11-27/kirkolliskokous-arkkipiispan-istuin-siirtyy-helsinkiin> (viitattu 13.1.2018).
- Suomen ortodoksinen kirkko: Papisto kanonikoulutuksessa. <https://www.ort.fi/uutiset/papisto-kanonikoulutuksessa> (viitattu 12.9.2016).
- Suomen ortodoksinen kirkko: Suuri Synodi kokoontuu kesäkuussa Kreetalla (julkaistu 27.1.2016). <https://www2.ort.fi/ru/node/20251> (viitattu 13.1.2018).
- Suomen ortodoksinen kirkko: Vuoden 2017 kirkolliskokouksen pöytäkirja. <https://ort.fi/kirkolliskokouksen-poytakirjat/vuoden-2017-kirkolliskokouksen-poytakirja> (viitattu 8.3.2018).
- Suomen ortodoksinen kirkko: Väestötilastot vuodelta 2017 ovat valmistuneet (julkaistu 15.1.2018). <https://www.ort.fi/uutishuone/2018-01-15/vaestotilastot-vuodelta-2017-ovat-valmistuneet> (viitattu 15.1.2018).
- Takala, Elsi:* Maallikoiden osallistumisoikeudet Suomen ortodoksisen kirkon hallinnossa. Hallinto-oikeuden pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden

tiedekunta, Oikeustieteiden laitos. Itä-Suomen yliopisto 2015. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20151144> (viitattu 1.3.2018).

Yle Uutiset: Mitro Repo ei saa toimia pappina (julkaistu 26.5.2009) <https://yle.fi/uutiset/3-5256748> (viitattu 30.1.2018).

Yle Uutiset: Mitro Revon kantelu pappiskiellosta hylättiin (julkaistu 14.12.2009). <https://yle.fi/uutiset/3-6002752> (viitattu 30.1.2018).

Oikeuskäytäntö:

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT):

EIT Fernández Martínez v. Spain (GC), no. 56030/07, 12.6.2014.

EIT Knudsen v. Norway (dec.), no. 11045/84, 8.3.1985.

EIT Obst v. Germany (dec.), no. 425/03, 23.9.2010.

EIT Schüth v. Germany (dec.), no. 1620/30, 28.6.2012.

EIT Siebenhaar v. Germany, no. 18136/02, 3.2.2011.

Kotimainen oikeuskäytäntö:

KHO 14.12.2009/3559, dnro 1761/2/09.

Apulaisoikeusasiamiehen ja apulaisoikeuskanslerin ratkaisut:

AOA 24.03.2014 dnro 810/4/2013

AOA 13.10.2017 dnro 6254/2016

AOK 17.11.2012 dnro 1273/1/2011, 1329/1/2011, 111/1/2012

Ortodoksisen kirkon oikeudelliset lähteet:

Lintulan luostarin ohjesääntö: <https://www.ort.fi/sites/default/files/liitteet/webmaster/Lintulan%20luostarin%20ohjes%C3%A4%C3%A4nt%C3%B6.pdf> (viitattu 14.9.2016).

Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. Pieksämäki 1980.

Pyhien isien kanonit. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. Pieksämäki 1986.

Tomos-asiakirja: https://www.ort.fi/virallisia_asiakirjoja/autonomia-tomos (viitattu 14.9.2017).

Valamon luostarin ohjesääntö: <https://www.ort.fi/sites/default/files/liitteet/webmaster/Valamon%20luostarin%20ohjes%C3%A4%C3%A4nt%C3%B6.pdf> (viitattu 14.9.2016).

Raamattu:

(vuoden 1992 suomennoksen mukaan)

Evankeliumi Matteuksen mukaan 5:17

Evankeliumi Matteuksen mukaan 22:21

Evankeliumi Matteuksen mukaan 22:37–22:40

Evankeliumi Luukkaan mukaan 12:48

Kirje roomalaisille 2:14

Kirje roomalaisille 13:10

Ensimmäinen kirje korinttilaisille 13:4–13:6

Ensimmäinen kirje Timoteukselle 2:2

LYHENTEET

AOA	apulaisoikeusasiamies
AOK	apulaisoikeuskansleri
dnro	diaarinumero
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (ECHR)
GC	Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuri jaosto (Grand Chamber)
HaVM	hallintovaliokunnan mietintö
HE	hallituksen esitys eduskunnalle
HM	vuoden 1919 hallitusmuoto (17.7.1919/94)
KP	Korkeasti Pyhitetty
KHO	korkein hallinto-oikeus
Kor.	Ensimmäinen kirje korinttilaisille
KVIS	kansainväliset ihmisoikeussopimukset
Matt.	Evankeliumi Matteuksen mukaan
OKJ	Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto
OKKS	Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen
PIK	Pyhien isien kanonit
PL	Suomen Perustuslaki (11.6.1999/731)
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
Room.	Kirje roomalaisille
UNESCO	Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
vp.	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymysten rajaus

Uskonnonvapauden tunnetuimpana ja laajimmin hyväksyttävänä määritelmänä pidetään yleisesti YK:n ihmisoikeuksien julistuksen 18 artiklaa. Sen mukaan ”*Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus; tämä oikeus sisältää vapauden uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä uskonnon tai vakaumuksen julistamiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamalla sekä harjoittamalla hartautta ja uskonnollisia menoja*”. Uskonnonvapautta sivuavia kansainvälisiä sopimuksia on useita ja Suomi on ratifioinut ne kaikki.¹ Suomen perustuslain 11 §:n mukaan uskonnon- ja omantunnonvapaus kuuluu perusoikeuksiin.

Perustuslain (731/1999) 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei myöskään ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.² Uskonnonvapaus ymmärretään nykyisin sekä uskonnollisen yhteisön että yksilön oikeudeksi. Valtioilta uskonnonvapaus edellyttää sekä uskontojen ja kaikkien elämäkatsomusten että uskonnottomuudenkin yhdenmukaista ja tasavertaista kohtelua siten, ettei lain edessä kenellekään yksittäiselle henkilölle tai yhteisölle koidu uskonnosta tai vakaumuksesta etua tai haittaa.³

¹ Ks. muun muassa Seppo 2003, s. 15–17. Merkittävin asiakirja uskonnonvapauden sisällön kannalta on KP-sopimus eli vuoden 1966 sopimus kansalaisyhteiskunnasta ja poliittisista oikeuksista. YK:ssa hyväksyttiin samana vuonna taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus eli TSS-sopimus. Näiden jälkeen vuonna 1981 oli vuorossa julistus kaiken muotoisen uskontoon ja vakaumukseen kohdistuvan suvaitsemattomuuden ja syrjinnän poistamiseksi. Yleissopimus lasten oikeuksista solmittiin vuonna 1989. Muutamissa YK:n alajärjestöjen kuten UNESCO:n ja ihmisoikeuskomitean sopimuksissa ja määritelmissä on myös käsitelty uskonnonvapautta.

² Perusoikeutena uskonnonvapaus koskettaa kaikkia kansalaisia. Se suo ihmisille vapauden, heidän niin halutessaan, elää myös kokonaan ilman uskontoa. Uskonnonvapaus mahdollistaa yksilöille myös heidän eettisten valintojensa perustelemisen uskontoon perustuvina. Ks. muun muassa Seppo 2003, s. 9.

³ Seppo 2003, s. 18. Uskonnonvapaus on positiivinen oikeus silloin, kun kyseessä on oikeus harjoittaa monimuotoisesti uskontoa. Silloin taas, kun kyseessä on oikeus olla harjoittamatta uskontoa, on kyseessä negatiivinen oikeus. Vaikka uskonnonvapauden historia on lyhyt, on se kansainvälisesti kaikkein vanhin perusoikeus. Uskonnonvapauden kehitys alkoi läntisessä kulttuuripiirissä 1600-luvulla. Vielä 1500-luvulla oli valtion pysyvyyden kannalta pidetty välttämättömänä yhteisesti tunnustettua uskontoa. Hallitsijan silmissä uskonnollinen poikkeavuus näytti harhaopilta ja vaaransi yleisen yhteiskuntarauhan. Eurooppalaisissa rauhansopimuksissa tuli tavaksi 1600-luvulta lähtien mainita niiden uusien asukkaiden oikeus harjoittaa uskontoaan, joiden usko poikkesi hallitsijan uskosta. Tämä oikeus alkoi kuulua valtion sisäiseen ja myös kansainvälisen oikeuteen. Ks. Seppo 2003, s. 14–18.

Tarkemmin uskonnonvapauden käyttämisestä säädetään uskonnonvapauslaissa (453/2003). Uskonnonvapauslain 2 §:n mukaan uskonnollisia yhdyskuntia Suomessa ovat rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat sekä evankelis-luterilainen ja ortodoksinen kirkko. Evankelis-luterilainen kirkko ja ortodoksinen kirkko ovat Suomessa saaneet erityisen julkisoikeudellisen aseman. Niiden järjestysmuoto ja asema on määritelty erillisessä lainsäädännössä. Suhteessa uskonnonvapauslakiin nämä erilliset kirkkolait ovat erityislakeja. Evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaista säädetään perustuslain 76 §:ssä.⁴ Ortodoksinen kirkon kirkkolaista ei perustuslaissa puolestaan ole säännöstä. Edellä mainitut kirkot sekä niiden seurakunnat ovat julkisyhteisöjä. Rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien rekisteröinnistä säädetään uskonnonvapauslaissa ja ne ovat yksityisoikeudellisia yhteisöjä.⁵ Rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia on Suomessa 50–60. Esimerkiksi Suomessa toimiva katolinen kirkko on tällainen yhdyskunta.⁶

Uskonnonvapauslain 1 luvun 3 §:n 4 momentin mukaan uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyden edellytyksistä voidaan rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan yhdyskuntajärjestyksessä määrätä ja evankelis-luterilaista kirkkoa ja ortodoksista kirkkoa koskevassa lainsäädännössä erikseen säätää. Jäsenyyden edellytykseksi voidaan tällöin säätää tai määrätä, ettei henkilö ole samanaikaisesti muun uskonnollisen yhdyskunnan jäsen. Hallituksen esityksen mukaan säännöksen tarkoituksena on uskonnollisten yhdyskuntien itsemääräämisoikeuden vahvistaminen. Uskonnonvapauslakiin otettuna kielto kuulua samanaikaisesti useaan uskonnolliseen yhdyskuntaan voisi joissakin tapauksissa rajoittaa uskonnonvapauden käyttämistä.⁷ Muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluminen ortodoksinen kirkon jäsenenä ei ole ortodoksinen perinteen mukaista. Sen vuoksi asiasta on säädetty laissa ortodoksisesta kirkosta (985/2006) 3 §:n 2 momentissa. Momentin mukaan ortodoksinen kirkon jäsen ei voi samanaikaisesti kuulua muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kirkon jäsen, joka liittyy jonkin muun uskonnollisen yhdyskunnan jäseneksi, katsotaan eronneeksi ortodoksinen kirkon jäsenyydestä.

⁴ Perustuslain 76 §:n mukaan kirkkolaissa säädetään evankelis-luterilaisen kirkon järjestysmuodosta ja hallinnosta. Kirkkolain säätämisyjärjestyksestä ja kirkkolakia koskevasta aloiteoikeudesta on voimassa, mitä niistä mainitussa laissa erikseen säädetään. Perustuslain 76 §:ää vastaava säännös oli Suomen Hallitusmuodon (94/1919) 83 §. Sen mukaan evankelis-luterilaisen kirkon järjestysmuodosta ja hallinnosta säädettiin kirkkolaissa. Muista ennestään olevista uskonnollisista yhdyskunnista oli voimassa mitä niistä oli säädetty tai säädettiin. Uusia uskonnollisia yhdyskuntia sai perustaa noudattaen, mitä siitä laissa säädettiin.

⁵ HE 59/2006 vp. s. 4.

⁶ Pajuoja 2010, s. 312.

⁷ HE 170/2002 vp. s. 34.

Evankelis-luterilaiseen kirkkoon suomalaisista kuuluu noin 71⁸ prosenttia. Ortodoksiseen kirkkoon kuuluu noin 1,1 prosenttia ja muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluu yhteensä noin 1,1 prosenttia suomalaisista.⁹ Ortodoksinen kirkko on Suomessa evankelis-luterilaiseen kirkkoon verrattuna vähemmistökirkon asemassa.

Suomen ortodoksisen kirkon jäsenmäärä oli suurimmillaan vuonna 1940, jolloin se oli 81 631 henkeä. Jäsenmäärä pieneni vuoteen 1990 mennessä 55 924 jäseneseen. Ortodoksiseen kirkkoon kuuluvien määrä on kasvukauden jälkeen jälleen pienentynyt viitenä vuotena peräkkäin, mutta vain hiukan, sillä erityisesti maahanmuutto ja kirkkoon liittymiset ovat myös lisänneet ortodoksisen väestön määrää lähinnä pääkaupunkiseudulla. Ortodoksisen kirkon jäseniä oli vuoden 2017 päättyessä yhteensä 60 186.¹⁰ Suomen ortodoksisesta kirkosta käytettiin sanan nykyisen merkityssisällön valossa harhaanjohtavasti nimitystä Suomen kreikkalaiskatolinen kirkko 1900-luvun puoliväliin saakka, jolloin annettiin asetus ortodoksisesta kirkkokunnasta (206/1953). Asetuksessa termi kreikkalaiskatolinen korvattiin termillä ortodoksinen.¹¹ Kirkkokunta-nimitys on puolestaan poistunut käytöstä vuonna 2007 tapahtuneen lakiuudistuksen myötä¹². Tässä tutkimuksessa käytetään selkeyden vuoksi ortodoksinen kirkko -nimitystä kauttaaltaan, vaikka käsiteltäisiinkin nimenmuutosta edeltänyttä aikakautta.

Laissa ortodoksisesta kirkosta 1 §:ssä säädetään kirkon perinteestä ja yhteydestä ekumeeniseen patriarkaattiin. Sen mukaan Suomen ortodoksinen kirkko perustuu Raamatun, perimätiedon,

⁸ Helsingin Sanomat, 15.1.2018. Evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmäärä on laskenut jo parin viime vuoden ajan n. 50 000 henkilöllä vuodessa. Ks. tarkemmin Sakasti.evl.fi.

⁹ HE 59/2006 vp. s. 4.

¹⁰ Suomen ortodoksinen kirkko, 15.1.2018.

¹¹ Kemppi 2016, s. 36–37. Suomen ortodoksisen kirkon historiaan sisältyy monia niemenmuutoksia. Venäjän pienin hiippakunta, Suomen kreikkalaisvenäläinen hiippakunta, perustettiin vuonna 1892. Kyseisestä hiippakunnasta muodostettiin Suomen itsenäistyttyä Suomen kreikkalaiskatolinen kirkkokunta vuonna 1918, jolloin myös kirkon hallintorakennetta uudistettiin. Kirkkokunnan uusi nimi esiintyi perusasetuksessa, jonka Suomen senaatti antoi. Juha Riikonen on havainnut, että käsite ”Suomen ortodoksinen kirkko” alkoi vuodesta 1923 alkaen esiintyä yhä useammin kreikkalaiskatolisen sijasta. Muutos tapahtui sen jälkeen, kun kirkko oli solminut kanoniset suhteet Konstantinopoliin. Harhaanjohtavaan nimitykseen on voinut vaikuttaa se, ettei suurta osaa ortodoksisista termeistä ollut vielä 1900-luvun alussa käännetty suomeksi eikä myöskään kirkollinen identiteetti vielä ollut kehittynyt. Lisäksi tavalliselle kansalle muut kuin tärkeimmät kirkkoon ja sen riitteihin liittyvät termit olivat tuntemattomia. Laajempi ortodoksinen tietous rajoittui papistoon. Suomessa ei myöskään ollut muuta korkeampaa ortodoksisista teologian opetusta kuin ortodoksinen pappisseminaari. Terminä kreikkalaiskatolinen viittaa nykyisin uniaatteihin eli bysanttilaisiin katolilaisiin. Uniaatit ovat roomalaiskatolisen kirkon jäseniä, jotka noudattavat ortodoksisista, itäistä eli bysanttilaista liturgista perinnettä eli riitusta. He noudattavat myös ortodoksisen kirkon jumalanpalvelusjärjestystä ja osittain ortodoksisista teologiaa sekä hengellistä ja kanonista perinnettä. Uniaatit ovat ehtoollisyhteydessä roomalaiskatolisen kirkon kanssa. Ks. muun muassa Kemppi 2016, s. 36–39, ortodoksi.net sekä Riikonen 2007, s. 15. Suomen kreikkalaiskatolinen kirkko -nimitys on tosin ollut käytössä joissakin yhteyksissä vielä myöhemminkin, esimerkiksi hallituksen esityksen 123/1996 vp. nimessä.

¹² Kirkkokunta-termi korvattiin sanalla kirkko, joka on yleiskielen mukainen ja käytössä myös evankelis-luterilaisen kirkon nimessä. Ks. HE 59/2006 vp. s. 14.

ortodoksisen kirkon dogmien, kanonien¹³ ja muiden kirkollisten sääntöjen varaan. Ortodoksisen kirkon opetuksen ja uskon perusteilla on pohja kirkon kaksituhattuvuotisessa katkeamattomassa perinteessä. Lain tasolla on katsottu tarpeelliseksi määritellä kirkon olemus ja ilmaista, mihin kirkko on yhteisönä sitoutunut.¹⁴ Kanonien ja muiden hengellisten säädösten asema Suomen ortodoksisessa kirkossa oli todettu jo vuonna 1969 ortodoksisesta kirkosta annetun lain (521/1969) 1 §:ssä ja 8 §:ssä.¹⁵

Maailmanlaajuinen ortodoksinen kirkko on paikalliskirkkojen muodostama yhteenliittymä, jossa paikalliskirkot ovat yhteydessä toisiinsa sakramenttien ja kirkolliskokousten kautta.¹⁶ Ortodoksisen kirkkolain¹⁷ 1 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan Suomen ortodoksinen kirkko muodostaa Suomen valtakunnan alueella paikalliskirkkona toimivan arkkipiispakunnan. Autonominen paikalliskirkko on aina jonkin autokefaalisen¹⁸ kirkon hengellisen hallinnon alaisuudessa. Suomen ortodoksinen kirkko on lain 1 §:n 3 momentin mukaan kanonisessa yhteydessä Konstantinopolin apostoliseen ja patriarkaaliseen ekumeeniseen istuimeen. Suomen kirkon autonominen asema määriteltiin Tomos-asiakirjassa 6. heinäkuuta vuonna 1923¹⁹.

Ortodoksisen kirkkolain 2 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan kirkon perusyksikkö on hiippakunta. Kirkko muodostuu kolmesta tai useammasta hiippakunnasta, joita kutakin johtaa hiippakunnan piispa. Yksi piispoista on arkkipiispa. Lain 5 luvun 39 §:n mukaan hiippakunnan piispa on hiippakuntansa esipaimen, joka johtaa hiippakuntaa kirkon perinteen ja ortodoksisen kirkon muiden sääntöjen sekä kirkkolain ja kirkkojärjestyksen (174/2006) mukaan. Hiippakuntajaosta säädetään tarkemmin ortodoksisen kirkon kirkkojärjestyksessä. Kirkkojärjestyksen 2 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan Suomen ortodoksinen kirkko muodostuu Karjalan, Helsingin ja Oulun hiippakunnista. Hiippakunnat ovat kirkolliselta

¹³ Ks. kanoneista tarkemmin s. 51.

¹⁴ HE 59/2006 vp. s. 16.

¹⁵ AOK 17.11.2012 dnro 1273/1/2011, s. 3. Lain 1 §:n

Suomen ortodoksinen kirkkokunta, joka perustuu Raamatun, perimätiedon, ortodoksisen itämaisen katolisen ja apostolisen kirkon dogmien, kanonien ja muiden kirkollisten sääntöjen varaan ja joka säilyttää kanonisen yhteyden apostoliseen ja patriarkaaliseen ekumeeniseen istuimeen sillä tavalla kuin on sanottu ekumeenisen patriarkan 6 päivänä heinäkuuta 1923 tekemässä päätöksessä, muodostaa Suomen valtakunnan alueella toimivan arkkipiispakunnan. Lain 8 §:ssä puolestaan todettiin, että kirkkokunnan hengellisistä asioista päättävät 1 §:ssä osoitetuissa rajoissa piispainkokous ja kirkolliskokous. Kirkolliskokous hoitaa myös ylintä kirkollista hallintoa niissä muissa kirkon asioissa, jotka eivät vaadi maan hallituksen ratkaisua, ja sillä on oikeus ehdottaa lakeja ja asetuksia.

¹⁶ Ks. paikalliskirkoista muun muassa Arseni 1999, s. 207.

¹⁷ Tässä tutkimuksessa käytetään termiä kirkkolaki, kun tarkoitetaan lakia ortodoksisesta kirkosta (985/2006).

¹⁸ Ks. tarkemmin s. 13.

¹⁹ HE 59/2006 vp. s. 16. Tomos-asiakirjan teksti on liitteenä tämän tutkielman lopussa.

asemaltaan metropoliittakuntia. Kirkkojärjestyksen 11 §:n 2 momentin mukaan Helsingin hiippakunnan piispanistuin sijaitsee Helsingissä. Piispa on arvoltaan arkkipiispa ja käyttää arvonimeä ”Helsingin ja koko Suomen arkkipiispa”.²⁰

Erityiseksi ortodoksisen kirkon aseman suomalaisessa yhteiskunnassa tekee sen asema yhtä aikaa sekä suomalaisena julkisyhteisönä, että osana maailmanlaajuisista ortodoksista kirkkoa ekumeenisen patriarkaatin alaisuudessa. Jaakko Husa on tulkinnut Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin omaksi muinaiseksi oikeustraditiokseen.²¹ Tämä tulkinta tekee Suomen ortodoksisesta kirkko-oikeudesta lähtökohtaisesti mielenkiintoisen tutkimuskohteen sekä lainopillisesti että oikeusteoreettisesti. Suomen kansalainen, joka on Suomen ortodoksisen kirkon jäsen, on kirkon jäsenyyden kautta näin ollen myös jossain määrin ekumeenisen patriarkaatin ja kanonisen lainsäädännön alaisuudessa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millainen tuo alaisuussuhde on. Millaisia vaikutuksia muinaisella oikeustraditiolla voi olla nykyajassa elävän suomalaisen elämään? Mitä on ortodoksinen kanoninen oikeus ja millaisia säännöksiä se pitää sisällään? Entä millainen on kansallisen oikeuden ja kanonisen oikeuden suhde? Onko kanoninen, kansalliset rajat ylittävä oikeus voimassa olevaa oikeutta Suomessa ja kuka kanonista oikeutta voi tulkita? Entä onko kanonisella lainsäädännöllä todellisia oikeusvaikutuksia Suomessa?

Julkisuudessa viitataan ortodoksisen kirkon kanoniseen traditioon yleensä kriittisessä tai kielteisessä sävyssä.²² Kanoniset säännökset kyseenalaistetaan erityisesti sellaisissa asioissa, joilla on liittymäkohtia ihmisoikeuksiin ja tasa-arvokysymyksiin.²³ Joissakin uutisoiduissa tapauksissa muutamat henkilöt ovat pohtineet myös mahdollisuutta valittaa Euroopan

²⁰ Kirkkojärjestyksen 11 §:n 3 ja 4 momenttien mukaan Kuopion ja Karjalan hiippakunnan piispainistuin sijaitsee Kuopion kaupungissa ja piispa käyttää arvonimeä ”Kuopion ja Karjalan metropoliitta”. Oulun hiippakunnan piispanistuin sijaitsee Oulun kaupungissa ja piispa käyttää arvonimeä ”Oulun metropoliitta”. Tarkemmin hiippakuntien aluejaosta säädetään kirkkojärjestyksen 2 luvun 12 §:ssä. Piispuus on ortodoksisen kirkon pappouden ylin aste. Pappudesta ortodoksisen kirkossa on säädetty kirkkojärjestyksen 1 luvun 2 §:ssä, jonka mukaan kirkon pappuus perustuu kanoneissa määrättyihin edellytyksiin ja sakramentaaliseen vihkimykseen. Pappudessa on kolme astetta, diakonin, papin sekä piispan vihkimys.

²¹ Husa 2008a, s. 124.

²² Ortodoksisen kirkon kanonisen perinteen tuntija ja tulkitsija KP Nikean metropoliitta Johannes on puolestaan todennut kanoneihin suhtautumisesta seuraavasti: ”Meidän olosuhteissamme jotkut kokevat kanonit ikään kuin kirkon ja sen jäsenten toimintaa rajoittavina ja tässä mielessä kielteisinä tekijöinä. Tällainen ajattelu on täysin kirkon perinteen ja opetuksen vastaista. Yleisten kirkolliskokousten eli ekumeenisten synodien isät puhuvat kokonaan toisessa hengessä kanoneista. Ne ovat kirkkolaivan peräsin, jonka avulla kuljetaan oikeaan suuntaan. Niistä kiitetään Jumalaa. Niistä iloitaan. Niitä rakastetaan. Niitä kutsutaan Jumalan todistuksiksi, koska ne perustuvat kirkon uskoon ja ovat sen hengessä annetut meidän parhaaksemme. Jos kirkkolaivaa ohjaava peräsin puuttuu, ajelehtii kirkko minne tahansa ja poikkeaa helposti oikeasta suunnasta. Näin käy siellä, missä kirkkoa ohjataan yksityismielipitein. Näiltä vaaroilta kanonit suojelevat kirkkoa ja sen jäseniä.” Ks. Johannes 2004, s. 5.

²³ Ks. Muun muassa Helsingin Sanomat 4.4.2015: Suomen ortodoksisessa kirkossa syttyi riita yli tuhatvuotisista opeista.

ihmisoikeustuomioistuimeen kokiessaan ihmisoikeuksiaan loukatun Suomen ortodoksisen kirkon taholta. Onko valittaminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen mahdollista kanoneiden soveltamista koskevissa asioissa?

Ortodoksisen kirkon sisällä kirkollisia säännöksiä ja traditiota pidetään muuttumattomia. Pysyvyys ja muuttumattomuus ovat erityisen varjelen kohteina. Miksi näin on? Voisiko olla toisin esimerkiksi vain Suomen osalta? Suomen oikeusjärjestys on oikeuspositivistinen järjestelmä ja hyväksytty tosiasia on, että oikeus ja oikeudellinen sääntely ovat jatkuvan muutoksen alaisia. Miten muuttumattomana varjeltu kirkollinen sääntely nivoutuu yhteen yhteiskunnan muuttuvan oikeudellisen sääntelyn kanssa?

Maailmanlaajuisen ortodoksisen kirkon suhde ihmisoikeuksiin on monitahoinen ja mielenkiintoinen. Konstantinopolin ekumeeninen patriarkka Bartolomeos I on todennut seuraavasti: *”Orthodox spiritual teaching assures us that Orthodox Christians must always respect the human rights of others. If we do not respect those rights, then we have desecrated the image of God inherent in all human beings”*²⁴. Ortodoksisesta teologiasta on kuitenkin joidenkin tutkijoiden mukaan vaikea johtaa liberaaleja ihmisoikeuksia aivan niin kuin useimmista muistakin uskonnollisista traditioista. Toiset teologit puolestaan ovat sitä mieltä, että ihmisoikeuksien kehitys on pohjimmiltaan lähtöisin kristinuskosta.

Väittely aiheesta jatkuu edelleen jakaen kirkkoja ja teologeja. Huomionarvoista joka tapauksessa on, että ortodoksiset kirkot ovat positioineet suhtautumisensa ihmisoikeuksiin usein sen mukaan, onko paikalliskirkolla kotimaassaan vähemmistö- vai enemmistöasema. Isäntämaassaan vähemmistöinä elävien ekumeenisen patriarkaatin ja lännen emigraattikirkkojen²⁵ on havaittu suhtautuvan avoimemmin ihmisoikeusasioihin, muun muassa uskonnollisten vähemmistöjen oikeuksiin, kuin esimerkiksi autokefaalisten kirkkojen Venäjällä, Kreikassa, Serbiassa tai Romaniassa.²⁶

²⁴ Ks. muun muassa Chryssavgis 2003, s. 214.

²⁵ Emigraattikirkkoilla tarkoitetaan ortodoksisia vähemmistökirkkoja, joita on muodostunut Länsi-Eurooppaan sekä Yhdysvaltoihin emigranttien ja siirtolaisten toimesta. Ks. muun muassa Railas 1983, s. 110.

²⁶ Helali 2013, s. 130, Stoeckl 2014, s. 6–7. Esimerkiksi Venäjällä ortodoksisen kirkon piirissä suuria konfliktin ja kitkan aiheuttajia ovat olleet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet. Neljän syy voidaan katsoa olleen vaikuttamassa Venäjän ortodoksisen kirkon negatiiviseen suhtautumiseen ihmisoikeuksiin. Ensimmäinen näistä on kirkon kylmän sodan aikainen historia, jossa ihmisoikeuksia pikemminkin vastustettiin kuin tuettiin. Toinen syy on nationalistisen ortodoksisen uskonnollisuuden nousu. Muita syitä ovat kirkon epäilevä suhtautuminen Venäjän liberalisoitumiseen ja moniarvoistumiseen sekä kokemus siitä, että kansainvälisillä ihmisoikeusstandardeilla voi olla kirkkoon itseensä ja sen elämään kohdistuvia laillisia vaikutuksia ja seurauksia. Ks. muun muassa Stoeckl 2014, s. 35–40, 60.

Maaillanlaajuisen ortodoksisen kirkon vähäisen kosketuksen ihmisoikeuksiin voidaan katsoa johtuvan kahdesta päätekijästä. Ensimmäinen näistä on ortodoksisen kirkon autokefaalinen rakenne, jonka mukaan se ei tunnusta yhtä keskitettyä auktoriteettia teologisen oppinsa selventäjänä niin kuin esimerkiksi katolilainen kirkko tunnustaa²⁷. Yleisortodoksisen kirkolliskokouksen puuttuessa, jossa kirkko voisi päättää yhteisen linjan myös niin sanottuja ihmisoikeuskysymyksiä koskien, ortodoksisella paikalliskirkolla on useimmiten vähäiset valmiudet osallistua ihmisoikeuskeskusteluun. Vain yksittäiset ortodoksiset kirkot ja teologit ovat ilmaisseet käsityksensä ortodoksian ja ihmisoikeuksien välisestä suhteesta.²⁸

Toinen syy on ortodoksinen teologia itsessään. Ortodoksinen teologinen traditio on vanhastaan osoittanut vain vähäistä kiinnostusta modernin elämän kysymyksiin, sosiaalietiikkaan ja yksilön oikeuksiin. Ortodoksinen teologia pohjautuu erilaiseen ihmiskäsitykseen kuin ihmisoikeusajattelu.²⁹ Ortodoksinen traditio korostaa, että rakkaus³⁰ useammin edellyttää yksilöltä hänen oikeuksistaan luopumista kuin niiden vaatimista hänelle itselleen³¹. Modernin länsimaalaisuuden ja ekumeenisen keskustelun vaikutuksesta ortodoksinen teologia on kuitenkin 1900-luvulta lähtien hiljalleen avautunut uusille keskustelunaiheille. On myös esitetty kannanottoja uuden kanonisen lainsäädännön tarpeellisuudesta.³² Tämän tutkimuksen puitteissa syvällisempää tutkimusta ortodoksisesta kirkosta ja sen suhteesta ihmisoikeuksiin ei ole tutkimuksen rajatun laajuuden vuoksi kuitenkaan mahdollista tehdä tutkielman lopussa esitettyjä huomioita lukuun ottamatta³³.

Tämän tutkimuksen tutkimusintressi on kansallinen, joten se kohdistuu ja keskittyy Suomen oikeusjärjestykseen. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ja kuvata Suomen ortodoksisen kirkko-oikeuden oikeuslähteitä³⁴. Tutkimus myös systematisoi Suomen ortodoksista kirkkoa

²⁷ Roomalaiskatolisen kirkon auktoriteetti henkilöityy paaviin, jonka johdolla kirkon konsiilit ottavat kantaa liberaaleihin arvoihin ja ihmisoikeuksiin. Ks. muun muassa Stoeckl 2014, s. 9.

²⁸ Stoeckl 2014, s. 9.

²⁹ Ks. muun muassa Yannoulatos 1984, s. 454.

³⁰ Rakkaus viittaa tässä sanan kristilliseen merkitykseen, jota tarkemmin kuvataan termillä *agape*, erottaen sen eroottisesta rakkaudesta. *Agape* tarkoittaa Jumalan rakkautta ihmisiä kohtaan, mutta myös ihmisen rakkautta Jumalaan ja myös ihmisten välistä rakkautta. Tämä rakkaus on Pyhän Hengen hedelmä. Ihmisessä rakkauden eli *agapen* sytyttää Jumalan rakkauden ja armon kokeminen. Ks. muun muassa Arseni 1999, s. 10.

³¹ Harakas 1984, s. 14.

³² Stoeckl 2014, s. 9. Ks. myös muun muassa Meyendorff 1979, s. 138–141. Meyendorffin mukaan erityisesti kanoninen alueperiaate ja siihen liittyvät kirkkojärjestykselliset määritelmät tarvitsevat kiireellisesti uutta kanonista sääntelyä.

³³ Ortodoksisesta kirkosta ja ihmisoikeuksista ks. muun muassa Stoeckl: *The Russian Orthodox Church and the Human Rights* 2014, Brüning – Zweerde: *Orthodox Christianity and Human Rights* 2012.

³⁴ Oikeuspositivistisessä mielessä oikeuslähteellä tarkoitetaan oikeuden tunnistamisperustetta. Ks. muun muassa Kulla 2010, s. 16.

velvoittavaa ylipositiivista³⁵ ja kanonista oikeutta sekä Suomen ortodoksista kirkkoa ja sen hallintoa koskevaa positiivisoikeudellista sääntelyä. Huomiota kiinnitetään myös hyvän hallinnon vaatimuksiin. Kokonaisuudesta, joka muodostuu ortodoksista kirkkoa koskevasta lainsäädännöstä ja kanonisen oikeuden säännöksistä, käytetään tässä tutkimuksessa termiä ortodoksinen kirkko-oikeus. Suomen ortodoksisen kirkko-oikeuden systematisointi on ollut tähän asti tekemättä. Ortodoksisen kirkko-oikeuden systematisoinnista kun ei entuudestaan ole olemassa oikeustieteellistä tutkimusta. Ortodoksinen kirkko-oikeus on muutenkin oikeudenala, jota on Suomessa tutkittu hyvin vähän.³⁶ Evankelis-luterilaista kirkko-oikeutta on sen sijaan tutkittu Suomessa hieman enemmän.³⁷ Kanonisella oikeudella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan nimenomaisesti ortodoksisen kirkon kanonista oikeutta, joka poikkeaa roomalaiskatolisen kirkon kanonisesta oikeudesta.³⁸

Suomen ortodoksisesta kirkko-oikeudesta ei ole tehty myöskään oikeusteoreettista tutkimusta. Ortodoksisen kirkko-oikeuden perustuessa ylipositiiviseen arvopohjaan sekä ortodoksisen

³⁵ Ylipositiivisuuden määritelmä on kirkko-oikeudessa eri sisältöinen kuin yleisessä oikeustieteessä. Kirkon ylipositiivinen oikeus on vastakohta positiiviselle oikeudelle, mutta se ei kuitenkaan täysin vastaa luonnonoikeudellista määritelmää. Leinon mukaan evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden ylipositiivisuus muodostuu kirkon hengellisestä luonteesta ja arvopohjasta, joka koostuu Raamatusta, kirkon opista ja tunnustuksesta. Ortodoksisen kirkko-oikeuden puolella ylipositiivisuus muodostuu Jumalan tahdosta sekä kirkon traditiosta, Raamatusta ja kanoneista. Ks. muun muassa Leino 2005, s. 26 ja 37–38.

³⁶ Vuonna 1943 julkaistiin hallinto-oikeuden professori Veli Merikosken tutkielma: Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon järjestysmuoto ja oikeudellinen asema. Jaakko Husa sivuaa ortodoksista uskontoa ja ortodoksisen kirkon hallintoa teoksessaan: Kreikan oikeus ja oikeuskieli. Teoksessa keskitytään kuitenkin nimensä mukaisesti Kreikan oikeusjärjestelmään ja kreikkalaiseen oikeusjärjestykseen. Husa on käsitellyt Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin oikeudellista luonnetta ja asemaa vähemmistön uskonnollisten oikeuksien näkökulmasta tulkiten patriarkaatin omaksi oikeustraditiokseen artikkelissa: Muinaisen oikeustradition ja nationalistisen oikeuden kohtaaminen – Konstantinopolin Ekumeeninen patriarkaatti ja Turkki. Kanonisen oikeuden säännöksiä käsitellään vuonna 2012 julkaistussa Eeva Raunistola-Juutisen väitöskirjassa Äiti ja nunna. Jelisei Heikkilän väitöskirja ”*Canonical Development through Dialogue: Marriage and Divorce in the Pre-Conciliar Period and in the All-Russian Church Council of 1917–1918*”, vuodelta 2015 keskittyy tutkimaan kuinka valtion laki on ymmärretty Venäjän ortodoksisessa kirkossa suhteessa sen omaan kirkolliseen lakiin. Lisäksi väitöskirjassa tutkitaan sitä, miten Venäjällä tulkittiin vanhaa avioliittoa koskevaa kanonista traditiota. Ainakin yksi Suomen ortodoksista kirkkoa ja kanonista oikeutta käsittelevä hallinto-oikeudellinen loppuyö on julkaistu vuonna 2015. Elsi Takala on pro gradussaan tutkinut maallikoiden osallistumisoikeuksia Suomen ortodoksisen kirkon hallinnossa.

³⁷ Eeva-Kaarina Nurmira on luetellut väitöskirjassaan ”Pappi tuomiolla” kirkko-oikeuden alalla tehtyjä tutkimuksia ja todennut, että oikeustieteellistä tutkimusta on kirkko-oikeuden alalla tehty erittäin vähän. Nurmiraan väitöskirja oli ensimmäinen suomalainen kirkko-oikeudellinen väitöskirja ilmestyessään vuonna 1998. Pekka Leino on vuonna 2002 valmistuneen väitöskirjansa ”Kirkkolaki vai Laki kirkosta: hallinto-oikeudellinen tutkimus kirkon oikeudellisista normeista ja niiden synnystä”, ohella kirjoittanut seuraavat teokset: Kirkko ja perusoikeudet (2003), Kirkon oikeudelliset normit: Johdatus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oikeuteen (2005). Arto Seppänen on puolestaan tutkinut akateemisessa väitöskirjassaan ”Tunnustus kirkon oikeutena” (2007), evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolain 1 §:n syntytaustaa, asemaa ja merkitystä kirkkolainsäädännön systematiikassa.

³⁸ Roomalaiskatolilaisessa kirkossa kanoninen oikeus on tarkoittanut ennen vuotta 1917 *Corpus Juris Canonici*-kodifikaatiota. Vuonna 1917 julkaistiin kodifikaatio nimeltään *Codex Juris Canonici*, jonka jälkeen vuonna 1983 julkaistiin kodifikaatio uusi *Codex Juris Canonici* pohjautuen toisen Vatikaanin konsiilin päätöksiin. Ks. muun muassa Rodopoulos 2007, s. 21.

kirkon kanoniseen perinteeseen se poikkeaa teoreettiselta taustaltaan väistämättä muista Suomen oikeusjärjestelmän oikeudenaloista. Tutkielman lopussa tehdään hahmotelmaa siitä, millainen ortodoksisen kirkko-oikeuden teoria voisi olla. Teorian hahmottelussa käytetään apuna evankelis-luterilaisen kirkon piirissä kehittyneitä kirkko-oikeuden teoreettisia ratkaisuja sekä niiden synnyttämiä tulkintoja. Tutkielmassa tarkastellaan kirkko-oikeudenalan kokonaiskuvan hahmottamiseksi ja vertailun vuoksi evankelis-luterilaisen kirkon tunnustukseen pohjautuvaa kirkkolainsäädäntöä ja oikeusperiaatteita. Ortodoksisen kirkon hallinnon ja lainsäädännön kehitystyössä on usein otettu mallia evankelis-luterilaisen kirkon lainsäädännöllisistä ratkaisuista. Ortodoksisen kirkon evankelis-luterilaisen kirkon malliin perustuvaa hallintorakennetta vastaan on esitetty myös kriittisiä kannanottoja, joiden mukaan ortodoksisen kirkon hallintorakenne ei olisi ortodoksisen kirkon kanonisen perinteen mukainen³⁹. Tässä tutkimuksessa tähän kysymykseen ei oteta kantaa sillä sen ratkaisemisen nähdään kuuluvan pikemminkin teologiseen tieteenalaan ja kanonisen oikeuden soveltajien ratkaistavaksi. Tutkimuksessa keskitytään Suomen ortodoksisen kirkon hallintoon ja lainsäädäntöön sellaisena kuin se *de facto* tällä hetkellä on. Tutkimuksessa myös kehitetään ortodoksiseen kirkko-oikeuteen soveltuvia oikeusperiaatteita evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden periaatteiden pohjalta.

Tutkielmassa hahmotellaan siis ortodoksisen kirkko-oikeuden yleisiä oppeja. Yleiset opit muodostavat oikeusjärjestelmässä oikeudenalojen erittelyssä käytettävän tärkeän rakennusvälineen. Eri oikeudenalat saavat rajansa ja identiteettinsä vasta yleisten oppien luomisella. Näin ollen kaikilla yksittäisillä oikeuden aloilla on omat yleiset oppinsa. Yleiset opit ovat sellaisia käsitteitä ja asioita, jotka ovat kyseessä olevalle oikeuden alalle keskeisiä. Yleisiin oppeihin kuuluvat muun muassa oikeusperiaatteet, yleiskäsitteiden ja oikeudenalojen määrittely sekä oikeudellisten teorioiden esittely.⁴⁰ Oikeudenalojen yleisiä oppeja kehitetään oikeustieteen ja erityisesti lainopin avulla.⁴¹

Ortodoksisen kirkon historiaa sivutaan tässä tutkimuksessa lähinnä yleisellä tasolla ja pintapuolisesti. Historian pääpiirteiden huomioiminen on kuitenkin tarpeellista riittävän kokonaiskuvan saamiseksi ortodoksisen kirkon kehityksestä ja siitä, kuinka Suomen ortodoksisen kirkon erityinen julkisoikeudellinen asema on muodostunut. Suomen

³⁹ Ks. muun muassa Johannes 1971, s. 20–21.

⁴⁰ Björne 1979, s. 2–3. Kairinen 1979, s. 23.

⁴¹ Koivisto 2014, s. 22.

ortodoksisen kirkon oppiin ja kanonisiin suhteisiin liittyy myös niin kutsuttu ajanlaskukiista, joka vallitsi vuosina 1899–1924. Ajanlaskukiistaa käsitellään sivulla 49. Maallisen hallinnon ja ortodoksisen kirkon suhde heijastaa useissa maissa yhä edelleen jo Bysantiksi kutsutussa Itä- Roomassa syntynyttä symbioottista suhdetta, jossa toinen hallinto täydentää toista. Kirkko-oikeuteen sen luonteesta johtuen kuuluu valtion ja kirkon hallinnon välisen suhteen pohtiminen. Osana tätä pohdintaa kiinnitetään huomiota muun muassa käsitteisiin valtiokirkko ja kansankirkko. Sopivatko tällaiset määritelmät käytettäviksi ortodoksisesta kirkosta?

Hallituksen esityksen mukaan ortodoksisuus sekä siihen liittyvä rikas vähemmistökulttuuri ovat tärkeä osa suomalaista kulttuuriperintöä.⁴² Myös Suomen tasavallan presidentti Sauli Niinistö on haastattelussa todennut: ”Näen ortodoksisen kirkon aseman vaikuttavana. Voisi sanoa, että olette tuntuvasti kokoanne suurempi. Se johtuu tietysti pitkästä historiastanne ja osittain siitä, että Suomen ortodoksisella kirkolla on lainsäädännössä virallinen asema - -.”⁴³

Suomalaisille ortodoksinen kirkko on uutisotsikoiden lisäksi saattanut tullut tutuksi myös hengellisen kirjallisuuden, ikonimaalauksen tai kenties luostarivierailujen kautta. Useimmilta suomalaisilta, myös ortodoksista uskoa tunnustavilta sekä ortodoksisen kirkon työntekijöiltä kuitenkin usein puuttuu syvällisempi tieto ja selkeä käsitys ortodoksista kirkkoa koskevasta oikeudellisesta sääntelystä, joka vaikuttaa kirkon piirissä tapahtuvien ulkoisten ilmiöiden taustalla varsinkin silloin, kun kyseessä on kanonisen perinteen soveltaminen. Ortodoksisen kirkon kirkko-oikeus kanonisine perinteineen on tuntematonta aluetta myös monelle oikeustieteilijälle⁴⁴. On siis aika ja myös aiheellista luoda oikeustieteellinen katsaus Suomen ortodoksiseen kirkko-oikeuteen. Tämä tutkimus pyrkii vastaamaan niihin kysymyksiin, joita ihmisille saattaa herätä Suomen ortodoksista kirkko-oikeutta ja erityisesti sen kanonista perinnettä koskien. Toivottavasti tutkielma toimii myös keskustelun avaajana ja innoittajana ortodoksiseen kirkko-oikeuteen kohdistuvalle lisätutkimukselle. Tutkielman päättävät sivujen 114–119 johtopäätökset ja pohdinta.

⁴² HE 59/2000 vp. s. 4.

⁴³ Ortodoksiviestin haastattelu.

⁴⁴ Ortodoksisen kirkon kanonisen perinteen tuntemattomuus on näkynyt jopa oikeusministerin kommentteissa. Ks. esimerkiksi Yle Uutiset 27.5.2009. Paavo Perola toteaa KHO:n päätöstä 1761/2/09 arvioidessaan, että tapauksen herättämä kritiikki osoittaa kanonisen perinteen tuntemuksen olevan ohutta sekä kirkon piirissä että myös mediassa. Perola 2013, s. 123.

1.2 Tutkimusmetodi ja lähteet

Tämän tutkimuksen lähestymistapa on pääosin lainopillinen. Historiallisesti roomalaiseen oikeuteen pohjautuvaa oikeusdogmatiikkaa eli lainoppia pidetään oikeustieteiden vanhimpana haarana⁴⁵. Lainopillisen tutkimuksen pyrkimyksenä on oikeusjärjestyksen osa-alueen systematisointi. Lainopin avulla pyritään selvittämään, mikä käsillä olevassa oikeusongelmassa on voimassa olevan oikeuden sisältö.⁴⁶ Moderni lainoppi perustelee vallitsevasta oikeuslähdeopista ja tulkintateoriasta johdettujen perusteiden avulla esitetyn tulkintakannanoton systematisoidessaan voimassa olevan oikeuden sääntöjä. Yksittäinen lainsäädännös tulee asettaa toisten oikeussääntöjen muodostamaan asiayhteyteen, jotta sitä voitaisiin tulkita. Tämä asiayhteyden eli oikeudellisen tulkintakontekstin hahmottaminen on oikeussääntöjen systematisointia.⁴⁷ Systematisoinnin tavoitteena voi olla myös tulkintatulosten arviointi oikeudenalan periaatteiden ja oppien pohjalta. Tavoitteena voi myös olla vallitsevaa systematiikkaa yhtenäisemmän kokonaisuuden luominen.⁴⁸ Oikeusdogmatiikka muotoilee oikeudenalojen yleisiä oikeusperiaatteita ja oikeuskäsitteitä täyttäessään systematisointitehtävänsä. Teoreettisen lainopin kohdealueeksi Kaarlo Tuori osoittaa oikeuskulttuurin sekä tulkintalainopin kohteeksi oikeuden pintatason.⁴⁹

Oikeusjärjestykseen kuuluu Tuorin ja hänen luomansa kriittisen oikeuspositivismin teorian mukaan erilaisia tasoja ja kerrostumia, eikä se perustu pelkästään normatiiviseen aineistoon. Tuori sijoittaa oikeuden pintatasolle oikeudellisen normiston, tuomarien päätökset ja oikeustieteilijöiden uudet kirjat ja artikkelit. Oikeuskulttuurin taso sekä oikeuden syvärakenne ovat puolestaan oikeuden pinnanalaisia tasoja. Oikeus on pintatasolla jatkuvassa muutoksen tilassa, jossa muutosliike syntyy uusista säädöksistä, tuomioistuinratkaisuksista ja oikeustieteilijöiden tuotoksista. Oikeusnormeja synnytetään, lakkautetaan sekä muutetaan inhimillisen ja tietoisien toiminnan tuloksena. Oikeuskulttuuri ja oikeuden syvärakenne puolestaan muuttuvat oikeuden pinnanalaisina kerrostumina pintatasoa hitaammin ja hilliten pintatasolla tapahtuvaa myrskyisää liikettä.⁵⁰

⁴⁵ Husa 2008b, s. 36.

⁴⁶ Husa 2008b, s. 20.

⁴⁷ Siltala 2001, s. 22–23.

⁴⁸ Sandgren 2009, s. 105–106.

⁴⁹ Tuori 2000, s. 303.

⁵⁰ Tuori 2003, s. 36–41. Tuori 2000, s. 167–172. Ks. kriittisestä oikeuspositivismista ja sen soveltuvuudesta kirkko-oikeuden teoriaksi tämän tutkimuksen s. 107–109.

Tässä tutkimuksessa ortodoksista kirkko-oikeutta lähestytään osittain myös oikeushistoriallisesta näkökulmasta. Oikeushistoriallinen tutkimus on oikeudellisen muutoksen analysoimista. Oikeushistoriallisen tutkimuksen kohteena voivat ensinnäkin olla eri aikoina säädetyt oikeusnormit tai tavanomainen oikeus eli käytännön vakiinnuttamat oikeudelliset ratkaisumallit. Oikeushistoriallinen tutkimus voi myös tutkia oikeudellisia instituutioita. Oikeudellisia instituutioita ovat tietynasteisen pysyvyyden omaavat kokonaisuudet ja rakenteet, jotka ovat oikeusnormien muovaamia. Tällaisia instituutioita ovat esimerkiksi tuomioistuinlaitos, tasavallan presidentti tai tähän tutkimukseen liittyen ekumeeninen patriarkaatti tai ortodoksinen kirkko. Oikeushistoriallisen tutkimuksen kohteena voivat olla myös oikeudellisen ajattelun muuttuminen, oikeuskäytäntö, lakimiesten ammattikunta tai oikeuskulttuurin käsite. Oikeudellisen muutoksen ohella myös oikeudellisen muuttumattomuuden analyysi voi olla kohteena oikeushistoriallisessa tutkimuksessa.⁵¹ Kirsi Kuusikon mukaan varsinaisen oikeushistoriallisen tutkimuksen voidaan katsoa olevan lähempänä historian tutkimusta kuin oikeustiedettä. Varsinaisessa oikeushistoriallisessa tutkimuksessa käytettäisiin historiatieteiden lähteitä ja metodeja.⁵² Kuten edellä todettiin, on tässä tutkimuksessa näkökulma vain osittain oikeushistoriallinen. Tutkimuksen ei näin ollen voida sanoa olevan varsinaisesti oikeushistoriallinen.

Tutkimuksen lopussa hahmotellaan teoreettista pohjaa ortodoksiselle kirkko-oikeudelle. Oikeusteoria tutkii oikeuden olemusta eli sen luonnetta. Perustava kysymys oikeusteoriassa on: mitä oikeus on? Oikeusteoreettinen tutkimus kohdistuu sekä oikeustieteen että oikeuden yleisiin kysymyksiin. Oikeuden luonteen ymmärtäminen ja kuvaaminen systemaattisen symbolisena, yhteiskunnallisena sekä normatiivisena ilmiönä on oikeusteorian tavoitteena. Oikeusteoria pyrkii myös selkeyttämään oikeudellisia ideoita, erotteluja, jaotteluja sekä päättelyä. Sen tehtäviin lukeutuu oikeuden ratkaisuperusteiden eli lähteiden kuvaus, oikeuden systeemirakennustyö sekä lainkäytön teoria, mikä tarkoittaa oikeudellisen ratkaisu-, tulkinta-, punninta- ja perustelutoiminnan mallinnusta. Oikeusteorian avulla ei aina rakenneta normatiivista järjestelmää, mutta se voi osallistua työhön, jonka avulla oikeusjärjestelmä hahmotetaan oikeusjärjestyksestä. Oikeusteoria voi kyseenalaistaa oikeuden oikeutuksen, mutta voi myös vahvistaa sen. Oikeusteoria voi myös osallistua oikeuden rakenteiden,

⁵¹ Kekkonen 2002, s. 7–9.

⁵² Kuusikko 2012, s. 64.

käsitteiden ja periaatteiden paitsi rakentamiseen, niin myös purkamiseen. Lisäksi sen avulla voidaan joissain tapauksissa osoittaa järjestelmän aukot tai ratkeamattomat ristiriidat.⁵³

1.3 Keskeisiä käsitteitä

1.3.1 Autokefalia

Autokefalia tarkoittaa täydellisesti muista kirkoista hallinnollisesti riippumatonta ja täysin itsenäistä paikalliskirkon asemaa. Autokefaalisella kirkolla on oikeus itse ratkaista sisäiset asiansa ja myös oikeus itse nimittää omat piispansa. Autokefaalisen kirkon johdossa on yleensä patriarkka⁵⁴, mutta muita paikalliskirkkoja kuin patriarkaatteja johtaa arkkipiispa tai metropoliitta⁵⁵. Autokefaalisen kirkon tulee säilyttää suvereenisuutensa suhteessa valtioon ja sen tulee sijaita alueella, joka on poliittisesti itsenäinen. Autokefaalisen aseman edellytyksenä on uusien pappien ja diakonien⁵⁶ sekä tarvittaessa myös piispojen vihkimiseksi⁵⁷ tarvittava riittävä määrä piispoja. Lisäksi autokefaalisella kirkolla tulee olla ainakin yksi teologinen koulu, luostareita sekä oma kirkollinen hallinto.⁵⁸

Autokefaaliset paikalliskirkot jakautuvat niin sanottuihin vanhoihin patriarkaatteihin, uusin patriarkaatteihin ja muihin autokefaalisiin paikalliskirkkoihin. Vanhojen patriarkaattien hierarkkinen ja patriarkaallinen asema on määritelty ekumeenisissa eli yleisissä kirkolliskokouksissa. Vanhoja patriarkaatteja ovat Konstantinopoli, Aleksandria, Antiokia ja Jerusalem. Uudet patriarkaattit⁵⁹ saivat itsenäisen aseman erotessaan vanhoista patriarkateista.

⁵³ Hirvonen 2012, s. 9–10.

⁵⁴ Patriarkka tarkoittaa heimon vanhinta tai esi-isää. Patriarkka-arvonimeä alettiin käyttää 400-luvulla suurten paikalliskirkkojen ja patriarkaattien johtajista. Vanhassa testamentissa patriarkka-nimellä viitataan Aabrahamiin, Iisakiin sekä Jaakobiin ja hänen kahteentoista poikaansa. Ks. muun muassa Arseni 1999, s. 214–215.

⁵⁵ Metropoliitta tarkoittaa kirkollisena terminä hiippakuntapiispaa. Ks. tarkemmin Arseni 1999, s. 183–184.

⁵⁶ Diakonius ortodoksisessa kirkossa on alempi pappeuden aste. Jumalanpalveluksissa ja muissa kirkollisissa toimituksissa diakonin tehtävänä on auttaa pappia tai piispaa. Diakonit toimivat Suomessa yleensä sivutoimisina vapaaehtoistyöntekijöinä. Ks. muun muassa Arseni 1999, s. 58–59.

⁵⁷ Uuden piispan vihkimiseen tarvitaan sääntöjen mukaan aina vähintään kaksi piispaa. Asiasta on säädetty muun muassa ensimmäisessä apostolisessa kanonissa. Ks. muun muassa OKKS 1980, s. 39.

⁵⁸ Arseni 1999, s. 46–47.

⁵⁹ Uusia patriarkaatteja ovat Moskovan patriarkaatti (erosi vuonna 1448 Konstantinopolista), Romanian patriarkaatti (erosi vuonna 1865 Konstantinopolista), Georgian patriarkaatti (erosi vuonna 1811 Venäjältä), Serbian patriarkaatti (erosi vuonna 1832 Konstantinopolista) ja Bulgarian patriarkaatti (erosi vuonna 1872 Konstantinopolista). Ks. muun muassa Chryssavgis 2014, s. 11.

Muut autokefaaliset paikalliskirkot⁶⁰ ovat joko eronneet patriarkaateista omilla päätöksillään tai niiden patriarkaalin asema on määritelty ekumeenisissa kirkolliskokouksissa.⁶¹

Ekumeenisten kirkolliskokousten kanoneista ei löydy autokefaalisen kirkon käsitettä. Kuitenkin autokefalia on ollut tunnettu käsite jo 500-luvulla. Varsinaisen terminologian syntymistä varhaisempana pidetään käsitteen ilmaiseman todellisuuden olemassaoloa.⁶² Autokefaalisista kirkoista jäsenmäärältään ylivoimaisesti suurin on Moskovan patriarkaatti, jonka jäsenmäärän on vuonna 2011 arvioitu olevan noin 160 miljoonaa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Ekumeenisen patriarkaatin jäsenmäärän on samassa tilastossa esitetty olevan seitsemän miljoonaa.⁶³

1.3.2 Autonomia

Suomen ortodoksisella kirkolla on autonominen asema. Kanonisena terminä autonomia tarkoittaa maantieteellisesti yhtenäisen alueen tai valtiollisen kirkon oikeutta itse päättää sisäisestä hallinnostaan sekä osittain myös kanonisista asioistaan. Autonominen kirkko toimii aina jonkin autokefaalisen kirkon hengellisen hallinnon alaisena. Autonominen kirkon arkkipiispan vaalin tulos alistetaan patriarkan hyväksyttäväksi.⁶⁴ Laissa ortodoksisesta kirkosta 1 luvun 1 §:n 2 momentissa todetaan, että Suomen ortodoksinen kirkko muodostaa Suomen valtakunnan alueella paikalliskirkkona toimivan arkkipiispakunnan. Suomen ortodoksinen kirkko on 1 §:n 3 momentin mukaan kanonisessa yhteydessä Konstantinopolin apostoliseen ja patriarkaaliseen ekumeeniseen istuimeen sillä tavalla kuin ekumeenisen patriarkan 6. päivänä heinäkuuta 1923 tekemässä päätöksessä⁶⁵ on ilmaistu.

1.3.3 Ekumeeninen patriarkaatti

Ekumeeninen patriarkaatti on Konstantinopolissa eli nykyisessä Istanbulissa sijaitseva maailmanlaajuisen ortodoksisen kirkon ylin piispanistuin ja pyhin keskus. Patriarkaatin *par excellence* -asema pohjautuu useisiin ekumeenisten kirkolliskokousten kanoneihin,

⁶⁰ Muita autokefaalisia paikalliskirkkoja ovat Kypros (v. 431, kolmas ekumeeninen kirkolliskokous), Kreikka (1833, Konstantinopoli), Puola (1924, Konstantinopoli), Albania (1922, Konstantinopoli), Tsekki ja Slovakia (1951, Moskova ja 1998, Konstantinopoli), Amerikka ja Kanada (1970, Venäjä, kaikki paikalliskirkot eivät tosin ole tunnustaneet tätä eroa).

⁶¹ Pyykkönen, <http://www.ortodoksi.net/index.php/Autokefalia>.

⁶² Ware 1980, s. 48–51, s. 65–67.

⁶³ Ks. Alfeyev 2011, s. 334.

⁶⁴ Arseni 1999, s. 47. Kirkon autonominen asema patriarkaatin alaisuudessa on havaittavissa myös jumalanpalveluskaavoista. Jumalanpalveluksissa muistellaan oman paikalliskirkon päämiehen lisäksi myös autokefaalisen kirkon johtajaa.

⁶⁵ Tomos-asiakirja.

pitkäaikaiseen traditioon, käytäntöön ja patriarkaatin 1700-vuotiseen historiaan ortodoksisen uskon säilyttäjänä. Ekumeeninen tarkoittaa ortodoksisen kirkon piirissä yleisesti hyväksyttyä asemaa. Ekumeeninen voi tarkoittaa myös asiaa, perinnettä tai päätöstä, joka on joko kirkon ykseyttä tähdentävä tai koko kirkkoa koskeva eli yleiskirkollinen.⁶⁶

Oikeushistoriallisesti on merkittävää, että jo roomalaisen oikeuden päälähde, *Corpus iuris civilis*, tunnisti ja tunnusti patriarkaatin instituutiona omaavan privilegioita ja valtaoikeuksia Itä-Rooman valtakunnassa.⁶⁷ Konstantinopolin ekumeenisella patriarkaattilla on historiallisesti merkittävän asemansa ohella keskeinen asema ortodoksisessa maailmassa myös uskonopillisissa eli dogmaattisissa kysymyksissä, hallinnollisissa asioissa sekä kanonisissa kysymyksissä.⁶⁸ Ekumeenista patriarkaattia voidaan instituutiona luonnehtia ylikansalliseksi tai esivaltiolliseksi.⁶⁹

Patriarkaattia johtaa Uuden Rooman eli Konstantinopolin ekumeeninen patriarkka ja arkkipiispa yhdessä yli sadan piispan ja metropoliitan kanssa. Patriarkaattilla on Turkissa kirkkoja ja luostareita.⁷⁰ Kreikassa patriarkaatin alaisuuteen kuuluu Kreetan kirkko. Patriarkaatin alaisuudessa on myös Dodekanesian saariryhmän neljä metropoliittakuntaa sekä Athoksen⁷¹ luostarit ja lisäksi muita luostareita. Patriarkaatin alaisuuteen kuuluvat Suomen ja Viron ortodoksiset kirkot autonomisina kirkkoina. Lisäksi patriarkaattiin kuuluu arkkipiispakuntia⁷² ympäri maailmaa. Patriarkaatin varsinainen jäsenmäärä on arviolta noin

⁶⁶ Arseni 1999, s. 73. Chryssavgis 2004, s. 16–21. Chryssavgis 2014 s. 11. Patsavos 1995, s. 1. Ekumeenisen patriarkaatin syntymisen katsotaan tradition mukaan ajoittuvan vuoteen 38, jolloin Apostoli Andreas saarnasi Konstantinopolissa ja asetti kaupungin ensimmäisen piispan, Stakyksen, tehtävänsä. Kun Itä-Rooman valtakunta syntyi Rooman valtakunnan jakautuessa kahtia, nousi Konstantinopolin asema varhaiskirkon piirissä merkittävään asemaan. Ks. muun muassa Husa 2008a, s. 126.

⁶⁷ Husa 2008a, s. 130.

⁶⁸ Hakkarainen 1987, s. 24.

⁶⁹ Husa 2008a, s. 150.

⁷⁰ Ortodoksien määrä Turkissa on kuitenkin laskenut alle kahden tuhannen. Ks. muun muassa Arseni 1999, s. 73.

⁷¹ Husan mukaan erityisen kiehtova ortodoksisen uskoon ja valtiosääntöinen valtion hallinto-organisaatioon liittyvä erityispiirre on Athosvuori eli Pyhä Vuori (kreikaksi Άγιο Όρος, *Ágio Óros*) Kreikassa. Athos sijaitsee Makedoniassa, Halkidikin niemimaalla ja on kuulunut Kreikalle vuodesta 1917. Athoksesta käytetään virallista nimeä Pyhän Vuoren autonominen munkkivaltio (kreikaksi *Αυτόνομη Μοναστική Πολιτεία Αγίου Όρους, Aftónomi Monastiki Politeia Agiou Órous*). Ensimmäisen luostarin Athokselle perusti Athanasios Athoslainen vuonna 963. Nykyisin niemimaalla on 20 luostaria ja lukuisia skiittoja (sivuluostareita) sekä erakkomajoja. Kreikan perustuslain artikkelissa 105 Athokselle on taattu erityislaatuinen hengellinen itsemääräämisoikeus ja vahva itsehallinnollinen asema. Oikeudellisesti Athosvuori kuuluu Kreikkaan sen itsehallinnollisena osana. Samanlaista järjestelyä ei löydy mistään muualta maailmasta. Kiinnostava yksityiskohta oikeudellisesti on se, että Athokselle noviiseiksi ja munkeiksi luostarielämää viettämään saapuvat henkilöt saavuttavat Kreikan kansalaisuuden välittömästi ilman muodollisuuksia. Ks. muun muassa Husa 2007, s. 119–120, Maximos 1990, s. 5–7.

⁷² Ekumeenisen patriarkaatin alaisuuteen kuuluvat arkkipiispakunnat Amerikassa, Australiassa ja Isossa-Britanniassa, sekä metropoliittakunnat Argentiinassa, Belgiassa, Italiassa, Itävallassa, Kanadassa, Kiinassa, Ranskassa, Saksassa, Ruotsissa, Sveitsissä, Panamassa ja Uudessa-Seelannissa. Ks. muun muassa Arseni 1999, s. 73.

seitsemän miljoonaa, mutta ekumeenisen patriarkan hengellinen vanhemmuusasema tunnustetaan kaikissa autonomisissa ja autokefaalisissa kreikkalaisortodoksisissa kirkkoissa, jolloin tämän kansalliset rajat ulottuvan ryhmän jäsenmäärä on noin 300 miljoonaa.⁷³

1.3.4 Pyhä synodi ja synodi

Synodi pohjautuu muinaiskreikan sanaan *σύνδοχος*. Pyhä synodi on kirkon korkein päättävä kirkollinen hallintoelin, joka käyttää kanonista valtaa jokaisessa ortodoksisessa patriarkaatissa ja autokefaalisessa kirkossa. Pyhän synodin puheenjohtajana toimii alueen korkein piispa⁷⁴ ja pyhään synodiin osallistuvat yleensä kaikki puheenjohtajalle vastuulliset piispat. Esimerkiksi ekumeenisen patriarkaatin pyhään synodiin voi kuulua piispoja ympäri maailmaa.⁷⁵

Synodi tarkoittaa myös piispainkokousta, joka säännöllisesti kokoontuu kirkon päämiehen johdolla tekemään päätöksiä toimeenpantavista asioista. Piispainkokouksen ollessa paikallinen paikalliskirkon piispat kokoontuvat yhdessä pohtimaan kyseisen kirkon asioita.⁷⁶ Suomen ortodoksisen kirkon piispainkokouksesta säädetään ortodoksisessa kirkkolaissa. Lain 25 §:n mukaan piispainkokouksen jäseniä ovat hiippakuntien piispat. Piispainkokouksen tehtävistä puolestaan säädetään lain 26 §:ssä, jonka ensimmäisen momentin mukaan piispainkokous käsittelee kirkon hengellisiä asioita lain 1 §:n säätämässä rajoissa eli Raamatun, perimätiedon, ortodoksisen kirkon dogmien, kanonien ja muiden kirkollisten sääntöjen mukaisesti.⁷⁷

Kyseessä on yleinen kirkolliskokous, kun kaikista kanonisista ortodoksisista paikalliskirkoista kutsutut piispaedustajat kokoontuvat ratkomaan yleisortodoksisia kysymyksiä ja ongelmia yhteiseen kirkolliskokoukseen. Ekumeenisen kirkolliskokouksen arvo voidaan myöhemmin myöntää tällaiselle yleiselle kirkolliskokoukselle.⁷⁸ Ekumeenisina kirkolliskokouksina pidetään kirkolliskokouksia, jotka ovat päätösten hyväksymisen kannalta yhteisiä ja yleisiä koko oman aikansa kristikunnalle. Viimeisin eli VII ekumeeninen kirkolliskokous pidettiin

⁷³ Arseni 1999, s. 73, Chryssavgis 2004, s. 23. Husa 2008a s. 150.

⁷⁴ Alueen korkein piispa on arvonimeltään joko patriarkka tai arkkipiispa.

⁷⁵ Ortodoksi.net. Suomen ortodoksisen kirkon entinen arkkipiispa, KP Nikean metropoliitta Johannes osallistui ekumeenisen patriarkaatin Pyhän synodin työskentelyyn. Pyhä synodi valitsi arkkipiispa Johanneksen huomionosoituksena Nikean metropoliitaksi ja koko Bitynian eksarkiksi sekä pyhän synodin määräaikaissäseneksi hänen jäädessään eläkkeelle. Ks. muun muassa Johannes 2004, s. 4.

⁷⁶ Arseni 1999, s. 261.

⁷⁷ Ortodoksisen kirkkolain 28 §:n mukaan tarkemmat säännökset ja määräykset piispainkokouksen työskentelystä säädetään kirkkojärjestyksessä ja piispainkokouksen itselleen vahvistamassa työjärjestyksessä. Kirkkojärjestyksen 46 §:n mukaan piispainkokous kokoontuu tarvittaessa, mutta kuitenkin vähintään kaksi kertaa vuodessa. Puheoikeus kokouksessa on 47 §:n mukaan myös apulaispiispalla, eläkkeellä olevalla piispalla sekä lainoppineella kirkkoneuvoksella toimivaltaansa kuuluvissa asioissa.

⁷⁸ Arseni 1999, s. 261.

Nikeassa vuonna 787. Kanonisesti hyväksyttävissä olevien ekumeenisten kirkolliskokousten kokoontuminen on myöhemmin ollut vaikeaa, ellei peräti mahdotonta idän ja lännen kirkkojen välien kiristymisen takia ja myöhemmin Rooman poisjäännin vuoksi.⁷⁹ Kesäkuussa vuonna 2016 kokoontui Kreetalla panortodoksinen, Pyhä ja Suuri synodi. Synodiin eivät kuitenkaan erimielisyyksistä johtuen kaikki patriarkaatit osallistuneet.⁸⁰

1.3.5 Kirkko

Kirkko-oikeuden määritelmää etsittäessä joudutaan pohtimaan sekä oikeuden että kirkon käsitteitä. Pohdinta ulottuu myös kirkon ja oikeuden väliseen suhteeseen. Suomenkielen sana kirkko, samoin kuin myös monien muiden maiden kirkkoa tarkoittava sana, on lähtöisin kreikan kielen sanasta *kiriakí*, joka tarkoittaa Herran omaa. Juntusen mukaan kirkko-oikeuden tarkastelun lähtökohdaksi on perusteltua valita ekklesiologia.⁸¹ Puhuttaessa kirkko-oikeudesta on kyse kirkosta itsestään, sen olemuksesta ja hengellisestä tehtävästä. Kirkko-oikeus ja sen tulkinta sisältävät joko julkituodun tai hiljaisen käsityksen kirkko-oikeuden yhteydestä kirkon varsinaisena pidettyyn olemukseen. Kirkko-oikeuden perusongelma, eli se, mitä kirkko-oikeus on, liittyy näin ollen suoraan ekklesiologiaan. Niiden johtopäätösten pohjaksi, jotka koskevat kirkko-oikeuden perusteita, on esitetty näkemyksiä kirkko-oikeudesta kirkon funktiona sekä erilaisia ekklesiologisia lähtökohtia. On huomioitava, ettei kirkolle ole olemassa täsmällistä määritelmää.⁸² Kirkko-oikeuden sisällön ja varsinkin sen ylipositiivisen arvoperustan hahmottaminen rakentuu kirkkojen teologisen itseymmärryksen pohjalle. Kirkkojen itseymmärrykset poikkeavat toisistaan eikä esimerkiksi ortodoksisen kirkon käsitys kirkosta vastaa evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsitystä.

Puhuttaessa esimerkiksi kirkon tehtävästä evankelis-luterilaisen kirkon piirissä kirkolla voidaan viitata Kristuksen universaaliin kirkkoon, joka tunnustuskirjojen mukaan on pysyvä ikuisesti. Silloin puolestaan, kun puhutaan esimerkiksi kirkon organisaatiosta, viitataan luterilaiseen

⁷⁹ Rodopoulos 2007, s. 41–42. Arseni 1999, s. 73–75.

⁸⁰ Kokousta oli valmisteltu yli 50 vuotta. Synodin oli alun perin tarkoitus koota ensimmäisen kerran yli tuhanteen vuoteen yhteen kaikki itsenäiset ortodoksiset paikalliskirkot. Synodissa käsiteltiin ortodoksisen kirkkojen diasporaa, avioliiton sakramenttia ja sen esteitä, paaston ja paastosääntöjen merkitystä, autonomian myöntämisen periaatteita, ortodoksisen kirkon suhteita muuhun kristilliseen maailmaan sekä ortodoksista todistusta modernissa maailmassa. Ks. Tarkemmin muun muassa Savon Sanomien artikkeli (julkaistu 19.6.2016), uutinen Suomen ortodoksisen kirkon sivuilta (julkaistu 27.1.2016) sekä www.holycouncil.org.

⁸¹ Ekklesiologia tarkoittaa kirkko-oppia. Se sisältää ortodoksisessa perinteessä kirkkoa, seurakuntaa ja kirkon virkoja koskevien kanonien ja perinteen käytännön toteutusta koskevaa oppia. Ks. muun muassa Arseni 1999, s. 69.

⁸² Juntunen 2003, s. 94–97.

paikalliskirkkoon.⁸³ Evankelis-luterilaisen kirkkokäsityksen mukaan kirkko on sosiologinen yhteisö osana yhteiskuntaa, minkä vuoksi sillä on oikeuksia ja velvollisuuksia. Kirkko on kuitenkin toisaalta myös uskonyhteisö, joten kirkon olemukseen kuuluu kaksinaisuus. Leinon mukaan seurauksena tästä kaksinaisuudesta on, että positiivinen lainsäädäntö kohdistuu kirkkoon sosiaalisena yhteisönä. Kirkkoa koskevan positiivisen oikeuden on kuitenkin oltava sopuosoinnussa kirkon ylipositiivisen perustan kanssa ja pohjaututtava siihen. Jännite kirkon kahden olemuksen välillä muodostaa evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden problematiikan.⁸⁴

Ortodoksisen kirkon kirkko-käsitteellä ja kirkon luonteella ei ole yhtä ainoaa virallista määritelmää. Ortodoksisen kirkon itseymmärryksessä ei tehdä samanlaista jakoa uskonyhteisöön ja sosiologiseen yhteisöön kuin evankelisluterilaisessa kirkossa. Ortodoksisessa kirkossa kirkkoa kuvataan sanalla ekklesia. Kirkolla tarkoitetaan ekklesiologian eli kirkko-opin mukaan seurakuntaa laajemmassa merkityksessä. Todellisuuden tasolla kirkko voidaan kokea seurakunnan pyhässä eukaristiassa. Kirkko-opin mukaan termit seurakunta ja kirkko ovat jossain määrin saman sisältöisiä. Ekklesia jakautuu sekä näkyvään seurakuntaan että näkymättömään seurakuntaan. Näkymättömään, riemuitsevaan seurakuntaan kuuluvat muun muassa kirkon pää eli Jeesus Kristus, kuolleet seurakunnan jäsenet sekä jumalallinen armo. Näkyvä seurakunta puolestaan muodostuu elossa olevista ortodoksisen kirkon jäsenistä eli maallikoista ja papistosta sekä kirkon sakramenteista. Kanoninen sääntely kohdistuu näkyvään seurakuntaan.⁸⁵ Ortodoksisessa perinteessä kirkko nähdään Kristuksen mystisenä ruumiina ja kirkon oikeudellinen sääntely on vain yksi sen elämän aspekteista. On syytä painottaa, ettei kirkon oikeus edusta kirkon ydinolemusta, vaan kirkon historiallinen läsnäolo on luonut oikeudellisia instituutioita ja systeemejä. Oikeudella on tarkoituksensa ja oikeutuksensa, mutta sen erityinen luonne on tunnistettava. Kanonisen oikeuden ainutlaatuisuus johtuu sen kirkon erityisluonteesta, jota se palvelee, niinpä se eroaakin maallisesta lainsäädännöstä.⁸⁶

Ortodoksisessa kirkossa kirkko-termi käsittää sisäänsä koko maailmanlaajuisen kirkon.⁸⁷ Tähän maailmanlaajuisen kirkkoon katsotaan kuuluviksi kaikki ortodoksiset saman

⁸³ Haaramäki 1988, s. 9.

⁸⁴ Leino 2002, s. 5.

⁸⁵ Ks. tarkemmin muun muassa Buciora 2003, s. 28, Patsavos 1975, s. 6–7.

⁸⁶ Patsavos 2003, s. 5.

⁸⁷ Popescu on kuvannut ortodoksista kirkkoa seuraavasti: ”Ortodoksinen kirkko edustaa vanhan yhteisen kristillisyyden henkeä, joka pysyy uskollisena kirkon perinteille ja perusolemukselle. Se pyrkii säilyttämään kirkon traditiot puhtaina ja varjelemaan kristillistä henkeä maailman hengeltä. Se ei pyri olemaan valtio valtiossa eikä valtio valtion yläpuolella, vaan se pyrkii vaikuttamaan kirkkona valtiossa ja maailmassa. Se ei esiinny myöskään

uskonkäsityksen omaavat kirkot. Puhutaan uskon ykseydestä paikalliskirkkojen välillä. Uskon yhteyteen liittyy myös kysymys kirkkojen välisestä ehtoollisyhteydestä.⁸⁸ Kirkko on samaan aikaan sekä inhimillinen että jumalallinen instituutio. Sen voi sanoa olevan sekä rajallisen ja äärettömän että luodun ja luomattoman leikkauspisteessä.⁸⁹

minään poliittisena eikä ensi sijassa sivistyksellisenä järjestönä, vaan suorittaa uskonnollissiveellistä lähetystehtäväänsä. Se on kutsuttu ravitsemaan ihmisieluja Jumalan armolla, mutta ei hallitsemaan maailmaa valtioiden tavoin. Sillä on käytettävissään tulevaisuudessakin suuria voimavaroja sekä sen omia kansoja että koko maailmaa varten, sillä vanhuudestaan ja koetellusta asemastaan huolimatta se ei ole vielä vuodattanut sisältöään tyhjiin. Se elää menneisyydestään häviämättä ajan kanssa tai joutumatta ajan kahleisiin...” Ks. enemmän Popescu 1944, s. 32–33.

⁸⁸ Ortodoksisen kirkon ehtoolliseen voivat osallistua vain ortodoksisen kirkon jäsenet. Jyväskylässä 5.–6.9.2017 kokoontunut evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen linjaus herätti paljon kirkollista keskustelua varsinkin ortodoksisessa kirkossa. Linjauksen mukaan yksittäistapauksessa evankelis-luterilaisen kirkon ehtoolliseen voisi osallistua myös muun kuin luterilaisen kirkon kastettu jäsen, jos hän hyväksyy luterilaisen ehtoolliskäsityksen ja hänellä on oikeus ehtoolliseen omassa kirkossaan. Ortodoksinen kirkko piti linjausta valitettavana, sillä linjauksen käytännön tulkintojen vuoksi ortodoksinen kirkko saattaisi olla pakotettu esittämään toistuvasti kielteisen kantansa ortodokseja koskevaan ekumeenisen yhteistyökumppaninsa ehtoolliskäytäntöön. Ortodoksisen kirkon traditiosta kiinnipitämisen tarkoitus kun ei ole eriävän näkemyksen korostaminen, vaan oman ortodoksisen uskon ilmaiseminen, jonka tarkoitus ei ole muiden arvosteleminen. Jos opillinen yksimielisyys lopulta saavutettaisiin, ei ehtoollinen kuitenkaan olisi ortodoksisen ehtoolliskäsityksen mukaan tämän yhteyden väline, vaan sen kruunu. Sellainen kirkkojen välinen ehtoollisyhteys, johon ei sisälly kirkkojen yhteisesti hyväksymää dogmaa, ei ole ortodoksiselle kirkolle mahdollinen. Ks. muun muassa Mäkinen 2017 sekä Suomen ortodoksinen kirkko (7.9.2017).

⁸⁹ Patsavos 2003, s. 4.

2 KIRKKO-OIKEUS OIKEUDENALANA, VALTION JA KIRKON VÄLINEN SUHDE SEKÄ HUOMIOITA SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON KIRKKO-OIKEUDESTA

2.1 Kirkko-oikeus oikeudenalojen systematiikassa

Oikeusjärjestys on normien järjestys, joka muodostuu säädöksistä, säännöksistä ja säännöistä soveltamiskäytäntöineen. Tuosta järjestyksestä muodostetaan oikeustieteen avulla kokonaisuus, jota kutsutaan oikeusjärjestelmäksi. Oikeusjärjestyksen käsitteellistäminen, arviointi ja systematisointi tapahtuvat oikeusjärjestelmän puitteissa. Oikeusjärjestys ja oikeusjärjestelmä sijoittuvat käsitteinä eri tasoille. Normikokonaisuutena oikeusjärjestys on yhteiskunnallisen todellisuuden osa. Oikeusjärjestelmän käsite puolestaan liittyy oikeustieteelliseen ajatteluun, joka sijoittuu eri tasolle. Oikeusperiaatteilla on sisällöllisen johdonmukaisuuden eli oikeusjärjestyksen koherenssin kannalta tärkeä tehtävä niiden toimiessa oikeusjärjestyksen systematisoinnin apuvälineinä. Oikeuden jakaminen eri oikeudenaloihin on systematisoinnin tulosta ja oikeudenalojen määrittäminen on yksi oikeustieteen tehtävistä.⁹⁰ Oikeudenalajaotuksen avulla voidaan paikantaa oikeudellisia ongelmia ja se auttaa myös olennaisten normien etsimisessä ongelmanratkaisutilanteissa. Samalla se vaikuttaa voimassa olevan oikeuden sisällön muotoutumiseen. Myös oikeustieteen opetuksessa sillä on tärkeä tehtävä, sillä oikeusnormien looginen esittäminen mahdollistuu oikeudenalajaotuksen avulla.⁹¹ Oikeudenalat eivät ole tarkkarajaisia ja varsinkin nykyisin ne ovat jatkuvan muutoksen alaisia.⁹²

Oikeudenalajaottelussa on roomalaisen oikeuden ajoista lähtien tehty jako ensiksi yksityisoikeuteen ja julkisoikeuteen. Tehty jako pohjautuu niiden olojen ja etujen laatuun, joita oikeussäännökset järjestävät ja palvelevat. Yksityisoikeuteen kuuluvat erityisesti omaisuus- ja perhe-etuja koskevat säännökset, jotka kohdistuvat yksityisoloihin sekä yksilöiden välisiin oikeussuhteisiin. Julkisoikeudellinen sääntely sitä vastoin kohdistuu julkisen vallan käyttöön sekä valtion ja julkisoikeudellisten yhteisöjen, esimerkiksi kuntien ja kirkon että yksityisen henkilön välisiin suhteisiin. Keskeisimpinä sääntelykohteina julkisoikeudessa ovat valtion toiminta, valtion rakenne sekä valtion suhde kansalaisiin. Julkisoikeuden on katsottu olevan vahvasti sidoksissa useisiin oikeuden ulkopuolisiin tekijöihin, kuten ideologisiin seikkoihin ja

⁹⁰ Björne 1979, s. 1–2. Saarenpää 2012, s. 221. Tuori 2000, s. 198.

⁹¹ Tammi-Salminen 2012, s. 69.

⁹² Ks. muun muassa Husa 2013b, s. 18.

poliittiseen historiaan. Raja julkisoikeuden ja yksityisoikeuden välillä ei kuitenkaan ole ehdoton. Esimerkiksi työ- ja perheoikeuden aloilla on olemassa sellaisia yksityisiä oikeussuhteita, joissa tulee esille myös julkisoikeudellinen etu.⁹³

Kirkko-oikeus kuuluu oikeudenalajaottelun ylemmällä tasolla julkisoikeuteen⁹⁴. Julkisoikeuden alle kirkko-oikeutta ylemmällä tasolla oikeudenalajaottelussa sijoittuvat muun muassa sekä valtiosääntöoikeus että hallinto-oikeus. Valtiosääntöoikeus sisältää säännöksiä ylintä valtaa käyttävien valtioelinten asettamisesta ja toiminnasta⁹⁵. Valtiosääntöoikeuteen luetaan oikeudenalajaottelussa kuuluviksi myös sellaiset perustavanlaatuisia ratkaisuja sisältävät oikeusnormit, jotka sääntelevät julkisen hallinnon asemaa valtiojärjestelmässä, valtiovallan ja hallinnon järjestämisestä sekä yksityisten ja julkisen vallan välisiä suhteita. Valtiosääntöoikeudelliset säädökset luovat hallinto-oikeudellisen sääntelyn puitteet. Hallinto-oikeus ja valtiosääntöoikeus kietoutuvat näin ollen toisiinsa, eikä valtiosääntöoikeutta voida jättää huomiotta tarkasteltaessa hallinto-oikeudellista sääntelyä.⁹⁶

Julkishallinnollisen toiminnan laajetessa ovat hallinto-oikeudelliselle oikeudenalalle sijoittuvat tehtävät monipuolistuneet. Hallinto-oikeudella on neljä pääasiallista tehtävää. Näihin tehtäviin kuuluu ensimmäisenä suojaava tehtävä, jolla tarkoitetaan yksityisten henkilöiden suojaamista julkisen vallan käytöltä. Toiseksi hallinto-oikeus tasapainottaa⁹⁷ yksityisen ja viranomaisen välisiä suhteita. Kolmas hallinto-oikeuden tehtävä on puitteiden määrittäminen hallinnollisten tehtävien toteuttamiselle eli mahdollistava tehtävä ja neljäs tehtävä on vaikutus- ja valvontamahdollisuuksien takaaminen yksilöille eli osallistava tehtävä.⁹⁸

Hallinto-oikeus sääntelee valtion toimeenpanoelinten harjoittamaa toimintaa ja se voidaan jakaa yleishallinto-oikeuteen ja erityishallinto-oikeuteen. Yleishallinto-oikeuteen sisältyy sellaisia yleisiä oppeja ja säännöksiä, jotka ovat pääsääntöisesti yhteisiä kaikille hallinto-oikeuden osa-alueille. Keskeisintä sisältöä yleishallinto-oikeudessa ovat hallinto-oikeuden

⁹³ Husa 2013b, s. 17, Wrede ym. 1974, s. 24–25. Husan mukaan näkemys, jonka mukaan yksityisoikeus olisi aina vähemmän ei-oikeudellisista asioista riippuvainen kuin julkisoikeus, on perusteeton. Husa esittää esimerkkinä avioliittoinstituution, jonka eri kulttuureissa omaksutut oikeudelliset järjestelyt perusteineen löytyvät yleensä oikeuden ulkopuolisista asioista kuten uskonnosta. Ks. tarkemmin Husa 2013b, s. 17–18.

⁹⁴ Göranssonin mukaan Ruotsissa kirkko-oikeus on oikeustieteessä sijoitettu hallinto-oikeuteen sen haarana. Kirkko-oikeutta on käsitelty myös sekä valtiosääntöoikeudessa että oikeushistoriallisessa tutkimuksessa. Ks. Göransson 1993, s. 18.

⁹⁵ Wrede ym. 1974, s. 162.

⁹⁶ Laakso ym. 2006, s. 19.

⁹⁷ Peruslähdekohdat tasapainottavan tehtävän toteuttamiselle on määritelty hallinnon oikeusperiaatteissa hallintolain 6 §:ssä. Ks. Mäenpää 2017b, s. 17.

⁹⁸ Mäenpää 2017b, s. 14–15.

peruskäsitteet ja yleiset periaatteet sekä hallinnossa noudatettavat menettelyt ja hallinnon rakenne. Hallinnolliselle toiminnalle asetettavat yleiset laadulliset vaatimukset eli hyvän hallinnon takeet kuten myös toiminnan julkisuuden sääntely kuuluvat yleishallinto-oikeuteen. Pääosin yleishallinto-oikeuteen kuuluviksi luetaan myös hallintolainkäytön ja hallinnon valvonnan yleiset kysymykset.⁹⁹ Erityishallinto-oikeuden osalta oikeudenalajaottelu on monilta kohdin vakiintumatonta. Erityishallinto-oikeuden lohkoja ovat muun muassa virkamiesoikeus ja kunnallisoikeus.¹⁰⁰

Kirkko-oikeus voidaan sijoittaa itsehallinto-oikeudenalaan kuuluvaksi. Itsehallinto-oikeuden alalla säädetään muun muassa kuntien, kuntayhtymien ja Ahvenanmaan asemasta ja toiminnasta. Sekä evankelis-luterilaisella että ortodoksisella kirkolla on nykyisin oma sisäinen autonomiansa sekä lakiin perustuva itsehallinto julkisoikeudellisen asemansa ohella. Mäenpään mukaan itsehallinto-oikeudesta voidaan puhua laajemmassa merkityksessä silloin, kun sen kohteena ovat kaikki itsehallinnolliset järjestelyt kuten kirkkojen, yliopistojen, saamelaisten ja Ahvenanmaan maakunnan itsehallinto¹⁰¹. Tässä tutkimuksessa kirkko-oikeus sijoitetaan kuuluvaksi sekä itsehallinto-oikeuden että erityishallinto-oikeuden aloihin. Erityishallinto-oikeuden alaan se kuuluu kirkko-oikeuden erityislaatuisuuden vuoksi. Erityislaatuisuus perustuu kirkko-oikeuden muista oikeudenaloista poikkeaviin oikeuslähteisiin¹⁰². Kirkko-oikeuden oikeuslähteisiin kuuluu positiivisen lainsäädännön ohella ylipositiivinen arvopohja sekä evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden puolella kirkon tunnustus ja ortodoksissa kirkko-oikeudessa kanoninen perinne.

Kirkko-oikeus on nykyisin suomalaisen oikeustieteen piirissä kummajaisen asemassa, eikä sitä myöskään ole hahmotettu oikeustieteellisissä tiedekunnissa omaksi oppiaineekseen. Lars Björne on vuonna 1979 todennut, että aiemmin kirkko-oikeus olisi muodostanut yhden julkisoikeuden pääaloista. Samassa yhteydessä hän sanoo, ettei kirkko-oikeutta ole olemassa Suomen oikeusjärjestyksessä itsenäisenä oikeudenalana. On kuitenkin perusteltua nimetä kirkko-oikeus omaksi oikeudenalakseen, sillä kirkkolainsäädännöstä muodostuu oma normikokonaisuutensa. Kirkko-oikeudellinen tutkimus kohdistuu tiettyyn sääntelykohteeseen ja yhteiskunnan lohkoon eli kirkkoon. Kirkko-oikeudellinen normisto sisältää kirkon omaan käsitteistöön pohjautuvia käsitteitä. Vuosisatainen suomalaisen tutkimuksen puute edellyttää,

⁹⁹ Laakso ym. 2006, s. 20–21, Wrede ym. 1974, s. 162.

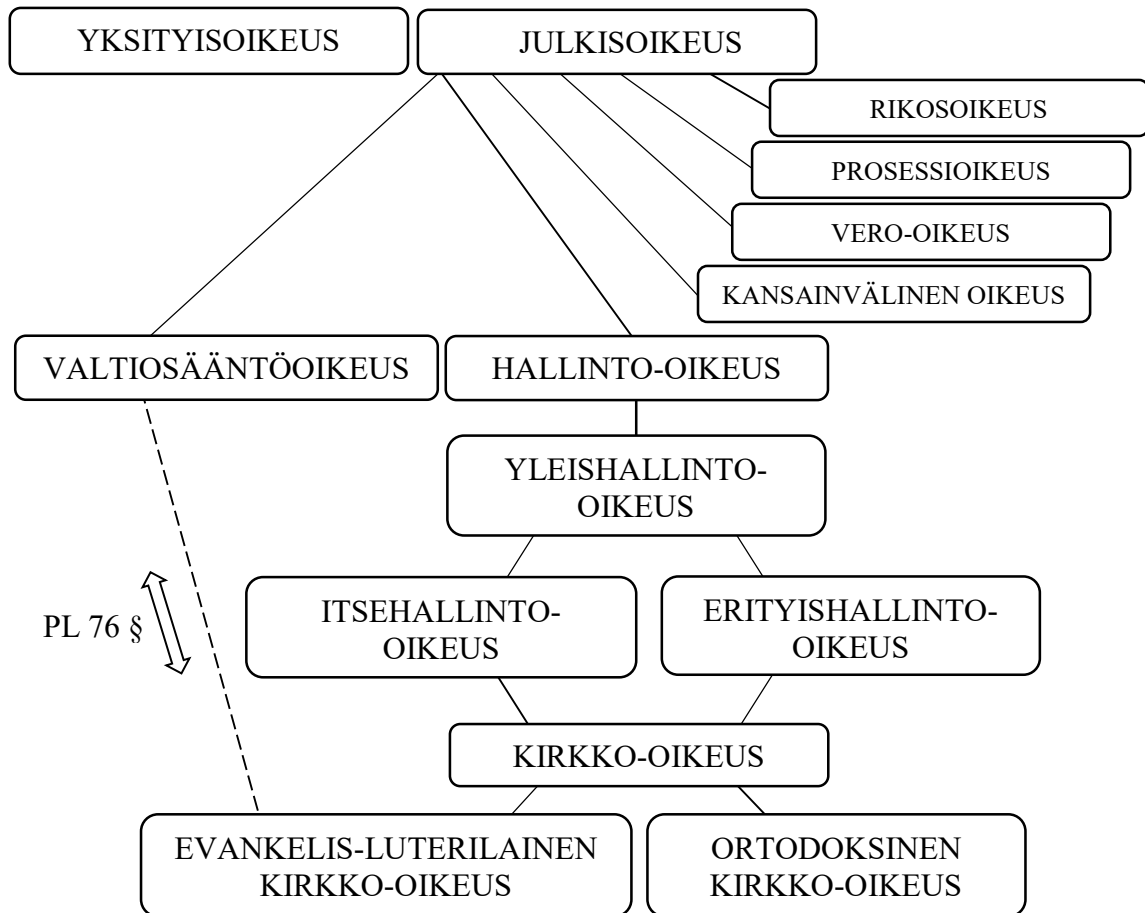
¹⁰⁰ Laakso ym. 2006, s. 20.

¹⁰¹ Mäenpää 2013, s. 46.

¹⁰² Ks. kirkko-oikeuden oikeuslähteitä oikeuskulttuurin näkökulmasta kuvaava kaavio s. 101.

että kirkko-oikeuden, joka ei ole vielä integroitunut osaksi oikeustiedettä, on luotava oma identiteettinsä ja raivattava itselleen tilaa oikeudenalojen systematiikassa.¹⁰³

Kaavio 1. Kirkko-oikeus Suomen oikeusjärjestelmässä

¹⁰³ Björne 1979, s. 137. Seppänen 2007, s. 18, 39. Seppänen 2010, s. 4. Ks. tarkemmin Suomessa ennen 1900-lukua tehdystä kirkko-oikeudellisesta tutkimuksesta muun muassa Seppänen 2007, s. 18–21. Katolisen kulttuurin maat ja katolinen kirkko panostavat kanonistiikan tutkimukseen aktiivisesti oikeustieteellisen tutkimuksen ohessa. Kirkko-oikeuden tutkimus ei puolestaan protestanttisen kulttuurin alueella ole yliopistojen oikeustieteellisissä tiedekunnissa liiemmästi arvostettu kohde. Protestanttiseen kirkko-oikeuteen kohdistuvia oppituleja Euroopassa on vain muutamia. On yleisempää, että julkis- tai hallinto-oikeuden tutkijat tutkivat kirkko-oikeutta muun tutkimustoimintansa ohessa. Ks. muun muassa Heikkilä 2003, s. 190.

Kaavio havainnollistaa Suomen ortodoksisen kirkko-oikeuden sijainnin oikeudenalojen kentässä hallinto-oikeuden ja vielä tarkemmin erityishallinto-oikeuden ja itsehallinto-oikeuden alaisuudessa. On myös perusteltua erottaa omiksi oikeudenaloikseen sekä ortodoksinen kirkko-oikeus että evankelis-luterilainen kirkko-oikeus. Mitä pidemmälle tässä tutkimuksessa edetään, sitä tarpeellisemman voidaan tällaisen jaon havaita olevan. Suomen ortodoksisella kirkko-oikeudella ei ole suoraa yhteyttä valtiosääntöoikeuteen kuten evankelis-luterilaisen kirkon kirkko-oikeudella on PL 76 §:n kautta. Leino on teoksessaan *Kirkko ja perusoikeudet* sijoittanut evankelis-luterilaisen kirkon hallintoa ja järjestysmuotoa koskevat säännökset kuuluviksi erityishallinto-oikeuden alaan kirkkohallinto-oikeutena. Tässä tutkimuksessa ei tehdä kirkko-oikeuden jakoa erilliseen kirkkohallinto-oikeuteen, vaan kirkkohallinto-oikeus sisältyy kirkko-oikeuteen.¹⁰⁴

2.2 Kirkko-oikeuden erityispiirteitä oikeustieteen ja teologian rajapinnoilla

Läntisen kirkon kanoninen kirkko-oikeus edusti keskiajalla kehittyneintä oikeutta ja se vaikutti nykyaikaisen oikeuskäsityksen syntymiseen. Tämä johtui kirkon palveluksessa olevien hyvästä luku- ja kirjoitustaidosta. Maallisesta oikeudesta kirkko-oikeus eriytyi 1100-luvulla, jonka jälkeen kaksi oikeusjärjestelmää, maallinen ja kanoninen oikeus toimivat rinnakkain. Pohjoismaisessa oikeussystematiikassa kirkko-oikeus jopa esiintyi kolmantena oikeuden pääalana julkisoikeuden ja yksityisoikeuden rinnalla.¹⁰⁵ Uudella ajalla eli 1400–1500-luvuilta nykypäivään saakka roomalaiskatolinen kanoninen oikeus on ollut sekä alueellista että yleiskirkollista oikeutta. Kanoniseen oikeuteen on sisältynyt myös valtioiden kanssa tehtyjä valtiosopimuksia eli konkordaatteja. Katolisessa maailmassa kanoninen oikeus on edelleen oma luonteeltaan ylikansallinen oikeusjärjestelmänsä. Oikeuslähteinä roomalaiskatolisessa kanonisessa oikeudessa pidetään yleisesti kanonistiikkaa, kirkollista lainsäädäntöä, kirkollista tapaoikeutta sekä myös oikeuskäytäntöä. Oikeudenmukaisuuden perustamista Jumalan tahtoon sekä oikeudenmukaisuuden idean oikeusfilosofista analysointia pidetään kanonistiikassa ydinasioina.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Ks. muun muassa Leino 2003, s. 5.

¹⁰⁵ Heikkilä 2003, s. 190, Juntunen 2003, s. 16.

¹⁰⁶ Heikkilä 2003, s. 190, Juntunen 2003, s. 18–20. Euroopassa on nykyäänkin yliopistoja, joissa rinnakkain toimii kirkkoa palveleva kanonisen oikeuden tiedekunta ja yhteiskunnan oikeuselämää palveleva oikeustieteellinen tiedekunta. Kumpaankin oikeustieteelliseen erityisalaan tutustuminen on näin ollut mahdollista yksittäiselle oikeustieteilijälle. Vanhat suomalaiset oppiarvonimikkeet ”molempien oikeuksien kandidaatti, liseniaatti ja tohtori” viittaavat tähän mahdollisuuteen. Ks. muun muassa Heikkilä 2003, s. 190.

Roomalaiskatolisesta kirkosta poiketen yhteistä kirkko-oikeutta ei protestanttisilla kirkkoilla ole. Esimerkiksi luterilainen kirkko-oikeus on hajaantunut siten, että kullakin kansallisella kirkolla on oma oikeusjärjestelmänsä sekä asemansa kussakin valtiossa ja sen oikeusjärjestelmässä. Kirkkojärjestykset ovat kehittyneet riippumattomimmiksi maallisesta vallasta reformoiduissa kirkkoissa.¹⁰⁷

Oikeustieteellisesti tarkasteltuna kirkko-oikeus on omalaatuinen ilmiö. Sen voidaan määritellä olevan oikeusnormien muodossa ilmaistu historiallisen kirkkoyhteisön järjestys. Jotta kirkko-oikeus olisi mielekäästä, sen täytyy perustua kirkon omiin perusteisiin ja kirkon olemukseen. Kirkko-oikeuden perusteita esimerkiksi evankelis-luterilaisen kirkon puolella ovat Raamattu, oppi ja tunnustus sekä kirkon olemassaolon tarkoituksen eli tehtävän palveleminen. Tämä on myös evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden ylipositiivinen perusta. Kirkko-oikeus on tapa tulkita Raamattua, kirkon oppia ja tunnustusta, vaikka positiivislainsäädännölliset toteutustavat olisivatkin keskenään erilaisia. Kirkko-oikeutta ja kirkon järjestysmuotoa ei voida valita esimerkiksi enemmistöpäätöksin, vaan niiden tulee perustua kirkon tehtävään ja konstituutioon, jotka ovat 'ylhäältä annettuja' eivätkä näin ollen sovittavissa. Kirkko-oikeus omaa myös funktionaalisen luonteen, sillä kirkko-oikeus on valjastettu olemaan kirkon tehtävän palvelija. Kirkko-oikeuden tarkoitus ei kirkon kannalta katsottuna voi perustua muuhun kuin kirkon olemukseen ja tehtävään.¹⁰⁸

Juntusen mukaan historiallinen kirkon elämän käytäntö on vaatinut apostolien ajoista lähtien kastekäskyistä ja muista kirkon perustehtävistä eriytyneiden ja johdettujen kirjaamista kirkollisiksi ohjeiksi ja kirkkojärjestyksiksi. Tämä on johtanut myös niiden tehtävien oikeudellisen sisällön määrittelemiseen, jotka kuuluvat seurakunnille. Kirkko-oikeutta kirkko tarvitsee yhteisten asioidensa ja tehtävänsä hoitamiseksi. Avara kirkko-oikeudellinen normitus on tarpeen, jotta kirkon olisi mahdollista toteuttaa perustehtävänsä ja siitä johdetut erillistehtävänsä maailmassa eri aikoina inhimillisen yhteiskunnan näkyvänä osana.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Juntunen 2003, s. 24.

¹⁰⁸ Juntunen 2000, s. 212. Juntusen mukaan evankelis-luterilaisen kirkon tehtäviin kuuluu sakramenttien toimittaminen, sananjulistus sekä toimiminen rakkauden ja uskon yhteisönä. Kansanaho korostaa, että evankelis-luterilaisen kirkon kirkko-oikeus on positiivista oikeutta, joka soveltuu tiettyihin oloihin ja aikakauteen. Se tekee mahdolliseksi kirkon tehokkaan toiminnan ja evankeliumin julistamisen. Siellä, missä Jumalan sanaa puhtaasti saarnataan ja sakramenteja Raamatun mukaisesti jaetaan, on kirkko. Tämän päämäärän saavuttamista palvelee kaikki muu, myös kirkon hallinto. Kirkon hallintoa voidaan tarvittaessa muuttaa, mutta on mahdollista säilyttää myös perinteisiä muotoja silloin, kun ne osoittautuvat käyttökelpoisiksi. Jumalan sanan vastaisia kirkon hallintomuodot eivät kuitenkaan saa olla. Ks. Kansanaho 1976, s. 8.

¹⁰⁹ Haaramäki, 1988, s. 29–30.

Ortodoksisen kirkon oikeus eroaa perustavanlaatuisesti maallisesta oikeudesta. Kanonisen oikeuden alkulähde on löydettävissä Jumalan tahdosta perustaa kirkkonsa maan päälle. Näin ollen kirkko-oikeuden oikeutus ja arvovalta on peräisin Jumalan tahdosta. Tämän lisäksi kirkon oikeus eroaa maallisesta oikeudesta tarkoitukseltaan, joka on ihmiskunnan pelastus, ja ajalliselta ulottuvuudeltaan, sillä se ulottuu tämän elämän tuolle puolelle tulevaan elämään. Lisäksi kirkon oikeus ulottuu myös ihmisen omatuntoon toisin kuin maallisen oikeuden positiivinen sääntely. Kirkon oikeus ulottuu lisäksi koko maailmanlaajuisen kirkon alueelle, eikä voi näin ollen rajoittua olemaan voimassa vain tietyllä alueella maallisen sääntelyn tavoin.¹¹⁰

Kirkko-oikeudellisessa tutkimuksessa yhdistyvät sekä juridiikka että teologia. Kirkko-oikeudella kun on väistämättä kytköksiä teologiaan.¹¹¹ Teologian asema on Heilimon mukaan kirkko-oikeudessa kiistaton. Kirkon järjestys nojautuu aina teologisiin perusteisiin. Kirkkolakia ei voi käsittää oikein, jollei sen tulkinnassa kiinnitetä huomiota teologiaan. Teologian pohjalta voidaan ymmärtää sekä seurakunnan että kirkon tehtävä ja olemus.¹¹² Kirkko-oikeuden ollessa kyseessä, on vaikeaa tehdä tulkintaa siitä, onko oikeustiede teologian aputiede vai teologia oikeustieteen aputiede. Seppänen näkee kirkko-oikeuden luonteen oikeustieteen ja teologian herkkänä kombinaationa, eikä aseta tieteenaloista kumpaakaan etusijalle.¹¹³ Koska tämä tutkimus on lainopillinen ja sen tehtävä on nimenomaisesti kirkko-oikeuden systematisointi kansallisen oikeusjärjestelmän sisällä, voidaan sillä nähdä olevan selvä oikeustieteellinen lainopillinen painotus.

Kirkkolainsäädäntöä on tutkittava oikeustieteenä oikeusteoreettisesti käyttäen oikeusteoreettisia menetelmiä. Kirkko-oikeudessa käytettävä metodiikka on näin ollen oikeustieteen metodiikkaa. Teologialla ei voida ratkaista muun muassa kysymystä kirkko-oikeuden oikeuslähteistä tai oikeusperiaatteista, vaikka lainopillinen normien tulkinta ei radikaalisti eroa teologian pyhien tekstien tulkinnasta¹¹⁴. Oikeusperiaatteiden ollessa oikeudenalakohtaisia, ei kirkko-oikeuden oikeusperiaatteita voida myöskään määrittää pelkästään jonkin toisen oikeudenalan avulla.¹¹⁵ Oikeustieteen menetelmiä on käytettävä myös kirkkolainsäädännön systematisoinnissa. Jos systematisoinnissa ja oikeusteoreettisessa

¹¹⁰ Patsavos 2003, s. 1–2.

¹¹¹ Seppänen 2007, s. 38.

¹¹² Heilimo 1967, s. 12–13.

¹¹³ Seppänen 2007, s. 38.

¹¹⁴ Minkkinen 2017, s. 918.

¹¹⁵ Seppänen 2007, s. 101–108.

hahmottelussa tulee esille teologisia ulottuvuuksia, on oikeustieteessä käytettävä apuna teologiaa säännösten ja säädösten oikeinymmärtämiseksi.¹¹⁶

Kirkko-oikeutta on vaikea sijoittaa vain yhdelle tieteenalalle. Kirkko-oikeudellinen tutkimus on käytännössä pääosin ollut teologista tutkimusta. Oikeusteologia on tieteenalojen välimaastoon vakiintunut tutkimusala.¹¹⁷ Oikeustieteellinen kirkko-oikeuden tutkimus eroaa oikeusteologiasta, joka on lähtökohtaisesti teologiaa. Oikeusteologia tarkastelee teologian pohjalta kirkkoa koskevaa oikeutta, sen perustaa ja lähtökohtia. Lisäksi oikeusteologinen tutkimus voi olla teologista tieteidenvälistä tutkimusta, johon liittyy oikeusajattelun perusteita koskevia kysymyksiä tai, jonka kohteena on oikeusjärjestys maallisessa yhteiskunnassa. Oikeusteologisessa tutkimuksessa käytetään teologian metodeita.¹¹⁸

2.3 Uskontopakosta yleiseen uskonnonvapauteen sekä evankelis-luterilaisen kirkkolainsäädännön kehitys Suomessa

Ruotsi-Suomen valtiovalta tuki uskonpuhdistuksen aatteiden leviämistä uusien muun muassa lainsäädäntöään. Suomen alueella ensimmäisinä voimassa olleet evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolait olivat vuoden 1571 kirkkojärjestys sekä vuosien 1686 ja 1869 kirkkolait¹¹⁹. Karoliiniseksi kirkkolaiksi kutsuttu vuoden 1686 laki tunnusti vain evankelis-luterilaisen opin. Laissa hyväksyttiin kaikki luterilaiset tunnustuskirjat. Vuonna 1686 annetun kirkkolain mukaan kirkko oli valtion laitos ja se oli miltei kokonaan valtion johdon ja sen valvonnan alainen. Kirkon elinten valta oli valtiosta johdettua. Valtakunnan pakolliseksi uskonnoksi luterilaisuus määrättiin lain nojalla vuonna 1734. Näin evankelis-luterilainen kirkko integroitui valtionhallinnon osaksi.¹²⁰

Vuoden 1686 kirkkolaki pysyi edelleen voimassa ja siirtyi osaksi Suomen suuriruhtinaskunnan lainsäädäntöä, kun Suomen vuosisatainen valtioyhteys Ruotsiin katkesi vuonna 1809. Suomi

¹¹⁶ Seppänen 2010, s. 5–6. Seppänen toteaa, että teologinen ulottuvuus näkyy evankelis-luterilaisessa kirkko-oikeudessa heti evankelis-luterilaisen kirkkolain 1 luvun 1 §:ssä, jota kutsutaan niin sanotuksi tunnustuspykäläksi. Kirkko-oikeuden luonteen vuoksi kirkon päätökset saattavat olla teologisesti motivoituja sen lisäksi, että ne ovat aina teologisesti värittyneitä. Seppäsen mukaan sellaista kirkko-oikeusoppia, joka olisi teologiasta vapaata, ei voi olla olemassa. Ks. Seppänen 2007, s. 32.

¹¹⁷ Leino 2002, s. 34–35.

¹¹⁸ Ks. muun muassa Juntunen 2013, s. 1. Esimerkkinä oikeusteologisesta tutkimuksesta voidaan mainita Hannu Juntusen teos vuodelta 2003: Lopussakin on sana, kirkko-oikeus teologisen oikeuspositivismin näkökulmasta.

¹¹⁹ Heilimo 1958, s. 18–20.

¹²⁰ Heilimo 1958, s. 20–43. Evankelis-luterilaiselle kirkolle annettu julkisoikeudellinen erityisasema ei perustunut kirkon tunnustukselliseen tai muuhun erityisluonteeseen, vaan sen historialliseen ja tosiasialliseen asemaan kansan suuren enemmistön kirkkona. Ks. muun muassa Murtorinne 1995, s. 139.

liitettiin autonomisena alueena osaksi Venäjää ja Venäjän ortodoksinen keisari tuli maan luterilaisen kirkkohallinnon johtoon. Evankelis-luterilaisen kirkon oikeusasemassa ei tuolloin kuitenkaan tapahtunut muutosta. Keisari Aleksanteri I:n Porvoon valtiopäiville antaman julistuksen mukaisesti evankelis-luterilainen kirkko säilytti oppinsa ja järjestyksensä. Pelko toisuskoisen hallitsijan uskontopolitiikkaan nähden eli kuitenkin evankelis-luterilaisen kirkon piirissä.

Ortodoksisen väestön määrä kymmenkertaistui Suomessa n. 30000:een kun Vanha Suomi liitettiin vuonna 1811 muuhun Suomeen. Keisarillinen asetus avasi vuonna 1827 ortodokseille Suomen sotilas- ja siviilivirat. Ortodoksien ollessa hallitsijan uskoa tunnustavia he nauttivat hänen erityistä suojeluaan. Ortodokseihin kohdistunut käännytystyö kiellettiin. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä koettiin muuttuneessa uskontopoliittisessa tilanteessa, että kirkolle olisi saatava itsenäisempi asema. Senaatti asetti 1860-luvulla komitean uudistamaan kirkkolakia keisarin annettua siihen suostumuksensa. Teologian professori Frans Ludvig Schauman tuli komitean jäseneksi ja hänen ehdotustensa pohjalta syntyi uusi kirkollinen lainsäädäntö.¹²¹

Evankelis-luterilaisen kirkkolain voimaantulo vuonna 1869 merkitsi niin suurta käännettä kirkon historiassa, että siitä on aloitettava myös nykyisen evankelis-luterilaisen kirkon hallinnon ja kirkkolain kehityksen seuraaminen. Myöhempi kehitys on rakentunut tuolloin luotujen perustusten ja suuntaviivojen päälle.¹²² Koska evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolainsäädäntö on toiminut pohjana Suomen ortodoksisen kirkon kirkkolainsäädännölle, on kyseisen lain sisältö mielenkiintoinen myös tämän tutkimuksen kannalta.

Keskeinen linjanveto Schaumanin hahmottelemassa valtion ja kirkon tehtävänjaossa oli, että kirkon oli saatava oma lainsäädäntöelimensä eli kirkolliskokouksensa. Sellaisiin lakeihin, jotka koskivat puhtaasti kirkollisia asioita, hallitsijalla oli vain hylkäämis- tai hyväksymisoikeus. Tästä poiketen valtion lainsäädäntöasioita olisivat sekä kirkollista että yhteiskunnallista ainesta sisältävät asiat. Tähän peruslinjaukseen ei Suomessa ole edelleenkaan tullut muutosta ja näin ollen kirkolliskokous on säilyttänyt asemansa kirkollisen oikeuden lähteenä. Kirkolliskokouksen perustaminen sekä kirkolliskokoukselle kirkkolain nojalla uskottu aloiteoikeus kirkkolakia säädettäessä ja myös erinäisiä valtion ja kirkon yhteisiä kysymyksiä

¹²¹ Kotiranta 1999, s. 190.

¹²² Kansanaho 1976, s. 56. Ks. lisäksi taulukko evankelis-luterilaisen kirkon kirkko-oikeudellisista lähteistä, lainsäädännön kehityksestä ja virkavastuun muodoista Nurmiraanta 1998, s. 20–21.

koskeva lausunnonanto-oikeus loivat sen perustan, jonka varassa valtion ja kirkon suhteet toimivat nykyisinkin.¹²³

Kirkkolakiehdotuksensa Schauman laati evankelis-luterilaista kirkkoa varten, joka oli selkeästi kansallinen. Hänen käsityksensä mukaan kirkko on samanaikaisesti sekä historiassa toimiva instituutio että hengellinen yhteisö, joka organismina ilmentää Kristuksen universaalista kirkkoa paikallisesti. Tämä edellytti välttämättä myös kirkon ja valtion välisen suhteen määrittämistä.¹²⁴ Osatekijöinä Schaumanin teologisessa synteessä olivat myöhempien luterilaisten näkemysten ohella myös muinaiset pohjoismaiset oikeuskäsitykset, joita oli sovellettu kirkon elämään jo keskiajalta alkaen. Kirkon perussoluna Schauman piti paikallisseurakuntaa, jolle kuuluu itsehallinto-oikeus. Kirkkoa koskevassa lainsäädännössä on Schaumanin mukaan otettava huomioon valtion lainsäädännön ehdollistama historiallinen tilanne myönteisenä mahdollisuutena. Yksi Schaumanin seurakuntaa ja kirkkoa koskevan ajattelun rohkeimpia ja keskeisimpiä tavoitteita oli mahdollisuuksien saaminen itsenäisille seurakunnille ja koko kirkolle niin, että ne voisivat vaikuttaa ja toteuttaa tehtäväänsä julkisessa tilassa uskonnonvapauden ja valtion turvaaman muun vapauden ilmapiirissä.¹²⁵

Kirkon oma ja itse säätämä laki oli Schaumanin mukaan kirkon itsenäisyyden näkyvin tunnus. Kirkolle itselleen kuului oikeus päättää sisäisistä asioistaan eikä valtiovalta voinut siihen puuttua. Kirkon sisäisistä asioista päättäminen koski erityisesti jumalanpalvelusta, oppia ja kirkollisia kirjoja. Valtiovallan oikeutena oli vain joko hyväksyä tai hylätä kirkon tekemät kirkkolakia koskevat esitykset, jotka koskevat kirkon ulkonaista järjestystä. Valtiovallalla ei näin ollen ollut oikeutta muuttaa kirkon tekemiä päätöksiä. Sen toimivaltaan kuuluu vain valvoa, ettei mitään valtion etujen vastaista sisälly kirkolliseen lainsäädäntöön. Valtion ja hallitsijan vallalle kirkollisen lainsäädännön osalta ei ollut dogmaattisia perusteita, vaan se perustuu tarkoituksenmukaisuuteen, maassa vallitseviin olosuhteisiin ja historialliseen kehitykseen.¹²⁶

Valtion lainsäädännön piiriin kuuluivat valtion ja kirkon suhdetta sekä kirkon suhdetta muihin uskontokuntiin koskevat asiat. Lisäksi valtion lainsäädäntövallan piiriin kuuluivat muun muassa köyhäinhuolto, avioliitto, uskonnonopetusta ja valaa koskevat asiat, joista kirkko antoi lausuntonsa. Vain kirkkoa itseään koskevia määräyksiä tuli ottaa kirkkolakiin. Kirkon asema

¹²³ Kotiranta 1999, s. 190.

¹²⁴ Haaramäki 1988, s. 10.

¹²⁵ Haaramäki 1988, s. 12.

¹²⁶ Kansanaho 1976, s. 48.

julkisoikeudellisena yhteisönä perustuu edelleenkin siihen, että sen lainsäädäntö pohjautuu valtion antamiin asetuksiin ja lakeihin. Kirkko on siis edelleen erityisasemassa esimerkiksi yhdistyksiin verrattuna, vaikka sillä ei enää olekaan valtiokirkon asemaa.¹²⁷

Evankelis-luterilaisen kirkon vuoden 1869 kirkkolaki merkitsi kirkon syntymistä uudelleen julkisoikeudellisena yhteisönä valtiosta erillään. Uuden kirkkolain tultua voimaan valtion sitoutumista luterilaiseen tunnustukseen väljennettiin, vaikkakaan täydellistä omantunnon- ja uskonnonvapautta laki ei tunnustanut.¹²⁸ Uskonnonvapaus toteutui Suomessa vasta 1900-luvulla. Maan kansalaisille ainoat sallitut uskonnot olivat evankelis-luterilainen ja ortodoksinen uskonto aina 1800-luvun loppupuolelle asti. Uskonnonvapaus ulotettiin vuoden 1889 eriuskolaislailla¹²⁹ niihin protestanttisiin uskontokuntiin, jotka olivat evankelis-luterilaisen kirkon ulkopuolella. Erityislailla järjestettiin myös juutalaisten asema vuonna 1918. Yleisen uskonnonvapauslain säätäminen vuonna 1919 oli merkittävimpiä uskontopoliittisia uudistuksia itsenäistyneessä Suomessa. Myös vuoden 1919 hallitusmuoto edellytti uskonnonvapauslakia. Suomessa oli aina vuoden 1889 eriuskolaislain säätämisestä lähtien jatkunut uskonnonvapautta koskenut kiista.¹³⁰

Ratkaisevaa periaatteellista muutosta kirkon ja valtion välisissä suhteissa merkitsi vuoden 1919 hallitusmuoto. Uusi valtiosääntö rakentui täydellisen uskonnonvapauden periaatteen pohjalta, vaikka valtio oli sitoutunut evankelis-luterilaiseen tunnustukseen jo vuosisatojen ajan ja sillä oli ollut keskeinen koko yhteiskuntaa koossapitävä merkitys. Suomen valtion periaatteelliseksi lähtökohdaksi tuli uskonnollinen puolueettomuus ja tunnustuksettomuus. Suomen kansalaisilta ei enää vaadittu uskontokuntasidonnaisuutta eikä heitä pakotettu kuulumaan johonkin tiettyyn uskontokuntaan.¹³¹

Hallitus antoi eduskunnalle maaliskuussa 1920 esityksen uskonnonvapauslaiksi. Esityksen rajoittamaton uskonnonvapaus takasi jokaiselle kansalaiselle oikeuden liittyä mihin tahansa uskonnolliseen yhdyskuntaan tai kirkkoon sekä oikeuden erota evankelis-luterilaisen kirkon tai

¹²⁷ Kansanaho 1976, s. 48.

¹²⁸ Kotiranta 1999, s. 190–191.

¹²⁹ Ks. tarkemmin eriuskolaislain synnystä ja sen vaikutuksesta muun muassa Murtorinne 1992, s. 347–351.

¹³⁰ HE 170/2002 vp. s. 6. Murtorinne 1995, s. 140. Käsittelyn, joka koski uskonnonvapautta, perustana oli Tokoin senaatin asettaman uskonnonvapauskomitean laatima mietintö sekä siitä kansalaissodan jälkeen kirkolliskokouksen ja korkeimman oikeuden jälkeen esittämät lausunnot. Uskonnonvapauskomitean mietinnössä oli esitetty radikaalissa hengessä rajoittamatonta uskonnonvapautta, kun taas kirkolliskokous esitti mietintöön muutoksia, jotka suojaisivat kansankirkon asemaa. Lisäksi kirkolliskokous oli esittänyt mietintöä muutettavaksi sekä lapsille annettavan uskontokasvatuksen luonteen, kirkosta eroamisilmoituksen suorittamistavan että kiinteistöjen kirkollisveron osalta.

¹³¹ KM 1977:21, s. 20.

muun uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä. Uskonnonvapauslain keskeisimpänä merkityksenä pidetään sitä, että se poisti uskontopakon, joka oli pitkään aiheuttanut kiistaa ja ärtymystä. Lisäksi sen nojalla jokainen kansalainen saattoi vapaasti päättää uskonnollisesta kannastaan rajoittamattoman uskonnonvapauden hengessä. Uskonnonvapauslaki lisäsi kirkolle myönteistä ilmapiiriä sekä yleistä tyytyväisyyttä. Nämä yhdessä vaikuttivat niin, että jotkin sellaiset kirkon ja valtion suhteita koskevat määräykset saivat jäädä voimaan, joita uskonnonvapauden toteuttaminen ei koskettanut. Esimerkiksi yhteiskunnan yleisenä väestörekisterinä säilytettiin kirkollinen väestörekisteri. Lisäksi seurakunnat velvoitettiin uskonnonvapauslaissa luovuttamaan erillistä korvausta vastaan hautapaikka myös sellaisten ihmisten hautausta varten, jotka eivät kuuluneet kirkkoon. Seurakuntien omistamien hautausmaiden jääminen yleisten hautausmaiden asemaan 1900-luvun alkupuolella oli omiaan korostamaan luterilaisen kirkon asemaa maan yleisenä kirkkona ja sen kansankirkollista luonnetta.¹³²

Tosiasiallisesti uskonnonvapauslaki vahvisti sekä luterilaisen kirkon että ortodoksisen kirkonkin muista uskonnollisista yhdyskunnista poikkeavaa asemaa. Näiden kirkkojen oikeudellinen asema perustui yhä siihen, mitä niitä koskevassa erillisessä lainsäädännössä oli jo säädetty tai säädettiin. Samaan aikaan muiden julkisesti uskontoa harjoittavien yhdyskuntien oli rekisteröidyttävä asianmukaisesti. Lain ensisijaisena tarkoituksena oli ollut taata täydellinen yksilön uskonnonvapauden toteutuminen. Valtion ja kirkon välistä suhdetta käsitteleviä määräyksiä se ei luonteestaan johtuen sisältänyt.¹³³

Vastakkainasettelu kirkon ja valtion välillä sekä ”vapaus uskonnosta” -ajattelu ovat hiljalleen väistymässä. Niiden sijaan nykyisin korostetaan uskonnonvapauden positiivista tulkintaa. Kansalaisilla ei ainoastaan ole oikeutta olla erillään kaikesta uskontoon liittyvästä, vaan heillä on oikeus uskontoonsa sekä sen yhteisölliseen harjoittamiseen. Uuden esiin murtautuvan eurooppalaisen vapausajattelun pyrkimyksiin kuuluu muun muassa sen selvittäminen, miten valtio voi aktiivisesti turvata ja suojata uskonnonharjoittamisen toteutumisen alueellaan. Näin perinteisiä lähtökohtia, valtion uskonnollista neutraliteettia ja uskonnonvapauden toteutumista

¹³² Murtorinne 1995, s. 140–145. Vuonna 1917 oli säädetty siviiliavioliittolaki, joka oli mahdollistanut avioliiton solmimisen siviiliviranomaisen edessä. Papiston oikeus viralliseen avioliiton solmimiseen kirkollisen vihkimisen yhteydessä säilytettiin. Samoin myös uskonnollisin muodoin vannottu vala päätettiin säilyttää.

¹³³ KM 1977:21, s. 21.

pyritään toteuttamaan uudella tavalla, joka sopii modernin ja demokraattisen valtion kansalaisyhteiskunnan luonteeseen.¹³⁴

2.4 Valtion ja kirkon välinen suhde Suomessa

2.4.1 Valtion ja kirkkojen välinen suhde osana yhteiskuntapolitiikkaa

Valtion ja kirkkojen välisten suhteiden problematiikka näkyy kirkko-oikeuden suhteessa yhteiskunnan oikeusjärjestykseen. Kirkko-oikeuden oikeudellisten perusteiden hahmottamisen voidaan nähdä olevan samalla myös kirkkopoliittikkaa. Valtion uskontopolitiikkaan sisältyy sekä kirkon että kirkko-oikeuden asema, jonka kunakin aikana määrittävät kansalliseen oikeusjärjestykseen sisältyvät säädökset. Kirkkoa koskeva lainsäädäntö ei näin ollen ole vain pelkästään kirkkoa itseään tai kirkon normeja koskeva asia. Valta päättää omasta oikeusjärjestyksestään sekä myös kirkkojen ja muiden uskontokuntien asemasta oikeusjärjestyksensä kokonaisuudessa kuuluu valtion suveriniteettiin. Sama periaate on tunnustettu myös eurooppaoikeudessa. Periaatteen mukaan EU:n jäsenvaltioilla on päätösvalta kirkkojen ja uskontokuntien asemasta alueellaan.¹³⁵

2.4.2 Valtiokirkosta julkisoikeudelliseksi yhteisöksi

Kirkon oikeusjärjestystä pidetään julkisoikeuden osana silloin, kun lopullinen päätävävalta kirkkolaista on valtiolla. Evankelis-luterilaisissa maissa muodostui uskonpuhdistuksen aikana kansallis- ja maakirkkoja, joissa keskeinen asema oli hallitsijalla. Valtion ja kirkon intressejä pidettäessä yhteisinä ja kirkollinen lainsäädäntö saattoi tällöin siirtyä kokonaan valtiovallalle ja hallitsijalle. Valtiolla oli maallisia tehtäviä, joihin kuului oikeuden ja järjestyksen ylläpitäminen ja kirkolla puolestaan hengellisiä tehtäviä. Kyseistä järjestelyä on kutsuttu evankelis-luterilaisen kirkon piirissä kahden regimentin eli hallituksen opiksi. Maallista regimenttiä ohjasi laki ja hengellistä puolestaan evankeliumi. Evankelis-luterilainen kirkko on vähitellen luopunut edellä mainitusta käsityksestä. Nykyisin se tähdentää itsenäisyyttään myös päätettäessä ulkonaista järjestystä koskevia asioita.¹³⁶

¹³⁴ Kotiranta 1999, s. 184–185.

¹³⁵ Juntunen 2000, s. 216–217. Leino 2005, s. 16.

¹³⁶ Kansanaho 1976, s. 8. Kristillisen etiikan mukaan kristityn tulee totella esivaltaa, sillä esivalta on peräisin Jumalalta. Läntisen kirkon näkemys valtiosta pohjautui näkemykseen, jonka perustana oli käsitys ihmisluonnosta. Näkemyksen mukaan valtion alkuperä johtui ihmisen sosiaalisesta luonteesta, kyvystä ja halusta toimia yhdessä toisten ihmisten kanssa eikä ihmisen syntisyydestä. Samalla kansalaisten toimintaa valtiossa säännellään lakien avulla toteuttaen ihmisten luonnollisia pyrkimyksiä hyvään. Tähänkin käsitykseen kuuluu ajatus siitä, että valtion

Valtiokirkosta on olemassa erilaisia määritelmiä ja näiden määritelmien mukaisesti on kulloinkin kirkon joko katsottu olevan valtiokirkko tai sitten ei. Eduskunnan entisen apulaisoikeusasiamiehen mukaan Suomen evankelis-luterilainen ja ortodoksinen kirkko olisivat molemmat valtiokirkkoja. Valtio­kirkko tarkoittaa sanana taloudellisesti ja hallinnollisesti valtiosta riippuvaista kirkkoa ja tähän määritelmään sisältyy eri ulottuvuuksia. Määritelmän mukaan valtasuhteen alkulähde on valtio. Valtasuhte ei kulje kirkosta valtioon, vaan valtiosta kirkkoon. Paikallisesti, ajallisesti ja kirkoittain valtion hallinnollisen ja taloudellisen vallan ulottuvuus voi vaihdella paljonkin, joten määritelmän soveltamisala on hyvin avoin. Määritelmän läheinen suhde kirkon ja valtion välillä viittaa siihen, että valtioon nähden valtiokirkolla on erityisasema muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin verrattuna.¹³⁷ Valtio­kirkkojen asema on muuttumassa Suomessa. Erityisesti valtio ja ortodoksinen kirkko ovat etäännyneet toisistaan viime vuosina. Evankelis-luterilaisen kirkon kohdalla etäänny­miskehitys ei ole samalla tavoin ollut selvää. Kiinnostavaa tässä yhteydessä on todeta, että muissa Pohjoismaissa, Tanskassa ja Ruotsissa erityisesti, on valtion ja evankelis-luterilaisen kirkon välisessä suhteessa viime vuosina tapahtunut etäänny­mistä.¹³⁸

Kirkkoa voidaan nimittää valtiokirkoksi silloin, kun kirkko ja valtio lähes samaistuvat. Useimmissa Pohjoismaissa valtiokirkkojärjestelmä on pikku hiljaa purkautunut. Valtio­kirkkojärjestelmän olennaisia piirteitä Pohjoismaisesta näkökulmasta ovat olleet sekä kansalliskirkon kuuluminen valtion hallintoon kiinteästi että valtio­vallan sitoutuminen uskontunnustukseen. Suomea voidaan Ruotsiin¹³⁹ ja Norjaan verrattuna pitää esimerkkinä sellaisesta maasta, jossa täydelliseen valtion ja kirkon eroon pääty­mättä on perinteinen kirkon ja valtion suhde asteittain purettu. Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on nykyisin oma oikeushenkilöllisyytensä ja se on valtiosta selvästi erillinen instituutio. Suomessa on kuitenkin

valtuutus on peräisin Jumalalta. Ortodoksisen kirkon Raamattuun perustuvaan opetukseen kuuluu esivallan kunnioitus. Kun Jeesukselta kysyttiin oliko keisarille maksettava veroa, hän vastasi: ”Antakaa siis keisarille mikä keisarille kuuluu ja Jumalalle mikä Jumalalle kuuluu” (Matt. 22:21). Apostoli Paavalin kirjoittaman Roomalaiskirjeen opetus on aikojen kuluessa muokannut kristittyjen asennetta suhtautumaan valtiollista esivaltaa kohtaan myönteisesti. Apostoli Paavali kirjoittaa: ”Jokaisen on toteltava valtiovaltaa. Ei ole olemassa valtiovaltaa, jota Jumala ei ole asettanut.” Puhuessaan esivallan jumalallisesta alkuperästä Paavali ei Pyhän Johannes Krysostomoksen (k. 409) mukaan tarkoita jotain yksittäistä henkilöä tai hallitsijaa, vaan esivaltaa yleisesti, ”etteivät kansat ajelehtisi kuin meren aallot”. Apostoli Paavali on neuvonut rukoilemaan kuninkaiden ja kaikkien vallanpitäjien puolesta, ”jotta saisimme viettää tyynä ja rauhallista elämää, kaikin tavoin hurskaasti ja arvokkaasti. (Tim. 2:2) Kaikkialla maailmassa ortodoksiset paikalliskirkot rukoilevatkin jumalanpalveluksissaan ”valtakuntamme päämiehen ja koko esivallan puolesta”. Ks. muun muassa Railas 1983, s. 102–103.

¹³⁷ Pajuoja 2010, s. 313

¹³⁸ Pajuoja 2010, s. 325.

¹³⁹ Suomen ja Ruotsin evankelis-luterilaisten kirkkojen välistä eroa suhteessa valtioon on tutkinut muun muassa Pekka Leino väitöskirjassaan. Ks. tarkemmin Leino 2002, s. 258–275.

käyty jatkuvaa keskustelua siitä, onko evankelis-luterilainen kirkko valtiokirkko. Evankelis-luterilaisella kirkolla on siteitä valtiovaltaan, ja Suomessa on säilynyt joitakin valtiokirkollisuuden piirteitä. Erityisasemaan valtiokirkkona viittaa selkeästi muun muassa kirkon julkisoikeudellinen asema. Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei kuitenkaan ole ollut enää varsinaisesti valtiokirkko vuoden 1869 kirkkolain ja vuoden 1919 hallitusmuodon säätämisen jälkeen. Uskonnollisesti Suomen valtio on sitoutumaton. Tämän lisäksi kirkko on hallinnollisesti ja lainsäädännöllisesti melko itsenäinen suhteessaan valtioon. Yhteiskunnallisessa keskustelussa valtiokirkolle on usein annettu kielteinen vivahde. Valtioirkon on luonteensa vuoksi ja etuoikeuksiensa kautta koettu olevan uhka sekä uskonnollisille vähemmistöryhmille että aidon uskonnonvapauden toteutumiseksi.¹⁴⁰

Ortodoksisen kirkon valtiokirkollisen aseman on nähty olevan ortodoksisuuden vastaista, vaikka kirkon oppi korostaakin valtion ja kirkon välistä sinfoniaa ja harmoniaa. Ongelmana on, että valtion ja kirkon välinen tasapaino usein häiriytyy valtion hyväksi. Historiallinen tosiasia on, että painopiste on yleensä siirtynyt kirkon kustannuksella valtion eduksi ja tällöin ortodoksinen kirkko on ollut vaarassa menettää sisäisen vapautensa. Erityisen haitallista on kristinuskon ja ortodoksisen kirkon käyttäminen valtiollisten etujen ja tarkoitusperien ajamiseen. Varsinaisena onnettomuutena voidaan pitää tilannetta, jossa valtiokirkko tekee evankeliumista lain niille ihmisille, jotka eivät siihen usko. Kristinuskon voidaan katsoa vieraantuvan olemuksestaan, jos siitä tehdään uudestisyntyneitä velvoittavan lain sijaan syntyneitä velvoittava laki.¹⁴¹

2.4.3 Kansankirkko

Vaihtoehtona valtiokirkolle ja pehmeämpänä ilmaisuna Suomen evankelis-luterilaisen kirkon yhteiskunnalliselle asemalle on tarjottu ajatusta kansankirkosta. Keskeisimpiä osatekijöitä suomalaisen kansankirkkoajattelun kannalta ovat Huovisen mukaan uskonnonvapaus, julkinen uskonnonopetus, kirkkolain säätämisyjärjestys ja kirkon verotusoikeus¹⁴². Kansankirkon oppitausta on lähinnä klassisessa länsimaisessa luonnonoikeusajattelussa ja paavalilaisessa teologiassa. Kirkko ja valtio edistävät niiden mukaan yhteistä hyvää kummankin instituution omaleimaisuuden säilyessä. Valtio huolehtii ihmisten maallisesta hyvinvoinnista ja kirkko

¹⁴⁰ Kotiranta 1999, s. 184–186.

¹⁴¹ Benz 1970, s. 241.

¹⁴² Huovinen 1999, s. 37.

hengellisestä. Yhdistävänä leikkauspisteenä niiden välillä on ihminen sekä kansa yhteisöllisessä mielessä.

Katolinen kirkko ja osa luterilaisista kirkoista ovat soveltaneet kansankirkkomallia eri tavoin. Esimerkiksi katolinen kirkko järjestää suhteensa valtioon maakohtaisia konkordaattisopimuksia käyttämällä. Pohjoismaissa puolestaan evankelis-luterilaiset kirkot ovat edenneet valtiokirkkoasemasta kohti kansankirkon asemaa, jolloin kirkkolainsäädännöllä turvataan kirkon itsenäisyys. Kehitys kohti kansankirkkoa alkoi Suomessa aikaisemmin kuin muissa Pohjoismaissa, sillä autonomian aikana evankelis-luterilaisen kirkon täytyi suhteessa ortodoksiseen hallitsijaan korostaa maallista solidaarisuuttaan ja hengellistä itsenäisyyttään. Huovisen mukaan kaksi erikeskistä, osittain päällekkäin menevää ympyrää kuvaavat vertauskuvallisesti kansankirkkomallia kun taas miltei kokonaan tai täysin päällekkäiset ympyrät kuvaavat valtiokirkkoa.¹⁴³

Suomen evankelis-luterilainen kirkko onkin itse jo pitkään korostanut olevansa ensisijaisesti kansankirkko. Asiallisesti sama asema voidaan maassamme nähdä olevan myös ortodoksisella kirkolla. Valtiokirkon on katsottu jääneen historiaan kansankirkkoon siirryttäessä. Valtiokirkko ja kansankirkko ilmaisevat käsitteinä erityyppisiä asioita. Oikeudellisesti kansankirkko-käsite on epämääräinen, sillä eri maissa kansankirkon oikeudelliset perusteet on voitu järjestää hyvinkin poikkeavasti toisistaan. Valtiokirkko-käsitteen voidaan todeta olevan kirkko-oikeudellinen, kun taas kansankirkko on lähinnä kirkkososiologinen käsite. Kansankirkko-käsite kuvaa kirkon asemaa ja toimintaideaa suhteessa omaan kansaan sekä kirkon historiallista merkitystä tietyn valtion alueella. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnan suunnittelun pohjalla on ajatus koko kansaa palvelevasta kansankirkosta.¹⁴⁴

Kansankirkkoa voidaan pitää sellainen kirkon nimityksenä, joka muodostuu kansan selvästä enemmistöstä. Historiallisena ilmiönä kansankirkko on moniselitteinen ja sisältää teologisia ongelmia.¹⁴⁵ Määritelmää kirkon suhteesta valtioon tai kirkon tunnustukseen ei sisälly kansankirkko-käsitteeseen. Ollakseen kansankirkko ei kirkon tunnustuspohjan tarvitse olla sidottu vain yhteen tietynlaiseen muotoon, vaan sekä valtiokirkko kuin vapaakirkkokin¹⁴⁶

¹⁴³ Huovinen 1999, s. 36–37.

¹⁴⁴ Kotiranta 1999, s. 186.

¹⁴⁵ Ks. muun muassa Nokelainen 2010, s. 15.

¹⁴⁶ Sellaisia kirkkoja, jotka muodollisesti ovat vapaita ja itsenäisiä suhteessa valtioon, kutsutaan vapaakirkoiksi. Vapaakirkkojärjestelmä on pidetty valtiokirkkomallin vastakohtana ja se on uskonnollisuuden perusmalli esimerkiksi Pohjois-Amerikassa. Vapaakirkot eivät salli valtion vaikuttaa oppiaan, jumalanpalvelustaan, hallintoaan tai talouttaan koskeviin asioihin. Vapaakirkot ovatkin tästä syystä yleensä yhdistyksen asemassa.

voivat olla kansankirkkoja. Leinon mukaan kirkon uskonyhteisöluonne edellyttää, että kirkon teologiset tunnusmerkit ja määritelmät toteutuvat, jotta kansankirkko säilyisi sosiologisen yhteisön ominaisuudestaan huolimatta ennen kaikkea kirkkona. Jos kirkon teologiset tunnusmerkit jäävät toteutumatta, muuttuu kansankirkko pelkäksi sosiologiseksi yhteisöksi. Vaikka sosiologinen yhteisö olisi vahva organisaatio ja sitä kutsuttaisiin kansankirkoksi, ei se tekisi siitä sanan teologisessa merkityksessä kirkkoa. Ollakseen kirkko, täytyy uskonyhteisön kokonaisuutensa pohjautua kirkon tunnustukseen.¹⁴⁷ Puolessatoista vuosisadassa on yhteiskunnassa tapahtunut selkeää etäännyttämistä kristillisestä arvopohjasta. Samaan aikaan myös kansankirkon luonne on muuttunut. Leinon mukaan voidaan sanoa, että kansankirkko on tosiasiallisesti lakannut olemasta, sillä kansankirkkoon ei enää yleisesti tunnustauduta.¹⁴⁸

2.5 Kirkko-oikeus evankelis-luterilaisessa kirkossa

2.5.1 Tunnustuspykälään ja ylipositiiviseen arvopohjaan perustuva kirkko-oikeus

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oikeus on nykymuodossaan 1500-luvun reformaation lähtökohdista säädettyä modernia positiivista oikeutta, jota sovelletaan arkipäiväisissä tilanteissa. Näin ollen se ei ole kanonista oikeutta tai sille alisteista.¹⁴⁹ Kirkko-oikeusajattelun kulmakivi on ylipositiiviseen arvopohjaan viittaava tunnustuspykälä sekä sen tulkinta ja soveltaminen kirkko-oikeudessa. Kirkko-oikeuden systeemin keskeisimmälle asialle eli tunnustuspykälälle annettu painoarvo ratkaisee sen, voidaanko oikeutta pitää oikeana kirkon oikeutena vai vain näennäisesti kirkon oikeutena.¹⁵⁰ Evankelis-luterilaisen kirkon piirissä on ollut ja on edelleenkin erimielisyyksiä¹⁵¹ kirkon päätösten ja lainsäädännön noudattamisesta. Kiistat pohjautuvat yleensä opillisiin ja teologisiin näkemyseroihin. Käsitteisiin kirkon oikeudellisen järjestyksen sitovuudesta ja pätevyydestä on näillä näkemyseroilla suora yhteys.¹⁵²

Huovisen mukaan kaksi vierekkäistä ympyrää, jotka korkeintaan sivuavat toisiaan voisivat kuvata vapaakirkkomallia. Molemmilla ympyröillä on omat erilliset alansa. Ks. Huovinen 1999, s. 36, KM 1977:21, s. 9 sekä Nokelainen 2010, s. 14.

¹⁴⁷ Leino 2002, s. 6–7.

¹⁴⁸ Leino 2002, s. 5.

¹⁴⁹ Leino 2002, s. 5.

¹⁵⁰ Seppänen 2007, s. 90.

¹⁵¹ Erimielisyydet ovat koskeneet muun muassa naispappeutta ja samaa sukupuolta olevien parien avioliittoon vihkimistä.

¹⁵² Juntunen 2006, s. 6.

2.5.2 Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustus

Evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki (1054/1993) ja kirkkojärjestys (1055/1993) sisältävät niin sanotun tunnustuspykälän. Evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolain 1 luvun 1 §:ssä säädetään tunnuksesta. Sen mukaan Suomen evankelis-luterilainen kirkko tunnustaa sitä Raamattuun perustuvaa kristillistä uskoa, joka on lausuttu kolmessa vanhassa kirkon uskontunnustuksessa sekä luterilaisissa tunnustuskirjoissa. Kirkon tunnustus ilmaistaan lähemmin kirkkojärjestyksessä. Kirkkojärjestyksen 1 luvun 1 §:n mukaan Suomen evankelis-luterilainen kirkko tunnustaa sitä kristillistä uskoa, joka perustuu Jumalan pyhään sanaan, Vanhan ja Uuden testamentin profeetallisiin ja apostolisiin kirjoihin, ja joka on ilmaistu kolmessa vanhan kirkon uskontunnustuksessa sekä muuttamattomassa Augsburgin tunnustuksessa ja muissa luterilaisen kirkon Yksimielisyyden kirjaan vuonna 1580 otetuissa tunnustuskirjoissa.¹⁵³ Kirkkolain 1 luvun 1 §:n mukaan evankelis-luterilainen kirkko pitää korkeimpana ohjeenaan sitä tunnustuskirjojen periaatetta, että kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvioitava Jumalan pyhän sanan mukaan.

2.5.3 Evankelis-luterilaisen kirkon kirkko-oikeudelliset periaatteet

Kirkko-oikeudellisen tutkimuksen vähyden vuoksi ei kirkko-oikeudellisia periaatteita ollut laajasti muodostettu ennen Arto Seppäsen väitöskirjaa ”Tunnustus kirkon oikeutena” vuodelta 2007¹⁵⁴. Seppäsen mukaan oikeusperiaatteet ovat kuitenkin oleellisen tärkeitä, jotta kirkko-oikeuden doktriini voitaisiin hahmottaa, sillä oikeusperiaatteita voidaan käyttää luomaan yhteyksiä oikeuden ja arvojen välille. Kirkko-oikeudelliset periaatteet ovat tiukasti oikeudenalakohtaisia. Evankelis-luterilaisen kirkkolain tunnustuspykälä sekä tunnustuksen sisältävä kirkkojärjestyksen yksityiskohtainen sisältö korostavat tunnustuspykälän osoittavan tärkeitä kirkko-oikeudellisia oikeusperiaatteita. Kirkon tunnustuksen ollessa kirkon sisäinen asia on voimassa olevaa kirkkolakia vastaava varsinainen yksityiskohtainen tunnustuspykälä sijoitettu kirkkojärjestykseen. Kolme kirkko-oikeusperiaatetta on johdettavissa suoraan kirkkolain tunnustuspykälästä. Ne mainitaan myös kirkkolain esitöissä, joten niillä on vahva institutionaalinen tuki. Hallituksen esityksen 1 §:ssä säädetään tunnuksesta eli ilmoitetaan

¹⁵³ Yksimielisyyden kirjaan otettuja tunnustuskirjoja ovat varhaisen kirkon kolme ekumeenista uskontunnustusta, Augsburgin tunnustus vuodelta 1530, Augsburgin tunnustuksen puolustus vuodelta 1531, Schmalkaldenin opinkohdat vuodelta 1537, Lutherin Iso ja Vähä katekismus vuodelta 1529 sekä Yksimielisyyden ohje vuodelta 1577. Ks. muun muassa Suomen evankelis-luterilainen kirkko.

¹⁵⁴ Esimerkiksi Eeva-Kaarina Nurmiraanta on maininnut väitöskirjassaan vuodelta 1998 raamattuperiaatteen ja sitoutumisperiaatteen. Ks. Nurmiraanta s. 398–402.

kirkon tunnustama usko. Pykälässä ilmaistaan, mihin kirkon opetus perustuu sekä mistä kirkosta on kysymys. Kirkon olemuksen kannalta nimetään kolme keskeisintä periaatetta, joita ovat sitoutuminen luterilaisiin tunnustuskirjoihin, sitoutuminen kolmeen vanhan kirkon uskontunnustukseen sekä raamatuperiaate.¹⁵⁵

Luterilaisen kirkon tunnustuskirjoihin sitoutumisesta voidaan johtaa tunnustuksellisuuden periaate. Periaatteiden hierarkiassa Seppänen asettaa tunnustuksellisuuden periaatteen korkeimmalle sijalle. Korkeimpaan sijaan viittaa kirkkojärjestyksen 1 luvun 1 §:n viimeinen virke, jonka mukaan ”Kirkko pitää korkeimpana ohjeenaan sitä tunnustuskirjojen periaatetta, että kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvioitava Jumalan pyhän sanan mukaan.” Tunnustuskirjoissa sanotaan Pyhän Raamatun olevan opin ainoa tuomari ja mittapuu, joten *sola scriptura* -periaate¹⁵⁶ on erottamaton osa tunnustuksellisuutta.¹⁵⁷ *Sola scriptura* -periaatetta voidaan kutsua raamatullisuuden periaatteeksi.

Sitoutuminen kolmeen vanhan kirkon uskontunnustukseen muodostaa Seppäsen mukaan katolisuuden periaatteen sisällön. Katolisuuden periaate ei viittaa katoliseen kirkkoon, vaan siihen, että muiden perinteisten kirkkojen ratkaisut tulee ottaa huomioon kirkon ratkaisuihin ja toiminnassa. Katolisuus, joka on nähtävissä myös luterilaisen kirkon tunnustuskirjoissa, merkitsee sitoutumista kirkon dogmaan eli klassiseen kristinuskon tulkintaan. Tunnustuksellisuuden, raamatullisuuden ja katolisuuden periaatteet voidaan havaita vaikuttaneen jo ensimmäisten vuosisatojen kirkolliseen elämään ja näin ne ovat kaikkia olemassa olevia ja olleita kirkkolakeja vanhempia. Tämä tosiasia johtaa siihen, että kirkko-oikeuden täytyy rakentua näiden periaatteiden pohjalle.¹⁵⁸

Tunnustuspykälästä voidaan edellä mainittujen kolmen kirkko-oikeusperiaatteen lisäksi johtaa muitakin periaatteita. Seppänen johtaa kirkkolainsäädännön kokonaisuudesta, jossa tunnustuspykälä on keskiössä, tunnustusmyönteisyyden periaatteen. Tunnustusmyönteisyys on kaiken kattava tulkinnallinen kirkko-oikeusperiaate, jonka mukaan kaikessa kirkon lainkäytössä ja hallinnossa on tunnustus otettava vakavasti. Vaihtoehtoisista tulkinnoista on valittava se tulkinta, joka toteuttaa kirkon tunnustusta parhaiten. Seppänen korostaa, ettei tunnustukseen voida kirkko-oikeudessa suhtautua välinpitämättömästi ja kielteinen suhtautuminen on mahdotonta. Tunnustusmyönteisyyttä voidaan verrata

¹⁵⁵ HE 23/1993 vp. s. 9, Seppänen 2007, s. 101–103, s. 106, Tähti 1995, s. 22.

¹⁵⁶ Yksin Raamattu -periaate.

¹⁵⁷ Seppänen 2007, s. 103–104.

¹⁵⁸ Seppänen 2007, s. 104–105.

perusoikeusmyönteisyyden periaatteeseen. Seppänen painottaa, ettei periaateanalogialla ole vaikutusta suomalaisen oikeusjärjestyksen säädöshierarkiaan, vaan tarkastelukulma on kirkko-oikeuden ja kirkon sisäinen. Koska kirkkoa konstituiva tekijä on tunnustus, ei sitä voida kirkko-oikeudessa sivuuttaa.¹⁵⁹

Tunnustuspykälän asemasta kirkkolainsäädännön sisäisessä systematiikassa on johdettavissa viides periaate, tunnustuspykälän etusijaperiaate. Periaatteen mukaan tulkinnallisessa ristiriitatilanteessa ratkaisua ei saa tehdä tunnustuspykälää vastaan. Tunnustuspykälän vastaista ratkaisua ei saa tehdä vaikka se olisi sisäisesti riidatonta ja muiden oikeusnormien mukaan mahdollista. Sitoutumisperiaate on kuudes kirkko-oikeudellinen periaate. Kirkkoyhteisö on sitoutunut tunnustukseen ja järjestynyt sen mukaan. Sitoutumisperiaate nousee kirkkolain tunnustuspykälän ja muiden pykälien systeemyhteydestä.¹⁶⁰ Nurmiraanan mukaan pappi sitoutuu kirkon tunnustukseen pappisvihkimyksessä ja siinä annetun pappisvalan myötä. Sitoutumisperiaate pohjautuu kyseiseen sitoutumiseen ja se vaikuttaa papin virkatoimintaan kokonaisvaltaisesti.¹⁶¹

¹⁵⁹ Seppänen 2007, s. 105–106.

¹⁶⁰ Seppänen 2007, s. 106.

¹⁶¹ Nurmiraanta 1998, s. 399.

3 ORTODOKSISEN KIRKON KEHITYS JA BYSANTTILAINEN OIKEUS SEKÄ SUOMEN ORTODOKSINEN KIRKKO JA SEN KANONINEN ASEMA

3.1 Ortodoksisen kirkon historiallinen kehitys

Idän ja lännen kirkkojen kehitysten eroaminen toisistaan alkoi jo ensimmäisellä vuosituhannella¹⁶². Kiistakysymyksiä olivat muun muassa uskontunnustuksen sisältö ja Rooman piispan eli paavin kirkollinen asema¹⁶³. Muodolliseksi skismaksi idän ja lännen etäännyminen toisistaan kärjistyi vuonna 1054, jonka jälkeen katolinen¹⁶⁴ ja apostolinen kirkko jakaantui kahteen osaan. Syntyi roomalaiskatolinen ja ortodoksinen kirkko. Molemmat kirkot pitivät itseään oikean katolisen perinteen ja opin jatkajina. Kirkkojen ero sinetöityi vuonna 1204, kun ristiritarit hyökkäsivät Konstantinopoliin ryöstäen sen kirkot ja palatsit.¹⁶⁵

Bysantti¹⁶⁶ kukoisti noin tuhat vuotta ollen ortodoksisen kristinuskon, helleenisen kulttuurin ja Rooman valtiollisen järjestelmän yhdistelmä. Monikansallinen imperiumi oli suurimmillaan 500-luvulla¹⁶⁷. Valtion ja kirkon välistä suhdetta Bysantissa verrattiin sinfoniaan, jossa ihmisten parhaaksi hengellinen ja maallinen valta täydensivät toisiaan. Konstantinopolin piispa eli patriarkka oli Bysantin kirkon johdossa. Hän oli asemaltaan *primus inter pares* eli ensimmäinen vertaistensa joukossa suhteessa muihin patriarkkoihin. Konstantinopolin patriarkan valitsi piispain synodi, jonka jälkeen valinnan hyväksyi keisari. Koko maanpiirin kattavaksi eli ekumeeniseksi patriarkkaa alettiin kutsua keisari Justianoksen (k. 565)

¹⁶² Rooman Keisari Teodosius Suuri jakoi valtakuntansa kahden poikansa kesken vuonna 395. Tähän jakoon päättyi Rooman valtakunnan yhtenäisyys. Itä-Rooman olemassaolo jatkui kulttuurisesti ja valtiollisesti yhtenäisenä seuraavat tuhat vuotta, kun taas Länsi-Rooma hajosi kansainvaellusten seurauksena. Ks. muun muassa Kärkkäinen – OKJ 1999, s. 48–52.

¹⁶³ Rooman piispat olivat alkaneet korostaa Rooman piispan asemaa kirkon päänä. Idän kirkko puolestaan vastusti näkemystä, jonka mukaan paavilla olisi ollut valtaa muiden piispojen yli. Idän kirkon mukaan ylin päätösvalta kirkossa kuuluu ekumeenisille kirkolliskokouksille. Viisi patriarkaattia olivat sen mukaan keskenään tasaveroisia. Rooman piispan asema tosin tunnustettiin kunnia-asemana (*primus inter pares*) muiden patriarkaattien joukossa. Ks. tarkemmin katolisen ja ortodoksisen kirkon eroavaisuuksista muun muassa Rinvolucri 1966, s. 184–185.

¹⁶⁴ Katolinen terminä tarkoittaa ortodoksien ja roomalaiskatolisen kirkon yleistä ja yhteistä ominaisuutta, jonka sisältönä on avoimuus kaikille ihmisille ja päämääränä kaikkien ihmisten pelastus ilman erottelua kansallisuuden, rodun tai kielen vuoksi. Katolinen tarkoittaa myös, että kirkko omaa koko totuuden ja pyhän ilmoituksen. Arseni 1999, s. 142, Kärkkäinen 1999, s. 53.

¹⁶⁵ Kärkkäinen – OKJ 1999, s. 48–52, s. 74. Ks. aiheesta tarkemmin muun muassa Kirkinen 1987 s. 11–20.

¹⁶⁶ Historiallisesti Bysantti -nimistä valtiota ei ole koskaan ollut olemassa. Bysantti on katolisen lännen keskiajan oppineiden keksimä uusionimi Itä-Roomalle. Itä-Roomaa ei lännessä haluttu nähdä keisarillisen Rooman perillisenä. Bysantti nimi juontunee Konstantinopolin paikalla ennen sijainneesta kaupunkivaltiosta Byzántion. Ks. tarkemmin muun muassa Husa 2013a, s. 3 ja Hämeen-Anttila 2006, s. 18.

¹⁶⁷ Bysantti oli jatkuvan muutoksen alainen. Bysantti oli eri aikoina kuin eri valtakunta eikä monoliittinen kokonaisuus. Ks. tarkemmin muun muassa Husa 2013a, s. 6.

valtakaudella. Bysantin keisarikunnassa kirkolla oli huomattavan suuri valta ja keskeinen asema. Keisarin kuului huolehtia maallisesta alueesta ja kirkon puolestaan hengellisestä. Piispojen tavoin keisarin katsottiin saavan valtuutensa Jumalalta. Saamansa vallan nojalla hän oli velvoitettu sekä valvomaan että suojelemaan kirkkoa.¹⁶⁸

Bysantissa keisari oli valtion päämies, jonka katsottiin roomalaisen perinteen mukaan olevan lain ja myös papiston yläpuolella. Bysantissa tunnustettiin synodien dogmaattisten päätösten eli kanonien status ja sitovuus. Keisari saattoi kanonit voimaan koko valtakuntaa koskevin lakeina. Keisarilla oli myös kirkollista hallintoa koskevia valtaoikeuksia. Keisari kutsui koolle etenkin ekumeeniset kirkolliskokoukset ja vahvisti patriarkan vaalin. Keisari myös varmisti, etteivät valtiolliset lait olleet ristiriidassa kanonisen lainsäädännön kanssa. Usein painotettiin, että pyhät kanonit olivat etusijalla suhteessa maalliseen lainsäädäntöön. Bysantin keisarikunnassa järjestelmä oli voimassa vuoteen 1453 saakka. Järjestelmä siirtyi myöhemmin miltei muuttumattomana muun muassa Venäjälle.¹⁶⁹

3.2 Bysanttilainen oikeus

Bysantin oikeus pohjautui roomalaiseen oikeuteen. Roomalaisen oikeuden kehitys jatkui Itä-Roomassa vielä vuosisatoja sen jälkeen, kun Länsi-Rooma oli luhistunut. Bysanttilainen oikeus tulee hahmottaa yhdessä bysanttilaisen oikeuskulttuurin kanssa. Bysantissa roomalainen oikeusperintö ei ollut näkyvää, sillä roomalainen oikeus sekoittui bysanttilaiseen kulttuuriin, kieleen ja elämänmuotoon. Husa näkee bysanttilaisen oikeuden itsenäisenä roomalaisen oikeusperinnön osana. Itä-Roomassa roomalainen oikeus kytkeytyi yhteen ortodoksisen kanonisen oikeuden kanssa ja molempien vaikutus toisiinsa oli suuri. Lännessä katolisen kirkon kanoninen sääntely puolestaan vaikutti roomalaiseen oikeuteen.¹⁷⁰ Oikeuskulttuurisesti bysanttilainen oikeus oli hybridi- eli sekaoikeutta.¹⁷¹ Bysanttilaisen hybridioikeuden perusaineksia olivat keisarin tuottama säädösmateriaali ja hallinnollinen ohjaus, roomalaisen oikeuden eri kerrokset, kanonisen oikeuden erilaiset versiot sekä tapaoikeuden käytännöt, jotka

¹⁶⁸ Hämynen 1979, s. 42–48. Kärkkäinen – OKJ 1999, s. 58. Keisarin katsottiin hallitsevan Jumalan armosta ja Kristuksen avulla. Keisaria vastaan kapivoivien katsottiin kapinoivan itse Jumalaa vastaan. Ks. muun muassa Diehl 1957, s. 33–34.

¹⁶⁹ Diehl 1957, s. 32. Hämynen 1999, s. 52. Rodopoulos 2007, s. 110–111.

¹⁷⁰ Husa 2013a, s. 5–19, Rodopoulos 2007, s. 29.

¹⁷¹ Husa 2013b, s. 259–260.

vaihtelivat paikallisesti.¹⁷² Jo Bysantissa kanonien käyttämä kieli pyrki tekemään eron siviililain ja dogmatiikan välillä. Näin muodostui lopulta rinnakkainen normijärjestelmä, joka paikoin käytti omaa terminologiaansa.¹⁷³

3.3 Ortodoksisen uskon leviäminen Suomeen

Bysantin keisarikunnasta maallisen hallinnon ja ortodoksisen kirkon symbioottinen hallintojärjestelmä siirtyi Venäjälle, jossa ortodoksinen kirkko oli aluksi osa Konstantinopolin patriarkaattia. Venäjän kirkon itsetunnon kasvun myötä se itsenäistyi vähitellen bysanttilaisesta äitikirjosta.¹⁷⁴ Venäjän ortodoksisen kirkon *de facto* riippumaton asema Konstantinopolista alkoi vuonna 1448¹⁷⁵, kun taas autokefalian *de jure* hyväksyminen tapahtui vuonna 1589¹⁷⁶. Konstantinopolin kukistuttua vuonna 1453 oli Venäjällä alkanut kehittyä poliittinen ja uskonnollinen teoria, jonka mukaan Moskova oli kolmas Rooma ja Venäjän tsaari Bysantin keisarillisen vallan perijä. Venäjän ja venäläisten kutsumuksena nähtiin puhtaan ja oikeaoppisen ortodoksisen uskon, pravoslavian¹⁷⁷ suojelu.¹⁷⁸ Uskonnollisessa ja kirkollisessa mielessä ortodoksisten kirkkojen keskuudessa Konstantinopoli säilytti kuitenkin johtoasemansa¹⁷⁹, eikä Moskovasta koskaan tullut kolmatta Roomaa. Venäjän oikeuteen vaikutti jo 1000-luvulta lähtien bysanttilainen oikeus. Hengellisen säädyn jäseniin sovellettiin Nomokanoneita¹⁸⁰, joten Bysantin oikeus vaikutti erityisesti kirkollisten ja joidenkin siviilioikeudellisten asioiden sääntelyyn.¹⁸¹

¹⁷² Husa 2013a s. 71. Husa on todennut, että Bysantin oikeuskulttuurinen dokumenttiaineisto ei ole täydellinen, eikä materiaalien keskinäisyyhteistä ja ajoituksista olla tutkijoiden keskuudessa yksimielisiä. Bysantissa oikeuspluralismi ilmeni oikeuslähteiden moninaisuutena ja päällekkäisyytenä. Husa on teoksessaan kuvannut roomalaisen oikeuden muuttumispolkua Bysantissa. Ks. tarkemmin Husa 2013a s. 174–176.

¹⁷³ Heikkilä 2017, s. 89.

¹⁷⁴ Kärkkäinen – OKJ 1999, s. 102.

¹⁷⁵ Vuonna 1448 Venäjän metropoliittakunnan venäläiset piispat asettivat piispainkokouksen päätöksellä metropoliitaksi syntyperäisen venäläisen piispa Joonan, joka ei saanut vihkimystä Konstantinopolissa. Ks. Muun muassa Belevtsev 1981, s. 18–19.

¹⁷⁶ Konstantinopolin kokouksessa kaikki idän ortodoksiset patriarkaattit tunnustivat Moskovan patriarkaatin omaksi patriarkaatikseen. Patriarkaattien arvojärjestyksessä Moskovan patriarkaatti sijoittuu viidenneksi. Ks. muun muassa Belevtsev 1981, s. 21, Kirkinen – Railas 1982, s. 102–103.

¹⁷⁷ Venäjän ortodoksisen kirkko on venäjäksi *Русская Православная Церковь*. *Православие* tarkoittaa suomeksi oikeauskoista tai oikein julistavaa.

¹⁷⁸ Purmonen 1979, s. 69–71.

¹⁷⁹ Konstantinopolin valloituksen jälkeen muslimit kohtelivat kristittyjä suvaitsevasti, vaikkakin he olivat toisen luokan kansalaisia. Sulttaani Muhammed II halusi osoittaa olevansa ortodoksisuuden suojelija ja nimitti uudeksi patriarkaksi munkki Gennadioksen, joka oli kuuluisa teologi. Konstantinopolin valta-asema suhteessa muihin ortodoksisiin patriarkaatteihin vahvistui turkkilaisvallan aikana Ks. muun muassa Purmonen 1979, s. 66.

¹⁸⁰ Nomokanoneista tarkemmin ks. s. 18–19.

¹⁸¹ Husa 2013a, s. 10–11.

Suomeen ja Karjalaan ortodoksinen usko levisi idästä toisen vuosituhannen alkupuolella. Idän ja lännen kirkkojen vaikutuspiirit erottuivat toisistaan pitkäksi aikaa vuonna 1323 Pähkinäsaaren rauhassa Ruotsin ja Novgorodin välillä vahvistetulla rajalla. Vuonna 1617 solmittiin Stolbovan rauha, jonka jälkeen protestanttisen Ruotsin alaisuuteen jäivät Inkeri ja Käkisalmen lääni. Ortodokseille taattiin rajoitettu uskonnonvapaus Ruotsin evankelis-luterilaisesta uskontopakosta huolimatta. Ortodoksit olivat valtakunnassa yleisesti samojen säännösten alaisia kuin muidenkin vieraiden uskontojen tunnustajat. Ortodokseilla oli kuitenkin laajemmat oikeudet niiden maakuntien alueilla, joissa heitä varsinaisesti asui. Venäjän vallan alaisuuteen Karjalan ortodoksiset alueet siirtyivät uudelleen 1700-luvulla, kun Ruotsi menetti ortodoksiset, Vanhan Suomen alueet vuonna 1721 Uudenkaupungin rauhassa.¹⁸²

Suomi liitettiin autonomisena suuriruhtinaskuntana osaksi Venäjää vuonna 1809. Lainsäädäntö, joka oli peräisin Ruotsin vallan ajalta, rajoitti tuolloin edelleen ortodoksien oikeuksia. Ortodoksista väestöä koskenut ukaasi annettiin vuonna 1811. Sen mukaan ortodoksisten seurakuntien ja luostareiden kirkollinen hallinto kuului pyhälle synodille¹⁸³ ja Pietarin hiippakuntahallitukselle. Suomen ortodoksiset seurakunnat kuuluivat kirkollisen hallinnon suhteen Venäjän valtionkirkon yhteyteen. Seurakuntien korkeimpana virastona Suomessa oli Hengellinen hallinto, joka sijaitsi Viipurissa. Kirkon suhteita valtioon koskevissa kysymyksissä Hengellisen hallinnon oli noudatettava Suomen lakeja sekä senaatin ja kirkollisasiain toimituskunnan määräyksiä, vaikka se oli kirkollisessa suhteessa alisteinen pyhälle synodille. Ruotsissa ortodoksia alamaisia oli kohdeltu epäoikeudenmukaisesti. Valtasuhteiden muututtua oli heille hyvityksenä annettava täydet kansalaisyhteiskunnat. Hallinnollinen lainsäädäntö vahvisti ortodoksien kirkon asemaa Suomen alueella ja lisäsi ortodoksien väestön oikeuksia. Yleinen mielipide ja Suomen valtiojohto olivat pakotettuja luopumaan asteittain entisestä ahtaasta evankelis-luterilaisen kirkon valta-asemaan perustuneesta uskontopolitiikasta.¹⁸⁴

Autonomian lopulla ortodoksien määrä Suomessa oli kasvanut 63 000:een autonomian alun noin 25 000:sta. Toisen maailmansodan jälkeen ortodoksinen kirkko menetti noin 90 prosenttia kiinteistöistään, kirkoistaan, rukoushuoneistaan ja metsäomaisuudestaan. Kirkon jäsenistä noin kaksi kolmasosaa eli yli 50 000 oli pakotettu muuttamaan kotiseuduiltaan luterilaisille alueille

¹⁸² HE 59/2006 vp. s. 4–5. Ks. myös Brotherus 1923, s. 84–85.

¹⁸³ Pyhä synodi oli korkein hengellinen virasto, joka oli alistettu suoraan keisarille, ja jonka jäsenet keisari nimitti. Ks. muun muassa Mäntylä 1954, s. 41.

¹⁸⁴ HE 59/2006 vp. s. 5, Mäntylä 1954, s. 41–43.

alueluovutusten takia. Kirkollisen toiminnan järjestäminen oli sodan jälkeen vallitsevissa olosuhteissa vaikeaa ja kirkon jäsenmäärän kehitys oli pitkään laskussa.¹⁸⁵ Karjalaiset siirtolaiset toivat uudelleenasettamisen ja evakkokaudella toisen maailman sodan lopussa mukanaan ortodoksisen kulttuurin ja uskon myös Suomen pohjoisiin ja läntisiin osiin. Tätä ennen ortodoksisuus oli Suomessa ollut pääasiassa vain yhden heimon alueellista kulttuuria. Metropoliitta Ambrosiuksen mukaan ortodoksisesta kirkosta tuli näin tosiasiallisesti toinen Suomen kansallisista kirkoista.¹⁸⁶

3.4 Suomen ortodoksisen kirkon aseman vahvistuminen ja vahvistaminen

Itsenäistymisen jälkeen vuonna 1917 Suomen valtio tunnusti Suomen ortodoksisen hiippakunnan itsenäiseksi ja autonomiseksi kirkoksi. Ortodoksisen kirkon kansallistamisen taustalla oli itsenäistymisen ohella myös kansallisuusaatteen nousu, jolloin kirkko haluttiin integroida suomalaiseen yhteiskuntaan ja irrottaa venäläisestä vaikutuksesta. Venäläisestä vaikutuksesta pyrittiin eroon myös kirkkoarkkitehtuurissa. Suomen ortodoksisen kirkon¹⁸⁷ alaisuudessa toimi niin kutsuttu ulkonaisten muotojen kansallistuttamiskomitea. Ortodoksisten kirkkojen ulkomuotoa suomalaistettiin vuosina 1918–1939 poistamalla niistä venäläisinä pidettyjä piirteitä. Myös valtion kirkolle antaman taloudellisen tuen ehtona oli kansallistaminen.¹⁸⁸

Ylin hallinto kirkossa kuului Suomen hallitukselle. Valtio maksoi kirkon hiippakunta- ja keskushallinnon ylläpidon ja presidentti nimitti piispat. Ortodoksisen kirkon ja sen seurakuntien hallintorakenteeseen otettiin mallia evankelis-luterilaisesta kirkosta ja kunnallishallinnosta. Kanonisen perinteen lisäksi myös pohjoismaisen demokratian ihanteet vaikuttivat hallintomallin muodostumiseen. Demokratian vaaliminen näkyy edelleen esimerkiksi maallikkojen suuressa määrässä kirkon ja seurakuntien hallinnossa.¹⁸⁹ Yleisesti ottaen luterilaisten keskuudessa oltiin valmiita tunnustamaan myös ortodoksille kirkolle erityisasema suhteessa valtioon. Erityisaseman perusteena pidettiin keisariajalla kirkon nauttimaan valtiokirkollista asemaa sekä kirkkokunnan pitkää historiallista olemassaoloa Suomessa. Samalla kuitenkin korostettiin ortodoksisen kirkon merkityksen rajautumista

¹⁸⁵ HE 59/2006 vp. s. 5.

¹⁸⁶ Ambrosius 2003, s. 180–181.

¹⁸⁷ Tuolloin Suomen kreikkalaiskatolinen kirkkokunta.

¹⁸⁸ Kemppi 2016, s. 11, Riikonen 2007, s. 16–17. Hieman myöhemmin vuoden 1922 uskonnonvapauslaissa vahvistettiin evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon erityisasema muihin uskontokuntiin nähden.

¹⁸⁹ HE 59/2006 vp. s. 5.

itäisessä Suomessa suppealle alueelle. Kirkkokunnalta vaadittiin muuttumista kansalliseksi kirkkokunnaksi ja suhteiden katkaisua Venäjään.¹⁹⁰

Uskonnonvapauslaissa, joka hyväksyttiin vuonna 1922, valtio tunnusti erityissuhteensa ortodoksiseen kirkkokuntaan hallitusmuotoa selvemmin. Uusi laki noudatti kahden etuoikeutetun uskontokunnan ideaa, jonka Brotheruksen uskonnonvapauskomitea oli laatinut. Vuoden 1922 uskonnonvapauslain ensimmäinen luku säädettiin koskemaan vain evankelis-luterilaista ja ortodoksista kirkkoa. Laki nosti näin muiden uskontokuntien edelle nämä kaksi kirkkokuntaa. Perustuslain tasoinen säädös vahvisti tällöin historialliseen argumenttiin perustuvan ajatuksen ortodoksisen kirkkokunnan erityisasemasta. Nokelaisen mukaan ortodoksisen kirkkokunnan, joka edusti jäsenmäärältään pientä uskonnollista vähemmistöä, voitaisiin katsoa saavuttaneen 1900-luvun alkupuolella valtiokirkon aseman hallitusmuodolla, marraskuun 1918 asetuksella sekä uskonnonvapauslain säännöksillä.¹⁹¹

3.5 Suomen ortodoksisen kirkon ja valtion välinen suhde sekä ortodoksisen kirkkolainsäädännön kehitys

Itsenäisen Suomen alkuvuosina ortodoksinen kirkko ei Suomessa voinut sanan varsinaisessa merkityksessä tulla valtiokirkoksi sisäisen rakenteensa takia. Korkeinta hengellistä valtaa kirkossa käytti Venäjän pyhä synodi, joka sijaitsi Suomen rajojen ulkopuolella. Evankelis-luterilaisen kirkon aseman kanssa ortodoksisen kirkon asemalla oli kuitenkin joitakin yhtäläisyyksiä. Hallinnollinen lainsäädäntö, joka koski ortodokseja sisälsi muun muassa seikkaperäisiä määräyksiä kirkon ylläpidosta. Valtion menosääntö, joka perustui asetuksiin, sisälsi määrärahoja ortodoksisen kirkon tarpeisiin. Lisäksi senaatilla eli maan hallituksella oli päätäntövaltaa joissakin kirkon sisäisiä oloja koskevissa asioissa. Suomen ortodoksinen kirkko oli jo tuolloin katsottava julkisoikeudelliseksi laitokseksi.¹⁹²

Suomen ortodoksista kirkkoa on kutsuttu ja kutsutaan edelleenkin joissakin yhteyksissä valtiokirkoksi¹⁹³. Muun muassa Pajuoja on todennut, että suhteessa valtioon on ortodoksisen kirkon asemassa kuitenkin tapahtunut muutoksia viimeisen kymmenen vuoden aikana. Ortodoksinen kirkko on siirtynyt kauemmas valtiosta, vaikkakin kyseessä on edelleen

¹⁹⁰ Nokelainen 2010, s. 248.

¹⁹¹ Nokelainen 2010, s. 248

¹⁹² Brotherus 1923, s. 92.

¹⁹³ Ks. muun muassa Pajuoja 2010, s. 311–327.

valtiokirkko. Ensimmäinen irtaantumisen askel tapahtui vuoden 2000 perustuslakiuudistuksen myötä, jolloin piispojen ja arkkipiispan valinta siirtyi kirkolle itselleen. Aiemmin valtiokirkkojen arkkipiispan ja piispojen nimittäminen kuului tasavallan presidentille.¹⁹⁴

Itsenäistyneessä Suomessa ortodoksisen kirkon asema järjestettiin Suomen kreikkalaiskatolisesta kirkkokunnasta annetulla asetuksella (185/1918) vuonna 1918. Evankelis-luterilainen kirkko, jonka asema oli kirjattu vuoden 1919 hallitusmuodon erityismainintaan¹⁹⁵, sai rinnalleen toisen kansallisen kirkon.¹⁹⁶ Vuoden 1918 asetuksen ohella ortodoksisen kirkon oikeudellista asemaa ja järjestysmuotoa koskevaa sääntelyä oli vuoden 1919 Suomen hallitusmuodossa ja vuoden 1922 uskonnonvapauslaissa. Vuosina 1925 ja 1953 kirkkokuntaa koskevaa asetusta uudistettiin ja täydennettiin eräillä muilla laeilla ja asetuksilla.¹⁹⁷

Ensimmäinen laki Suomen ortodoksisesta kirkkokunnasta (521/1969) säädettiin vuonna 1969 ja laki astui voimaan vuoden 1970 alusta. Tätä ennen aina vuodesta 1918 alkaen ortodoksisen kirkon asemasta ja hallinnosta oli ollut vain asetuksen taseisia säännöksiä. Uusi laki kumosi kuusi aiemmin voimassa ollutta asetusta ja kokosi kirkkokuntaa koskeneen sääntelyn yhteen lakiin ja asetukseen. Laissa säädettiin muun muassa kirkkokunnan järjestysmuodosta, kirkkokunnan keskusrahastosta ja toimielimistä, seurakuntien toimielimistä taloudenhoidon perusteineen, kirkollisesta ylioikeudesta, valituksesta ja alistuksesta sekä ojennusmenettelystä. Lain ohella oli annettu asetus ortodoksisesta kirkkokunnasta (179/1970), jossa oli tarkemmat säännökset kirkkokunnan järjestysmuodosta ja toiminnasta. Lisäksi erillisellä lailla oli säädetty ortodoksisen kirkkokunnan virka- ja työehtovaliokunnasta.¹⁹⁸

Lakiin ortodoksisesta kirkkokunnasta tehtiin sen voimassaolon aikana useita muutoksia, joiden johdosta laista tuli epäjohdonmukainen ja vaikeasti hahmotettava. Osittainen aukollisuus yleisten periaatteiden osalta ja toisaalta hyvin yksityiskohtainen sääntely yksittäisissä menettelytavoissa ja kysymyksissä vaikeuttivat lain soveltamista varsinkin muuttuvissa olosuhteissa. Myös uuden perustuslain kannalta vanha laki oli osittain ongelmallinen. Sellaisista asioista oli säännökset asetuksessa, joista perustuslain 80 §:n mukaan olisi pitänyt olla säännökset laintasoisessa säädöksessä. Lisäksi muun muassa hiippakunnan piispan

¹⁹⁴ Pajuoja 2010, s. 314.

¹⁹⁵ HM 83 §:n 1 momentin mukaan evankelis-luterilaisen kirkon järjestysmuodosta ja hallinnosta säädetään kirkkolaissa.

¹⁹⁶ HE 59/2006 vp. s. 4.

¹⁹⁷ Härkönen 1971, s. 12.

¹⁹⁸ HE 59/2006 vp. s. 5. Härkönen 1971, s. 14.

toimivaltuudet seurakuntien toiminnan ohjaamiseen ja valvontaan koettiin liian vähäisiksi. Myös muutoksenhakusäännöksiä ja ortodoksisen kirkon henkilöstön jakaantumista kolmen eri lainsäädännön alaisuuteen liittyen palvelussuhteen ehtoihin pidettiin epätarkoituksenmukaisina.¹⁹⁹ Ortodoksista kirkkoa koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin vuonna 2006 lailla ortodoksisesta kirkosta, joka tuli voimaan 1. tammikuuta 2007.

3.6 Suomen ortodoksisen kirkon kanoninen asema ja ajanlaskukiista

3.6.1 Suomen ortodoksisen kirkon kanoninen asema

Suomen alueen ortodoksit olivat ennen vuotta 1923 aina olleet Venäjän kirkon eli Moskovan patriarkaatin hengellisen vallan alaisuudessa. Vuonna 1892 oli perustettu Suomen ensimmäinen hiippakunta, jonka esipaimenelle oli myönnetty arkkipiispan arvonimi. Itsenäisyyden alkuvuosina Suomen ortodoksisen kirkon kanoniset suhteet kuitenkin järjestettiin uudelleen. Valtiovalta ja kansallismieliset ortodoksit halusivat kirkon erottuvan venäläisestä vaikutuksesta ja integroituvan suomalaiseen yhteiskuntaan. Lokakuun vallankumous vuonna 1917 heikensi Moskovan patriarkaatin toimintamahdollisuuksia huomattavasti. Suomalaisten anomuksesta Moskovan patriarkaatti myönsi vuonna 1921 Suomen ortodoksille kirkolle autonomisen aseman osana omaa patriarkaattiaan. Vuonna 1922 patriarkaatin toiminta kuitenkin lamaantui neuvostohallituksen toiminnan tuloksena kokonaan. Suomen kirkko oli tällöin vailla kanonista johtoa ja kanonista suojaa haettiin Konstantinopolista.²⁰⁰

Suomessa kansallismieliset tahot olivat pitäneet autonomiaa välivaiheena ennen täyttä itsenäisyyttä eli autokefaliaa. Pyhän synodin eli ekumeenisen patriarkaatin korkeimman päättävän elimen mukaan autokefalian myöntäminen Suomen ortodoksille kirkolle ei kuitenkaan ollut mahdollista. Moskovan patriarkaatin yhteiskunnallinen heikentyminen oli perusteena siihen, että Konstantinopoli myönsi Suomen kirkolle autonomisen aseman yhteydessään. Konstantinopolin synodin mukaan kanonisen oikeuden nojalla ekumeenisella patriarkaatilla oli oikeus ottaa suojelukseensa sellainen kirkko, jonka emokirkkoa oli kohdannut sellainen mullistus, joka oli aiheuttanut paimenellisen huolenpidon menetyksen. Suomen ortodoksisen kirkon uusi kanoninen asema määriteltiin ekumeenisen patriarkan 6. heinäkuuta

¹⁹⁹ HE 59/2006 vp. s. 11–12.

²⁰⁰ HE 59/2006 vp. s. 5. Riikonen 2007 s. 15–18. Silloinen Moskovan patriarkaatin patriarkka Tihon oli määrätty kotiarestiin ja päätösvalta kirkossa oli ohjattu elävä kirkko -nimiselle bolševikkien politiikkaa myötäillelle ryhmittymälle.

1923 antamassa Tomos-asiakirjassa, jonka Suomi ratifioi.²⁰¹ Autonomian myöntämistä pidettiin Konstantinopolissa kanonien mukaisena ja virallisena sen vuoksi, että päätös, joka oli vahvistettu Tomos-asiakirjalla, oli tehty pyhän synodin virallisessa istunnossa.²⁰²

Paikalliskirkon kanoninen asema määrittää sen arvojärjestyksen ja suhteet muihin ortodoksiin kirkkoihin.²⁰³ Suomessa noudatetaan kanonien määräyksiä ekumeenisen patriarkaatin hengellisen vallan alaisuudessa. Suomen arkkipiispa Leo on todennut Suomen ortodoksisen kirkon olevan osa ortodoksista maailmaa, jolloin se toimii sen yhteydessä ja sen kanssa samassa linjassa. Suomen ortodoksinen kirkko on vain paikalliskirkko, eikä se sen vuoksi voi itsenäisesti aloittaa uudistuksia. Suomen ortodoksisen kirkon kanoninen asema on arkkipiispa Leon mukaan muiden paikalliskirkkojen joukossa sitä arvostetumpi ja vahvempi, mitä paremmin kirkon säilymisestä ortodoksisena kirkkona pidetään huolta.²⁰⁴

Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan arkkipiispalla ja piispalla on ekumeenisen patriarkaatin antaman Tomos-asiakirjan mukaan kuitenkin oikeus yksityiskohtaisella tasolla järjestää Suomen ortodoksisen kirkon olot maan lakien vaatimusten mukaan. Oikeus olojen järjestämiseen on kuitenkin huomattavassa määrin ehdollinen. Ehtona järjestämiselle on, ettei järjestely ole pyhän ortodoksisen kirkon opin ja kanonien vastaista, siinä muodossa kuin niitä noudatetaan ja ne on selitetty ekumeenisessa patriarkkakunnassa. Tomos-asiakirjassa mainitut säännöt on pidettävä järkkymättömänä pohjana mahdollisissa yksityiskohtien muutoksessa.²⁰⁵ Käytännön tasolla yhteys ekumeeniseen patriarkaattiin näkyy kirkon liturgisessa elämässä.

²⁰¹ HE 59/2006 vp. s. 5. Tomos-asiakirjan allekirjoitti silloinen ekumeeninen patriarkka Meletios IV yhdessä 12 metropoliitasta muodostuvan synodinsa kanssa. Täydellistä itsenäisyyttä eli autokefaliaa ei Suomen ortodoksiselle kirkolle suotu muun muassa sen pienuuden ja vähemmistöasemansa vuoksi. Mahdollisesti asiaan vaikutti myös se, että Suomen ortodokseja pidettiin autokefaaliseen asemaan sisäisesti valmistautumattomina, kun kyseessä olivat kirkollisen elämän käytännölliset asiat. Suomessa ei tuolloin myöskään ollut itsenäisesti toimivaa synodia eli piispainkokousta. Pyhä synodi ei myöskään halunnut tehdä päätöstä autokefaliasta ilman Moskovan patriarkaatin lupaa. Ks. muun muassa Hakkarainen 1987, s. 11–12, Riikonen 2007, s. 20.

²⁰² Riikonen 2007, s. 20. Suomen hiippakunnan siirtymistä Konstantinopolin yhteyteen ei tunnustettu Moskovassa, vaan entisen kanonisen aseman palauttamista vaadittiin joulukuussa 1923. Epätietoisuutta oli myös siitä, oliko yhteys ekumeeniseen patriarkaattiin tarkoitettu väliaikaiseksi vai pysyväksi. Vuosien varrella asiaa sivuttiin epävirallisesti kunnes vuonna 1945 asiaan palattiin Moskovan virallisella liitosehdotuksella. Moskovan patriarkaatin ja Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan välillä vallitsi kanoninen kiista vuosina 1945–1957. Suomen luostarit liittyivät Moskovan patriarkaattiin vuonna 1945 ja pysyivät siinä vuoteen 1957 saakka. Kirkolliskokouksen päätös pysyä Konstantinopolin patriarkaatin yhteydessä pohjautui pitkälti siihen, että Suomen ortodoksisen kirkon asema oli vuonna 1949 säädetyin jälleerakentamislain myötä vakiintunut ja aineellinen perusta kirkon olemassa ololle oli muodostunut. Moskovan patriarkaatin pyhä synodi tunnusti Suomen ortodoksisen kirkon ekumeenisen patriarkaatin osaksi vuonna 1957. Ks. muun muassa Ambrosius 1982, s. 56–58, Riikonen 2007, s. 20–32, 88–96, 197–199 sekä 306–311. Riikonen 2010, s. 183.

²⁰³ Riikonen 2007, s. 18.

²⁰⁴ Leo 2015a.

²⁰⁵ HE 89/2000 vp. s. 2. Ks. myös Johannes 1979b, s. 160–161.

Patriarkkaa muistellaan nimeltä liturgisissa teksteissä. Lisäksi ekumeeninen patriarkka vahvistaa Suomen arkkipiispan vaalin.²⁰⁶

3.6.2 Ajanlaskukiista

Ajanlaskukiista ja sen nostattamat ongelmat koettelivat vakavasti 1900-luvun alussa Suomen ortodoksisista kirkkokuntaa. Käytännön syihin perustuen oli Suomessa vuosisadan alusta lähtien ollut pyrkimys saada käyttöön uusi gregoriaaninen kalenteri juliaanisen kalenterin sijaan. Ajanlaskuero kalentereiden välillä oli 13 vuorokautta. Venäjän kirkon luvalla voitiin vasta vuonna 1917 ottaa käyttöön uusi ajanlasku sellaisissa seurakunnissa, joissa väestön enemmistö sitä kannatti. Vanhan ajanlaskun kannattajat olivat pääasiassa venäjänkielisiä, mutta riitaisuutta ilmeni myös suomenkielisissäkin seurakunnissa. Maan hallituksen täytyi ajanlaskukiistojen kärjistyttyä puuttua asiaan ja se kehotti kirkon johtoa ratkaisemaan ongelman pikaisesti. Vuonna 1921 pidettiin ylimääräinen kirkolliskokous, jossa päätettiin uuden ajanlaskun käyttöönotosta kirkkokunnassa.²⁰⁷

Uuteen ajanlaskuun siirtymisen tarve oli ollut esillä muissa ortodoksisissa kirkoissa jo vuosikymmeniä.²⁰⁸ Konstantinopolin kirkolliskokous päätti kesällä vuonna 1923 ekumeenisen patriarkan johdolla toteuttaa kalenteri uudistuksen koko ortodoksisessa kirkossa. Kirkolliskokouksen velvoittavuutta kuitenkin heikensi osanottajakirkkojen vähäinen määrä. Samana vuonna Konstantinopolissa Suomen ortodoksisen kirkon kanonista asemaa koskeneiden neuvottelujen yhteydessä otettiin esille myös ajanlaskukysymys. Ekumeeninen patriarkka piti asiaa jo ratkaistuna viitaten samana vuonna annettuun Suomen kirkolliskokouksen päätökseen ja antoi määräyksen meletiaanisen kalenterin käyttöönotosta Suomen ortodoksisessa kirkossa.²⁰⁹

Maailmanlaajuisen ortodoksisen kirkon tasolla ajanlaskukysymys mutkistui myöhemmin samana vuonna. Kirkolliskokouksen päätöksen mukaisesti kaikkien autokefaalisten kirkkojen hyväksyntä oli edellytys meletiaaniseen kalenteriin siirtymiselle. Myös ekumeeninen

²⁰⁶ Arseni 1999, s. 184–185. Yhteys ekumeeniseen patriarkaattiin näkyy myös siinä, että Suomessakin kirkon sakramenteissa käytettävä mirha eli pyhä öljy valmistetaan Ekumeenisessa patriarkaattissa.

²⁰⁷ Koukkunen 1979, s. 139. Railas 1987, s. 84. Suomessa ajanlaskukysymystä ei pidetty kanonisena kysymyksenä, vaan käytännön ongelmana. Venäläisen katsantokannan mukaan taas ajanlaskun uudistaminen kirkon piirissä ei ollut mahdollista ilman, että asiasta olisi päätetty laajassa kirkolliskokouksessa. Ks. muun muassa Frilander 1997, s. 98.

²⁰⁸ Setälä 1966, s. 74.

²⁰⁹ Frilander 1997, s. 80. Vuoden 1923 kirkolliskokous päätyi ottamaan käyttöön korjatun juliaaniseen kalenterin, meletiaanisen kalenterin, joka erosi gregoriaanisesta käytännössä vain vähän. Kalenteri oli nimetty meletiaaniseksi kalenteriksi patriarkka Meletios IV:n mukaan.

patriarkaatti päätti pitäytyä juliaanisisessa kalenterissa, kun se ei ollut saanut muiden kirkkojen kannanottoja kalenteriasiaan liittyen marraskuuhun 1923 mennessä. Suomen ortodoksiselle kirkolle kuitenkin myönnettiin oikeus käyttää uutta kalenteria edelleen.²¹⁰ Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kaikkialla muualla ortodoksisessa maailmassa kuin Suomessa vietetään pääsiäistä ja muita siihen liittyviä juhlia edelleen samanaikaisesti juliaanisen kalenterin mukaan.²¹¹

²¹⁰ Frilander 1997, 80–82. Historiallisista syistä gregoriaanisen kalenterin hyväksyminen oli vaikeaa ortodoksisille kirkkoille. Konstantinopolin kirkolliskokous vuonna 1583 oli pitänyt gregoriaanista kalenteria paavin aseena ortodoksisuutta vastaan ja hylännyt uuteen ajanlaskuun siirtymisen.

²¹¹ Railas 1987, s. 85.

4 SUOMEN ORTODOKSISEN KIRKKO-OIKEUDEN OIKEUSLÄHTEET

4.1 Kanoninen sääntely ortodoksisessa kirkossa

4.1.1 Kanoninen oikeus

Kuten tutkielmassa on jo aiemmin tuotu esille, perustuu Suomen ortodoksinen kirkko kirkkolain 1 luvun 1 §:n mukaan Raamatun, perimätiedon, ortodoksisen kirkon dogmien, kanonien ja muiden kirkollisten sääntöjen varaan. Ortodoksinen kanoninen oikeus on kokonaisuudessaan näin ollen tullut ortodoksista kirkkoa koskevan sääntelyn osaksi, sillä laista tai sen esityöstä ei käy ilmi, että kanoneita olisi tarkoitettu noudatettavan vain osittain²¹².

Kanonilla tarkoitetaan sellaista kirkollista elämää koskevaa ja kirkon jäseniä sitovaa lakia tai sääntöä, joka on asianmukaisen hyväksymisen jälkeen saatettu voimaan.²¹³ Terminä kanoni pohjautuu kreikankieliseen sanaan kanon²¹⁴, joka on alkuperäisesti tarkoittanut viivoittimena käytettyä puun palaa, suoraa keppiä tai ruokoa. Kepin avulla käsityöläiset onnistuivat tekemään suorita leikkauksia. Myöhemmin kanonilla on tarkoitettu myös esimerkkiä, mallia, sääntöä sekä erinomaisuuden standardia.²¹⁵ Kanoneihin sisältyy joukko sisällöllisiä merkityseroja omaavia normatiivisia termejä, jotka muodostavat oman hierarkiansa. Terminä kanoni on hallitseva ja se on kirjoitettuna oikeusnormina yleisnimitys laeille ja asetuksille. Se on yleisnimitys myös muille kanonikokoelmissa julkaistuille ohjeille sekä kirjoitetuille että kirjoittamattomille.²¹⁶

Kanonisella oikeudella on *sui generis* luonne. Toisaalta se on teologian haara, mutta myös oikeustieteeseen sillä on kosketuspintaa, sillä se käyttää oikeustieteen metodeja. Oikeudenalajaottelussa kanoninen oikeus ei kuulu julkisoikeuteen eikä myöskään yksityisoikeuteen. Se on näihin verrattuna rinnakkainen oikeuden osa-alue. Koska kirkon katsotaan olevan itsessään täydellinen entiteetti, joka ei ole riippuvuussuhteessa mihinkään maalliseen instituutioon, on myöskin kanonisella oikeudella riippumaton ja itsenäinen asema.²¹⁷

²¹² Perola 2013, s. 120.

²¹³ HE 89/2000 vp. s. 2.

²¹⁴ κανων.

²¹⁵ Johannes 1976, s. 23, Raunistola-Juutinen 2012, s. 62. Rodopoulos 2007, s. 20.

²¹⁶ Heikkilä 2017, s. 89.

²¹⁷ Rodopoulos 2007, s. 3, s. 23.

Kanoninen oikeus muodostuu vain kirkon hyväksymistä ja antamista kanoneista ja määräyksistä sekä pyhistä kirjoituksista ja pyhästä traditiosta jättäen ulkopuolelleen valtion antaman sekulaarisen lainsäädännön. Kanonista traditiota ei voi suoraan rinnastaa lainsäädäntöön, sillä kanonien perusta on teologiassa eikä oikeustieteessä. Kanoneiden päätarkoituksena ei ole turvata oikeuksia tai ratkaista ongelmia, vaan turvata hyvä kristillinen elämä. Kanoneita pidetään myös pelastuksen lääkkeinä ja ortodoksisen hengellisyyden hedelminä.²¹⁸

Yleisesti kirjallisiin kanoneihin katsotaan perustavina säännöksinä kuuluvan seitsemän ekumeenisen kirkolliskokouksen kanoneiden ohella pyhien apostolien säännöt, kymmenen paikallisen kirkolliskokouksen säädökset sekä kolmentoista pyhän isän säädökset. Edellä mainittujen säännösten lisäksi eräät Johannes Paastoajan, Nikeforos Tunnustajan, Basileios Suuren, Nikolaos Grammatikon, Johannes Krysostomoksen ja Anastasioksen kanoniset teokset ovat voimassa lisäsäännöksinä. Tiukasti tulkittuna ortodoksisen kirkon kanoninen oikeus on yhtä kuin ne kanoniset säännökset ja lait, jotka on esitetty yhdeksännellä vuosisadalla kootussa Nomokanon kokoelmassa^{219, 220}.

4.1.2 Kanonisen oikeuden lähteet

Kaiken kirkon eli ekklesian sisällä noudatettavan lain lähtökohta on Jumalan tahto.²²¹ Jotta ymmärretään mitä kanoninen oikeus on, on ymmärrettävä lain ohella myös ekklesia-käsitteen sisältö. Kanonisen oikeuden päälähde on pyhä traditio.²²² Pyhällä traditiolla tarkoitetaan maailmanlaajuisen kirkon kirjoittamattomien peruseriaatteiden perättäistä ja tarkkaa muuttumattomana säilyttämistä sekä uskonopillisissa kysymyksissä että seurakuntahallinnossa. Kirkon opin mukaan nämä periaatteet ovat peräisin itse kirkon perustajalta ja tämän jälkeen niiltä pyhiltä isiltä, jotka ensimmäisinä organisoivat alkukirkon ja toimivat kirkossa

²¹⁸ Hakkarainen 2013, s. 175–179. Metso 2015, s. 6.

²¹⁹ Neljäntoista otsikon Nomokanon julkaistiin Konstantinopolissa vuonna 883. Bysanttilainen kanoninen (*kanónes*) ja maallinen oikeus (*nomoi*) alkoivat sulautua yhteen kuudennelta vuosisadalta lähtien liittäen kaksi erilaista oikeustraditiota yhteen. Neljäntoista otsikon Nomokanon oli hyvin tunnettu, merkittävä ja erityisen tärkeä ortodoksiselle kirkolle, vaikka se ei ollutkaan ensimmäinen Nomokanon -kokoelma. Ks. muun muassa Arseni 1999, s. 196. Husa 2013a, s. 92–93.

²²⁰ Arseni 1999, s. 134. Rodopoulos 2007, s. 21. Esimerkkinä kanonisten sääntöjen sisällöstä, määrätään esimerkiksi pyhien apostolien 44. säännössä, että piispa, presbyteri tai diakoni, joka vaatii korkoja velallisiltaan, joko lakatkoon (sitä tekemästä) tai erotettakoon virasta. Ks. muun muassa OKKS 1980, s. 92.

²²¹ Patsavos 1975, s. 14.

²²² Rodopoulos 2007, s. 32.

pappeina.²²³ Kanonisen oikeuden päälähteitä ovat myös pyhät kirjoitukset, joista erityisesti Uusi testamentti on sen perusta. Kirkko perustuu Kristuksen antamiin käskyihin. Käskyt ovat myös kanonisen oikeuden alkuperäisiä lähteitä ja perustuslakeja, joista muodostuu jumalallinen oikeus *jus divinum*.²²⁴

Kanonisen oikeuden korkein lainsäädännöllinen valta on kuulunut ja kuuluu ekumeenisille synodeille eli kirkolliskokouksille, jotka ovat kokoontuneet selvittämään kirkon piirissä ilmenneitä ongelmia ja antamaan niihin ratkaisuja. Ekumeenisten kirkolliskokousten tärkeimpiä tehtäviä ovat olleet harhaoppien torjuminen ja ortodoksisen uskon ilmaiseminen. Kokousten tarkoituksena on puolustaa ja julistaa kirkolle annettua uskoa. Ekumeenisten kirkolliskokousten päätösten ja niiden laatimien kanoneiden on katsottu olevan Jumalan tahdon ilmentäjiä. Kanoneiden arvovalta perustuu sekä piispojen laajaan yksimielisyyteen että uskoon siitä, että Pyhä Henki on ollut päätöksen teossa läsnä. Ekumeeniset kirkolliskokoukset kokoontuivat vuosina 325–787. Kirkolliskokouksissa on noudatettu jatkuvuuden ja yhdenmukaisuuden periaatetta, jonka mukaisesti seuraavat kirkolliskokoukset vahvistivat edellisissä kokouksissa lausutut ja kirjatut kirkon oppia ja uskoa koskevat käsitykset noudattaen yleisen katolisen kirkon ykseyden perinnettä²²⁵. Myös alueelliset paikalliskirkkojen synodit ovat kokoontuneet ja voivat kokoontua tarpeen vaatiessa tai säännöllisesti käyttämään päätäntävaltaa ja laatimaan sääntöjä asioissa, jotka ovat tarkasti ja kanonisesti rajattuja. Lisäksi myös piispat voivat rajatuissa asioissa käyttää säännösten antovaltaa oman hiippakuntansa alueella.²²⁶

Ekumeenisten kirkolliskokousten säätämät dogmit ja kirjalliset kanonit velvoittavat sekä yksittäisiä kirkon jäseniä että kaikkia kirkon jäseniä yhteisesti. Ortodoksisen kirkon jäsenelle kanonit ovat velvoittavaa positiivista oikeutta, jotka pääasiassa koskevat kirkkokuria ja kirkon

²²³ Rodopoulos 2007, s. 36. Pyhän tradition ja perimätiedon tärkeyttä ortodoksisessa kirkossa on kuvannut arkkimandriitta Sofroni Saharov kirjoittamassaan pyhittäjä Siluan Athosvuorelaisen elämäkerrassa seuraavasti: ”Perimätieto on Pyhän Hengen katkeamatonta toimintaa kirkossa. Perimätieto ymmärrettynä Pyhän Hengen ikuisena ja muuttumattomana läsnäolona kirkossa on kirkon olemassaolon kaikkein syvin perusta. Siksi perimätieto kattaa koko kirkon elämän niin täydellisesti, että Raamattukin on vain yksi sen muodoista... Jos kirkko menettäisi perimätietonsa, se ei olisi enää se, mikä se on. Perimätiedosta erotettuna Raamattua ei voi ymmärtää oikein minkään tutkimuksen avulla. Ne, jotka torjuvat kirkon perimätiedon, erehtyvät. Kirkon alkulähde ei ole Raamattu, vaan pyhä perimätieto.” Ks. Saharov 2005, s. 86–87.

²²⁴ Myös Vanha testamentti on kanonisen oikeuden lähde, mutta vain siltä osin kuin sen lakimääräykset on toistettu muissa kristillisissä lakilähteissä. Mooseksen lakia sovelletaan kanonisessa oikeudessa sen avioliittoa koskevien määräysten osalta. Lisäksi voimassa on kielto periä velan korkoa, mutta sääntöä sovelletaan vain papistoon. Ks. muun muassa Rodopoulos 2007, s. 35–36.

²²⁵ Ks. muun muassa Johannes 1976, s. 15–22.

²²⁶ Arseni 1999, s. 73–75. Patsavos 1975, s. 80. Rodopoulos 2007, s. 32.

käytännön elämää.²²⁷ Kanoneiden hierarkiassa tärkeimpiä ovat ekumeenisten kirkolliskokousten antamat kanonit, seuraavaksi tulevat paikallisten kirkolliskokousten antamat päätökset ja viimeiseksi pyhien isien säännökset.²²⁸

Kanoniset säännökset ovat syntyneet uskon dogmien mukaisina ratkaisuuina kirkon ja kirkon jäsenten kohtaamiin ongelmiin, soveltaen kirkon uskoa elämään.²²⁹ Kanonit sisältävät kirkollisia virkoja, kirkon hallintoa, jumalanpalvelusten toimittamista, kurinpitoa, perhesuhteita ja paastoja koskevia määräyksiä.²³⁰ Kanoneihin sisältyy myös määräyksiä kirkon perinteen mukaisesta piispan valitsemismenettelystä ja virkaanasettamisesta, jotka ovat luonteeltaan siunaavia toimenpiteitä.²³¹

Ortodoksisen kirkon kanoneita ei ole kodifioitu, eikä kirkolla ei ole roomalaiskatolisen kirkon *Codex Juris Canoniciin* verrattavaa lakikokoelmaa. On kuitenkin ollut olemassa useita kanonikokoelmia.²³² Kanoniset säännökset ja määräykset on esitetty vuonna 883 Konstantinopolissa julkaistussa kirkon kanonien peruskokoelmassa. Kokoelma on tunnettu nimellä Nomokanon²³³. Kokoelma sisältää muun muassa ekumeenisten kirkolliskokousten, pyhien apostolien, kymmenen paikallisen kirkolliskokouksen ja kolmentoista pyhän isän säännöt. Näiden kanonien lisäksi voimassa ovat lisäsäännöksiä eräät Nikeforos Tunnustajan, Johannes paastoajan, Nikolaos Grammatikon, Johannes Krysostomoksen, Basileios Suuren ja Anastasioksen kanoniset teokset. Lisäsäännökset on julkaistu vuosina 1852–1859 Athenalaisessa syntagmassa, jonka Konstantinopolin patriarkaalin ja Hellaan kirkon pyhä synodi ovat hyväksyneet. Husa on luetellut useita kanonisia kokoelmia tai kokonaisuuksia, joista kolmea hän nimittää Nomokanoneiksi. Nomokanon-tradition tärkeimmän kokoelman hän toteaa olevan ns. Nomokanon III, joka voidaan paikantaa vuoteen 1335. Nomokanonit ovat muodostuneet kerrostumalla, jolloin uudemmat kerrostumat suurelta osin nojaavat edeltäviin kanoneihin sekä niitä laatineiden kanonistien työhön.²³⁴

²²⁷ OKKS 1980, s. 15. Kärkkäinen – OKJ 1999, s. 35.

²²⁸ Mihai 2014, s. 7.

²²⁹ HE 89/2000 vp. s. 2.

²³⁰ Kärkkäinen – OKJ 1999, s. 35.

²³¹ HE 89/2000 vp. s. 2.

²³² Raunistola-Juutinen 2012, s. 49. Kanonin sisältyminen kanonikokoelmaan ei välttämättä ole tarkoittanut sitä, että se on ollut kokoelman laatimishetkellä voimassa. Joissain kokoelmissa on säilytetty entisten käytäntöjen ja instituutioiden historiaa. Ks. muun muassa Viscuso 2006, s. 3.

²³³ Neljäntoista otsikon Nomokanon, ks. lisäksi edellisen sivun alaviite 215.

²³⁴ OKKS 1980, s. 15. Husa 2013a s. 92–93, 128 ja 131.

Ortodoksisessa kirkossa säännösten antaminen on synodien tehtävä. Ekumeenisten kirkolliskokousten jälkeen paikalliskirkkojen synodit ovat antaneet päätöksiä niille kanonisesti kuuluvista asioista. Konstantinopolin patriarkaalisella pyhällä synodilla ja sen päätöksillä on ortodoksisessa maailmassa universaali ja autenttinen merkitys muuta kanonista sääntelyä täydentävänä osana.²³⁵

Ylimääräisiä ja avustavia lähteitä kanonisessa oikeudessa ovat kanonisen oikeuden tuntijoiden eli kanonistien tulkinnat niissä kirkollisissa kysymyksissä, joihin ei ole kanoneista luettavissa suoraa vastausta. Ylimääräisen lähteen status on myös metropoliittojen nimilistoilla, joiden laadinta aloitettiin neljännen vuosisadan lopulla, ja joista ilmenee kirkon organisatorinen rakenne ja piispojen välinen hierarkia. Roomalainen siviilioikeus luetaan ylimääräiseksi kanonisen oikeuden lähteeksi niiltä osin, kun se sääntelee kirkollisia asioita. Lisäksi ylimääräisiksi lähteiksi luetaan ottomaanien vallan aikana ortodoksisen kirkon ja sen jäsenten elämää säännelleet ottomaanivaltion ja sulttaanin antamat säännökset ja ohjeet.²³⁶

4.2 Kanonien tulkinta ja tulkinassa sovellettavat periaatteet

4.2.1 Kanonien tulkinta

Ortodoksisen kirkon jäsenet uskovat, että kanoneissa on ilmaistu oikeat säännöt siitä, miten kaikkien kirkon jäsenten, niin pappien kuin maallikoidenkin, tulee toimia elämässään. Samalla kuitenkin myös ymmärretään, ettei kanoneita voida aina ja jokaisessa tilanteessa sokeasti soveltaa ehdottomina lakeina rangaistuksineen.²³⁷ Kanoniset säännökset laadittiin tapauskohtaisina vastauksina säännöistä poikennutta tilannetta tai käyttäytymistä varten, eikä mahdollisten tulevien tilanteiden varalta. Lisäksi akriuvia- ja ekonomiaperiaatteiden²³⁸ soveltaminen on tehnyt jokaisesta päätöksestä ainutlaatuisen ja usein myös yksityisen. Näin ollen kanoniseen oikeuteen ei kuulu ajatus olemassa olevista ennakkoratkaisuista.²³⁹ Kanonien tulkintaa vaikeuttaa se, ettei kanonista oikeutta voida soveltaa ja oikeudenkäyntiä järjestää niin kuin maallisissa tuomioistuimissa nykyaikaisen lainsäädännön pohjalta tehdään. Tulkinta on

²³⁵ Rodopoulos 2007 s. 56.

²³⁶ Rodopoulos 2007, s. 63–74. Koraania, joka oli osmaaneille sekä uskonnollinen että lainopillinen sääntökirja, ei voitu soveltaa ei-muslimeihin. Lisäksi suhtautumalla suvaitsevasti ortodoksisen kirkkoon ja sen johtajiin sekä antamalla kirkolle etuoikeuksia, loi sulttaani Mehmet II kiilaa idän kirkon ja lännen välille estäen näin kirkkojen ja roomalaisten mahdollisen yhteistyön.

²³⁷ PIK, 1986, s. 7.

²³⁸ Ks. s. 56.

²³⁹ Mihai 2014, s. 7–9.

vaikeaa myös sen vuoksi, että kanonien määräykset kirkollisista jurisdiktioista eivät ole yksiselitteisiä.²⁴⁰

Kanoneiden tulkinta on Patsavoksen mukaan mahdollista silloin, kun ymmärretään lain henki. Jotta virheetön tulkinta olisi mahdollista, on tunnettava lainsäätäjän perustelu lain säätämiseksi ja se tarkoitus, jonka toteuttamiseksi laki on säädetty. Kanonisen lain tulkinnassa on otettava huomioon kieliopillisuus, loogisuus, historiallisuus ja systemaattisuus. Systemaattisuus viittaa siihen, että on ymmärrettävä säännöksiin sisäiset yhteydet toisiin säännöksiin ja koko kanonisen oikeuden järjestelmä, jotta yhden säännöksen sisältö avautuisi. Historiallinen ulottuvuus lain tulkinnassa tarkoittaa lain syntyä ja lain voimaan saattamiseen johtaneiden olosuhteiden selvittämistä. Loogisuus puolestaan viittaa siihen, että säännöksen osatekijöiden yhteys toisiin säännöksiin tulee selvittää. Kieliopillisessa tulkinnassa ulottuvuudessa kiinnitetään huomiota itse tekstiin, lain kirjaimeen ja yritetään tulkita lainsäätäjän tarkoitusta sanojen ja ilmaisuun takana.²⁴¹

4.2.2 Akrivia ja ekonomia

Akrivia²⁴² ja ekonomia²⁴³ ovat kirkollisten sääntöjen soveltamisen periaatteita ja ne kuvaavat kahta erilaista tulkinta-asennetta. Akrivia tarkoittaa kanonien tiukkaa soveltamista sekä tarkkuutta ja kuuliaisuutta, kun taas ekonomiaperiaatteen soveltaminen mahdollistaa yksittäistä tapausta ratkaistaessa asian taustojen ja muiden vaikuttimien huomioon ottamisen.²⁴⁴

Ekonomiaperiaate on olennaisen tärkeä kirkon kanonien tulkinnan ja sääntöjen soveltamisen periaate. Ekonomiaperiaatteen tarkoituksena ja perimmäisenä päämääränä on turvata kirkon elämän kitkaton toiminta. Jos säännön noudattamisesta seuraisi vain kielteisiä seuraamuksia, sallitaan, tai jopa suositellaan säännön hellävaraisempaa soveltamista. Sellaisenaan yleensä noudatettava sääntö tai hallinnollinen periaate voidaan siis sivuuttaa silloin, kun kirkon toiminnan turvaaminen sitä edellyttää. Ekonomiaperiaatteen mukaista soveltamista pidetään luonnollisena ja hyväksyttävänä silloin, kun säännön kirjaimellinen noudattaminen ei enää vastaisi säännön henkeä.²⁴⁵ Ekonomiaperiaatetta voidaan soveltaa myös silloin, kun olosuhteet ovat muuttuneet niistä olosuhteista, joihin varsinainen sääntö perustuu. Kaikkien kirkollisten

²⁴⁰ Riikonen 2007, s. 21.

²⁴¹ Patsavos, 1975, s. 39.

²⁴² Kreikaksi akribia, *ἀκριβεία*.

²⁴³ Kreikaksi oikonomia, *οἰκονομία*.

²⁴⁴ Arseni 1999, s. 70. Johannes 1976, s. 188, Raunistola-Juutinen 2012, s. 63. Ks. myös Corecco 1980, s. 58.

²⁴⁵ Arseni 1999, s. 70. Johannes 1976, s. 188–190.

sääntöjen muodollinen noudattaminen ei siis itsessään ole pääasia eikä päämäärä. Säännöt viittaavat kaukaisempaan päämäärään kuin pelkkään säännönmukaiseen harmoniaan sääntöjen ja niiden toteutumisen välillä.²⁴⁶

Ekonomiaperiaatteen soveltamisesta käytetään myös ilmausta kirkon ekonomia eli armon taloudenhoito.²⁴⁷ Ortodoksisen kirkon teologian mukaan ekonomia viittaa pikemminkin jumalallisen armon imitointiin kuin lain normiin, joka oikeuttaa poikkeamisen laista.²⁴⁸ Ekonomiaperiaatteen soveltamisen katsotaan olevan oikeutettua silloin, kun soveltamisen avulla ajatellaan saavutettavan jotain suurempaa, esimerkiksi pelastetaan ihmisen sielu.²⁴⁹ Erivapauden myöntämisen periaatteen soveltamisen on kuitenkin palveltava kirkon todellisia etuja. Periaatteen soveltamisen syynä ei saa olla pelkkä henkilön subjektiivisten tai henkilökohtaisten etujen turvaaminen tilanteessa, jossa hän on toiminut kielletyllä tavalla tai tavalla, josta on varoitettu.²⁵⁰

Yleisimmin ekonomiaperiaatetta on sovellettu avioliittoon liittyvien kysymysten yhteydessä.²⁵¹ Kanoneista ei voida lukea suoraa ohjeistusta ekonomiaperiaatteen soveltamiseen²⁵². Kirkollisten sääntöjen ja näin ollen myös ekonomiaperiaatteen soveltaminen kuuluu piispainkokoukselle tai piispalle omalla hiippakunta-alueellaan.²⁵³ Ekonomia- ja akriiviaperiaatteiden soveltamisen tuloksena jokainen tehty ratkaisu tai päätös on ainutlaatuinen ja usein myös luonteeltaan yksityinen. Ajatus olemassa olevista ja myöhempiä ratkaisuja ohjaavista ennakkoratkaisuista ei näin ollen kuulu kanoniseen oikeuteen.²⁵⁴

4.2.3 Kanoneja tulkitseva henkilö ja tulkinnan edellytykset

Piispainkokous on kirkon hengellisten asioiden käsittelijä ja kanonisen oikeuden tulkitsija. Tämä käy ilmi ortodoksisesta kirkosta annetun lain 3 luvun 26 §:n 1 momentista. Sen mukaan piispainkokous käsittelee kirkon hengellisiä asioita 1 §:ssä säädetyissä rajoissa. Lain 1 §:n mukaan Suomen ortodoksinen kirkko perustuu Raamatun, perimätiedon, ortodoksisen kirkon

²⁴⁶ Arseni 1999, s. 70. Johannes 1976, s. 189–190.

²⁴⁷ Johannes 1976, s. 190.

²⁴⁸ Sabu.

²⁴⁹ Arseni 1999, s. 70.

²⁵⁰ Johannes 1976, s. 190.

²⁵¹ Constantelos 1975, s. 24–25.

²⁵² Raunistola-Juutinen 2012, s. 60.

²⁵³ Rodopoulos 2007, s. 32–33. Ekonomiaperiaatetta on käytetty enemmän idän kirkossa kuin lännen roomalaiskatolisessa kirkossa. Tämä johtunee ortodoksisen kirkon liberaalisemmasta mentaliteetista vastapainona lännen kirkon noudattamalle tiukalle legalismille. Ks. muun muassa Patsavos 1975, s. 48.

²⁵⁴ Mihai 2014, s. 9.

dogmien, kanonien ja muiden kirkollisten sääntöjen varaan. Hiippakunnan piispa on lain 39 §:n mukaan hiippakuntansa esipaimen johtaen hiippakuntaa kirkon perinteen ja ortodoksisen kirkon muiden sääntöjen sekä ortodoksisen kirkkolain ja kirkkojärjestyksen mukaan. Useimmat kanoneista on laadittu pitäen mielessä kirkolliskokousten ylin päätäväältä. Yksittäisen piispan tulee ottaa se huomioon tulkitessaan kanonista sääntöä. Säännöstä on tulkittava pitäen mielessä kirkon tarkoitus eikä henkilökohtainen mielipide asiasta.²⁵⁵ Tulkinnassa on tärkeää ymmärtää myös kanonien syntytausta ja sääntöjen logiikka²⁵⁶.

Ortodoksisen kanonisen oikeuden ja sen sääntöjen kyseenalaistamista ja kriittistä tarkastelua arvioitaessa ei ole yhdentekevää, kuka toimii tarkastelijana. Arkkipiispa Leo on todennut asiaan liittyen seuraavasti:

”Viimeinen ja monessa mielessä tärkein asia kanonisen perinnön omaksumisessa on kyky sen kriittiseen tarkasteluun ja kyseenalaistamiseen. Myös tämä on erottamaton osa keskiajan kirkon perintöä, mutta siihen liittyy sama vaatimus kuin juutalaisuuden tai islamin vanhojen perinteiden haastamisessa. Tooran tai Talmudin saa kyseenalaistaa vain se, joka tuntee Tooran ja Talmudin! Samalla tavoin kanonien päivittämistä voi esittää vain se, joka on osoittautunut ortodoksisella elämällään, pitkäaikaisella perehtymisellä, kirjallisilla tutkimuksilla ja kansainvälisesti hankituilla kannuksilla niiden syvälliseksi tuntijaksi. Tällaisia henkilöitä meillä Suomessa ei valitettavasti vielä ole.”²⁵⁷

4.3 Ortodoksista kirkkoa koskeva ylikansallinen ja kansallinen positiivinen lainsäädäntö

4.3.1 Paikallinen sääntely ja sen kanoninen tausta

Ortodoksisessa maailmassa on kanonisen perinteen mukaisesti käytössä kanonisen alueen periaate, jota voidaan kutsua myös territoriaalisuuden periaatteeksi. Periaatteen ihanteen mukaan valtio tai tietty alue kuuluu vain yhden paikalliskirkon alaisuuteen, jossa se käyttää lainkäyttö-, hallinto- ja toimivaltaa. Paikalliskirkot olivat järjestäytyneet kanonisen alueen periaatteen mukaisesti ensimmäiseen maailmansotaan asti, jonka aikana moni ortodoksi oli pakotettu jättämään kotimaansa. Tämä johti kanonisen alueen näkökulmasta kaaokseen, kun pakolaiset ja siirtolaiset, joiden joukossa oli myös ortodoksista papistoa, perustivat omia

²⁵⁵ Mihai 2014, s. 9.

²⁵⁶ Perola 2013, s. 120.

²⁵⁷ Leo 2015b.

seurakuntiaan toisen paikalliskirkon alueelle. Kehitys johti siihen, että samalla alueella toimii edelleen useita rinnakkaisia ortodoksisia kirkkoja muun muassa Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Kanonisen alueen periaatetta kunnioitetaan edelleen ortodoksisessa maailmassa ja sitä sovelletaan käytännössä, ei tosin aina ja kaikkialla.²⁵⁸ Suomen ortodoksisen kirkon kanonisen toimivallan alueeseen kuuluu Suomen valtion alue²⁵⁹. Suomessa toimii kuitenkin muutamia Moskovan patriarkaattiin kuuluvia seurakuntia. Muun muassa Helsingissä toimii kaksi Moskovan patriarkaatin alaisuuteen kuuluvaa ja juliaanista kalenteria noudattavaa seurakuntaa, jotka ovat yksityisiä rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia. Kyseisten seurakuntien, Ortodoksisen Pyhän Nikolauksen seurakunnan ja Ortodoksisen Pokrovan seurakunnan, perustamisen osasyö on ollut ajanlaskukiista.²⁶⁰

Kaikkia ortodoksisen kirkon autokefaalisia ja autonomisia kirkkoja sitovan universaalin kodifikaation puuttuminen aikaan saa sen, että myös paikallinen kirkollinen sääntely on tärkeää. Kanoninen perusta paikalliselle sääntelylle löytyy kuudennen ekumeenisen kirkolliskokouksen kanonista 39. Paikallisen sääntelyn ja lakien avulla universaali kanoninen traditio mukautuu muuttuviin olosuhteisiin ja paikallisiin tapoihin. Tämä antaa kanoniselle traditiolle joustavuutta.²⁶¹ Ortodoksisten kirkkojen valtiosuhteiden muodostamisessa on taustalla teologis-historiallinen ihanne Itä-Roman valtakunnan valtion ja kirkon tasaveroisesta kumppanuudesta. Paikalliskirkkojen suhteet valtioon on kuitenkin eri maissa ratkaistu hyvin eri tavoin johtuen ulkoisista olosuhteista.²⁶²

Kussakin paikalliskirkossa on nykyajan kansanvaltaisten hallintoperiaatteiden ja kanonisen perinteen suhde ratkaistu eri tavoin. Kaikilla muilla Euroopan paikalliskirkkoilla paitsi Kreikan kirkolla on kanonien ohella omia sisäisiä normejaan. Kussakin maassa sovelletaan näiden normien sisältämää kanonista perinnettä kyseessä olevan maan hallintoperinteen ja lakien mukaan. Paikalliskirkkoja, niiden hiippakuntia ja seurakuntia johdetaan yhteistyössä

²⁵⁸ Alfeyev 2011, s. 339–340. Ekumeeninen patriarkaatti julisti 1920-luvulla, että kirkon diaspora, tarkoittaen sillä kaikkia maita, jotka eivät kuuluneet minkään historiallisen paikalliskirkon alaisuuteen, kuuluu sen toimivalta-alueeseen. Tämän jälkeen ekumeeninen patriarkaatti alkoi perustaa uusia metropoliittakuntia ja arkkipiispakuntia muun muassa Eurooppaan ja tilanne hankaloitui kanonisen alueperiaatteen ihanteen näkökulmasta entisestään. Nykyisin Konstantinopolin, Moskovan, Antiokian, Georgian, Serbian, Romanian ja Bulgarian patriarkaateilla on oman kanonisen alueensa ulkopuolisia hiippa- sekä seurakuntia.

²⁵⁹ Esimerkiksi koko Ruotsin alueella toimiva Ruotsin suomalainen ortodoksinen seurakunta ei kuulu Suomen ortodoksiseen kirkkoon, vaan Ruotsin ja koko Skandinavian metropoliittakuntaan. Metropoliittakunnan kautta se kuuluu myös Konstantinopolin ekumeeniseen patriarkaattiin. Ks. muun muassa Ruotsin suomalainen ortodoksinen seurakunta.

²⁶⁰ Ks. Muun muassa Koukkunen – Kasanko 1977, s. 17 sekä Kirkko ja kaupunki -lehti 11.6.2012.

²⁶¹ Patsavos 2003, s. 6–7.

²⁶² HE 59/2006 vp. s. 9.

piispallisen hallintorakenteen ja demokraattisesti valittujen luottamuselinten kesken. Suomen ortodoksista kirkkoa koskevan säännösten voidaan katsoa heijastavan vähemmän kanonista traditiota kuin kansallista hallintoperinnettä.²⁶³

4.3.2 Suomen ortodoksista kirkkoa koskeva ylikansallinen positiivinen lainsäädäntö

Euroopan neuvostossa, Kansainvälisessä työjärjestössä (ILO) sekä Yhdistyneissä kansakunnissa (YK) laaditut kansainväliset ihmisoikeussopimukset, jotka Suomi on ratifioinut, täydentävät perusoikeuksien kotimaista suojajärjestelmää. Yleensä ihmisoikeussopimuksista keskeisimpänä ja tärkeimpänä pidetään Euroopan neuvoston yleissopimusta ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi eli Euroopan ihmisoikeussopimusta²⁶⁴ useine lisäpöytäkirjoinen. Sopimus hyväksyttiin vuonna 1950 ja se tuli voimaan vuonna 1953.²⁶⁵ Euroopan unionin jäsenyyden myötä Suomen oikeusjärjestykseen vaikuttaa Euroopan unionin oikeudellinen ohjaus. Myös EU:n oikeudelliset normit ovat Suomessa voimassa olevaa oikeutta. Silloin, kun kansalliset ja EU-oikeudelliset oikeussäännöt ovat ristiriidassa keskenään, on kansallisen oikeuden säännöksiä pyrittävä tulkitsemaan EU-oikeusmyönteisellä tavalla. Tämän epäonnistussa on etusija annettava EU-oikeudelle, jolloin kansallinen oikeussäännös on jätettävä soveltamatta riippumatta sen oikeusnormihierarkkisesta asemasta.²⁶⁶

Euroopan unionilla on oma ihmis- ja perusoikeussuojajärjestelmänsä. EU:n perusoikeuskirja hyväksyttiin vuoden 2000 joulukuussa Nizzassa poliittisella julistuksella. Unionissa voimassa olevat perusoikeudet on koottu EU:n perusoikeuskirjaan ja ne vastaavat pääasiassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa suojattuja oikeuksia. Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien osalta ne kuitenkin ulottavat oikeudellisen suojansa ihmisoikeussopimusta pidemmälle. Joulukuussa 2009 tuli voimaan Lissabonin sopimus, jolla perusoikeuskirjasta tehtiin samanarvoinen oikeudellisesti velvoittava asiakirja EU:n perussopimusten kanssa.²⁶⁷

Suomessa asianmukaisesti voimaan saatetut kansainväliset sopimukset muodostavat osan Suomea velvoittavaa ja Suomessa voimassa olevaa oikeutta. Sopimusten määräykset saatetaan voimaan tasavallan presidentin asetuksella tai sopimusta tarkoittavalla voimaansaattamislaililla. Oikeusnormien hierarkkisessa järjestyksessä sopimusmääräysten paikka määräytyy yleensä voimaansaattamissäädösten perusteella. Tästä poiketen on ihmisoikeussopimusten osalta

²⁶³ HE 59/2006 vp, s. 10.

²⁶⁴ myöhemmin tutkimuksessa käytetään lyhennettä EIS.

²⁶⁵ Ojanen 2015, s. 7.

²⁶⁶ Laakso ym. 2006, s. 24–26.

²⁶⁷ Ojanen 2015, s. 7.

kiinnitettävä huomiota ihmisoikeusmyönteisen tulkinnan periaatteeseen, joka ilmenee perustuslakivaliokunnan käytännöstä. Huolimatta siitä, että Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus on saatettu voimaan tavallisella lailla, eivät voimaansaattamislain jälkeen annettujen lakien säännökset yleensä syrjäytä ihmisoikeussopimuksen määräyksiä. Tämä tulkinta perustuu siihen, ihmisoikeussopimuksen asettamista vaatimuksista poikkeamista ei voida pitää lainsäätäjän tarkoituksena.²⁶⁸

4.3.3 Suomen ortodoksista kirkkoa koskeva kansallinen positiivinen lainsäädäntö

4.3.3.1 Laki ortodoksisesta kirkosta

Ortodoksisessa kirkkolaissa on yleisten ja erinäisten säännösten lisäksi säännöksiä kirkon hallinnollisesta jaosta, kirkon yhteisestä hallinnosta, kirkon taloudesta, hiippakunta- ja seurakuntahallinnosta, seurakunnan taloudesta, hautaustoimesta sekä hallintomenettelystä, alistuksesta ja muutoksenhausta. Kirkon ja valtion välisen suhteen kannalta merkittävä säännös on 1 luvun 4 §. Siinä säädetään kirkkoa koskevasta lainsäädännöstä, lausunnoista ja esityksistä. Kirkolla on sen 1 momentin mukaan oikeus tehdä ehdotuksia tämän lain muuttamisesta ja muusta kirkkoa koskevasta lainsäädännöstä. Lain 2 momentin mukaan kirkolle on varattava tilaisuus antaa lausunto säädettäessä muutoksia tähän lakiin sekä säädettäessä asioista, jotka koskevat kirkon suhdetta valtioon tai toisiin uskonnollisiin yhdyskuntiin. Lain 3 momentin mukaan kirkolla on oikeus tehdä valtion viranomaisille esityksiä ja antaa lausuntoja kirkon opin ja tehtävän kannalta tärkeistä yhteiskunnallisista kysymyksistä.

Ortodoksista kirkkolakia uudistettiin kokonaisuudessaan vuoden 2007 alussa, kun uusi laki astui voimaan 1. tammikuuta 2007. Kirkkolain uudistuksen keskeisin tavoite oli vähentää valtion osuutta kirkon hallintoa ja sisäistä toimintaa koskevassa päätöksenteossa²⁶⁹. Uudistuksessa kirkon julkisoikeudellinen asema säilyi entisenlaisena. Muutosta entiseen oli muun muassa yhteen palvelussuhdelajiin siirtyminen, jolloin työsopimussuhteeseen siirtyivät niin seurakuntien viranhaltijat kuin kirkollishallituksen virkamiehetkin. Valtakunnallisesti virkasuhteen käyttöä on pyritty vähentämään niin, että se kattaisi enää vain sellaiset tehtävät, joihin liittyy julkisen vallan käyttöä.²⁷⁰ Kirkollishallinnossa otettiin käyttöön myös oikaisuvaatimusmenettely. Oikaisuvaatimusmenettelyssä valituksen esivaiheena on tehtävä

²⁶⁸ Laakso ym. 2006, s. 24.

²⁶⁹ HE 59/2006 vp. s. 4. Kirkon asema oli ennen uudistusta monessa suhteessa samanlainen kuin valtion viraston. Valtio vastasi kirkon keskus- ja hiippakuntahallinnon ylläpidosta ja maksoi kirkon virkamiesten palkat.

²⁷⁰ Harjula – Prättälä 2012, s. 398.

ensin oikaisuvaatimus kirkollishallitukselle. Uuden lain myötä poistui piispainkokouksen ja piispan päätöksiä koskenut valitusjärjestelmä, kun vanhan, vuoden 1969, lain ortodoksisesta kirkkokunnasta 6 luvun ojenusmenettelyä, 6a luvun kirkollista ylioikeutta sekä 7 luvun alistusta ja valitusta koskeneet säännökset kumottiin. Uudessa kirkkolaissa säädettiin sen sijaan valituskiellosta. Lain 106 §:n 1 momentin mukaan kirkolliskokouksen, piispainkokouksen ja yksittäisen piispan päätöksestä ei saa tehdä oikaisuvaatimusta tai valittaa silloin, kun päätös koskee kirkkoherran, papin tai kanttorin vaalin ehdokasasettelua, diakonille tai papille määrättävää toimituskieltoa tai pappeuden menettämistä.

4.3.3.2 Ortodoksisen kirkon kirkkojärjestys

Uuden kirkkolain voimaantulon myötä luovuttiin ortodoksista kirkkoa koskevasta asetuksen tasoisesta sääntelystä. Kirkkolain 1 luvun 5 §:ssä säädetään kirkkojärjestyksestä, joka sisältää tarkemmat säännökset kirkon toiminnasta ja hallinnosta. Kirkkojärjestyksen antaa kirkolliskokous. Kirkkojärjestyksen tavoitteena oli delegoida kirkon hallintoa ja toimintaa koskeva norminantovalta kirkolliskokoukselle mahdollisimman laajana niin, että vain perustuslain määrittämistä asioista säädettäisiin laintasolla. Perustuslakivaliokunnan mukaan toimivallan jakautuminen kirkolliskokouksen ja lainsäätäjän välillä ei ollut ongelmallista perustuslain kannalta, vaan se ilmensi PL 11 §:ssä turvattua uskonnonvapautta. Uskonnonvapaudteen kuuluu tietynasteisena uskonnollisen yhdyskunnan oikeus määrätä omista asioistaan sekä yhdyskunnan sisäinen autonomia.²⁷¹

Merkitykseltään kirkkojärjestys on keskeinen osa ortodoksista kirkkoa koskevaa sääntelyä, joten se julkaistaan Suomen säädöskokoelmassa samalla tavoin kuin evankelisluterilaisen kirkon kirkkojärjestys (188/2000).²⁷² Kirkkojärjestyksessä on säännöksiä muun muassa kirkon tehtävistä, kirkon hallinnollisesta jaosta, kirkon yhteisestä hallinnosta, kirkon taloudesta, hautaustoimesta, henkilöstön kelpoisuusehdoista, ortodoksisesta seminaarista sekä seurakunnan hallinnosta ja taloudesta.

²⁷¹ HE 59/2006 vp. s.17, PeVL 28/2006 vp. s. 2.

²⁷² HE 59/2006 vp. s.17, PeVL 28/2006 vp. s. 2.

4.3.3.3 Ortodoksisen kirkon ja sen hallintoelinten toimintaan vaikuttava muu lainsäädäntö ja periaatteet

4.3.3.3.1 Ortodoksisen kirkon ja sen hallintoelinten toimintaan vaikuttava lainsäädäntö sekä ohjesäännöt ja työjärjestykset

Ortodoksisen kirkon julkisoikeudellinen asema edellyttää sitä, että kirkon hallinnossa noudatetaan perustuslain ja kirkkolain säännösten ohella muutakin kansallista lainsäädäntöä. Hallintolain (434/2003) soveltamiseen on kirkkolain 9 luvun 93 §:ssä suora säännös. Sen mukaan kirkon, seurakunnan ja luostarin viranomaisen menettelyyn hallintoasioissa sovelletaan kirkkolain lisäksi hallintolakia. Hallintolainkäyttölain (586/1996) soveltamisesta puolestaan säädetään kirkkolain 107 §:ssä. Pykälän mukaan on muutosta haettaessa ja siitä päätettäessä noudatettava hallintolainkäyttölakia ellei kirkkolaissa muuta säädetä. Hallintolain ja hallintolainkäyttölain ohella sovellettaviksi tulevat myös hyvän hallinnonperiaatteet. Kirkon hallinnossa on noudatettava myös julkisuuslakia. Kirkkolain 9 luvun 94 §:n mukaan kirkon, seurakunnan ja luostarin hallinnossa sovelletaan, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään. Ortodoksisen kirkon hallintoon ja toimintaan sovelletaan tasa-arvolakia muilta osin kuin mitä on tasa-arvolain soveltamissäännössä mainittu. Lakia ei sovelleta tasa-arvolain soveltamissäännön mukaan uskonnonharjoittamiseen liittyvään toimintaan.²⁷³ Lisäksi kirkkolaissa viitataan muun muassa työsopimuslakiin (55/2001), arkistolakiin (831/1994), kielilakiin (423/2003), rakennussuojelulakiin (60/1985), lakiin julkisista hankinnoista (1505/1992), hautausoimilakiin (457/2003) sekä tuloverolakiin (1535/1992).

Lakia ja kirkkojärjestyistä alemman tasoisina säännöksinä ortodoksisessa kirkossa on voimassa ohjesääntöjä ja työjärjestyksiä. Ortodoksisella kirkolla on Suomessa kaksi virallista luostaria, Valamon luostari ja Lintulan luostari. Molempien luostareiden sisäistä elämää, tehtäviä, toimintaa ja hallintoa määrittävät ja ohjaavat luostareiden ohjesäännöt. Luostareiden ohjesäännöistä ja taloussäännöistä on säädetty kirkkolain 71 §:ssä. Lisäksi kirkkolain 24 § 2 momentin, 28 §:n ja 36 §:n mukaan kirkon yhteiseen hallintoon kuuluvien elinten työskentelystä määrätään tarkemmin kirkolliskokouksen, piispainkokouksen ja kirkkohallituksen itselleen vahvistamissa työjärjestyksissä.

²⁷³ HE 59/2006 vp. s. 56–57. Tasa-arvolain soveltamisalan ulkopuolelle on kirkkolaissa rajattu kirkollishallitus, kirkolliskokous, piispainkokous, hiippakuntaneuvosto ja seurakuntavaltuusto.

4.3.3.3.2 Hallinto-oikeudelliset periaatteet

Hallinto-oikeudenalalla sovellettavia oikeusperiaatteita on olemassa useita satoja²⁷⁴. Näiden periaatteiden joukossa on yleisinä ja keskeisinä pidettyjä periaatteita. Nämä hallinto-oikeudelliset periaatteet ovat kotimaisessa hallinto-oikeudessa rinnastuneet oikeuslähteinä velvoittavuuden asteella lakiin, mutta niillä on oikeussääntöjä laajempi soveltamisala. Oikeusnormeista poiketen hallinto-oikeudelliset periaatteet eivät kuitenkaan perusta hallinnollista toimivaltaa. Keskeisistä hallinto-oikeudellisista periaatteista säädetään hallintolaisissa. Hallintolain 2 luvun 6 §:n mukaan viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti sekä käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Niiden on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.

Laista on johdettavissa seuraavat periaatteet: yhdenvertaisuuden periaate, objektiviteettiperiaate, suhteellisuusperiaate, tarkoitussidonnaisuuden periaate sekä luottamuksensuojaperiaate. Edellä luetellut aineelliset periaatteet ohjaavat oikeussääntöjen soveltamista ja tulkintaa sekä itse hallintotoimintaa ja -harkintaa, vaikkakin ne ovat alun perin muotoutuneet rajoittamaan nimenomaisesti viranomaistoiminnan harkintavallankäyttöä. Hallinto-oikeudellisia periaatteita sovelletaan myös sellaiseen julkishallinnon toimintaan, jota oikeusnormit eivät riittävän laajasti ja suoraan sääntelevä.²⁷⁵

Perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuuden periaate on hallintolain 6 §:ssä mainitun ”viranomaisen velvollisuuden kohdella hallinnossa asioivia tasapuolisesti” takana. Yhdenvertaisuuden periaatteeseen sisältyy syrjinnänkielto²⁷⁶ sekä yleinen vaatimus, jonka mukaisesti kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Periaatteella on yhteys myös mielivallan kieltoon. Kohtuuden ja oikeudenmukaisuuden sivuuttaminen asiaa ratkaistaessa edellyttää objektiivisen perusteen olemassaoloa. Perusteltu syy mahdollistaa ns. positiivisen erityiskohtelun. Tällöin erityiskohtelun avulla pyritään tosiasiallisen tasa-arvon saavuttamiseen esimerkiksi suosimalla sellaisia henkilöstöryhmiä, jotka ovat heikommassa asemassa.²⁷⁷

²⁷⁴ Tähti 1995, s. 1 ja 527–534. Tähti on koonnut hallinto-oikeudellisia periaatteita sisältävän luettelon sekä lainvalmisteluaineistoa että hallinto-oikeudellista kirjallisuutta käyttäen.

²⁷⁵ Laakso ym. 2006, s. 24, Mäenpää 2000, s. 204, Niemivuo ym. 2010, s. 120–121.

²⁷⁶ Perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjinnänkiellon mukaan ”ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”.

²⁷⁷ Niemivuo ym. 2010, s. 126–128.

Tarkoitussidonnaisuuden periaate on johdettavissa hallintolain 6 §:n sanamuodosta ”käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin”. Lain esitöiden mukaan laissa on ilmaistu viranomaisen yleinen velvollisuus toimivaltansa käyttämiseen ”vain siihen tarkoitukseen, johon se on lain mukaan määritelty tai tarkoitettu käytettäväksi”²⁷⁸. Sellaisia tarkoituksiperiä, jotka eivät kuulu viranomaisen tehtäväpiiriin tai sisälly tapaukseen sovellettavan lain tavoitteisiin, ei viranomainen saa ryhtyä edistämään. Hallinto-oikeudellinen objektiviteettiperiaate sisältyy hallintolain 6 §:n toiseen virkkeeseen, jonka mukaan viranomaisten ”toimien on oltava puolueettomia”. Periaate pyrkii takaamaan yleisön luottamuksen viranomaisen hallintotoimintaan, joka ei saa perustua epäasiallisiin perusteisiin. Puolueettomuutta saattaisi vaarantaa esimerkiksi henkilökohtaisen hyödyn tavoittelu tai ystävien suosiminen. Virkamiesten tulisi myös käyttäytyä sovinnollisuutta edistäen ja asiallisesti asiakkaita kohtaan.²⁷⁹

Hallinto-oikeudellinen suhteellisuusperiaate, joka ohjaa viranomaisten harkintavaltaa, ilmenee hallintolain 6 §:n toisen virkkeen lopusta, jonka mukaan viranomaisten toimien on oltava ”oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden”. Viranomaisen tulee periaatteen mukaan mitoittaa asianmukainen, tarpeellinen ja välttämätön toimintansa sellaiselle tasolle, jolla saadaan aikaan tarvittava vaikutus. Hallintolain 6 §:n kolmannessa virkkeessä puolestaan todetaan, että viranomaisten toimien on ”suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia”. Virkkeessä kuvataan luottamuksensuojaperiaatetta, joka sitoo myös lainsäätäjää ja suojaa yksilöä julkista valtaa vastaan. Luottamuksensuojaperiaatteen sisältöä on avattu lain esitöissä, joiden mukaan se rajoittaa taannehtivin vaikutuksin tapahtuvaa yksityiselle edunsvovien päätösten peruuttamista tai muuttamista haitalliseen suuntaan. Yksityisen oikeussubjektin on voitava luottaa sellaisen päätöksen pysyvyyteen, joka on tehty julkista valtaa käyttäen.²⁸⁰

Hallintolaissa oleva oikeusperiaatteiden luettelo ei ole tyhjentävä. Lain tarkoituksena oli turvata se lähtötaso, jota viranomaisten on toiminnassaan noudatettava. Lakiin ei voitu ottaa säännöksiä kaikista hyvän hallinnon osakysymyksistä.²⁸¹ Esimerkiksi lainmukaisuus on hyvän hallinnon peruslähtökohta, vaikkei siitä voimassaolevassa hallintolaissa säädetäkään. Laillisuusvaatimuksella, josta säädetään PL:n 2 §:n 3 momentissa, turvataan yksilön

²⁷⁸ HE 72/2002 vp. s. 55.

²⁷⁹ HE 72/2002 vp. s. 55, Niemivuo ym. 2010, s. 128–130.

²⁸⁰ HE 72/2002 vp. s. 56, Niemivuo ym. 2010, s. 130–132.

²⁸¹ HE 72/2002 vp. s. 55.

perusoikeuksien toteutuminen julkisen vallan puuttumista vastaan. Sen mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Lainmukaisuus viranomaistoiminnan vaatimuksena edellyttää viranomaiselta sekä aineellisoikeudellisten että menettelyllisten normien noudattamista.²⁸²

4.3.3.3 Suomen ortodoksisen kirkon kirkko-oikeudelliset periaatteet

”Yleisten oikeusperiaatteiden voimassaolo rakentuu siis välittömästi yhteiskunnalliselle todellisuudelle, ja toisaalta nämä periaatteet paremmin kuin mitkään muut yhteiskunnalliset faktat kuvastavat konkreettisen yhteisön tosiasiallista rakennetta. Jos tunnemme määrätysssä yhteisössä voimassaolevat yleiset oikeusperiaatteet, on meillä samalla tiedossamme tämän yhteisön rakenteen peruslinjat, ja kääntäen: jos kuinkakin tarkoin tunnemme yhteisössä voimassaolevat yksityiset formuloidut oikeusnormit, mutta emme sen yleisiä oikeusperiaatteita, emme myöskään tunne sen tosiasiallista rakennetta.”²⁸³

Edellä oleva Otto Brusinin tulkinta oikeusperiaatteiden merkityksestä yhteisön tosiasiallisen rakenteen ilmaisijoina tuo ilmi sekä tarpeen hahmottaa ortodoksisen kirkko-oikeuden kirkko-oikeudellisia periaatteita että myös niiden hyödyllisyyden.

Suomen ortodoksisen kirkko-oikeuden kirkko-oikeudellisten periaatteiden hahmottamistyössä voidaan käyttää apuna evankelis-luterilaisen kirkon kirkko-oikeudellisia periaatteita. Yksi evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden tärkeimmistä kirkko-oikeudellisista periaatteista on raamatullisuuden periaate. Raamatullisuudenperiaatteen voidaan todeta olevan myös ortodoksisen kirkko-oikeuden periaate, sillä kirkkolain 1 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan Suomen ortodoksinen kirkko perustuu Raamatun, perimätiedon, ortodoksisen kirkon dogmien, kanonien ja muiden kirkollisten sääntöjen varaan.

Evankelis-luterilaisessa kirkko-oikeudessa korkeimpana periaatteena pidetään tunnustuksellisuuden periaatetta. Tunnustuksellisuutta vastaavaksi periaatteeksi ortodoksisessa kirkko-oikeudessa voidaan nimetä kanonisuuden periaate, johon myös kirkkolain 1 luvun 1 §:n 1 momentti viittaa. Kanonisuuden periaate viittaa myös ekumeenisten kirkolliskokousten ja niissä säädettyjen kanonien keskeiseen asemaan ortodoksisessa kirkossa.

Ortodoksisen kirkkolain 1 luvun 1 §:ää ei ole mielekästä kutsua tunnustuspykäläksi evankelis-luterilaiseen tapaan. Pykälän nimeksi sopisi paremmin esimerkiksi kanonisuuspykälä.

²⁸² Niemivuo ym. 2010, 124–125.

²⁸³ Brusiin 1938, s. 159–160.

Pykälässä lausutaan Suomen ortodoksisen kirkon toiminnan perusta ja sen voidaan havaita olevan Suomen ortodoksisen kirkko-oikeuden ydin. Kirkko-oikeuden soveltajan on huomioitava kanonisuuspykälän sisältö, sillä sen mukaan määräytyy kanonisen oikeuden soveltamisen raja. Sisäisen autonomian alueella on sovellettava kanonista oikeutta. Periaate voitaisiin muotoilla kanonisuuspykälän tai ehkä paremminkin kanonisuuden etusijaperiaatteeksi. Evankelis-luterilaisen kirkon kirkko-oikeudellisten periaatteiden joukossa periaatetta vastaa tunnustuspykälän etusijaperiaate.

Kolmas tärkeä periaate evankelis-luterilaisessa kirkko-oikeudessa on katolisuuden periaate. Katolisuuden periaatteen voidaan todeta olevan vahva ja tärkeä kirkko-oikeudellinen periaate myös ortodoksisessa kirkko-oikeudessa. Sen voisi katsoa olevan painoarvoltaan vielä merkittävämmän kuin mitä se on evankelis-luterilaisessa kirkko-oikeudessa. Katolisuuden periaatteella on ortodoksisessa kirkossa ja kirkko-oikeudessa erilainen merkityssisältö kuin mitä sillä on evankelis-luterilaisen kirkon piirissä. Kuten tutkimuksessa aiemmin todettiin, tarkoittaa katolisuus evankelis-luterilaisessa kirkossa ja kirkko-oikeudessa muiden perinteisten kirkkojen ratkaisujen huomioon ottamista kirkon omissa toimissa ja ratkaisuissa.

Ortodoksisessa kirkossa katolisuus nähdään kirkon luonnollisen ja erottamattomana osana²⁸⁴. Ortodoksisen kirkon katolisuus on luonnehdittu ekumeenisissa kirkolliskokouksissa ja katolisuuden periaatteen perusta on *julistettu* uskontunnustuksessa ”*Uskon yhteen, pyhään, apostoliseen ja katoliseen kirkkoon...*”²⁸⁵ Katolisuus tarkoittaa muun muassa laadullisesti täydellistä, täyttä ja sellaista, josta ei mitään puutu²⁸⁶. Metropoliitta Johanneksen mukaan katolisuus on yhteydessä kanonisuuteen ja se tarkoittaa uskollisuutta kirkon kanoneja kohtaan. Lisäksi katolisuuden idea kirkon elämässä merkitsee yhteisten käytäntöjen²⁸⁷ noudattamista. Katolisuuden periaate ilmenee myös piispojen valintaa ja vihkimystä säätelevissä kirkollisissa rakenteissa. Kirkollisen hallinnon alueella katolisuuden periaate puolestaan merkitsee sitä, että esimerkiksi kirkkohallintoa koskevat tärkeät ja uudet ratkaisut tapahtuvat synodeissa. Tärkeät ratkaisut ovat koko kirkon yhteisesti järjestettäviä ja hoidettavia asioita, eivätkä vain jonkin rajoitetun alueen muusta kirkosta erillään ratkaistavissa.²⁸⁸

²⁸⁴ Ks. muun muassa Johannes 1973, s. 21.

²⁸⁵ Ks. esimerkiksi Kärkkäinen – OKJ 1999, s. 32.

²⁸⁶ Ks. muun muassa OKJ 1977, s. 81

²⁸⁷ Johannes painottaa tämän koskevan erityisesti kirkon liturgista elämää. Jumalanpalveluksissa on käytettävä yhteisesti hyväksytyjä rukouksia. Ks. Johannes 1973, s. 23.

²⁸⁸ Johannes 1973, s. 23–28. Metropoliitta Johannes katsoo kanoneista poikkeavan yksityisen ajattelun tielle menemisen olevan jo sellaisenaan katolisuuden erään käytännön aspektin syrjäyttämistä.

Katolisuuden periaate on läheisessä yhteydessä paikallisuuden periaatteeseen. Paikallisestikin tehtyjen ratkaisujen tulisi vastata synodeihin kokoontuneiden piispojen kantaa ja tulkintaa. Ratkaisujen tulisi myös olla sopusoinnussa kirkon tradition kanssa²⁸⁹. Paikallisuuden periaate perustuu pohjimmiltaan kanoniseen perinteeseen. Paikallisuuden periaate toteuttaa ajatusta siitä, että kanonien tavoitteiden toteuttaminen on niiden kirjaimellista noudattamista tärkeämpää²⁹⁰. Kuten aiemmin tutkimuksessa todettiin, kanonisen alueperiaatteen eli territoriaalisen periaatteen mukaan valtion tai tietyn alueen tulisi aina kuulua vain yhden paikalliskirkon kirkollisen elämän hallinto- ja toimivalta-alueeseen. Aiemmin tässä tutkimuksessa todettiin myös, että paikallisen sääntelyn ja lakien avulla universaali kanoninen traditio mukautuu paikallisiin tapoihin ja muuttuviin olosuhteisiin. Kanonisen perustan paikalliselle sääntelylle todettiin tässä tutkimuksessa jo aiemmin löytyvän kuudennen ekumeenisen kirkolliskokouksen kanonista 39. Voimassa olevan kirkkolain 1 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan Suomen ortodoksinen kirkko muodostaa Suomen valtakunnan alueella paikalliskirkkona toimivan arkkipiispakunnan. Paikallisuuden periaate mahdollistaa kanonisen tradition ja paikallisen positiivisen oikeuden yhteen kietoutumisen. Näin ollen sillä on ortodoksista kirkko-oikeutta eheyttävä ja tärkeä asema ortodoksisen kirkko-oikeuden kirkko-oikeudellisten periaatteiden joukossa.

Yhdessä katolisuuden ja paikallisuuden periaatteet ovat puolestaan vastakkaisia sille, että paikalliskirkot voisivat olla puhtaasti kansallisia ja etnisiä kirkkoja. John Meyendorff (1926–1992), aikansa johtava teologi, on todennut, että silloin, kun sallitaan useiden paikalliskirkkojen rinnakkaisuus samassa paikassa, hylätään ja unohdetaan tietoisesti Jumalan ilmoittama ja asettama kirkon ykseyden normi. Meyendorffin mukaan on rasistista sekä teologisesti harhaoppista hylätä alueellinen periaate ja väittää, että jokaisella kansallisella tai autokefaalisella kirkolla olisi yleismaailmallinen jurisdiktio *de jure* kaikkiin tietyn kansallisen ryhmittymän kaikkiin jäseniin kaikilla maantieteellisillä alueilla. Sellainen kirkko, jonka tehtävänä on ylläpitää etnistä identiteettiä, ei voi olla luonteeltaan enää todellinen ”Jumalan kirkko”. Ortodoksinen paikalliskirkko ei siis voi olla täysin kansallinen samaan aikaan, kun se on katolinen. Fyletismen eli nationalistisen kansallisuusperiaatteen nostaminen etusijalle kun on ortodoksisessa perinteessä tulkittu olevan harhaoppi²⁹¹. Ortodoksinen kirkko ei kuitenkaan

²⁸⁹ Johannes 1973, s. 25.

²⁹⁰ Perola 2013, s. 120.

²⁹¹ Ks. muun muassa Meyendorff 1979, s. 138–139.

sinänsä hylkää kansallisen identiteetin käsitettä niin kauan, kuin siihen liittyy katolisuuden ulottuvuus.²⁹²

Seppänen oli johtanut evankelis-luterilaisen kirkkolainsäädännön kokonaisuudesta tunnustusmyönteisyyden periaatteen ja hänen mukaansa se on kaiken kattava tulkinnallinen kirkko-oikeusperiaate. Sen mukaan kaikessa kirkon lainkäytössä ja hallinnossa on tunnustus otettava vakavasti. Lisäksi tulkintavaihtoehtoista on valittava se, mikä toteuttaa kirkon tunnustusta parhaiten. Seppänen korostaa, että tunnustukseen negatiivisesti suhtautuminen on kirkko-oikeudessa mahdotonta. Tunnustusmyönteisyyttä vastaava periaate ortodoksisessa kirkko-oikeudessa olisi kanonimyönteisyyden periaate. Periaate velvoittaisi erilaisissa oikeuden soveltamistilanteissa valitsemaan sen vaihtoehdon, joka toteuttaisi kanonisuutta täydellisimmin.

Traditiuskollisuuden periaate on tarpeellinen, sillä kirkkolain 1 luvun 1 §:n 1 momentin sanamuoto ei viittaa pelkästään kirkon kanoneihin, vaan myös perimätietoon, kirkon dogmeihin ja muihin kirkollisiin sääntöihin. Traditiuskollisuuden periaate pitää sisällään kanonisen tradition ohella myös pyhän tradition, johon kanoninen traditiokin pohjautuu. Kuten jo aiemmin todettiin, tarkoittaa pyhä traditio kirkon kirjoittamattomien perusperiaatteiden tarkkaa ja perättäistä muuttumattomana säilyttämistä kirkon elämässä, uskonopillisissa kysymyksissä ja seurakuntahallinnossa.

Yksi evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden periaatteista on sitoutumisperiaate. Seppänen toteaa sitoutumisperiaatteen nousevan kirkkolain tunnustuspykälän ja muiden pykälien systeemiyhteydestä. Sitoutumisperiaate on käyttökelpoinen ja oleellinen myös ortodoksisessa kirkko-oikeudessa. Ortodoksinen kirkko ja sen jäsenet ovat sitoutuneet kanonisen oikeuden ja tradition noudattamiseen. Erityisesti sitoutumisperiaate koskee kirkon työntekijöitä. Kirkkolain 11 luvun 109 §:ssä säädetään papin, diakonin ja kanttorin yleisistä velvollisuuksista. Sen mukaan pappi, diakoni ja kanttori eivät saa opettaa, liittää saarnaansa tai levittää mielipiteitä, jotka ovat vastoin kirkon tunnustusta tai kanonista rakennetta. Heidän on käyttäydyttävä työtehtävissään ja niiden ulkopuolella asemansa edellyttämällä tavalla. Tämän lisäksi kirkkolain 11 luvun 111 §:ssä säädetään toimituskiellosta ja pappeuden menettämisestä, jotka voivat olla seurauksia kanonisen lainsäädännön vastaisesta toiminnasta tai käyttäytymisestä. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan todennut, että kirkon sisäisen autonomian alueeseen ja sitä koskevaan

²⁹² Buciora 2003, s. 41.

oikeuteen kuuluu pappien, diakonien ja kanttorien sitoutuminen kanoneihin ja kirkon tunnustukseen.²⁹³

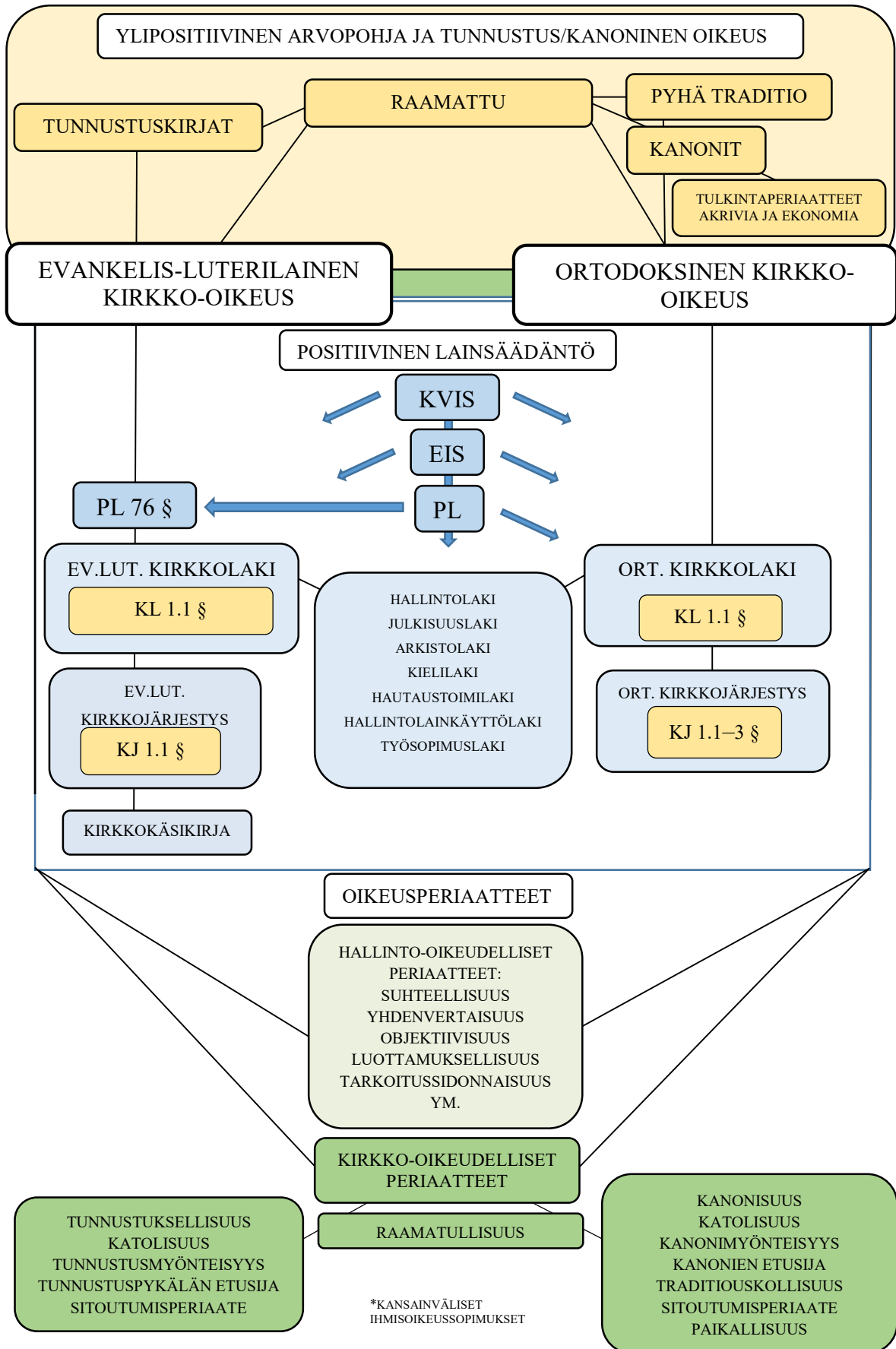
Ortodoksisen kirkko-oikeuden kirkko-oikeudellisiksi periaatteiksi on tässä tutkimuksessa näin ollen nimetty raamatullisuus, kanonisuus, kanonien etusija, katolisuus, paikallisuus, traditiivisuus, kanonimyönteisyys ja sitoutumisperiaate. Voidaan havaita, että ne liittyvät läheisesti toisiinsa ja ovat osittain myös päällekkäisiä. Näillä periaatteilla voi olla myös fundamentaalista merkitystä. Periaatteilla ja erityisesti ortodoksisen kirkon kirkko-oikeudellisilla periaatteilla on suora vaikutus voimassa olevan ja sovellettavaksi tulevan oikeuden sisältöön. Ne voivat ohjata lainvalitsijaa liikennemerkkien tavoin.²⁹⁴ Hannu Tolosen mukaan oikeusperiaatteisiin perustuvia ratkaisuja voidaan kutsua institutionaalisiksi arvoarvostelmiksi. Oikeusperiaatteisiin tukeutuva toiminta sisältää oikeusjärjestyksen sisältöä koskevan kannanoton. Se voi määrittää periaatteiden keskinäisen etusijajärjestyksen sekä tunnistaa oikeusperiaatteet päteviksi, antaen niille tietyn painon ratkaisten samalla, missä tilanteissa niitä voidaan soveltaa.²⁹⁵ Kirkko-oikeuden oikeuslähteitä kuvaava kaavio löytyy seuraavalta sivulta.

²⁹³ PeVL 28/2006 vp. s. 3.

²⁹⁴ Ks. muun muassa Mikkola 1999, s. 141–142.

²⁹⁵ Tolonen 2008, s. 32–33.

Kaavio 2. Kirkko-oikeuden oikeuslähteet

Edellisen sivun kaavion perusteella voidaan havaita, että sekä evankelis-luterilainen että ortodoksinen kirkko-oikeus ovat erityyppisistä normeista syntyneitä moniaineksisiä kokoelmia²⁹⁶. Kaavion siniset nuolet kuvaavat ihmisoikeussopimusten ja perustuslain tavallisen lain tasoiseen sääntelyyn kohdistuvaa heijastusvaikutusta. Positiivisella lainsäädännöllä on selvä ja kyseenalaistamaton juridinen ulottuvuus, kun taas ylipositiivisen arvopohjan, tunnustuksen ja kanonisen oikeuden sisällön ja tulkinnan ulottuvuus on epäselvempää. Tässä onkin kirkko-oikeuden ongelman ydin. Ongelman ratkaisu on kirkko-oikeuden periaatteissa ja niiden soveltamisessa. Ne määrittävät sekä ylipositiivisen arvopohjan, tunnustuksen että kanonisen oikeuden ulottuvuuden. Vihreä väri positiivisen lainsäädännön ja ylemmän arvopohjan välillä kuvaa kirkko-oikeudellisten periaatteiden yhteen liimaavaa tehtävää kirkko-oikeuden eheyttäjänä. Kirkko-oikeuden eheys edellyttää, että ylipositiivinen arvopohja, tunnustus ja kanoninen oikeus ovat sidoksissa positiiviseen lainsäädäntöön ja, että periaatteiden sisältö määrittää sidoksen luonteen etusijajärjestyksineen.

4.4 Ortodoksinen kirkkolainsäädännön kehityssuunta

Kirkkolainsäädännössä kehityssuuntana on ollut kirkon aseman muuttuminen itsenäisemmäksi suhteessa valtiovaltaan. Hallinnollisessa päätöksenteossa ja kirkon sisäisessä toiminnassa on valtion osuus jo pitkään vähentynyt²⁹⁷. Suomen ortodoksinen kirkko on Suomessa saanut lakiin kirjatuksi kanonista oikeutta korostavat painotukset, jotka mahdollistavat sen toimimisen ”ortodoksisena kirkkona”.²⁹⁸ Ortodoksinen kirkkolainsäädännön kehitys on Suomessa yhteydessä hallinnon yleisiin muutoksiin.

Hyvinvointivaltion rakenteiden osittainen purkaminen on alkanut 1900-luvun lopulla. Sellaisten tehtävien toteuttamista, jotka liittyvät julkisiin palveluihin, on alettu siirtää hallinnon ulkopuolelle. Hallintotoiminnan sisältö ja muodolliset puitteet ovat näin ollen muuttuneet. Muutoksista keskeisimpiä ovat julkisten hallintotehtävien ulkoistaminen, yhtenäisen hallintobyrokratian hajautuminen, lainalaisuuden monipuolistuminen, julkisen vallan käytön yksipuolisuuden suhteellistuminen sekä hallinnon toimeenpanoluonteessa tapahtunut väljentyminen. Sellaiset toimivaltanormit ovat lisääntyneet, jotka määrittävät viranomaisten harkintavaltaa vain pääpiirteissään modernin julkishallinnon toimiessa edelleen lainalaisesti.

²⁹⁶ Juntunen on kuvannut evankelis-luterilaista kirkko-oikeutta moniaineksiseksi kokoelmaksi erityyppisiä normeja teoksessaan *Kirkkolaki ja omatunto*. Ks. Tarkemmin Juntunen 2006, s. 16.

²⁹⁷ HE 59/2006 vp. s. 11.

²⁹⁸ Perola 2013, s. 123.

Hallintotoiminnassa on vahvistunut myös oikeusperiaatteiden merkitys. Julkishallinto toimii nyt aikaisempaa oma-aloitteisemmin ja itsenäisemmin lainsäädännön epäitsenäisen toimeenpanon sijaan. Hallinnon aktiivisuus lainsäädännön valmistelussa ja yksityiskohtien toteuttamisessa on voimistunut. Lisäksi viranomaisten omaa toimintaa koskeva norminanto on yleistynyt. Hallintolaki menettelynormistona kuitenkin rajoittaa ja sitoo hallinnon yksipuolista toimintaa.²⁹⁹

Suomen ortodoksisen kirkon lainsäädäntö ja kirkon hallintoon liittyvät menettelyt muuttuvat yhä. Kirkon käytäntöjä ollaan muuttamassa yhä avoimempaan suuntaan hyvän hallinnon periaatteiden toteuttamiseksi. Vuoden 2017 kirkolliskokouksessa on esimerkiksi tehty laajasti kannatusta saanut päätös perustaa työryhmä sekä selvittämään että tekemään ehdotus piispanvaalikäytännön muuttamisesta vaalia koskevan avoimuuden lisäämiseksi.³⁰⁰

Viimeisin ortodoksisen kirkkolain uudistus tuli voimaan 1.1.2018. Seurakuntavaltuuston ja kirkkoherran vaaleissa äänioikeusikäraja alennettiin 18 vuodesta 16 vuoteen. Kirkolliskokouksen toimikausi pidennettiin kolmesta vuodesta neljään vuoteen. Lakiin lisättiin lisäksi säännöksiä koskien toimivaltaa sopia ja neuvotella niiden työntekijöiden palvelussuhteen ehdoista, jotka edustavat työnantajaa niissä asioissa, jotka koskevat seurakuntien ja kirkon työntekijöiden palvelussuhteiden ehtoja. Lainoppineen kirkkoneuvoksen tehtävän lakkauttamisesta johtuen lakiin tehtiin myös teknisiä muutoksia.³⁰¹ Lakiuudistuksen tarkoituksena on poistaa esteellisyysongelmia, jotka liittyvät kirkollishallituksen kokoonpanoon silloin, kun päätetään työnantajaedustajien palkkauksesta. Lisäksi tarkoituksena on parantaa ortodoksisen kirkon talouden ja hallinnon seurantaa. Uudistuksella pyritään myös lisäämään seurakuntien toimintaan ja hallintoon kohdistuvia nuorten vaikutusmahdollisuuksia.³⁰²

²⁹⁹ Mäenpää 2017b, s. 19.

³⁰⁰ Ks. vuoden 2017 kirkolliskokouksen pöytäkirja, V täysistunto, asia 8b.

³⁰¹ HE 98/2017 vp. s. 1.

³⁰² HE 98/2017 vp. s. 3. On arvioitu, että äänioikeusikärajan laskeminen 16 vuoteen lisäisi nuorten kirkollista äänestysaktiivisuutta. Tämä puolestaan mahdollisesti johtaisi siihen, että seurakuntavaltuustoon valittaisiin nuoria jäseniä nykyistä enemmän. On myös arvioitu, että nuorten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen johtaisi kirkon jäsenyyteen sitoutumiseen, aktiivisen seurakuntatoiminnan lisääntymiseen ja auttaisi lisäksi uudelle paikkakunnalle muutettaessa paikallisen seurakunnan tarjoamien palveluiden hyödyntämisessä.

5 HYVÄ HALLINTO JA OIKEUSTURVAKEINOT

5.1 Hyvä hallinto, oikeusturva ja laillisuusvalvonta

5.1.1 Hyvä hallinto

Hyvä hallinto viittaa perustuslain 21 §:ään, jossa säädetään sekä asianmukaisen käsittelyn perusteista että oikeudenmukaisen oikeusturvamenettelyn takeista. Hyvä hallinto on sateenvarjokäsite. Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Lisäksi 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Hyvä hallinto perusoikeutena sisältää siten ainakin edellä mainitut osaoikeudet.³⁰³ Perusoikeus hyvään hallintoon tarkoittaa sitä, että ainakin omassa asiassa jokaisella on mahdollisuus vedota oikeudellisesti tehokkaalla tavalla hyvään hallintoon ja myös edellyttää hyvän hallinnon keskeisten piirteiden toteuttamista viranomaisen toiminnassa käytännötasolla. Hyvä hallinto perusoikeudellisena vaatimuksena saa aikaan oikeusvaikutuksia jo sellaisenaan. Vaikka asiaa koskeva lainsäädäntö olisi epäselvää, puutteellista taikka tulkinnanvaraista, voi jokainen edellyttää, että hyvän hallinnon vaatimuksia noudatetaan hänen asiaansa käsiteltäessä.³⁰⁴

Perustuslain 21 §:n luettelo ei ole tyhjentävä, sillä sen edellä mainitun 2 momentin mukaan lailla turvataan lainkohdassa nimenomaisesti mainitut ja myös muut hyvän hallinnon takeet. Hyvään hallintoon kuuluu näin ollen myös muita menettelyllisiä oikeuksia. Tällaisia menettelyllisiä oikeuksia ovat esimerkiksi yksilön kielellisten perusoikeuksien toteuttaminen sekä asiakkaiden tasapuolinen kohtelu. Myös hallinnon palveluperiaate, virkatoiminnan puolueettomuus, menettelyä koskeva neuvonta ja asian käsittelyn objektiivisuus, jota etenkin esteellisyyssäännökset varmistavat, kuuluvat hyvään hallintoon. Hyvää hallintoa turvaavia säännöksiä on etenkin hallintolaissa.³⁰⁵

³⁰³ Mäenpää 2017a, s. 2.

³⁰⁴ Mäenpää 2011, s. 7.

³⁰⁵ Mäenpää 2017a, s. 2.

Kuten jo aiemmin todettiin, säädetään kirkkolain 9 luvun 93 §:ssä hallintolain soveltamisesta. Sen mukaan kirkon, seurakunnan ja luostarin viranomaisen menettelyyn hallintoasioissa sovelletaan kirkkolain lisäksi hallintolakia. Hallintolaki toteuttaa kokonaisuudessaan PL 21 §:n toimeksiantoa säätää tarkemmin hyvästä hallinnosta. Hyvä hallinto on näin ollen keskiössä ortodoksisen kirkon hallinnossa. Hallintolain alussa olevat hyvän hallinnon perusteet sisältävät hallinto-oikeuden oikeusperiaatteet, joissa hyvän hallinnon vaatimukset konkretisoituvat. Hyvästä hallinnosta on perusoikeussäännösten ja uuden perustuslain myötä tullut osa kaikkien tuomioistuinten eli myös korkeimman hallinto-oikeuden oikeudellista argumentointia. Tuomioistuinten on ratkaisuisaan ja säännösten soveltamisessaan otettava kantaa myös hyvän hallinnon vaatimuksiin.³⁰⁶

Hyvän hallinnon ajatellaan kuuluvan ja ulottuvan yleisesti kaikille hallinnon aloille samoin kuin myös yleislakien hallintolain tai julkisuuslain soveltamisalojen. Hyvän hallinnon vaatimuksen voidaan katsoa ulottuvan laajemmallekin, esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehen toimintaan. Eri hallinnonaloilla olevat hyvän hallinnon puutteet sekä ongelmat hyvän hallinnon toteuttamisessa selkeyttävät myös hallinnonalalla olemassa olevia keskeisiä ongelmakohtia.³⁰⁷

Oikeusturvakeinojen avulla pyritään turvaamaan sisällöllisesti ja laadullisesti hyvää hallintoa. Ensisijainen tarkoitus oikeusturvakeinoilla onkin suojata yksilön oikeuksia ja toteuttaa niitä. Ne toimivat samalla myös hyvän hallinnon takeina, koska menettelyllisten oikeuksien toteutuminen asian käsittelyssä voidaan turvata ja varmistaa niiden avulla. Erityisesti muutoksenhakuvaiheessa oikeusturvamenettelyjä määrittää pääasiassa hallintolainkäyttölaki.³⁰⁸ Hyvään hallintoon osana oikeusturvaa kuuluvat myös valitusmahdollisuuksien turvaaminen käytännössä.

5.1.2 Oikeusturva ja oikeusturvakeinot

Oikeusturvalla sen kohdistuessa hallintotoimintaan tarkoitetaan niitä menettelyjä ja keinoja, joilla turvataan yksityisen ja viranomaisen ja yksityisen välisessä hallinto-oikeudellisessa suhteessa oikeuksien ja velvollisuuksien toteutumista. Oikeusturva tarkoittaa nimenomaan suhteessa viranomaisten toimintaan tehtävää yksityisen oikeuksien turvaamista. Oikeusturvakeinojen kohdistuessa moderniin julkishallintoon voidaan niiden avulla varmistaa

³⁰⁶ Kuusikko 2011, s. 546.

³⁰⁷ Kuusikko 2011, s. 561.

³⁰⁸ Mäenpää 2011, s. 5.

viranomaisten oikeudellisten velvollisuuksien toteuttaminen. Lisäksi oikeusturva suojaa yksityisen erilaisia etuja.³⁰⁹

Julkishallinnon oikeusturvan takeet on mahdollista ryhmitellä sen perusteella, mikä niiden keskeinen kohde on, ja missä asian käsittelyn vaiheessa niitä voidaan käyttää. Preventiivinen eli ennalta vaikuttava oikeusturva liittyy viranomaisen menettelyn ja asian käsittelyn sääntelyyn. Hyvällä hallinnolla ja asianmukaisella menettelyllä pyritään jo ennakoivasti etukäteen suojaamaan yksityisen etuja sekä oikeuksia. Oikeudenloukkauksen ja virheen todennäköisyys on pienempi silloin, kun asia selvitetään riittävästi ennen päätöksentekoa ja kun menettely on asianmukaista verrattuna siihen, että asian käsittely olisi huolimaton tai mielivaltaista.³¹⁰

Aineellisen oikeuden toteuttamiseen pyritään puolestaan oikeusturvan korjaavilla eli jälkikäteisillä takeilla tapahtuneen laiminlyönnin, lainvastaisen menettelyn tai virheen johdosta tehdyn lainvastaisen päätöksen korjaamiseksi. Oikeusturvan jälkikäteiset takeet koskevat aiemmin tehtyä päätöstä sekä päätöstä tehtäessä käytettyä menettelyä tai suoritettua toimintaa. Pääsisältönä näissä korjaavissa oikeusturvatakeissa ovat päätöksen tai menettelyn korjaaminen ja päätöstä oikaisemalla, muuttamalla tai kumoamalla. Erikseen säännelty oikeusturvakeino on olemassa jokaista korjaavaa toimenpidettä varten. Eräissä tapauksissa on lisäksi mahdollista korjata päätöksen virheellisyys käsittelemällä asia uudelleen.³¹¹

Oikeudellinen tehokkuus on myös peruste oikeusturvakeinojen ryhmittelyyn. Tällöin arviointiperusteena voi olla se, voidaanko viranomaisen päätös tai toimi saada suoraan korjatuksi ja lainmukainen oikeustila palautetuksi oikeusturvakeinoa käyttäen, vai onko oikeusturvakeinolla pääasiallisesti vain välillisiä vaikutuksia. Tehokkaimpia oikeusturvakeinoina ovat oikaisu-, korjaus- ja valitusmenettelyt, sillä päätös voidaan niiden perusteella muuttaa tai kumota. Yleinen laillisuusvalvonta, hallintokantelu ja virkavastuun toteuttaminen eivät sen sijaan voi johtaa lainvastaisen päätöksen korjaamiseen tai muuttamiseen ainakaan välittömästi.³¹²

³⁰⁹ Mäenpää 2017b, s. 412.

³¹⁰ Mäenpää 2017a, s. 389.

³¹¹ Mäenpää 2017a, s. 389–390.

³¹² Mäenpää 2017a, s. 390.

5.1.3 Valittaminen kirkkolain mukaan

Alistamisesta ja muutoksenhausta on säännökset kirkkolain 10 luvussa. Päätöksen alistamisesta säädetään 10 luvun 98 §:ssä. Sen mukaan seurakuntavaltuuston tai luostarin johtokunnan päätös on alistettava kirkollishallituksen vahvistettavaksi, ennen kuin päätös saadaan panna täytäntöön, jos päätös koskee 1 kohdan mukaan kiinteän omaisuuden myymistä, vaihtamista, muuta luovuttamista, vuokraamista yli kymmenen vuoden määräajaksi tai panttaamista. Päätös on 2 kohdan mukaan alistettava jos se koskee sellaisen irtaimen tavaran myymistä tai muuta luovuttamista, joka välittömästi liittyy kirkollisiin toimituksiin. Kohdan 3 mukaan päätös on alistettava, mikäli päätös koskee taloudellista sitoumusta tai hanketta, jonka arvo tai josta viiden vuoden aikana aiheutuvat menot ylittävät seurakunnan vuositulon määrän. Lisäksi päätös on kohtien 4–6 mukaan alistettava, jos se koskee hautausmaan perustamista, laajentamista tai lakkauttamista, kirkon tai rukoushuoneen rakentamista, purkamista tai sitä olennaisesti muuttavaa korjaamista koskevan suunnitelman hyväksymistä taikka kirkon tai rukoushuoneen käyttämättä jättämistä taikka luostarin taloussäännön hyväksymistä tai muuttamista. Jos päätöstä ei ole alistettu vuoden kuluessa päätöksen tekemisestä, on päätös rauennut. Alistettu päätös on vahvistettava, jollei se ole syntynyt virheellisessä järjestyksessä taikka mene viranomaisen toimivaltaa ulommaksi tai ole muuten lainvastainen ja jollei se myöskään ole epätarkoituksenmukainen. Päätökseen voidaan vahvistettaessa tehdä asiasisältöön vaikuttamattomia oikaisuluonteisia korjauksia. Alistetusta päätöksestä tehty oikaisuvaatimus on ratkaistava alustusasian yhteydessä. Alistettua päätöstä ei saa vahvistaa ennen kuin oikaisuvaatimusaika on päättynyt.

Kirkkolain 10 luvun 99 §:ssä säädetään oikaisuvaatimuksesta. Sen mukaan kirkon, seurakunnan ja luostarin viranomaisen hallintoasiassa tekemään päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen kirkollishallitukselle. Sillä perusteella, että päätös ei ole tarkoituksenmukainen, oikaisuvaatimuksen saa tehdä vain seurakuntavaltuuston ja luostarin johtokunnan alistettavasta päätöksestä.

Kirkkolain 10 luvun 100 §:ssä puolestaan säädetään valituksesta. Sen mukaan kirkollishallituksen oikaisuvaatimuksen johdosta tai alustusasiassa tekemään päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Valituksen saa tehdä sillä perusteella, että päätös on syntynyt virheellisessä järjestyksessä, päätöksen tehnyt viranomainen on ylittänyt toimivaltansa tai päätös on muuten lainvastainen. Lain 10 luvun 101 §:ssä säädetään oikaisuvaatimus- ja valituskelpoisuudesta. Sen mukaan päätöksestä, joka koskee vain

valmistelua tai täytäntöönpanoa, ei saa tehdä oikaisuvaatimusta eikä siihen saa hakea muutosta valittamalla. Oikaisuvaatimus- ja valitusoikeus on 10 luvun 102 §:n 1 momentin mukaan sillä, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa. Oikaisuvaatimuksen seurakunnan ja luostarin viranomaisen päätöksestä saa lisäksi tehdä sen jäsen.³¹³

5.1.4 Ylimääräiset muutoksenhakukeinot

Ylimääräisestä muutoksenhausta säädetään hallintolainkäyttölain 11 luvussa. Lain 11 luvun 58 §:n mukaan hallintoasiassa tehtyyn lainvoiman saaneeseen päätökseen saa hakea muutosta ylimääräisellä muutoksenhakukeinolla, joita ovat kantelu, menetetyt määräajan palauttaminen ja purku. Kantelusta säädetään lain 11 luvun 59 §:ssä, jonka mukaan päätös voidaan kantelun johdosta poistaa, jos sille, jota asia koskee, ei ole annettu tilaisuutta tulla kuulluksi ja päätös loukkaa hänen oikeuttaan. Päätös voidaan kantelun johdosta poistaa myös, jos asiaa käsiteltäessä on tapahtunut muu menettelyvirhe, joka on voinut olennaisesti vaikuttaa päätökseen. Tämän lisäksi päätös voidaan poistaa, mikäli se on niin epäselvä tai puutteellinen, ettei siitä käy selville, miten asia on ratkaistu. Päätöksestä ei saa kannella, jos siitä voidaan samalla perusteella tehdä perustevalitus.

Lain 11 luvun 60 §:ssä säädetään kantelun tekemisestä. Sen mukaan kantelu tehdään sille viranomaiselle, jolle päätöksestä tämän tai muun lain taikka asetuksen nojalla säännönmukaisesti valitetaan. Jollei tällaista viranomaista ole, kantelu tehdään korkeimmalle hallinto-oikeudelle. Kantelu on tehtävä 59 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettussa tapauksessa kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun kantelija sai tiedon päätöksestä, ja 59 §:n 1 momentin 2 kohdassa mainitun seikan perusteella samassa ajassa siitä, kun päätös sai lainvoiman.

Menetetyt määräajan palauttamisesta säädetään lain 61 §:ssä. Menetetty määräaika voidaan palauttaa sille, joka laillisen esteen tai muun erittäin painavan syyn vuoksi ei ole voinut määräajassa panna vireille lakiin tai asetukseen perustuvaa rahasuoritusta julkisista varoista tarkoittavaa hakemusta, hakea muutosta päätökseen taikka ryhtyä muuhun toimenpiteeseen

³¹³ Kirkkolain 10 luvun 102 §:n 2 momentin mukaan Museovirasto saa tehdä oikaisuvaatimuksen seurakunnan päätöksestä, joka koskee 116 §:n nojalla suojeltuun kirkkoon tai rukoushuoneeseen kohdistuvia 98 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitettuja toimenpiteitä, sekä kirkollishallituksen 116 §:n 1 ja 4 momentin nojalla tekemästä päätöksestä. Oikaisuvaatimuksen johdosta annettuun päätökseen saa lain kohdan 3 momentin mukaan hakea valittamalla muutosta se, joka on tehnyt oikaisuvaatimuksen. Jos päätös on oikaisuvaatimuksen johdosta muuttunut, saa päätökseen hakea valittamalla muutosta se, jolla on 1 tai 2 momentin mukaan oikeus tehdä oikaisuvaatimus.

hallintomenettelyssä tai hallintolainkäyttömenettelyssä. Lain 62 §:n mukaan menetetyn määräajan palauttamista haetaan korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Silloin, kun hakemuksen tueksi esitetään laillinen este, hakemus on tehtävä 30 päivän kuluessa esteen lakkaamisesta. Menetetyn määräajan palauttamista on haettava viimeistään vuoden kuluessa siitä, kun määräaika päättyi. Erityisen painavista syistä määräaika voidaan palauttaa sen jälkeenkin.

Päätöksen purkamisesta säädetään hallintolainkäyttölain 11 luvun 63 §:ssä. Sen mukaan päätös voidaan purkaa, mikäli asiassa on tapahtunut menettelyvirhe, joka on voinut olennaisesti vaikuttaa päätökseen tai mikäli päätös perustuu ilmeisesti väärään lain soveltamiseen tai erehdykseen, joka on voinut olennaisesti vaikuttaa päätökseen tai asiaan on tullut sellaista uutta selvitystä, joka olisi olennaisesti voinut vaikuttaa päätökseen, eikä hakijasta johdu, että uutta selvitystä ei ole aikanaan esitetty. Päätöstä ei saa purkaa, ellei se loukkaa yksityisen oikeutta tai julkisen edun katsota vaativan päätöksen purkamista. Purkaa ei saa hakea silloin, kun päätöksestä voidaan samalla perusteella tehdä perustevalitus tai kantelu. Päätöksen purkaa haetaan lain 64 §:n mukaan korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa vireillä olevan asian ratkaisemisen yhteydessä voidaan siihen liittyvä päätös purkaa ilman hakemusta tai esitystä. Purkaa on haettava viiden vuoden kuluessa siitä, kun päätös sai lainvoiman. Samassa ajassa on suoritettava purku ilman hakemusta tai esitystä. Erityisen painavista syistä voidaan päätös purkaa määräajan jälkeenkin. Kantelun ja purun rajoittamisesta säädetään lain 64a §:ssä. Sen mukaan asianosainen saa hakea samassa asiassa päätöksen purkamista tai poistamista vain kerran, jollei asiaa ole erityisen painavasta syystä välttämätöntä tutkia uudelleen.

Ylimääräinen muutoksenhaku on tehtävä kirjallisesti lain 65 §:n mukaan. Muutoksenhakukirjelmässä, joka on osoitettava asian ratkaisevalle viranomaiselle, on ilmoitettava vaatimus ja sen perusteet. Kirjelmään on liitettävä päätös, jota hakemus koskee, alkuperäisenä tai jäljennöksenä, sekä ne asiakirjat, joihin hakemus nojautuu. Muutoksenhakukirjelmä on toimitettava hakemuksen ratkaisevalle viranomaiselle tai sille viranomaiselle, joka on tehnyt päätöksen.

5.2 Yleinen laillisuusvalvonta

5.2.1 Yleisen laillisuusvalvonnan sisältö

Keskeinen asema hallinnon laillisuusvalvonnassa on eduskunnan oikeusasiamiehellä ja valtioneuvoston oikeuskanslerilla. He ovat hallintotoiminnan ylimpinä laillisuusvalvoja.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin keskeisiä tehtäviä ovat julkisen vallan käytön ja hallintotoiminnan lainmukaisuuden valvonta. Perustuslain 108 §:n ja 109 §:n mukaan heille kuuluu tuomioistuinten ja muiden viranomaisten, virkamiesten ja julkisyhteisön työntekijöiden valvonta niin, että he täyttävät velvollisuutensa lakia noudattaen julkista tehtävää hoitaessaan. Hallintokantelun tekeminen on mahdollista kummallekin ylimmistä laillisuusvalvojista, sillä he toimivat yleisinä kanteluviranomaisina. Sellainen hallintokantelu, joka koskee yli kaksi vuotta vanhaa asiaa, voidaan kuitenkin tutkia vain erityisestä syystä. Myös oma-aloitteinen yleisen virkatoiminnan ja julkisten tehtävien hoitamisen tarkastaminen kuuluu ylimpien laillisuusvalvojen työkenttään. Laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa molemmilla laillisuusvalvojilla on PL 110 §:n mukaan toimivalta ajaa syytettä tai nostaa syyte nostettavaksi.³¹⁴ Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen tietojensaantioikeudesta säädetään PL 111 §:ssä. Sen mukaan oikeuskanslerilla ja oikeusasiamiehellä on oikeus saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot.

5.2.2 Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonta ja kannanotot

Eduskunnan oikeusasiamiehen³¹⁵ tulee PL 109 §:n mukaan valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Oikeusasiamies antaa joka vuodelta kertomuksen toiminnastaan sekä lainkäytön tilasta ja lainsäädännössä havaitsemistaan puutteista eduskunnalle. Oikeusasiamiehen tehtäviksi katsotaan Euroopan neuvoston vuonna 2003 antaman suosituksen mukaan julkisen hallinnon asianmukaisen toiminnan varmistaminen, laillisuuden edistäminen sekä ihmisoikeuksien suojelu. Myös hyvän hallinnon käsite on otettu suosituksissa huomioon. Ihmisoikeuksien valvontatehtävä nähdään osana oikeusasiamiehelle kuuluvaa hyvän hallinnon valvontatehtävää.³¹⁶

Suomessa oikeusasiamiehen tehtäviin kuuluu myös uskonnollisten yhdyskuntien toiminnan laillisuusvalvonta kansallisena erityispiirteenä. Uskonnollisten yhdyskuntien valvonta perustuu

³¹⁴ Mäenpää 2017b, s. 419–420.

³¹⁵ PL 38 §:ssä on oikeusasiamiehen valintasäännös. Sen mukaan eduskunta valitsee neljän vuoden toimikaudeksi oikeusasiamiehen sekä kaksi apulaisoikeusasiamiestä, joiden tulee olla etevä laintuntijoita. Apulaisoikeusasiamiehellä voi olla sijainen sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään. Apulaisoikeusasiamiehestä ja apulaisoikeusasiamiehen sijaisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeusasiamiehestä säädetään.

³¹⁶ Kuusikko 2011, s. 68. Esimerkkinä Kuusikko esittää tosiasiallisen hallintotoiminnan.

kolmeen eri lainsäädäntöön. Kuten jo johdannossa todettiin, koskee uskonnonvapauslaki kaikkia niitä uskonnollisia yhdyskuntia, jotka ovat rekisteröityjä. Ortodoksista kirkkoa sääntelee lisäksi erityislakina laki ortodoksisesta kirkosta. Lainsäädännölliseltä asemaltaan edellä mainituista poikkeaa evankelis-luterilainen kirkko, sillä siitä säädetään sekä uskonnonvapauslaissa, kirkkolaissa että perustuslaissa. Oikeusasiamiehen valvonnan piiriin kuulumiseen ei yksistään uskonnollisen yhdyskunnan rekisteröimisellä ole vaikutusta. Yksityisen yhteisön julkiset tehtävät määrittävät oikeusasiamiehen toimivallan. Uskonnollisten yhdyskuntien tapauksessa tällaisia tehtäviä ovat muun muassa hautaustoiminta ja avioliittoon vihkiminen. Oikeusasiamiehen toimivallan lähtökohta on näin ollen julkisen tehtävän käsite. Jotta toiminnassa olisi kyseessä julkisen vallan käyttö, on sillä oltava yhteisöjen tai yksityisten henkilöiden oikeudelliseen asemaan jonkinlaisia vaikutuksia. Oikeusasiamiehen toimivalta on kuitenkin uskonnollisten yhteisöjen kohdalla vakiintuneesti rajattua. Opilliset kysymykset ja uskonnonharjoitus jäävät oikeusasiamiehen toimivallan ulkopuolelle.³¹⁷

Eduskunnan oikeusasiamiehen tulee eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 1 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan tutkia kantelu, jos sen kohteena oleva asia kuuluu hänen laillisuusvalvontaansa ja on aihetta epäillä, että valvottava on menetellyt lainvastaisesti tai jättänyt velvollisuutensa täyttämättä taikka jos oikeusasiamies muusta syystä katsoo siihen olevan aihetta. Lain kohdan 2 momentin mukaan oikeusasiamies ryhtyy hänelle tehdyn kantelun johdosta niihin toimenpiteisiin, joihin hän katsoo olevan aihetta lain noudattamisen, oikeusturvan tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Kantelututkinnassa on säännöksen mukaan näin ollen tapauskohtaista harkintavaltaa, vaikka kantelu ylittäisi 1 momentin yleiset edellytykset³¹⁸.

Oikeusasiamiehen tehtäviin kuuluu Suomen ortodoksisen kirkon ja sen hallintoelinten toiminnan mahdollisten perusoikeusloukkauksien ja toimivallan ylitysten sekä muuten selvästi laittomien menettelytapojen sekä hallintolain noudattamisen oikeudellinen arviointi. Kuten jo aiemmin todettiin, eivät ortodoksisen kirkon uskonnonharjoitus ja opilliset kysymykset sen sijaan kuulu oikeusasiamiehen toimivaltaan. Lakien soveltamista koskeva

³¹⁷ Pajuojja 2010, s. 311–316. Pajuojjan mukaan Suomessa vihkimisoikeus on noin 40 uskonnollisella yhteisöllä. Oikeudelliselta luonteeltaan vihkiminen on vihkijän myötävaikutuksella tehtävä yksityisoikeudellinen toimi. Vihkimiseen liittyy avioliiton osapuolten oikeuksiin ja velvollisuuksiin perustuvia muitakin kuin varallisuus oikeudellisia vaikutuksia. Vihkijä käyttää vihkimistä toimittaessaan julkista valtaa avioliittoon kytkeytyvien oikeusvaikutusten vuoksi. Vihkimiseen sisältyy myös julkisia hallintotehtäviä, joita ovat muun muassa avioliiton esteiden tutkinnan suorittaminen, vihkitodistuksen antaminen ja väestötietorekisteri-ilmoituksen tekeminen.

³¹⁸ AOA 24.3.2013 dnro 810/4/2013, s. 3.

tulkintakannanottojen esittäminen ei myöskään kuulu oikeusasiamiehen toimivaltaan.³¹⁹ Oikeusasiamiehen kannanotoilla on oikeuslähteinä erityistä merkitystä sellaisilla oikeudenalueilla, joissa tuomioistuin ratkaisuja ei lähtökohtaisesti ole olemassa.³²⁰ Ortodoksisen kirkko-oikeuden alaan liittyen tuomioistuinratkaisuja on annettu hyvin vähän. Näin ollen oikeusasiamiehen ratkaisuilla voi olla myös oikeuslähteellistä merkitystä.

Apulaisoikeusasiamiehelle kanneltiin vuonna 2013 esittäen, että Suomen ortodoksisesta kirkosta annettu laki olisi puutteellinen sen antaessa muun muassa piispoille oikeuden soveltaa tapauskohtaisesti kanoneja. Lain katsottiin kantelun mukaan myös rajoittavan muutoksenhakuoikeutta liikaa silloin, kun muutoksenhakuoikeutta rajoitetaan lain 106 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Kantelun mukaan ortodoksisesta kirkosta annettu laki ja kirkon hallintomenettely ovat kaikille kuuluvien perusoikeuksien vastaisia sekä rikkovat Suomen lakia. Oikeusasiamiestä pyydettiin ryhtymään toimiin ortodoksisen kirkon hallintokulttuurin sekä kirkkolain korjaamiseksi. Tapauksessa piispainkokous oli määrännyt leskeksi jääneen papin, joka oli avioitunut uudelleen, toimituskieltoon ja lisäksi todennut hänen pappautensa menetetyksi. Henkilö oli palautettu maallikoksi ja hän oli menettänyt rovastin arvonsa.

Apulaisoikeusasiamies totesi tapausta koskeneessa ratkaisussaan AOA 24.3.2014 dnro 810/4/2013 viitaten HE 59/2006 vp. 109 §:n yksityiskohtaisiin perusteluihin, että kirkon tunnustukseen ja kanoniseen perinteeseen sitoutumista voidaan edellyttää hengellisen toimen haltijalta tehtävässään. Perusteltua on, tehtävien hengellinen luonne huomioon ottaen, että myös yksityiselämässään papiston ja kanttorien tulee käyttäytyä kirkon kanonisen perinteen edellyttämällä tavalla. Mahdollisissa laiminlyönneissä joudutaan papiston osalta arvioimaan myös pappautta koskevia edellytyksiä niiden määräysten pohjalta, jotka liittyvät kanoniseen perinteeseen. Apulaisoikeusasiamiehen näkemyksen mukaan toimituskieltoon asettamisen ja pappouden menettämisen perusteiden arvioimisen osalta kyseessä oli Suomen ortodoksisen kirkon sisäiseen autonomiaan kuuluva asia. Kyseessä oli myös papiston kanoninen suhde piispaan ja piispainkokoukseen.³²¹

Apulaisoikeusasiamies on lisäksi ottanut kantaa ortodoksisen kirkon menettelyyn toimituskieltoon asettamista koskeneessa ratkaisussaan AOA 13.10.2017 dnro 6254/2016. Tapauksessa kantelija pyysi eduskunnan oikeusasiamiestä tutkimaan Suomen ortodoksisen

³¹⁹ AOA 24.3.2013 dnro 810/4/2013, s. 3.

³²⁰ Kuusikko 2011, s. 561.

³²¹ AOA 24.3.2013 dnro 810/4/2013, s. 5-9.

kirkon, arkkipiispan, piispan sekä seurakunnan virkaa toimittavan kirkkoherran menettelyä asiassa, joka koski ortodoksisen seurakuntaneuvoston erottamista ja kantelijan toimituskieltoon asettamista sekä hänen epäasiallisena pitämäänsä kohtelua. Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan Suomen ortodoksisen kirkon menettelyä ei ollut tapauksessa pidettävä lainvastaisena tai virheellisenä. Myöskään velvollisuuden laiminlyöntiä ei ollut ilmennyt. Apulaisoikeusasiamies totesi kuitenkin, että valittajalle kuulemistilaisuuteen annettua vain 12 tunnin valmistautumisaikaa ei ollut pidettävä asianmukaisena toimintatapana.³²²

5.2.3 Oikeuskanslerin valvonta

Perustuslain 108 §:n 1 momentin mukaan oikeuskanslerin tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeuskansleri valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Myös ortodoksisesta kirkosta annetun lain noudattamista koskeva valvonta kuuluu oikeuskanslerin velvollisuuksiin.

Apulaisoikeuskansleri antoi vuonna 2012 päätöksen³²³ ortodoksisesta kirkkoa koskevassa asiassa. Tapauksessa oli kyseessä Suomen ortodoksisen kirkon arkkipiispan menettely hänen vapauttaessaan Valamon luostarin johtajan tehtävästään luostarin ohjesääntöön nojautuen. Oikeuskanslerin virastoon oli saapunut kolme arkkipiispan menettelyä koskevaa kantelua. Kantelujen mukaan luostarin johtajan erottaminen oli tapahtunut epäasiallisia menettelytapoja noudattaen sekä perusteettomasti.³²⁴

Apulaisoikeuskansleri totesi, että lain tasolla on kirkkolaissa säädetty sekä luostarin johtokunnasta sekä lain 69 §:ssä luostarin johtajan tehtävän elinikäisyydestä. Kirkollishallitus puolestaan tähdensi lausunnossaan, että luostarin johtaja on kanonisessa suhteessa hiippakuntansa piispaan sekä luostarin johtajan tehtävän hoitamisen periaatteet on kirjattuna luostarin ohjesääntöön, jonka perusta on kanonisen oikeuden traditiossa. Kirkollishallituksen mukaan sellainen periaate, että jokin tehtävä olisi elinikäinen, ei kuitenkaan voinut olla ehdoton, vaan luostarin johtaja tulisi voida vapauttaa tehtävästään. Tapauksessa

³²² AOA 13.10.2017 dnro 6254/2016, s. 1–2.

³²³ Päätös oli vastaus kanteluihin AOK/1273/1/2011, AOK/1329/1/2011 sekä AOK/111/1/2012.

³²⁴ AOK 17.11.2012 dnro 1273/1/2011, s. 1.

kirkollishallitus vetosi kirkon autonomiaan kuuluvaan kanoniseen perinteeseen ja kirkkolain nojalla annettuihin määräyksiin joiden perusteella se katsoi, että arkkipiispalla oli oikeus vapauttaa luostarin johtaja tehtävästään. Kirkollishallitus korosti luostarin ohjesäännössä olevan myös säännöksen luostarin johtajan tehtävän elinikäisyyden ehdollisuudesta. Ohjesäännön 9 §:ssä on tarkennettu, että luostarin johtajan tehtävä ei ole elinikäinen mikäli terveydelliset tai muut syyt vaativat johtajaa eroamaan tai hänet pannaan viralta jonkin rikkomuksen vuoksi piispan toimesta. Lisäksi ohjesäännön 15 §:ssä säädetään, että mikäli luostarin johtaja osoittautuu kykenemättömäksi hoitamaan tehtäväänsä, taikka luostarin edun niin vaatiessa, voi hiippakunnan piispa vapauttaa luostarin johtajan tehtävistään sen jälkeen, kun hän on kuullut luostarin johtokuntaa.³²⁵

Apulaisoikeuskansleri totesi arvioinnissaan, ettei kirkkolaissa olevien luostarin johtokuntaa ja luostarin johtajan tehtävän elinikäisyyttä koskevien säännösten valvontaan vaikuta kirkkolain 1 §:n 1 momentti, jossa todetaan ortodoksisen kirkon perustuvan Raamatun, perimätiedon, ortodoksisen kirkon dogmien, kanonien ja muiden kirkollisten sääntöjen varaan. Apulaisoikeuskansleri painotti, ettei käsillä olevassa laillisuusvalvonnassa ollut kysymys niin papiston kanonisesta suhteesta piispaan kuin ei myöskään ortodoksisen kirkon sisäisestä autonomiasta. Apulaisoikeuskanslerin mukaan ohjesäännön määräykset eivät voi olla lain säännösten kanssa ristiriidassa ja näin ollen ne ovat mitättömiä siltä osin kuin ne ovat koskevat luostarin johtajan tehtävän elinikäisyyttä. Apulaisoikeuskansleri totesi myös, ettei kirkkolain 39 §:n mukainen yleinen ohjaus- ja valvontavalta luostarin toimintaa koskien oikeuta piispan lainvastaista toimintaa. Apulaisoikeuskansleri totesi arkkipiispan toimineen tapauksessa virheellisesti ja lain 69 §:n vastaisesti ja antoi hänelle huomautuksen.³²⁶

Lain ja ohjesäännön välisen ristiriidan voidaan todeta tapauksessa vaikuttaneen luostarin johtajan oikeusturvaa heikentävästi. Näin ollen eritasoisten säännösten ja säädösten keskinäisen johdonmukaisuuden ja ristiriidattomuuden voidaan todeta olevan myös yksi oikeusturvan edellytyksistä. Johdonmukaisuus ja ristiriidattomuus ovat näin ollen sellainen ihannetila, jota kohti oikeudellisessa sääntelyssä tulisi pyrkiä. Apulaisoikeuskanslerin ratkaisun pohjalta tulisikin harkita säännösten välisen ristiriidan poistamista.

Mietittäessä tilanteen korjaavaa sääntelytapaa, on perusteltua kysyä, onko vaihtoehtoisia sääntelytapoja ylipäättään olemassa. Lainvalmistelija ja lainsäätäjä kun ovat useimmiten hyvin

³²⁵ AOK 17.11.2012 dnro 1273/1/2011, s. 1–4.

³²⁶ AOK 17.11.2012 dnro 1273/1/2011, s. 5–6.

pitkälle sidottuja oikeudellisesti koskien erityisesti lainsäädännön hierarkiata. Monista asioista on oltava eduskuntalain tasoinen säädös, eikä asetuksen tasoinen sääntely ole riittävää. Perustuslain 80 §:ssä säädetään asetuksen antamisesta ja lainsäädäntövallan siirtämisestä. Sen mukaan tasavallan presidentti, valtioneuvosto ja ministeriö voivat antaa asetuksia tässä perustuslaissa tai muussa laissa säädetyn valtuuden nojalla. Lailla on kuitenkin säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista sekä asioista, jotka perustuslain mukaan muuten kuuluvat lain alaan. Näin ollen kaikki yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin eli oikeusasemaan keskeisesti vaikuttavat kysymykset on ratkaistava laintasoisella sääntelyllä. Lailla on esimerkiksi säädettävä ihmisten perusoikeuksista.³²⁷

Säädösteknisesti ristiriitaisuus voitaisiin poistaa eri tavoin riippuen lain halutusta tavoitteesta. Mikäli tavoitteen mukaista olisi mahdollistaa luostarin johtajan vapauttaminen tehtävästään, voitaisiin lain 69 §:ään esimerkiksi lisätä säännös, joka oikeuttaisi poikkeamaan tehtävän elinikäisyydestä sekä luostarin johtajan tehtävästään vapauttamisessa käytettävä menettely. Vaihtoehtoisesti siinä tapauksessa, että luostarin johtajan tehtävän elinikäisyyttä pidetään myös tulevaisuudessa tarkoituksenmukaisena, voitaisiin luostarin ohjesäännöstä poistaa 15 § kokonaisuudessaan sekä 9 §:n kohta ”- - paitsi jos terveydelliset tai muut syyt vaativat häntä eroamaan tai hiippakunnan piispa panee hänet viralta jonkin rikkomuksen vuoksi”. Luostarin ohjesäännöstä säädetään kirkkolain 71 §:n 1 momentissa. Sen mukaan ohjesäännön vahvistaa luostarin johtokunnan esityksestä hiippakunnan piispa. Näin ollen luostarin johtokunta voisi esittää hiippakunnan piispalle ohjesäännön muuttamista. Koska kuitenkin kirkkolain 39 §:n mukaisesti piispan tehtävänä on ohjata ja valvoa hiippakuntansa luostarien toimintaa siten kuin kirkkojärjestyksessä tarkemmin säädetään ja lisäksi luostarin ohjesäännön 3 §:n mukaan hiippakunnan piispa ohjaa ja valvoo Valamon luostarin järjestystä ja sisäistä elämää, voitaisiin olettaa, että ohjesäännön muuttamista edeltäisi piispallinen harkinta sekä mahdollisesti laajempi kirkollinen keskustelu, jossa asiaa arvioitaisiin myös kanonisen perinteen valossa.

³²⁷ Niemivuo 2002, s. 17.

5.3 Pappeuden menettäminen, kirkkolain valituskielto sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien mahdollisena valitusinstituutina

5.3.1 Ortodoksisen kirkkolainsäännökset pappeuden menettämisestä

Kirkkojärjestyksen 2 §:ssä todetaan, että kirkon pappeus perustuu kanoneissa määrättyihin edellytyksiin. Lisäksi se perustuu sakramentaaliseen vihkimykseen. Laissa ortodoksisesta kirkosta 109 §:ssä säädetään papin, diakonin ja kanttorin yleisistä velvollisuuksista. Pappi, diakoni ja kanttori eivät sen mukaan saa opettaa, liittää saarnaansa tai levittää mielipiteitä, jotka ovat vastoin kirkon tunnustusta tai kanonista rakennetta. Heidän on lisäksi käytäyttyävä työtehtävissään ja niiden ulkopuolella asemansa edellyttämällä tavalla. Lain 111 §:ssä on säädökset toimituskiellosta ja pappeuden menettämisestä. Sen 1 momentin mukaan papin tai diakonin toimiessa vastoin 109 §:ssä säädettyjä velvollisuuksia, piispa voi määrätä hänet enintään kuuden kuukauden mittaiseen toimituskieltoon. Kuutta kuukautta pitemmästä toimituskiellosta päättää piispainkokous. Lain 111 §:n 2 momentin mukaan, mikäli papin tai diakonin 1 momentin mukainen toiminta tai velvollisuuksien vastainen käyttäytyminen osoittaa hänet kanonisesti sopimattomaksi pappeuteen, piispainkokous voi määrätä pappeuden menetetyksi. Momentin 3 mukaan pappi tai diakoni voidaan määrätä toimituskieltoon 1 momentin nojalla, jos kysymys on vakavasta tai toistuvasta 1 momentin vastaisesta menettelystä. Lisäksi 4 momentin mukaan piispainkokous voi määrätä pappeuden menetetyksi 2 momentin nojalla, jos kysymys on vakavasta tai toistuvasta 2 momentin vastaisesta menettelystä.

5.3.2 Kirkkolain valituskielto ja sen arviointia

Ortodoksisen kirkkolain 106 §:ssä säädetään oikaisuvaatimus- ja valitusoikeuden rajoittamisesta. Sen 1 momentin mukaan kirkolliskokouksen ja piispainkokouksen päätöksestä sekä piispan päätöksestä 62 §:n 2 tai 3 momentissa, 63 §:n 2 momentissa taikka 111 §:n 1 momentissa tarkoitettussa asiassa ei saa tehdä oikaisuvaatimusta tai valitusta.³²⁸ Kirkkolakia

³²⁸ Kirkkolain 62 § koskee kirkkoherran vaalia ja sen 2 momentin mukaan hiippakunnan piispa suorittaa ehdokasasettelun hakuajan päätyttyä. Piispan on asetettava ehdolle enintään kolme ansiokkainta ja tehtävään sopivinta ehdokasta. Kirkkolain 62 §:n 3 momentin mukaan vähintään kymmenellä seurakunnan äänioikeutetulla jäsenellä on oikeus esittää lisäehdokasta, joka on hakenut tehtävään ja antanut lisäehdokkauteensa kirjallisen suostumuksensa. Esitys on tehtävä kirjallisesti hiippakunnan piispalle vähintään kymmenen päivää ennen vaalia. Piispalla on oikeus hyväksyä tai hylätä lisäehdokas. Kirkkolain 63 §:ssä säädetään papin, diakonin ja kanttorin valinnasta. Sen 2 momentin mukaan hiippakunnan piispa suorittaa ehdokasasettelun hakuajan päätyttyä. Piispan on asetettava ehdolle enintään kolme ansiokkainta ja tehtävään sopivinta ehdokasta. Kirkkolain 111 §:n 1 momentin mukaan papin tai diakonin toimiessa vastoin 109 §:ssä säädettyjä velvollisuuksia, piispa voi määrätä

vuonna 2006 uudistettaessa todettiin, että kyseisistä päätöksistä oli jo entuudestaan olemassa valituskielto.³²⁹

Valituskiellon voisi tulkita olevan PL 21 §:n oikeusturvaa koskevan säännöksen ja EIS 13 artiklan vastainen. Jokaisella on PL 21 §:n mukaan oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsitteilyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. EIS 13 artiklassa puolestaan säädetään, että jokaisella, jonka tässä yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt.

Suomen lainsäädännön mukaan muutoksenhakukielloille täytyy olla laissa säädetty erityinen syy ja ne ovatkin poikkeuksia³³⁰. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan 28/2006 vp. arvioinut muutoksenhakukieltosäännöksiä perustuslain 21 §:n mukaisen oikeusturvan kannalta³³¹. Lausunnossaan perustuslakivaliokunta on viitannut lausuntoonsa PeVL 20/2003 vp., jonka mukaan valiokunta on käsitellessään vastaavia muutoksenhakurajoituksia evankelis-luterilaisen kirkon kohdalla painottanut perustuslain 11 §:n uskonnonvapaussäännöksiin pohjautuvaa kirkon sisäistä autonomiaa. Perustuslakivaliokunnan mukaan sellaisista yksilön oikeuksista tai velvollisuuksista, joita koskevat päätökset tulisi perustuslain 21 §:n takia voida saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi ei ole lähtökohtaisesti kysymys silloin, kun kyseessä ovat uskonnon harjoittamiseen tai opetukseen, uskon tunnustukseen sekä kirkon muuhun hengelliseen toimintaan liittyvät asiat.³³²

Lausunnossaan 28/2006 vp. perustuslakivaliokunta on lisäksi todennut, etteivät kirkolliskokous ja piispainkokous päättä lakiehdotuksen HE 59/2006 vp. 20 ja 26 §:n mukaan sellaisista asioista, jotka varsinaisesti koskisivat yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia. Valiokunnan mukaan yksilöön kohdistuvia ulottuvuuksia on kuitenkin sellaisella piispainkokouksen päätöksellä, joka

hänet enintään kuuden kuukauden mittaiseen toimituskieltoon. Kuutta kuukautta pitemmästä toimituskiellosta päättää piispainkokous.

³²⁹ HE 59/2006 vp. s. 53.

³³⁰ Perola 2013, s. 121.

³³¹ PeVL 28/2006 vp. s. 2.

³³² PeVL 20/2003 vp. s. 2.

perustuu lakiehdotuksen 111 §:ään. Ehdotuksen 111 §:n mukaan voidaan pappi tai diakoni määrätä toimituskieltoon yli kuudeksi kuukaudeksi mikäli he toimivat 109 §:ssä mainittujen velvollisuuksiensa vastaisesti. Yksilöön kohdistuvia ulottuvuuksia on myös pappeuden menettämällä samoin kuin myös piispan tekemällä päätöksellä, jolla hän määrää papin tai diakonin enintään kuuden kuukauden mittaiseen toimituskieltoon³³³.

Hallituksen esityksessä todetaan, että pappeuden menettäminen ei välittömästi ja automaattisesti merkitsisi työsopimussuhteen päättymistä. Esityksen mukaan käytännössä pappeuden menetystilanteessa olisi mahdollisesti ja pääsääntöisesti olemassa myös työsopimuslain 7 luvun 2 §:ssä tarkoitettu työsopimuksen irtisanomisperuste³³⁴ tai 8 luvun 1 §:ssä tarkoitettu purkamisperuste. Perolan mukaan pappeuden menettämistä koskeva asia voitaisiin näin ollen saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi valituskiellosta huolimatta. Perola huomauttaa, että käräjäoikeus voi tällaista irtisanomista tai purkuperustetta käsitellessään vain todeta, onko päätös tehty maallisen eli positiivisen lainsäädännön mukaisesti. Piispankokouksen tekemiä kanonisen oikeuden tulkintoja se ei voi tutkia. Perola painottaa lisäksi, että sellaisessa tilanteessa, jossa piispainkokous tai muu taho olisi määrännyt sanktion muodollisesti väärin, ei maallisen oikeuden päätöksellä voitaisi kuitenkaan tosiasiallisesti palauttaa henkilön pappetta tai hänen työsuhdettaankaan. Kanonien tulkinta on ortodoksisessa kirkkolaisissa uskottu piispalle ja piispainkokoukselle. Piispainkokouksen tehtäviin kuuluu myös kirkon päätöksentekovelvoite, kirkollishallituksen ja kirkolliskokouksen päätösten kanonisen perinteen mukaisuuden valvonta. Maalliselle tuomioistuimelle tai viranomaiselle ei voida siirtää kanonista tulkintaa.³³⁵

³³³ PeVL 28/2006 vp. s. 2.

³³⁴ Työsopimuslain 7 luvun 2 §:ssä säädetään työntekijän henkilöön liittyvistä irtisanomisperusteista. Pykälän mukaan työntekijästä johtavana tai hänen henkilöönsä liittyvänä asiallisena ja painavana irtisanomisperusteena voidaan pitää työsopimuksesta tai laista johtuvien, työsuhteeseen olennaisesti vaikuttavien velvoitteiden vakavaa rikkomista tai laiminlyöntiä sekä sellaisten työntekijän henkilöön liittyvien työntekehdelytysten olennaista muuttumista, joiden vuoksi työntekijä ei enää kykene selviytymään työtehtävistään. Syyn asiallisuutta ja painavuutta arvioitaessa on otettava huomioon työnantajan ja työntekijän olosuhteet kokonaisuudessaan. Asiallisena ja painavana irtisanomisperusteena ei voida pitää ainakaan kohdan kolme mukaan työntekijän poliittisia, uskonnollisia tai muita mielipiteitä tai hänen osallistumisestaan yhteiskunnalliseen tai yhdistystoimintaan. Työsopimuslain 8 luvun 1 §:n mukaan työnantaja saa purkaa työsopimuksen noudatettavasta irtisanomisajasta tai työsopimuksen kestosta riippumatta päättyväksi heti vain erittäin painavasta syystä. Tällaisena syynä voidaan pitää työntekijän työsopimuksesta tai laista johtuvien, työsuhteeseen olennaisesti vaikuttavien velvoitteiden niin vakavaa rikkomista tai laiminlyöntiä, että työnantajalta ei voida kohtuudella edellyttää sopimussuhteen jatkamista edes irtisanomisajan pituista aikaa.

³³⁵ HE 59/2006 vp. s. 56, Perola 2013, s. 121–122. Perola huomauttaa kommenttinsa liittyvän vain Suomen sisäiseen oikeuskäytäntöön. Suomen ulkopuolella tapahtuva kanoninen muutoksenhaku on eri asia.

Selkeät säännökset kanoneissa osoittavat pappeja ja diakoneja kohdeltavan tietyissä asioissa eri tavoin kuin kirkon maallikkojäseniä. Rajoituksia liittyy esimerkiksi toisen avioliiton solmimiseen tai politiikkaan osallistumiseen. Ortodoksinen kirkko pyrkii huolehtimaan papistonsa pysymisestä jakamattoman kirkon perinteissä eikä sen tarkoitus ole rajoittaa kansalaisoikeuksia. Ortodoksisen kirkon papisto on tietoinen velvollisuuksistaan. Koska valituskielto koskee yksittäisen piispan tai piispainkokouksen päätöksiä, on niiden päätösten perusteleminen hyvän hallinnon takaamiseksi tärkeää. Yksittäisen piispan ja piispainkokouksen päätöksiä koskee myös hallintolain 45 §:ssä säädetty perusteleminenvelvollisuus. Avoimilla perusteluilla on päätösten oikeellisuutta vahvistava tehtävä ja ne lisäävät myös luottamusta päätösten tasapuolisuuteen. Toteamukset ”kanonit kieltävät” tai kanonit käskevät” ovat riittämättömiä. Sen, mitä kanonia päätöksessä on noudatettu sekä mikä on sen sisältö että miten piispainkokous on kanonia tulkinut, on ilmentävä päätöksen perusteluista.³³⁶

5.3.3 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valitusinstituutiona

5.3.3.1 Tutkittavaksi ottamisen edellytykset

Ainakin parissa julkisuuteen nousseessa pappeuden menettämistä tai toimituskieltoa koskeneessa tapauksessa asianomainen henkilö on harkinnut kokemansa Suomen ortodoksisen kirkon tai sen työntekijän aiheuttaman ihmisoikeusloukkauksen saattamista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltäväksi.³³⁷ Valitettaessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen olisi kyseessä tällöin yksilövalitus. Yksilövalituksista säädetään EIS:n 34 artiklassa. Sen mukaan tuomioistuin voi ottaa vastaan yksityishenkilön, kansalaisjärjestön tai ryhmän valituksia, joissa väitetään sopimusvaltion loukkanneen heidän yleissopimuksessa tai sen pöytäkirjoissa tunnustettuja oikeuksiaan. Sopimusvaltiot eivät saa millään tavoin estää tämän oikeuden tehokasta käyttöä. Tutkittavaksi valitus voidaan ottaa vain silloin, kun väitetyn loukkauksen ”uhri” on valituksen tekijä itse. Valittajan tulee pääsääntöisesti voida väittää lakia konkreettisesti sovelletun tavalla, joka rikkoo hänen ihmisoikeuksiaan.³³⁸

³³⁶ Perola 2013, 123–124.

³³⁷ Ks. esimerkiksi Helsingin Sanomat 4.4.2015 ja Yle Uutiset 14.12.2009. Tutkielmaa kirjoitettaessa ei ole tiedossa, että kukaan olisi tosiasiallisesti tehnyt Suomen ortodoksisen kirkkoon tai sen työntekijään kohdistuvaa valitusta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen.

³³⁸ Pellonpää ym. 2012, s. 164. Valittajan ei tarvitse näyttää sopimusrikkomusta toteen voidakseen olla ”uhri” sopimusmääräyksen tarkoittamassa mielessä. EIS 35 artiklan 2 §:n mukaan tuomioistuin ei käsittele 34 artiklan nojalla tehtyä yksilövalitusta, joka on nimetön tai asiasisällöltään olennaisesti sama kuin tuomioistuimen jo

Tutkittavaksi ottamisen edellytyksistä puolestaan säädetään EIS:n 35 artiklassa. Sen 1 §:n mukaan tuomioistuin voi ottaa asian käsiteltäväkseen vasta kun kaikkiin kansallisiin oikeussuojakeinoihin on turvauttu yleisesti tunnustettujen kansainvälisen oikeuden sääntöjen mukaisesti. Valitus on tehtävä kuuden kuukauden kuluessa lopullisen kansallisen päätöksen antopäivästä. Artiklan 3 §:n mukaan tuomioistuin ei ota tutkittavakseen 34 artiklan nojalla tehtyä yksilövalitusta, johon se ei katso yleissopimuksen tai sen pöytäkirjojen määräysten soveltuvan tai jonka se katsoo olevan ilmeisen perusteeton tai merkitsevän yksilövalitusoikeuden väärinkäyttöä; tai jos se ei katso valittajan kärsineen merkittävää haittaa, ellei ihmisoikeuksien kunnioittaminen sellaisena kuin siitä on määrätty yleissopimuksessa ja sen pöytäkirjoissa vaadi valituksen tutkimista asiasisällön osalta sekä edellyttäen, ettei tällä perusteella voi hylätä asiaa, jota kansallinen tuomioistuin ei ole asianmukaisesti käsitellyt.

5.3.3.2 Uskonnollisten yhteisöjen autonomia ja valtion neutraalisuus

Lähtökohtana Euroopan neuvostossa on valtion ja kirkon pitäminen erillään. Kansallisia eroja esiintyy, mutta demokraattisissa valtioissa tämä on neuvoston suosituksen mukaan yleisesti hyväksytty lähtökohta. Keskeinen ajatus Euroopan ihmisoikeussopimuksessa on, ettei uskontojen harjoittaminen kuulu valtion perustehtäviin. Suhteessa eri uskontojen harjoittamisen järjestämiseen on ihmisoikeustuomioistuin korostanut puolueetonta ja neutraalia valtion roolia.³³⁹

Suhteessa uskonnollisiin yhteisöihin valtion velvollisuutena onkin kunnioittaa yhteisöjen autonomiaa ja pysyä niiden sisäisten asioiden ulkopuolella. Valtio voi toimia puolueettomana ja neutraalina välittäjänä uskonnollisten ryhmien keskinäisissä kiistoissa sekä intressien yhteensovittamisessa eri uskonnollisten ja ideologisten ryhmien välillä. Uskonnollisen yhteisön autonomia ja ratkaisovalta eivät kuitenkaan voi olla rajoittamattomia. Autonomia voidaan rajoittaa silloin, kun uskonnollinen yhteisö puuttuu yhteisöön kuuluvan henkilön yksityis- tai perhe-elämän suojaan perusteettomasti. Kirkon autonomian ulottuvuutta pohdittiin esimerkiksi tapauksessa *Fernández Martínez v. Espanja*. Tapauksessa oli kyse tilanteesta, jossa katolisen koulun rehtorina toiminut valittaja oli katolisen kirkon pappi. Pappi eli avioliitossa ja hän oli viiden lapsen isä, sillä hänelle oli myönnetty vapautus selibaatista. Hänen työsuhteensa

tutkima asia, tai joka on jo tehty muulle kansainväliselle tutkimus- tai selvittelyelimelle eikä sisällä asiaan vaikuttavaa uutta tietoa.

³³⁹ Pajuja 2010, s. 325. Ks. myös Recommendation 1804 (2007)1 of the Council of Europe Parliamentary Assembly on "State, religion, secularity and human rights".

kuitenkin purettiin asian tultua julkisuuteen. EIT painotti ratkaisussaan, että kansallisten tuomioistuinten tuli tehdä tällaisessa tilanteessa tapauksen olosuhteista syvälinen tapauskohtainen analyysi ja kilpailevien intressien välille tuli löytää tasapaino.³⁴⁰

5.3.3.3 Työsuhde uskonnolliseen yhteisöön tai kirkkoon

EIT:n oikeuskäytännön mukaan 9 artiklassa turvatulla uskonnonvapaudella on myös kollektiivinen ulottuvuus, vaikka se onkin yksilöllinen oikeus. Kollektiivinen ulottuvuus suojaa uskonnollista yhteisöä viranomaisten puuttumiselta sen sisäisiin asioihin, ja tällä on merkitystä myös työelämän osalta. Kollektiivinen ulottuvuus antaa yhteisölle oikeuden määrätä yhteisön hallintoon ja hengelliseen elämään liittyvistä asioista. Yhteisön jäseneksi haluavan on periaatteessa mukauduttava näihin määräyksiin. Oikeuskäytännön mukaan suhteessa kirkkoon kirkon hengellisen viran haltijan tai papin uskonnonvapaus on turvattu sitä kautta, että henkilöllä on aina mahdollisuus erota kirkosta. Sikäli, kun yksityinen etu ja yleinen etu ovat keskenään ristiriidassa, on EIT jättänyt valtioille laajan harkintavallan määrätä niiden välisestä tasapainosta.³⁴¹

EIT on tutkinut työsuhdetta kirkkoon tai muuhun uskonnolliseen yhteisöön koskeneita tapauksia oikeuskäytännössään. Sekä työtehtävien toimittamisessa kuin myös työntekijän henkilökohtaisessa siviilielämässä voidaan edellyttää kirkon eettisiin näkemyksiin ja oppiin pitäytymistä silloin, kun työntekijä toimii kirkon palveluksessa. EIT:n mukaan takeena vakaumuksen ja uskon vapaudesta on, kuten jo edellä mainittiin, mahdollisuus erota tehtävästä ja sen asettamista velvoitteista. Tehtävään hakeutuminen ja lojaliteetti kirkon oppeja kohtaan ovat vapaaehtoisia henkilökohtaisia ratkaisuja.³⁴² Tällaisissa tapauksissa valtiolta kuitenkin edellytetään kilpailevien intressien tasapainottamista ja huolellisen ja syvän analyysin tekoa tapauksen olosuhteista.³⁴³ EIT totesi tapauksessa *Siebenhaar v. Saksa*, ettei ihmisoikeussopimuksen 9 artiklaa eli ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapautta loukattu.³⁴⁴ Muut EIS:n turvaamat oikeudet voivat tulla kyseeseen silloin, kun kyse ei ole 9

³⁴⁰ Heikkilä – Hirvelä 2017, s. 881–883. *Fernández Martínez v. Spain* (GC), no. 56030/07, 12.6.2014.

³⁴¹ Pellonpää ym. 2012, s. 709–710.

³⁴² Heikkilä – Hirvelä 2017, s. 902. *Knudsen v. Norway* (dec.), no. 11045/84, 8.3.1985.

³⁴³ Heikkilä – Hirvelä 2017, s. 902. *Fernández Martínez v. Spain* (GC), no. 56030/07, 12.6.2014.

³⁴⁴ Heikkilä – Hirvelä 2017, s. 902. Tapauksessa oli kyse työsopimuksen purkamisesta. Protestanttisen kirkon lastentarhanohjaajan, joka kuului toiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan toimien siellä myös opettajana, työsopimus oli purettu sen jälkeen, kun työnantaja oli saanut tiedon asiasta. Kirkko voi saksalaisten tuomioistuinten mukaan edellyttää työntekijöitään sellaisesta toiminnasta pidättäytymistä, joka kyseenalaistaa heidän lojaalisuutensa kirkkoa kohtaan. Työntekijän toiminta saattoi vaikuttaa hänen työhönsä lastentarhassa, kun hän ei noudattanut työnantajansa ihanteita. EIT:n mukaan saksalaiset tuomioistuimet olivat puninneet perusteellisesti kilpailevia

artiklan loukkaamisesta. Valtion positiivista velvollisuutta huolehtia siitä, että 8 artiklan suojaamaa yksityis- ja perhe-elämän suojaaja ei loukata myöskään yksityisten välisissä suhteissa, on noussut esiin joissakin EIT:n tapauksissa. Esimerkiksi tapauksessa Schüth v. Saksa todettiin 8 artiklan loukkaus.³⁴⁵

Loukkausta, joka kohdistuisi 8 artiklaan, ei puolestaan todettu tapauksessa Obst v. Saksa. Mormonikirkon Euroopan suhteiden johtaja oli tunnustanut kirkon pastorille avioliiton ulkopuolisen suhteen ja hänet oli tämän jälkeen erotettu. Tapauksessa oli olennaista, että työsopimuksessaan valittaja oli sitoutunut pidättäytymään toimista, jotka vahingoittaisivat tai kyseenalaistaisivat kirkon mainetta. Näin ollen valittaja oli työsopimuksen allekirjoittamisellaan sitoutunut noudattamaan korkeaa moraalialueita. Hän oli tiennyt, että hänen asemassaan olevan työntekijän avioliiton ulkopuoliset suhteet olivat lojaalisuusvelvoitteen vastaisia ja hänen voitiin olettaa sisäistäneen kirkon opin sisältämän aviollisen uskollisuuden merkityksen. Kansallisen tason tuomioistuin oli myös tarkoin harkinnut kirkon ja työntekijän kilpailevia intressejä. Tuomioistuin oli painottanut sitä, että valittajan asemassa voitiin vaatia muita suurempaa lojaalisuutta työnantajaa kohtaan sekä myös kirkon vakavaa suhtautumista aviorikokseen.³⁴⁶

intressejä, jotka olivat ilmenneet tapauksessa. Valittaja tiesi allekirjoitettuaan nimenomaisesti kirkon sääntöihin viittaavan työsopimuksen, että hänen protestanttisen kirkolle antamiensa sitoumusten kanssa oli yhteen sopimatonta kuulua toiseen kirkkoon ja toimia sen piirissä. Hyväksyttävänä lojaalisuusvelvoitetta voitiin pitää sillä perusteella, että protestanttisen kirkon uskottavuus pyrittiin sen avulla säilyttämään erityisesti lastentarhaa käyvien lasten vanhempien silmissä kuin myös laajemminkin yleisön edessä. Ks. tarkemmin Siebenhaar v. Germany, no. 18136/02, 3.2.2011.

³⁴⁵Heikkilä – Hirvelä 2017, s. 902–903. Tapauksessa kanttori-urkuri, joka toimi katolisessa seurakunnassa, irtisanotti kirkon palveluksesta hänen avioeronsa ja uuden naisuhteen takia. Perusteena 8 artiklan loukkaukselle oli, Saksan tuomioistuimet eivät olleet punninneet kirkon työnantajan uskottavuutta ja asemaa suhteessa työntekijän yksityis- ja perhe-elämän kunnioitukseen. Eri intressien painoarvoja ei siis ollut punnittu. Tapauksessa oli merkitystä myös sillä, että erotetulla henkilöllä oli vaikeuksia löytää muuta työtä kirkon ulkopuolelta. Ks. tarkemmin Schüth v. Germany (dec.), no. 1620/30, 28.6.2012.

³⁴⁶ Heikkilä – Hirvelä 2017, s. 903. Obst v. Germany (dec.), no. 425/03, 23.9.2010.

6 KANONISEN OIKEUDEN JA POSITIIVISEN LAINSÄÄDÄNNÖN SUHDE JA OIKEUSLÄHDEHIERARKIA SUOMEN ORTODOKSISESSA KIRKKO-OIKEUDESSA SEKÄ KIRKKO-OIKEUDEN TEORIA

6.1 Kanonisen ja positiivisen lainsäädännön suhde

6.1.1 Hallintovaliokunnan mietintö

Eduskunnan hallintovaliokunta on vuonna 1997 mietinnössään pohtinut Suomen oikeusjärjestyksen ja kanonisen oikeuden suhdetta. Hallintovaliokunta on todennut, että edes kanoneihin nojautuvalta osaltaan ortodoksisen kirkkolainsäädännön ei tulisi olla ristiriidassa Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten ja Suomen perustuslain kanssa. Kuitenkin valtion tulisi puuttua kirkkokunnan asioihin mahdollisimman vähän varsinkin, kun kyseessä ovat opilliset kysymykset. Kanoninen oikeus nivoutuu kiinteästi ortodoksisen kirkon traditioon ja opilliseen perintöön. Kanonit ovat sellaisen maailmanlaajuisen yhteisön säännöksiä, jonka osa myös Suomen ortodoksinen kirkkokunta on. Valiokunta on arvioinut, että myös valtiosääntöoikeudellisia kysymyksiä ratkaistaessa ja lainsäädäntöä laadittaessa ortodoksisen kirkkokunnan erityislaatuinen asema tulisi voida mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon.³⁴⁷

6.1.2 Korkeimman hallinto-oikeuden arviointi

Korkein hallinto-oikeus on ottanut kantaa kansallisen ja kanonisen lainsäädännön soveltamisalueen laajuuteen vuonna 2009 päätöksessään, joka koski Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan piispainkokouksen 26.5.2009 tekemää päätöstä pastori X:n määräämisestä toimituskieltoon. Pastori X määrättiin toimituskieltoon europarlamenttivaaliehdokkuuden ja mahdollisen parlamenttijäsenyyden ajaksi. Koska piispainkokouksen päätöksistä ei voi kirkkolain 106 §:n 1 momentin nojalla tehdä valitusta, kanteli X päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen, haki päätöksen purkamista ja lisäksi täytäntöönpanon kieltämistä.³⁴⁸

Piispainkokous oli perustellut päätöstään ortodoksisella kanonisella perinteellä, jonka mukaan papin tulee käyttäytyä työtehtävissään sekä niiden ulkopuolella asemansa edellyttämällä tavalla. Papiston jäsenten politiikkaan osallistumiseen on kanonisessa perinteessä suhtauduttu yksiselitteisen kielteisesti. Pappisvihkimys nojaa piispainkokouksen mukaan muun muassa

³⁴⁷ HaVM 22/1997 vp. s. 2. HE 89/2000 vp. s. 2.

³⁴⁸ KHO 1761/2/09 s. 2–5. Toimituskieltoon kuului sisällöllisesti kielto toimittaa kirkon pyhiä toimituksia sekä kielto käyttää papillista arvoa osoittavia tunnuksia kuten ristiä ja viittaa.

ajatukseen sitoutumisesta Kristuksen seuraamiseen ja Hänen palvelemiseensa. Pappi ei voi olla minkään erityisen yhteiskunnallisen ryhmän edustaja, sillä hänen tulee olla esikuvansa mukaisesti kaikkien palvelija. Piispainkokous perusteli päätöstään Pyhien apostolien säännöillä sekä vuonna 451 pidetyn Khalkedonin kirkolliskokouksen päätöksellä.³⁴⁹

KHO hylkäsi ratkaisussaan sekä kantelu- että purkuhakemuksen eikä antanut lausuntoa piispainkokouksen päätöksen täytäntöönpanon kieltämistä koskevasta vaatimuksesta. KHO totesi, että toimituskieltoon asettamisessa kirkkolain soveltamisessa oli kysymys oikeudesta tulkita kirkon oppia kirkon sisäiseen autonomiaan kuuluvassa asiassa. KHO katsoi, että tulkintaoikeus kyseisessä asiassa kuului piispainkokouksen toimivaltaan. Päätös ei myöskään perustunut hallintolainkäyttölain väärään soveltamiseen eikä sitä tehtäessä ollut tapahtunut sellaista kuulemisvirhettä tai muuta menettelyvirhettä, jonka perusteella päätös olisi voitu poistaa kantelun johdosta. Piispainkokouksen päätös ei ollut Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, Euroopan unionin peruskirjan, Suomen perustuslain eikä myöskään vaalilain vastainen.³⁵⁰

6.1.3 Kirkko-oikeuden eheys

Kirkko-oikeuteen sisältyy sisäinen jännite. Sisäinen jännite syntyy kirkon ylipositiivisen arvopohjan ja kirkon positiivisen lainsäädännön välille silloin, kun yritetään välttää niiden välistä skismaattisuutta. Kirkon ylipositiivinen oikeus asettaa vaatimuksia positiiviselle kirkko-oikeudelle. Kirkon ylipositiivisen arvopohjan olemassaolo merkitsee sitä, ettei sen kanssa ristiriidassa olevia oikeudellisia normeja ja normitulkintoja tai normeja, joiden soveltaminen aiheuttaa ristiriidan, voida pitää oikeana kirkko-oikeutena. Kirkko menettää uskonyhteisön

³⁴⁹ Pyhien apostolien sääntöjen mukaan: ”Piispa tai presbyteeri tai diakoni älköön ottako itselleen maallisia tehtäviä. Muussa tapauksessa erotettakoon hänet virasta” (6.sääntö), ”piispan eikä presbyteerin sovi antautua mihinkään maallisiin hallintoasioihin, vaan hänen tulee omistaa aikansa kirkollisiin tehtäviin. Hän siis joko taipukoon pysymään niistä erillään tai erotettakoon hänet virastaan, sillä Herran ohjeen mukaan ei kukaan voi palvella kahta herraa (Matt. 6:24)” (81. sääntö). Khalkedonin kirkolliskokouksen päätöksessä asia on ilmaistu näin: ”Olemme määränneet, etteivät ne, jotka kerran ovat asetetut klerukseen, enempää kuin munkitkaan, saa astua sotapalvelukseen tai maalliseen virkaan. Siinä tapauksessa, että he rohkenisivat tätä tehdä eivätkä kadu, niin että palaavat Jumalan vuoksi aikaisemmin valitsemaansa toimeen joutukoot he kirkosta erotetuiksi” (7. sääntö). Piispainkokous perusteli päätöstään lisäksi sillä, että kirkon alkuajoista lähtien kirkon yhtenäisyyden varjeleminen on ollut pappien poliittisen toiminnan kieltämisen taustalla. Piispainkokouksen mukaan pappi voi kuitenkin yhteiskunnallisessa asiassa edustaa kirkkoa asiantuntijana esimerkiksi pakolaiskysymyksiin liittyvissä asioissa ja siten osallistua yhteiskunnalliseen vastuunkantoon. Piispainkokous kiinnitti päätöksessään huomiota myös siihen seikkaan, että pappeus ei ole papiksi vihityn subjektiivinen oikeus, vaan palvelustehtävä, johon kirkko kutsuu. Kirkko edellyttää pappeuteen kutsuulta jakamattoman kirkon perinteisiin kohdistuvaa kuuliaisuutta ja nuhteettomuutta. KHO 1761/2/09 s. 3–4.

³⁵⁰ KHO 1761/2/09 s. 17.

luonteensa ja jää pelkäksi sosiologiseksi yhteisöksi silloin, kun kirkko-oikeus käsitetään vain positiiviseksi oikeudeksi.³⁵¹ Edellinen Leinon tulkinta evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden sisäisestä jännitteestä liittyy kirkko-oikeuden eheyteen.

Yhdysvaltalainen oikeusfilosofi Ronald Dworkin on luonut teorian oikeuden eheydestä. Yleisen oikeusteorian alaan kuuluva teoria mahdollistaa myös kirkko-oikeuden kokonaisvaltaisen käsittämisen. Dworkin esittää kirjassaan *Law's empire* näkemyksiään siitä, että yksittäisissä soveltamistilanteissa oikeutta olisi tulkittava parhaan mahdollisen oikeudellisen eheyden idean tai oikeudellisen kokonaisteorian valossa. Kyseessä voi olla esimerkiksi oikeusperiaatteiden tilannesidonnainen yhteensopivuus tai johdonmukaisuus.³⁵²

Leinon mukaan kirkon oikeus muodostuu sellaisesta positiivisesta oikeudesta, joka on säädetty kirkkoa varten sekä kirkon ylipositiivisesta oikeudesta, joka ei ole säädetyn oikeuden kanssa ristiriidassa. Kirkon oikeuden kokonaisvaltainen käsittäminen ja kirkko-oikeuden eheys edellyttävät oikeudellisen eheyden idean toteutumista myös kirkon oikeuden säätämisen ja soveltamistilanteissa. Kirkon oikeuden eheyden kokonaisvaltaisessa käsittämisessä on säädetyllä eli positiivisella oikeudella keskeinen asema. Kirkon oikeus ei muodostu pelkästään positiivisesta oikeudesta, vaan oikeutta on myös siellä, missä sitä ei välittömästi havaita. Evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden puolella tämän oikeuden käsittämisen malli mahdollistaa kirkon ymmärtämisen sosiologista yhteisöä laajemmaksi. Leino korostaa, että eheys kirkko-oikeudessa mahdollistaa kirkon sisäisten ristiriitojen käsittelemisen uskonyhteisön tavoin ja uskonyhteisönä.³⁵³

Oikeuden eheyden teoria soveltuu myös ortodoksiseen kirkko-oikeuteen. Eheyden toteutuminen edellyttää ortodoksisessa kirkko-oikeudessa sekä ylipositiivisen arvopohjan, kanonisen oikeuden että positiivisen lainsäädännön ristiriidatonta kokonaisuutta sekä eheyden idean toteuttamista muun muassa lain soveltamistilanteissa.

³⁵¹ Leino 2005, s. 122–123.

³⁵² Dworkin 1986, s. 223–245. Leino 2005, s. 123.

³⁵³ Leino 2005, s. 123–124.

6.2 Oikeuslähdehierarkia Suomen ortodoksisessa kirkko-oikeudessa

6.2.1 Oikeuslähdeoppi sekä yleinen oikeuslähdehierarkia Suomen oikeusjärjestyksessä

Oikeuslähdeoppi on yleisen oikeustieteen klassisimpia, keskeisimpiä ja myös vaikeimpia ongelmia.³⁵⁴ Oikeuslähdeopin avulla voidaan määrittää oikeuslähteiden tehokkuutta suhteessa toisiin oikeuslähteisiin. Kyse on siis siitä, millä perusteella jotkin oikeuslähteistä ovat tärkeämpiä kuin toiset. Sananmukaisesti oikeuslähteillä tarkoitetaan oikeuden lähdeä eli luotettavaa alkuperää oikeudelliselle tiedolle. Lainopin ohella voidaan oikeuslähteiden avulla selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö. Oikeuslähdeopin rakenteesta ei oikeustieteessä vallitse kiistatonta yksimielisyyttä, vaan se on monimuotoinen ja muuttuvakin kokonaisuus.³⁵⁵

Suomen oikeusjärjestyksessä oikeuslähdehierarkia ja käsitys voimassa olevasta oikeudesta pohjautuvat oikeuspositivistiseen ajatteluun. Oikeuspositivismiin mukaan voimassa oleva oikeus on muutettavissa olevaa ja lainsäätäjän tietoisin päätöksiin perustuvaa oikeutta eli säädännäistä oikeutta.³⁵⁶ Kaksi itävaltalaisista oikeusfilosofia, Hans Kelsen ja Adolf Julius Merklin loivat ajatuksen voimassa olevien säädösten muodostamasta hierarkiasta eli oikeusnormipyramidista. Ajatus on hyväksytty myös Suomen oikeudessa. Hyväksyminen on tunnistettavissa Suomen valtiosäännön 106 §:ssä ja 107 §:ssä. Perustuslain etusijasta säädetään perustuslain 106 §:ssä, ja PL 107 §:ssä puolestaan säädetään lakia alemman asteisten säädösten soveltamisesta vastaavasti ”Jos asetuksen tai muun lakia alemman asteisen säädöksen säännös on ristiriidassa perustuslain tai muun lain kanssa, sitä ei saa soveltaa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa”.

Oikeuslähdeopista huolimatta voi oikeuslähteiden soveltaminen joskus johtaa ristiriitaisiin tuloksiin. Oikeustieteessä onkin kehitelty sääntöjä tällaisia ristiriitatilanteita varten.³⁵⁷ Ristiriitatilanteiden ratkaiseminen kuuluu myös oikeussääntöjen systematisointiin. Normiristiriita on kyseessä silloin, kun oikeussääntöjä sovellettaessa havaitaan samaan tapaukseen tai tilanteeseen soveltuvia säännöksiä, jotka kuitenkin ovat ristiriidassa toistensa kanssa. Tällöin kaikkia näitä normeja ei voida samanaikaisesti noudattaa tai soveltaa. Käsillä olevan normikonfliktin ratkaisemisessa käytetään vallitsevia derogaatioperiaatteita, joiden

³⁵⁴ Tolonen 2003, s. 1

³⁵⁵ Koivisto 2014, s. 19–20.

³⁵⁶ Siltala 2001, s. 103–104. Suomen oikeusjärjestys ei pohjaudu esimerkiksi luonnonoikeudelliselle käsitykselle siitä, että olisi olemassa ehdottomaan oikeudenmukaisuuteen perustuvaa muuttumatonta ”oikeaa oikeutta”.

³⁵⁷ Koivisto 2014, s. 21.

perusteella valitaan tapaukseen sovellettava säännös. Derogaatioperiaatteiden avulla turvataan oikeusjärjestyksen looginen ristiriidattomuus. Näitä periaatteita on kolme. Sellaista ristiriitasuhdetta, joka on lain ja asetuksen välinen, koskee *lex superior* -periaate. Tällöin ylemmän asteinen säännös syrjäyttää sen kanssa ristiriidassa olevan alemman säännöksen. Vastaavasti tilanteessa, jossa ristiriidassa ovat samantasoiset säännökset, syrjäyttää myöhemmin annettu säädös sen kanssa ristiriidassa olevan aiemman säännöksen *lex posterior* -periaatteen mukaan. Kolmannen, *lex specialis* -periaatteen mukaisesti puolestaan ratkaistaan ristiriita yleislain ja erityislain välillä. Tämä tarkoittaa sitä, että erityislaki syrjäyttää ratkaisukäytännössä yleislain.³⁵⁸

Suomen oikeusjärjestyksessä oikeuslähdehierarkia muodostaa pyramidimaisen rakenteen, jossa ylimpänä on perinteisesti ollut perustuslaki. Perustuslain alapuolella ovat lainsäädännön säädökset, joiden alapuolella puolestaan asetukset. Asetuksia alemmalla tasolla heikosti velvoittavina oikeuslähteinä ovat lain esityöt ja tuomioistuinratkaisut. Korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut voivat tosiasiallisesti *de facto* olla sitovia, mutta harkinnanvaraista on, milloin korkeimman oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu soveltuu käsillä olevaan tapaukseen. Sallittuina oikeuslähteinä pyramidin alakerrokset muodostuvat muun muassa oikeuskirjallisuudesta, yleisistä oikeusperiaatteista ja moraalikäsitteistä.³⁵⁹ EU-lainsäädännöllä on etusija kansalliseen lainsäädäntöön nähden, joten ristiriitatilanteissa on sovellettava EU-oikeuden säännöksiä. Lisäksi sitovasti sovellettaviksi tulevat ne säännökset, jotka pohjautuvat sellaisiin kansainvälisiin sopimuksiin, joihin Suomi on sitoutunut.³⁶⁰

Pätevällä tavalla säädettyjen oikeussäätöjen kokonaisuus, normihierarkia, on oikeutta yhteiskunnallisena tosiseikkana, eikä oikeuden ylipoitiivisena perustana ole jumalallinen alkuperä.³⁶¹ Ortodoksisesta kirkko-oikeudesta kotimaisen lainsäätäjän säätämät lait ja muut säännökset, jotka sääntelevät esimerkiksi valtion ja kirkon suhteita sekä kirkon rakennetta, toimintaa ja taloutta, on helppo tunnistaa voimassa olevaksi positiiviseksi oikeudeksi.

Oikeuslähdeopin on sananmukaisesti kysymyksessä oppi oikeudenlähteistä, joka vetää rajan ei-juridisen ja juridisen välille. Aarnion mukaan on tehtävä ero oikeuslähdeopin ja oikeuslähdeopin välillä. Oikeuslähdeopille ominaista on ohjeistava luonne. Oikeuslähdeopin puolesta ovat oikeuslähteitä määrittäviä oikeusfilosofisia konstruktioita,

³⁵⁸ Aarnio 1989, s. 254. Hirvonen 2012, s. 125. Laakso 1990, s. 134–139.

³⁵⁹ Ks. muun muassa Tolonen 2003, s. 22–27.

³⁶⁰ Tolonen 2003, s. 111.

³⁶¹ Juntunen 2003, s. 55. Laakso 2012, s. 24.

joita hahmottavat miten oikeuslähteet asettuvat osaksi oikeusjärjestystä sekä niiden toiminnallisen funktion. Oikeuslähdeorioilla ei ole normatiivisen oikeuslähdeopin statusta, eivätkä ne voi tuomarin lainkäyttötoimintaa ohjeistaa. Voidaankin sanoa, ettei lakimiesten arkikäytännöissä oikeuslähdeorioilla ole käyttöä. Teoriat voivat kuitenkin kertoa siitä, millaiselle filosofiselle pohjalle varsinaiset ja normatiivisesti ohjeistavat oikeuslähdeopin kiinnittyvät. Aarnio ja Aleksander Peczenik ovat hahmotelleet pohjoismaisen oikeuslähdeopin, jota kutsutaan normatiiviseksi oikeuslähdeopiksi. Normatiivista oikeuslähdeoppi on luonteeltaan silloin, kun sen tehtävänä on ohjata oikeudellista tulkintatoimintaa. Oikeustieteen harjoittajalle ja lainsoveltajalle oikeuslähdeoppi antaa normatiivisia ohjeita oikeuslähteiden sallittavuudesta ja velvoittavuudesta sekä siitä, mitkä ovat kiellettyjä oikeuslähteitä.³⁶²

6.2.2 Oikeuslähdehierarkia Suomen ortodoksisessa kirkko-oikeudessa oikeuskulttuurin näkökulmasta

Oikeuskulttuurin käsitteellä on yhteys oikeustradition käsitteeseen³⁶³. Käsitteiden avulla voidaan määrittää oikeusjärjestelmien erilaisia tapoja ymmärtää oikeus sekä niiden erityispiirteitä. Oikeustradition voidaan katsoa viittaavan pysyvään ja pitkään jatkuneeseen oikeudelliseen käytäntöön. Oikeushistoriallisissa yhteyksissä käytetäänkin usein termiä oikeustraditio.³⁶⁴ Oikeustraditioksi kutsutaan myös sellaisia oikeusjärjestyksiä, joissa uskonto ja oikeus tai jokin muu filosofis-uskonnollinen traditio eivät ole eronneet toisistaan. Traditionaalisen oikeuden legitimoinnissa käytetyt argumentit voivat näin ollen pohjautua uskuntoon.³⁶⁵

Oikeuskulttuuri-termi puolestaan on sekä oikeusvertailijoiden että oikeusteoreetikkojen käytössä. Oikeuskulttuuri liittyy oikeusvertailijoiden hahmottelemien oikeuden kontekstien merkitysten tunnistamiseen ja tunnustamiseen. Oikeuskulttuurille ei kuitenkaan ole olemassa mitään yksiselitteistä määritelmää. Oikeuskulttuurin voidaan nähdä viittaavan siihen tapaan, jolla sekä juridiset käsitteet, arvot että käytännöt integroituvat osaksi tosiasiallista toimintaa tietyssä oikeusjärjestelmässä. Oikeus kytkeytyy näin inhimilliseen ympäristöönsä. Oikeuskulttuurin merkitys nähdään siinä, miten erilaisia lopputuloksia miltei täysin samanlaiset oikeuden laajamittaiset reseptiot tai säännökset tuottavat oikeuden tosiasiallisen soveltamisen

³⁶² Aarnio 2014, s. 209–212.

³⁶³ Ks. tarkemmin muun muassa Husa 2012, s. 2, 25–30.

³⁶⁴ Husa 2008a, s. 125. Tamm – Letto-Vanamo 2015, s. 8–16.

³⁶⁵ Husa 2001, s. 73–74.

tasolla.³⁶⁶ Tässä tutkimuksessa oikeustraditio ja oikeuskulttuuri rinnastetaan pitkälti toisiinsa. Suomen oikeusjärjestelmää voidaan nykyisin kuvailla pohjoismaiseksi oikeuskulttuuriksi. Pohjoismainen oikeuskulttuuri vallitsee Pohjoismaissa, jotka on yleensä sijoitettu civil law - maiden joukkoon. Pohjoismaiselle oikeuskulttuurille on tyypillistä suoran roomalaisen oikeuden vaikutuksen puuttuminen. Oikeustiede on pohjoismaisen oikeuskulttuurin alueella nuori tieteenala, jonka koulutettu juristikuntakin on syntynyt vasta myöhäisessä vaiheessa. Historiallinen jatkuvuus kuitenkin leimaa pohjoismaista oikeuskulttuuria, jossa oikeudellinen sääntely pohjautuu keskiaikaisiin maan- ja maakuntalakeihin.³⁶⁷

Ortodoksisen kirkkolain 1 luvun 1 §:n 1 momentti linkittää kansallisen lainsäätäjän säätämän ortodoksisen kirkko-oikeuden laintasolla kanoniseen oikeuteen ja perinteeseen. Kanonisen oikeuden ja sen eri lähteiden asetteleminen oikeuslähdehierarkiaan oikeuslähdeoteoreettisesti on haasteellista. Kuten aiemmin on todettu, muodostuu kanoninen oikeus eri lähteistä, jossa ylimmällä sijalla on Jumalan tahto. Oikeuspositivistisesta näkökulmasta katsottuna Jumalan tahto ei voi olla pohjana oikeudelliselle sääntelylle. Patsavoksen mukaan kanonisen oikeuden oikeutus on lähtöisin Jumalan tahdosta ja kirkon laki eroaa maallisesta lainsäädännöstä tarkoitukseltaan, ajalliselta laajuudeltaan, paikaltaan ja ulottuvuudeltaan³⁶⁸. Kanoninen oikeus saa näin ollen ortodoksisen kirkko-oikeuden oikeuslähdehierarkian väistämättä poikkeamaan oikeuspositivistisesta pyramidimallista ja yleisestä oikeuslähdeopista. Kanonisen oikeuden sisältö, jota sovelletaan ortodoksisen kirkon autonomian alueella, ei ole hahmoteltavissa normatiivisen oikeuslähdeopin mukaan. Normatiivisen oikeuslähdeopin mukaan on pätevää kuitenkin todeta kirkkolain 1 luvun 1 §:n systeemiyhteys ja viittaus kanonisen oikeuden soveltamiseen. Oikeuslähdeopillinen määrittely kanonisen oikeuden sisällä kuuluu kanonisen oikeuden asiantuntijoiden, piispojen toimivaltaan. Oikeustieteen näkökulmasta voidaan hahmottaa tältä osin vain kanonista oikeutta koskevaa oikeuslähde teoriaa.

Pohjoismaisen normatiivisen oikeuden oikeuslähdeopin pyramidimallista voisi hahmottaa kanonisen oikeuden vaikutuksesta muovautuvan kaksihaaraisen puun, jonka päärungossa ovat kirkkolain ohella muun muassa hallintolaki, hallintolainkäyttölaki ja hyvän hallinnon

³⁶⁶ Husa 2013b, s. 21–22.

³⁶⁷ Tamm – Letto-Vanamo 2015, s. 66–67. Useimmista Euroopan maista Pohjoismaat eroavat myös siten, ettei yksityisoikeudellista lainsäädäntöä ole kodifioitu lakikirjoihin. Pohjoismaat ovat vuodesta 1872 tehneet oikeudellista yhteistyötä, joka on johtanut muun muassa perheoikeuden alalla yhteispohjoismaalaisiin lakeihin. Ks. muun muassa Tamm – Letto-Vanamo 2015, s. 68.

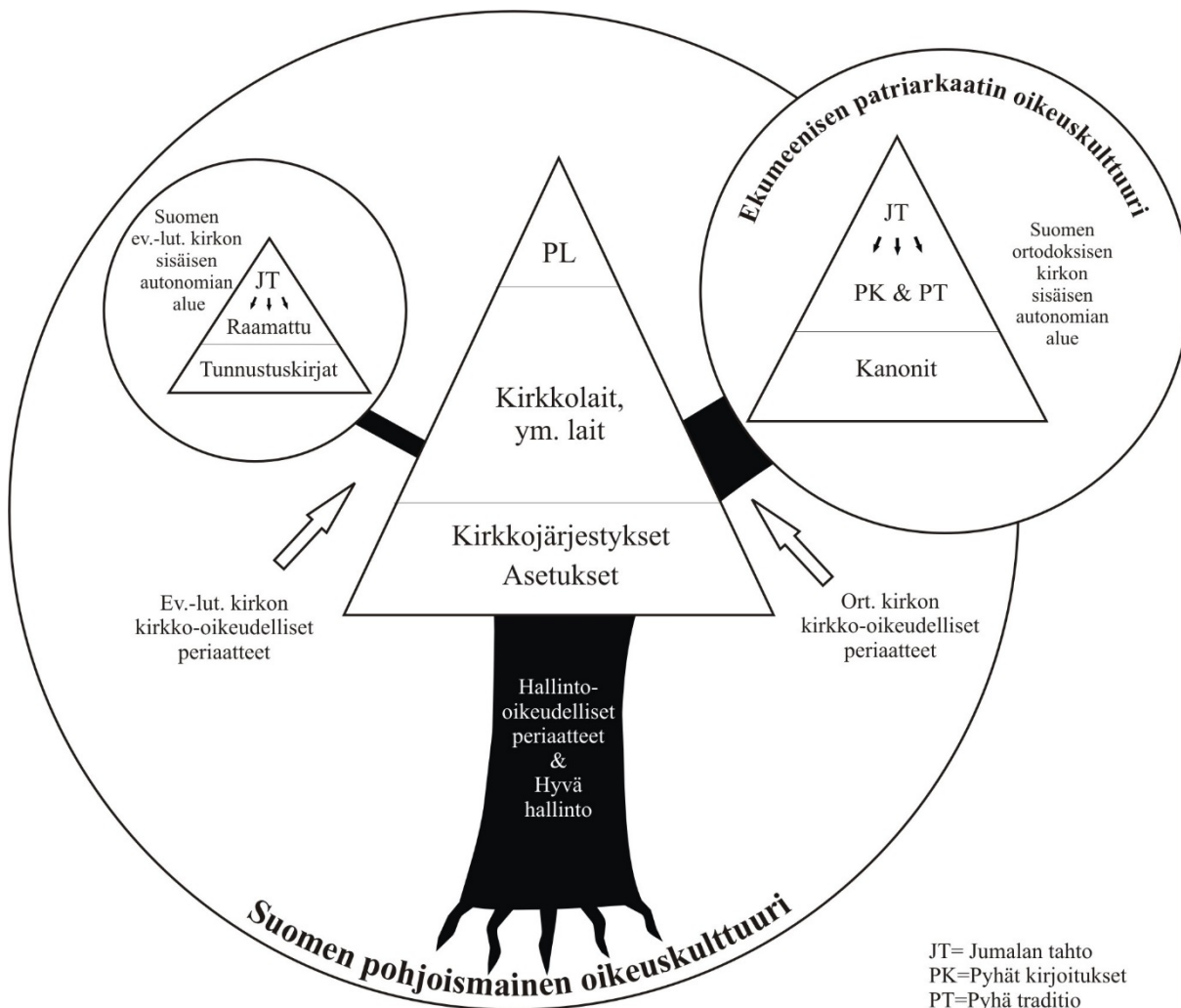
³⁶⁸ Patsavos 2003, s. 2. Kanonisen lain tarkoituksena on ihmisen pelastuminen, ajalliselta ulottuvuudeltaan se ulottuu myös kuoleman jälkeiseen aikaan, se ulottuu maailmanlaajuiseen kirkkoon ja lisäksi sen vaikutus ulottuu myös ihmisen omatuntoon.

periaatteet. Päärungon latva kuvaa Suomen perustuslakia. Puu jakautuu latvaa kohti edetessä laintasolla kahtia, jolloin toinen haara edustaa sisäisen autonomian aluetta ja toinen siihen kuulumatonta aluetta. Sisäisen autonomian alueeseen kuulumattomalla alueella sovelletaan tavalliseen tapaan Suomessa voimassa olevaa positiivista oikeutta. Sisäisen autonomian alue puolestaan kuuluu kanonisen oikeuden soveltamisalaan, jolloin kansallisen oikeuden soveltamisen sijaan hypätäänkin toiseen rinnakkaiseen ylikansalliseen oikeuskulttuuriin eli oikeustraditioon ja uskonnolliseen *sui generis* oikeusjärjestelmään sekä sen säännösten soveltamiseen.

Puun haara erkanee rungosta oikeuslähdehierarkiassa laintasolla, joka kuvaa kirkkolain 1 luvun 1 §:n 1 momenttia. Lain tasolla on näin positivisoitu systeemyhteys ekumeenisen patriarkan oikeuskulttuurin ylipositiiviseen arvopohjaan ja sen kanoniseen perinteeseen. Ekumeenisen patriarkan oikeuskulttuurin puolelta systeemyhteyden puolestaan vahvistavat kuudennen ekumeenisen kirkolliskokouksen kanoni 39 ja Suomen ortodoksisen kirkon kanonista asemaa määrittävän Tomos-asiakirjan kohta 7. Kirkko-oikeudellisilla periaatteilla puolestaan on tätä oikeuskulttuurien välistä systeemyhteyttä vahvistava ja määrittävä tehtävä.

Oikeuslähdeoreettisesti ylimmällä sijalla oikeuslähteinä kanonisessa oikeudessa ovat pyhät kirjoitukset ja pyhä traditio Jumalan tahdon ilmentäjinä. Seuraavalla tasolla on kirjallinen kanoninen sääntely, joita voisi verrata merkitykseltään Suomen oikeusjärjestyksen laintasoisiin säädöksiin kanonisen oikeuden oikeuslähdehierarkiassa.

Kaavio 3. Kirkko-oikeuden oikeuslähdehierarkia oikeuskulttuurillisesta näkökulmasta

Kuten edellä on mainittu, kuuluu Suomen oikeusjärjestys pohjoismaisen oikeuskulttuurin alueeseen. Kaaviossa 3. kuvataan kuinka hallinto-oikeudelliset periaatteet ja muu hyvään hallintoon kuuluva sääntely kumpuaa Suomen pohjoismaisen oikeuskulttuurin maaperästä. Vaikka hyppäys toiseen, *sui generis* oikeusjärjestelmään tapahtuukin Suomen ortodoksisen kirkon sisäisen autonomian alueella, vaikuttavat hallinto-oikeudelliset ja hyvän hallinnon periaatteet myös tuolla alueella. Periaatteet ja niiden soveltamisvelvollisuus kulkeutuvat puun juurista ja runko-osasta kirkon sisäisen autonomian alueelle puun pintakerroksessa virtaavan veden tavoin. Myös kanonisen oikeuden soveltamisalaan kuuluvat päätökset on näin ollen perusteltava hyvän hallinnon vaatimusten mukaisesti ja hyvään hallintoon kuuluvia menettelytapoja on noudatettava.

Hyppäys toiseen oikeusjärjestelmään ja oikeuskulttuuriin on haasteellista myös kielellisesti. Käsitteet, jotka muodostavat oikeuskielen ytimen ovat kehittyneet historiallisesti ja ne ovat näin ollen jokaisessa oikeusyhteisössä ainutlaatuisia. Oikeudellisen kielen rakenne kuvastaa myös yhteisön oikeudellista ajattelutapaa. Silloin, kun oikeuskulttuurit eroavat paljon toisistaan, on oikeuskielissä usein huomattavia eroja. Oikeusyhteisön oikeuskielen ymmärtämiseksi on tunnettava sen taustalla vaikuttavaa kielellistä traditiota ja riittävästi myös oikeusjärjestelmän yleistä rakennetta.³⁶⁹

Ekumeenisen patriarkaatin oikeuskulttuuriin ja kanoniseen oikeuteen tutustumista oikeustieteen näkökulmasta vaikeuttaa merkittävästi se, että kanonisen oikeuden kieli ja käsitteet pohjautuvat teologiaan ja teologiseen ymmärrykseen. Lisäksi kanonien alkukieli on yleensä kreikka, jolloin kielen osaamattomuus muodostaa merkittävän esteen syvällisempään kanonisiin säännöksiin tutustumiselle. Kanonista perinnettä ja kanonisen oikeuden oikeuslähteitä sekä niiden soveltamista käsittelevää kirjallisuutta on suomenkielellä julkaistu vain vähän. Jelisei Heikkilä on myös todennut suomennettuun kirjallisuuteen liittyvän sekä teologisen tulkinnan että terminologian käännösproblematiikkaa³⁷⁰.

Kaavio 3. kuvaa myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden asemaa oikeuskulttuurin näkökulmasta. Evankelis-luterilaisen kirkon sisäiseen autonomiaan kuuluva alue voidaan katsoa liittyvän puun runkoon vahvan oksan tavoin, sillä Suomen evankelis-luterilainen kirkko on puhtaasti kansallinen kirkko, jonka kirkkolaista on säädetty perustuslain tasolla. Evankelis-luterilaisella kirkolla ei ole ortodoksisen kirkon tapaan laintasolla tunnustettua systeemyhteyttä toiseen oikeusjärjestelmään tai oikeuskulttuuriin. Näin ollen se ei erkaannu omana haaranaan puunrungosta. Koska evankelis-luterilaisen kirkon oikeudellinen toimintaympäristö on kokonaan Suomen pohjoismaisen oikeuskulttuurin sisällä, on sen piirissä Suomen ortodoksista kirkkoa vaikeampaa tehdä puhtaasti ylipositiiviseen arvopohjaan perustuvia päätöksiä ja linjauksia. Seppänen onkin todennut evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden olevan kirkon ja yhteiskunnan arvoperustojen erilaisuudesta johtuen kahden eri suuntiin vetävän voiman jännitekentässä³⁷¹.

Mielenkiintoinen ajatusleikki olisi sijoittaa myös Suomen uskonnollisia yhdyskuntia oheiseen kaavioon. Kyseisillä yhteisöillä ei ole erillistä kirkkolakeihin verrattavaa omaa lainsäädäntöä,

³⁶⁹ Mikkola 1999, s. 97–98.

³⁷⁰ Heikkilä 2016, s. 198–199.

³⁷¹ Seppänen 2007, s. 28.

vaan niiden asemaa määrittää uskonnonvapauslaki. Niiden aseman voisi kuvitella sijoittuvan Suomen pohjoismaisen oikeuskulttuurin sisäpuolelle niin, että ne kiinnittyisivät puun runkoon hyvin ohuina viivamaisina oksina ja niiden sisäisen autonomian aluetta kuvaavat ympyrät ylittäisivät Suomen pohjoismaisen oikeuskulttuurin rajan sen mukaan, millainen yhteys niillä on toiseen uskonnolliseen oikeustraditioon. Esimerkiksi katolisen kirkon ja sen kanonisen oikeuden voisi kuvitella sijoittuvan miltei kokonaan pohjoismaisen oikeuskulttuurin alueen ulkopuolelle lain tasolla säädetyn systeemyhteyden puuttumisen vuoksi.

6.3 Ortodoksisen kirkko-oikeuden teoria

6.3.1 Oikeusteoreettisia havaintoja luonnonoikeudesta ja kriittisestä oikeuspositivismista sekä ortodoksisen kirkko-oikeuden teorian tarpeellisuudesta

Positiivisen oikeuden ja ortodoksisen kirkon ylipositiivisen oikeuden suhde on jännitteinen. Oikeuspositivistisen teorian mukaan oikeus on säädännäistä ja joka tapauksessa oikeutta, joka on asetettu tietoisesti. Positiivisen oikeuden perusta on korostetusti muodollinen, jolloin sääntöjen perusteella on mahdollista tarkasti määrittää, mikä on esimerkiksi moraalialia, politiikkaa, uskontoa tai tiedettä ja mikä puolestaan on oikeutta.

Luonnonoikeus on teoreettinen vastakohta oikeuspositivismille. Luonnonoikeuden mukaista on ajatella, etteivät oikeutta voi määrittää ainoastaan muodolliset kriteerit. Sen mukaan oikeuden tulee olla hyväksyttävää myös sisällöllisesti. Oikeuden sisällöllisen hyväksyttävyyden perusta haetaan luonnonoikeudessa joko yleismaailmallisiksi tulkituista moraaliperiaatteista, luonnosta tai Jumalasta. Oikeusteorian klassisia kysymyksenasetteluja onkin luonnonoikeuden ja oikeuspositivismin välinen jännite. Näiden oikeuden alkuperää koskevien teorioiden keskeinen ero on se, että ensimmäisessä ajattelutavassa oikeuden pätevyys on sidottu sen hyväksyttävyyteen.³⁷²

Luonnonoikeuden idea on syntynyt jo antiikin aikana. Aristoteleen mukaan jokainen oikeussysteemi muodostuu kahdenlaatuisista säännöksistä, joista toiset ovat luonnollisia ja joilla on riippumatta inhimillisistä katsomuksista sama pätevyys kaikkialla, kun taas toiset säännökset ovat ihmisten omia luomuksia. Katsottiin, että ihminen saattoi omaa järkeään oikein käyttämällä saada tietoa luonnollisen oikeuden sisällön määräävistä ja maailmanjärjestyistä

³⁷² Koivisto 2014, s. 18–19. Esimerkkinä luonnonoikeuden perusajatuksesta Koivisto nostaa esiin Suomen laki - teoksen alkulehdiltä löytyvän Olaus Petrin tuomarinohjeen, jonka mukaan ”*Mikä ei ole oikeus ja kohtuus, ei saata olla lakikaan; sen kohtuuden tähden, joka laissa on, se hyväksytään.*”

hallitsevista periaatteista. Roomalaiseen oikeuskulttuuri toteutti tätä oikeuskäsitystä ja sen mukaan olemassa oli vain yksi muuttumaton, ikuinen ja ainoa oikeusjärjestys, joka kaikkina aikoina velvoitti ihmisiä.³⁷³ Keskiajalla oikeudellisia periaatteita pidettiin Jumalan järjen ja tahdon ilmauksina. Tuolloin oikeusfilosofinen keskustelu keskittyi luonnonoikeuteen sekä positiiviseen oikeuteen, joka sai pätevyyteensä luonnonoikeudesta. Vaikka vallitsi yksimielisyys siitä, että oli olemassa korkeampi luonnollinen oikeus, ei sen sisällöstä kuitenkaan ollut yksimielisyyttä. Luonnonoikeudellisesta oikeuskäsityksestä muodostui ikään kuin kehys, joka saattoi sisältää hyvinkin erilaisia tulkintoja yhteiskuntaelämän, valtion, oikeuden sekä oikeudenmukaisuuden sisällöstä.³⁷⁴

Luonnonoikeus sai 1600-luvulla uusia piirteitä rationalistisesta filosofiasta. Oikeuden pätevyys voitiin vaikeuksista johtaa Jumalan tahdosta niin pitkään, kun ainoana uskontona oli katolisuus ja Rooman kirkollinen auktoriteetti oli riidaton. Tarve muuttaa oikeusperiaatteiden perustaa syntyi reformaation jälkeen, jolloin rationalistinen luonnonoikeus syntyi. Sen mukaan oikeuslähteenä oli luonto ja yhteisössä elävällä ihmisellä tuli olla järjen vaatimuksia vastaava oikeudellinen järjestys. Luonnonoikeus alkoi 1700-luvulla vähitellen menettää valta-asemaansa samaan aikaan, kun oikeusoppineet alkoivat esittää luonnonoikeuden kanssa ristiriitaisia teorioita. Vapautuminen luonnonoikeudellisista oikeuskäsityksistä on johtanut oikeuspositivismiin.³⁷⁵ Luonnonoikeudellisista teorioista on voimissaan yhä moderni luonnonoikeus, vaikka nykyisin oikeuspositivismia pidetään oikeuden voimassaolon teorioista uskottavimpana.³⁷⁶

Kriittinen oikeuspositivismi on ehdotus modernin ja positiivisen oikeuden käsittämiseksi. Tuorin mukaan traditionaalinen oikeuspositivismi on kykenemätön ratkaisemaan legitiimisyiden ja oikeuden rajoja koskevaa ongelmaa.³⁷⁷ Kriittisen oikeuspositivismin, jota

³⁷³ Makkonen 1998, s. 20–21.

³⁷⁴ Makkonen 1998, s. 21. Tuomas Akvinolainen erotti 1200-luvulla toisistaan neljä erilaista oikeussysteemiä. Hänen mukaansa luonnollinen oikeus (*ius naturale*) tarkoitti sitä, että ihminen kykeni järjensä kautta ymmärtämään Jumalan luomissuunnitelmaa. Jumalan tahto loi puolestaan perustan ikuiselle oikeudelle (*lex aeterna*). Ikuinen oikeus oli suunnattu sekä elävälle että kuolleelle luomakunnalle. Jumalallinen oikeus (*ius divinum*), josta esimerkkinä voidaan mainita Mooseksen laki, oli Jumalan ihmiselle lahjoittamaa oikeutta. Ihmisen kehittämä inhimillinen oikeus (*ius positivum*) sisälsi vain kolmesta edellä mainitusta oikeussysteemistä johdettuja periaatteita.

³⁷⁵ Makkonen 1998, s. 21–23.

³⁷⁶ Koivisto 2014, s. 18–19. Modernista luonnonoikeudesta ks. esimerkiksi Korkman. Tämän tutkimuksen rajatun laajuuden vuoksi ei tutkimuksen yhteydessä ole mahdollista tehdä kattavaa yleisesitystä erilaisista luonnonoikeudellisista teorioista. Klassisesta ja uuden ajan alun luonnonoikeudesta sekä sen suhteesta moderniin positiiviseen oikeuteen ks. muun muassa Tuori 2000, s. 5–19.

³⁷⁷ Tuori 2000, s. 29–33. Traditionaalisen oikeuspositivismin tunnusmerkki on, että se sen mukaan moderni oikeus on asetettua oikeutta, joka perustuu tietoihin inhimillisiin päätöksiin. Tunnusmerkkiä täydentää kaksi erottelua.

perustavia oppeja on, että oikeusjärjestyksenä oikeus ei ole pelkästään oikeuden näkyvää pintaa. Moderniin oikeuteen kuuluu myös syvempiä kerrostumia, joita ovat oikeuskulttuuri ja oikeuden syvärakenne. Ne asettavat rajoituksia pintatason aineistolla, mutta samalla luovat sille edellytyksiä.³⁷⁸ Tuorin mukaan oikeuden historiallisuuden kautta voidaan sekä perustella että avata väitettä oikeuden monitasoisuudesta. Oikeuden tasojen välillä vallitseva sedimentaatioyhteys yhdistää oikeuden monitasoisuuden sen positiivisuuteen, jolloin oikeuden pinnanalaiset tasot, oikeuskulttuuri ja oikeuden syvärakenne pääsevät osallisiksi oikeuden positiivisuudesta oikeudellisten käytäntöjen toteuttaman sedimentaatioyhteyden välityksellä.³⁷⁹

Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa myös moderni oikeus on jälkitraditionaalista oikeutta. Modernin oikeuden positivoituminen ja siihen liittyvä tavanomaisen oikeuden alan kaventuminen kuvastavat modernin oikeuden irtautumista traditiosta. Traditionaalisessa yhteiskunnassa ja oikeudessa puolestaan menneisyys jäsentää nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Traditionaalisen oikeuden miellettiin tulevaisuudessa jatkavan menneisyyttä, vakiintuneita yhteisöllisiä tapoja ja käytäntöjä. Positiivisen oikeuden tavoitetraditionaalisuus eli tietoinen pyrkimys lainsäädännön avulla toteutettaviin yhteiskunnallisiin muutoksiin, puolestaan irrottaa tulevaisuutta menneisyydestä.³⁸⁰

Positiivisena oikeutenakaan oikeus ei kuitenkaan katkaise kaikkia siteitään menneisyyteensä ja menetä muistiaan. Oikeuskulttuuri edustaa oikeuden muistia ja kantaa oikeuden menneisyyttä oikeuden pintatason jatkuviin muutoksiin nähden. Oikeuden sedimentoituneena historiana ja oikeuden muistina oikeuskulttuuri Tuorin mukaan tynnyttää pinnan myrskyisää liikettä.³⁸¹ Modernin oikeuden oikeuskulttuurin kantama muisti ja traditionaalisen oikeuden muisti poikkeavat kuitenkin toisistaan. Modernin ja positiivisen oikeuden oikeuskulttuuri on avoinna

Ensimmäinen näistä on todellisuuden kahden osa-alueen välinen ero. Näitä todellisuuden osa-alueita ovat olemisen (*Sein, Is*) eli yhteiskunnallisten tosiasioiden ja pitämisen (*Sollen, Ought*) eli normatiivisten järjestysten maailma. Oikeusnormit kuuluvat pitämisen maailmaan, joka on riippumaton yhteiskunnallisesta todellisuudesta kun taas yhteiskunnalliseen todellisuuteen ja olemisen maailmaan kuuluu oikeuden asettaminen. Oikeusnormin itsenäisen olemassaolon asettamisaktin ja sen itsensä välillä toteutuu omalaatuinen ontologinen hyppäys. Kolmantena oikeuspositivismin tunnusmerkkinä vetää traditionaalinen oikeuspositivismi yhteiskunnallisesta todellisuudesta eli olemisesta irrotetussa pitämisen maailmassa selvän rajan oikeudellisten normien ja ennen kaikkea moraalien välille. Oikeudelliseen normijärjestykseen kuuluvat traditionaalisen oikeuspositivismin mukaan siis vain ne normit, jotka on asetettu oikeuden itsensä määrittelemässä asianmukaisessa järjestyksessä. Oikeudellisista normeista on tiukasti pidettävä erillään moraalinnormit, sillä ne eivät täytä tätä vaatimusta. Ks. muun muassa Tuori 2000, s. 7.

³⁷⁸ Tuori 2000, s. 163.

³⁷⁹ Tuori 2000, s. 170.

³⁸⁰ Tuori 2000, s. 180.

³⁸¹ Tuori 2000, s. 180.

oikeuden pinnalta välittyville tietoisille vaikutuksille ja näin se poikkeaa traditionaalisesta oikeudesta, joka tallensi koko yhteisön tapoja ja käytäntöjä välittäen niitä tulevaisuuteen.³⁸²

Tuorin mukaan oikeusteorian kohdealueena on oikeuskulttuuri ja se keskittyy sen menetelmällisiin aineksiin kuten oikeudelliseen argumentaatioon, oikeuslähdeoppiin sekä standardeihin, jotka ohjaavat oikeusnormien tulkintaa ja niiden välisiä ristiriitoja.³⁸³ Ortodoksinen kirkko-oikeus sijoittuu kahden oikeuskulttuurin, modernin ja traditionaalisen, alueelle ja se tarvitsee ympärilleen teoreettisen viitekehyksen. Teoreettinen viitekehys auttaa oikeudenalan ja sen oikeuslähdehierarkian hahmottamisessa ja systematisoinnissa sekä viimekädessä myös ortodoksista kirkko-oikeutta koskevan soveltamisongelman ratkaisussa käytännön tasolla. Vaikka ortodoksisen kirkko-oikeuden teorian hahmottelussa voidaan käyttää apuna evankelis-luterilaisen kirkon piirissä syntyneitä teorioita, ei teoria voi kuitenkaan olla aivan samanlainen johtuen juurikin ortodoksisen kirkko-oikeuden ulottumisesta kahden hyvin erilaisen oikeuskulttuurin alueelle. Teologian apuna käyttäminen on olennainen osa kirkko-oikeuden oikeusteorian rakennustyötä³⁸⁴. Teologia on näin ollen otettava avuksi varsinkin ekumeenisen patriarkaatin oikeuskulttuurin alueella.

6.3.2 Teoreettiset ratkaisut evankelis-luterilaisessa kirkko-oikeudessa

6.3.2.1 Teologinen oikeuspositivismi

Seppänen on todennut, että kirkko-oikeudellinen tutkimus olisi ilman teologista näkökulmaa pelkkää kirkkoa koskevaa hallinto-oikeutta. Hänen mukaansa asioiden tarkastelu juuri siinä kontekstissa, mihin ne ovat kytköksissä, on hyvin tärkeää myös oikeusteoreettisesti.³⁸⁵ Hannu Juntunen on luonut teologiseksi oikeuspositivismiksi nimeämänsä oikeuden teologisen teorian. Teorian mukaan oikeudellinen todellisuus jumalalliseen luomiseen perustuvana on paradoksaalisesti samalla sekä inhimillistä että jumalallista. Tällainen dialektinen suhde tarkoittaa sitä, että säädännäinen oikeusjärjestyksemme sisältää myös käsitykset oikeuden perusteista. Keskeinen väite näkemyksessä siis on, ettei ylipositiivista oikeutta ole olemassa irrallaan positiivisesta. Ylipositiivinen oikeus sisältyy positiiviseen oikeuteen oikeudellisen

³⁸² Tuori 2000, s. 180.

³⁸³ Tuori 2000, s. 303.

³⁸⁴ Seppänen 2007, s. 37.

³⁸⁵ Seppänen 2007, s. 37.

todellisuuden kokonaisuudessa, kyseessä on niiden ontinen samuus. Ylipositiivisesta oikeudesta muodostuu näin positiivisen oikeusjärjestyksen legitimiin kriteerit.³⁸⁶

Samankaltainen ajatus on myös Robert Hermansonilla ollut jo 1900-luvun alussa hänen todetessaan, että jonkun korkeamman, pyhyyden uskomus kuuluu velvollisuuden ja oikeuden käsitteeseen. Jos velvollisuuden ja oikeuden käsitteistä erotetaan pyhyyden käsite, esiintyisivät ne tajunnallemme kokonaan toisenlaisina. Uskomus pyhyydestä yhdistyy niihin näin ollen eroamattomasti. Pyhyyttä tai korkeampaa ei ole ajateltavissa ilman yli-inhimillistä, jumalallista tahtoa ja valtaa. Jos käsitteet korkeampi ja pyhyys, eivät merkitse jumalallista tahtoa, ne eivät myöskään merkitse mitään. Käsitteet oikeus ja velvollisuus ovat kehittyneet sellaisiksi, kuin ne ovat pyhyyttä ja jumalallista tahtoa koskevien uskomuksien vaikutuksen alaisina. Hermansonin mukaan tästä kehityksestä todistavat kansojen oikeuselämä ja oikeusolot. Sellaisellakin taholla, missä ei ole kiinnitetty huomiota uskomuksiin pyhyydestä ja jostakin korkeammasta, on niiden olemassaolo kuitenkin tunnustettu.³⁸⁷

Seppänen on kyseenalaistanut Juntusen laatiman teologisen oikeuspositivismin teorian. Hänen mukaansa on kyseenalaista, voidaanko kirkko-oikeutta ylipäättään lähestyä puhtaasti oikeuspositivismin lähtökohdista ja sen ehdoilla. Oikeuspositivismi ei riitä kuvaamaan kirkko-oikeutta, eikä myöskään oikeuspositivismi tarvitse erillistä kirkko-oikeutta. Teologia sekä ylipositiivinen oikeus sulautuvat oikeuspositivistiseen teoriaan, jolloin teologia ei muodostakaan tarvittavaa kriittistä keskustelukumppania kirkko-oikeudelle eikä näin ollen voi myöskään olla sen korrektiivi. Seppäsen mukaan oikeuspositivismi syleilee kirkko-oikeuden teologisessa oikeuspositivismissa kuoliaaksi herättäen enemmän kirkko-oikeutta koskevia kysymyksiä kuin vastauksia. Juntusen kehittämä teologisen oikeuspositivismin teoria sen sijaan sulautuisi Seppäsen mukaan ongelmitta Tuorin kriittisen oikeuspositivismin teoriaan.³⁸⁸

6.3.2.2 Kriittinen oikeuspositivismi

Seppälän mukaan Tuorin kriittisen oikeuspositivismin teoria on käyttökelpoinen ja mielenkiintoinen myös kirkko-oikeudessa, mutta vain tiettyyn rajaan saakka. Teoria mahdollistaa kirkko-oikeuden erityispiirteen esiintuomisen, mutta kirkko-oikeuden erityisluonnetta ei Tuorin teoriassa ole luonnollisesti otettu huomioon, sillä teoria kuvaa

³⁸⁶ Juntunen 2013, s. 1. Juntunen 2006, s. 65–66.

³⁸⁷ Hermanson 1921, s. 238.

³⁸⁸ Seppänen 2007, s. 167–171.

oikeusjärjestystä kokonaisuutena.³⁸⁹ Seppäsen mukaan kirkko-oikeus voi estää luterilaisuudelle tunnustukselle vierasta ja myös tunnustuksen vastaista sääntelyä konstruoimalla syvätasoltaan oikeuden pintatasolle uutta tunnustuksellista lainsäädäntöä. Oikeuden syvätasolle teoria merkitsee kuitenkin vain uusien ideoiden sedimentoitumista, mutta ei perustan perusteellista ja alituista puhdistumista niin kuin jatkuvan uskonpuhdistuksen vaatimus edellyttäisi. Uskonpuhdistuksen vaatimus edellyttää palaamista alkuperäiseen myös kirkko-oikeuden kohdalla. Evankelis-luterilaisessa kirkko-oikeudessa Tuorin teoria toimisi vain siinä tapauksessa, että kirkon tunnustuksesta tulisi teologisesti yhdentekevä ja yleisen mielipiteen mukaan vaihdettavissa oleva tekijä. Seppänen hylkääkin Tuorin teoreettisen mallin ristiriitaan johtavana ja kestäättömänä.³⁹⁰

6.3.2.3 Kirkko-oikeuden khalkedonilainen ratkaisu

Seppänen on tutkimuksessaan hahmotellut khalkedonilaisen ratkaisun mallin kirkko-oikeuden varsinaisen olemuksen esille saamiseksi. Seppäsen malli pohjautuu Leinon kirkko-oikeudellisiin tutkimuksiin ja hänen niissä formuloimaansa kirkon tunnistamissääntöön, jossa ylipositiivinen näkökulma nostetaan yhdeksi kirkko-oikeudellisen ajattelun kulmakiveksi kirkkolainsäädännön positiivisuudesta kuitenkin tinkimättä. Siinä tunnustetaan sekä kirkon lainsäädännön ylipositiivisuus että sen positiivisuus.³⁹¹ Khalkedonilainen ratkaisu pohjautuu kristillisen kirkon 400-luvulla tekemään teologiseen ja filosofiseen ratkaisuun. Kyseessä on inhimillisen ja samaan aikaan myös jumalallisen selittämätön kohtaaminen, jossa kaksi on yksi muuttamatta, jakamatta, erottamatta ja sekoittamatta. Ratkaisun perusajatusta seuraten kirkollisista perusteista, Raamatusta ja tunnustuksesta, rakentuva ylipositiivinen oikeus voi liittyä yhteen positiivisen inhimillisen oikeuden kanssa. Seppäsen mukaan malli tekee oikeutta kirkon positiiviselle oikeudelle ja samalla se mahdollistaa kirkon hengellinen luonteen ja sen olemuksen yhteiskunnallisena yhteisönä huomioon ottamisen. Khalkedonilainen ratkaisu kirkko-oikeudessa haastaa kriittisen oikeuspositivismin teorian dialogiin kirkko-oikeuden ja muun oikeuden ymmärtämisessä sekä sisältää korjauksen teologisen oikeuspositivismin teoriaan.³⁹²

³⁸⁹ Seppänen 2007, s. 150.

³⁹⁰ Seppänen 2007, s. 284–285.

³⁹¹ Leino 2005, s. 17–19. Seppänen 2007, s. 162.

³⁹² Seppänen 2007, s. 285–286.

6.3.3 Evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden teoreettisten ratkaisujen soveltuvuus ortodoksiseen kirkko-oikeuteen ja ortodoksisen kirkko-oikeuden teorian hahmottelua

Traditionaalinen oikeuspositivismi sen tunnustaessa vain tietyssä järjestyksessä asetetun positiivisen oikeuden oikeuslähteeksi, ei selvästikään pysty teoreettisesti kuvaamaan ortodoksista kirkko-oikeutta kokonaisuudessaan. Kriittisen oikeuspositivismin mukaan oikeus on positiivista oikeutta, joka tosin ammentaa menneisyyttä oikeuden syvemmillä tasoilta tulevaisuuteen. Kriittisen oikeuspositivismin mukaan oikeuden pintatasolta oikeudellinen aineisto sedimentoituu oikeuden syvemmillä tasoille, oikeuskulttuuriin ja oikeuden syvätasolle. Ortodoksisen kirkko-oikeuden pintatason eli paikallisen positiivisen sääntelyn oikeudelliset elementit eivät sedimentoidu Suomen oikeusjärjestyksestä ekumeenisen patriarkaatin oikeuskulttuurin kanonisen tradition alueelle ja sen kanoniseen oikeuteen. Järjestelmät ovat toisistaan erillisiä ja vain systeemyhteyksien, kirkkolain 1 luvun 1 §:n, kuudennen ekumeenisen kirkolliskokouksen kanonin 39 ja Tomos-asiakirjan kohdan 7 yhdistämiä. Näin ollen kriittiseen oikeuspositivismiin pohjautuva ortodoksinen kirkko-oikeudellinen teoria väistämättä epäonnistuisi tehtävässään.

Seppäsen hahmotteleman khalkedonilaisen ratkaisun teoreettinen malli sen sijaan vaikuttaa ortodoksisen kirkko-oikeuden kannalta lupaavammalta. Khalkedonin kirkolliskokouksessa vuonna 451 muotoillun tunnustuslausuman sisältö on seuraavanlainen:

*”Pyhiä isiä seuraten me opetamme kaikki yksimielisesti,
on tunnustettava, että meidän Herramme Jeesus Kristus
on yksi ja sama Poika,
hän on samana täydellinen jumaluudessa ja samana täydellinen ihmisyydessä,
tosi Jumala ja samana tosi ihminen, omistaen
järjellisen sielun ja ruumiin jumaluudeltaan yhtä olemusta Isän kanssa
ja samana meidän kanssamme yhtä olemusta ihmisyydeltään,
kaikessa meidän kaltaistemme, paitsi ilman syntiä
jumaluutensa puolesta hän on ennen aikoja Isästä syntynyt,
mutta tämä sama on viimeisinä päivinä meidän tähtemme
ja meidän pelastuksemme tähden
(syntynyt) ihmisyytensä puolesta Mariasta, neitsyestä, Jumalan äidistä, yksi ja sama Kristus,
Poika, Herra, ainosyntyinen,
joka tunnetaan kahdessa luonnossa
sekoittamatta, muuttamatta, erottamatta ja jakamatta, jolloin yhdistymisen tähden erilaisuus ei*

*ole millään tavoin kumoutunut,
vaan kummankin luonnon omalaatuisuus on säilynyt
ja yhdistynyt yhdeksi persoonaksi (proposon) ja yhdeksi hypostaasiksi,
joka ei ole jakaantunut tai erotettu kahdeksi persoonaksi, vaan, joka on yksi ja sama
ainosyntyinen Poika, Jumala-Logos, Herra
Jeesus Kristus, kuten kauan sitten profeetat ovat hänestä opettaneet
ja Jeesus Kristus itse on meitä opettanut ja isien tunnustus meille välittänyt”.*³⁹³

Khalkedonilainen ratkaisu kuvaa ainakin osittain ortodoksista kirkko-oikeutta. Ortodoksinen kirkko-oikeus muodostuu sekä positiivisesta lainsäädännöstä että kanonisesta perinteestä ja vastaavasti sekä Suomen pohjoismaisesta oikeuskulttuurista että ekumeenisen patriarkaatin oikeuskulttuurista. Khalkedonin kirkolliskokouksessa Kristuksen todettiin olevan yksi hypostaasi, jolla on kaksi luontoa. Samoin Suomen ortodoksisessa kirkko-oikeudessa yhdistyy kaksi ”luontoa”, sekä kaksi oikeuskulttuuria että positiivinen ja kanoninen oikeus. Khalkedonilainen ratkaisu ei kuitenkaan täydellisesti kuvaa Suomen ortodoksista kirkko-oikeutta, sillä ekumeenisen patriarkaatin oikeuskulttuurin kanoninen oikeus sisältää eritasoisia oikeuslähteitä.

Ortodoksinen kirkko-oikeuden lähteitä voitaisiin kuvata paremmin Kolminaisuuden mallin avulla. Ortodoksisessa Pyhän Kolminaisuuden opissa yksi olemus ja kolme persoonaa eli hypostaasia ovat sopusointuisessa yhteydessä. Hypostaasi säilyttää persoonallisen täydellisyytensä, vaikka kuuluukin täydellisesti yhteen olemukseen.³⁹⁴ Kolminaisuuden mallin mukaisesti ortodoksinen kirkko-oikeuden voidaan katsoa muodostuvan kolmentasoisista oikeuslähteistä. Ensimmäinen aste on Jumalan tahto, jota kirkon pyhä traditio ja pyhät kirjoitukset ilmentävät. Seuraava lähdetaso on kirkon kanoninen sääntely, joka on omassa järjestyksessään ekumeenisissa kirkolliskokouksissa säädettyä oikeutta. Kolmas lähdetaso puolestaan on paikallinen ja positiivinen oikeudellinen sääntely, jonka avulla kirkko mukautuu ympäröivään yhteiskuntaan ja joka mahdollistaa kirkon toiminnan paikallisissa ja muuttuvissa olosuhteissa. Jokaisella näistä lähdetasoista on oma tehtävänsä ja tarkoituksensa. Yhdessä ne toteuttavat kirkon tarkoitusta ja mahdollistavat sen toiminnan tässä ajassa. Yhtäkään niistä ei voida oikeuslähteenä jättää pois, sillä ne muodostavat ykseydessään Suomen ortodoksinen kirkko-oikeuden.

³⁹³ Ks. muun muassa Pihkala 1997, s. 279–280.

³⁹⁴ Ks. muun muassa Ksenofontoslainen 2018, s. 14.

6.3.4 Teologisoikeudellisia huomioita kirkon oikeudellisen tradition olemuksesta ja tehtävästä

Roomalaiskatolisesta kirkosta poiketen ei ortodoksinen kirkko ja sen teologia koskaan kehitellyt positiivista ja systemaattista oppia luonnollisesta laista. Ortodoksisuus on kuitenkin myöntänyt kokonaisuutena ottaen luonnollisen moraalilain olemassaolon roomalaiskirjeen 2:14 mukaisesti ”*Sillä kun pakanat, joilla ei lakia ole, luonnostansa tekevät, mitä laki vaatii, niin he, vaikka heillä ei lakia ole, ovat itse itsellensä laki*”. Luonnollisten instituutioiden sekä itsessään luonnollisen lain absolutisoimista ja niiden käsittämistä itsenäiseksi ortodoksisuus siis välttää. Ortodoksisessa teologiassa ne yritetään sisällyttää laajempaan kehykseen, opetukseen ihmisestä ja hänen pelastuksestaan.³⁹⁵

Kanonisen oikeuden tehtävä ja kohde on toinen kuin positiivisen oikeuden. Kanonisen oikeuden päämäärä on ihmisessä ja hänen pelastuksessaan. Ortodoksisen kirkon oikeudellisen tradition huipentuma ei ole esimerkiksi täydellisen systemaattisen ja ristiriidattoman oikeusjärjestyksen kehittäminen säännöksineen, vaan sen huipentuma on ihmisyksilön puhdistumisessa siksi Jumalan kuvaksi ja Jumalan kaltaisuuteen³⁹⁶, joksi hänet on luotu. Kanonisen oikeuden säännökset ohjaavat kohti tätä tavoitetta, hyvää kristillistä elämää, rakkauteen kasvamista ja sielun pelastusta.

Kuten tutkimuksessa jo aiemmin todettiin, perustuu kirkko Kristuksen antamiin käskyihin. Käskyt ovat myös kanonisen oikeuden alkuperäisiä lähteitä ja perustuslakeja, joista muodostuu jumalallinen oikeus *jus divinum*.³⁹⁷ Matteuksen evankeliumissa Kristus sanoo: ”*Älkää luulko, että minä olen tullut lakia tai profettoja kumoamaan. En minä ole tullut kumoamaan, vaan toteuttamaan*”.³⁹⁸ Lain toteuttaminen voidaan ymmärtää tarkoittavan lain ilmaiseman ihanteen toteuttamista ihmisen sisäisenä todellisuutena, hyveenä. Esimerkiksi rakkauden kaksoiskäsky kehottaa ihmisiä kasvamaan rakkauteen. Sen mukaan kysymykseen: ”*Opettaja, mikä on lain suurin käsky?*” *Jeesus vastasi: ”Rakasta Herraa, Jumalaasi, koko sydäimestäsi, koko sielustasi*

³⁹⁵ Yannoulatos 1984, s. 454. Ks myös Yannoulatos 1986, s. 9–10.

³⁹⁶ Jumalan kaltaisuudella tarkoitetaan luomisessa ihmiselle annettua päämäärää, jonka toteuttaminen edellyttää ihmiselle Jumalan kuvana kuuluvien ominaisuuksien Jumalan tahdon mukaista ja myönteistä käyttöä. Aluksi kaltaisuus on vain mahdollisuus. Kaltaisuuteen kehittyminen ja kasvu ovat aina riippuvaisia ihmisen kilvoittelusta. Ortodoksisessa teologiassa Jumalan kaltaisuuteen kasvaminen on vanhastaan ollut tunnettu nimellä ”jumaloituminen” (*teosis*). Ks. muun muassa Johannes 1979a, s. 14.

³⁹⁷ Myös vanha testamentti on kanonisen oikeuden lähde, mutta vain siltä osin kuin sen lakimääräykset on toistettu muissa kristillisissä lakilähteissä. Mooseksen lakia sovelletaan kanonisessa oikeudessa sen avioliittoa koskevien määräysten osalta. Lisäksi voimassa on kielto periä velan korkoa, mutta sääntöä sovelletaan vain papistoon. Ks. muun muassa Rodopoulos 2007, s. 35–36.

³⁹⁸ Matt. 5:17

ja mielestäsi. Tämä on käskyistä suurin ja tärkein. Toinen yhtä tärkeä on tämä: Rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi. Näiden kahden käskyn varassa ovat laki ja profeetat".³⁹⁹ Tämä on se tie ja päämäärä, jota kohti myös ortodoksisen kirkon traditio ja kanoninen perinne viitoittavat. Näin ollen kirkon pyhän tradition ylimpien oikeusohjeiden voidaankin katsoa olevan enemmänkin moraalialia tai ihmissielua jalostavaa korkeampaa etiikkaa kuin oikeutta siinä merkityksessä, joka sille positiivisessa oikeudessa annetaan.

Tutkimuksen johdannossa todettiin, että rakkaus useammin edellyttää yksilöltä hänen oikeuksistaan luopumista kuin niiden vaatimista hänelle itselleen. Tätä voitaisiin havainnollistaa esimerkiksi korinttilaiskirjeen avulla, jonka mukaan ”*Rakkaus on kärsivällinen, rakkaus on lempeä. Rakkaus ei kadehdi, ei kersku, ei pöyhkeile, ei käyttäydy sopimattomasti, ei etsi omaa etuaan, ei katkeroidu, ei muistele kärsimäänsä paha, ei iloitse vääryydestä vaan iloitsee totuuden voittaessa* - ”⁴⁰⁰ Korinttilaiskirjeen pitäminen oikeuslähteenä voi saada joissakin tilanteissa aikaan omien henkilökohtaisten oikeuksien vaatimisen moraalisen mahdottomuuden. Esimerkiksi käräjäoikeus käytännössä usein vaatii oman edun etsimistä ja lisäksi kärsityn pahan muistelemista.

Ortodoksinen traditio siis viitoittaa kohti sellaista jumalallista oikeutta, jolle tyypillistä on, ettei sitä tulkita omien oikeuksien vaatimiseksi tai puolustamiseksi, vaan oikeuksista luopumisen tähden. Yannoulatos painottaa, että ortodoksisen kirkon traditiossa kiinnitetään huomiota jokaisen oikeuteen vapaaehtoisesti uhrata oikeutensa rakkauden tähden. Tämä on kuitenkin ihmisen vapaan tahdon alainen asia, eikä ketään voida pakottaa sitä noudattamaan. Rakkaus on dynaaminen päätös, joka säteilee sitä kapeampien oikeudellisten rakennelmien ja määritelmien yli. Se mahdollistaa lain ylittävän vapauden tai niin kuin roomalaiskirjeessä todetaan ”*rakkaus on lain täyttymys*”⁴⁰¹, sen täyttymyksen.

Ortodoksisen kirkon tradition ytimen ja ylimpien oikeuslähteiden sisällön voiman ja ulottuvuuden voidaan näin ollen todeta olevan miltei vastakkaisia tai vähintäänkin poikkeavan positiivisen oikeuden sisällöstä ja tarkoituksesta sekä ylittävän perus- ja ihmisoikeussäännöksissä kuvatun oikeudenmukaisuuden idean. Ortodoksisen kirkon täydellisen ihmisyyden malli poikkeaa ns. menestyvän kansalaisen mallista. Menestyvän kansalaisen mallille on ominaista, että kansalaisen kaikki henkilökohtaiset oikeudet ja ulkoiset

³⁹⁹ Matt. 22:37–22:40.

⁴⁰⁰ 1 Kor. 13:4–13:6.

⁴⁰¹ Room. 13:10

vapaudet ovat hyvin turvattuja. Ortodoksisen tradition mukaan täydellisen ihmisyyden mallia kuvastaa paremminkin pyhimys, marttyyri tai erakko, joka on vapaa itsekkyydestä sekä muun muassa rahan, kuuluisuuden, aseman tai kunnioituksen tavoittelusta. Tällainen henkilö elää siinä ilossa ja täyteydessä, jonka sisäinen vapaus tuo. Sisäisen vapauden lähde on itsekkyydestä ja itsekeskeisyydestä luopuminen.⁴⁰²

Yannoulatos toteaa ihmisoikeusjulistusten olevan hyvin tärkeitä yhteiskunnallisesti, mutta huomauttaa, että yhteiskunnallisessa todellisuudessa ihmisoikeudet eivät aina toteudu. Ihmisoikeusjulistuksia koskeva suuri ongelma on, kuinka tehdä oikeudellisista konstruktioista elävää todellisuutta. Oikeus ja lait voivat määritellä vain sen oikeushyvän, jota suojellaan, sekä oikeushyvän loukkauksen eli rikoksen laadun rangaistuksineen. Ortodoksisen kirkon terminologian mukaan kyseessä olisi vastaavasti synnin luonne. Oikeus ja juridiikka eivät kuitenkaan anna vastausta siihen kuinka rikokset tai synti ovat vältettävissä. Ortodoksisen teologian mukaan synnin ja rikosten aiheuttaja on ihmisen itsekkyyys. Toisten ihmisten oikeudet, myös perus- ja ihmisoikeudet turvataan henkilökohtaisen omantunnon ja korkean moraalin avulla. Jokainen voi tulla toisten ihmisten oikeuksia turvaavaksi linnoitukseksi kehittämällä henkilökohtaisen vastuun tunnetta itsessään. Tämän tunteen herättämisessä on uskonnollisella omallatunnolla ja ortodoksisella traditiolla tärkeä tehtävä ja rooli.⁴⁰³

⁴⁰² Yannoulatos 1984, s. 463–465. Yannoulatos korostaa, että vaikka tradition mukainen ihanne onkin erakkomainen pyhimys, ei se silti tarkoita sitä, että ihmisen tulisi elää askeettisesti omaa terveyttään uhmaten. Pikemminkin ihanteena on yksilön toimiminen oman yhteisönsä aktiivisena jäsenenä pyrkiessään samaan aikaan vapautumaan itsekkyydestään.

⁴⁰³ Yannoulatos 1984, s. 463–465.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus muodostuu positiivisesta oikeudesta, kanonisesta oikeudesta ja ylipositiivisesta arvopohjasta. Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus ja sen oikeuslähteet sijoittuvat kahden hyvin erilaisen oikeuskulttuurin alueelle. Yhteyden toiseen ja täysin erilaiseen oikeuskulttuuriin voidaan nähdä rikastuttavan Suomen oikeudellista kenttää. Suomen pohjoismaisen oikeuskulttuurin alueelle Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus sijoittuu positiivisen oikeuden ja kirkon kirkko-oikeudellisten periaatteiden osalta. Ekumeenisen patriarkaatin oikeuskulttuurin, joka on oma *sui generis* oikeusjärjestelmänsä, alueelle sen sijaan sijoittuvat ortodoksinen kirkko-oikeuden ylipositiivinen arvopohja, pyhä traditio ja pyhät kirjoitukset sekä kanoninen oikeus.

Ortodoksinen kirkko-oikeus on Suomessa yhtä aikaa sekä muuttumatonta että muuttuvaa. Muuttumatonta se on kirkon sisäiseen autonomiaan kuuluvalla alueella, jossa ratkaisut perustuvat pyhään traditioon ja kanoniseen oikeuteen. Kirkkolailta ja kirkkojärjestyksellä sekä niiden uudistuksilla puolestaan voidaan sopeuttaa kirkon toimintaa ulkoisiin ja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Tutkimuksessa puhutaan systeemyhteyksistä. Suomen ortodoksinen kirkko-oikeuden positiivista ja pyhään traditioon pohjautuvaa kanonista sääntelyä yhdistävät toisiinsa kirkkolain 1 luvun 1 §, kuudennen ekumeenisen kirkolliskokouksen kanoni 39 sekä Tomos-asiakirjan kohta 7.

Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus muodostaa oman oikeudenalansa. Kirkko-oikeus, jonka alaisuudessa sekä Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus että Suomen evankelis-luterilainen kirkko-oikeus ovat, sijoittuu Suomen oikeusjärjestyksessä julkisoikeuteen ja siinä tarkemmin erityishallinto-oikeuden ja itsehallinto-oikeuden alaisuuteen.

Ortodoksinen kirkon kanoninen oikeus on edelleen voimassa olevaa kirkon jäseniä velvoittavaa oikeutta. Kanoninen oikeus on suurelta osaltaan n. 1700–1000 vuotta vanhaa ja sillä on pysyvänä ja muuttumattomana pidetty luonne. Kanonisen oikeuden muuttaminen ei ole aivan mahdoton ajatus, mutta se on vaikeaa, sillä ainakaan ekumeenisia kirkolliskokouksia ei ole järjestetty kirkkojen toisistaan eroamisen jälkeen, eikä niiden järjestäminen näytä todennäköiseltä jatkossakaan.

Yksilön asema joko pappina tai maallikkona tuo eron kanonisen lainsäädännön soveltamiseen käytännön tasolla. Kanonisen oikeuden säännökset vaikuttavat tai niiden tulisi kirkon opin mukaan vaikuttaa pakottavina säännöksinä ortodoksinen papiston elämään ja heidän tekemiinsä

valintoihin. Luukkaan evankeliumin mukaan ” - - Jolle on paljon annettu, siltä paljon vaaditaan, - -”⁴⁰⁴ Maallikoiden elämässä kanonisella oikeudella puolestaan on lähinnä ohjaava vaikutus hengelliseen elämään liittyvissä kysymyksissä. Kanonisen oikeuden tulkinta kuuluu piispainkokouksille tai yksittäisille piispoille, jotka voivat poiketa kanoneiden kirjaimellisesta soveltamisesta ekonomiaperiaatetta soveltamalla. Piispainkokousten ja yksittäisten piispojen on tulkittava kanonisia säännöksiä, ei oman mielipiteensä mukaisesti, vaan kirkon hengen mukaisesti. Tapausten erilaisuudesta ja yksityisestä luonteesta johtuen kanonisessa oikeudessa ei ole ennakkoratkaisuja, vaan jokainen kanonisen lainsäädännön soveltamistilanne ratkaisuineen on erilainen.

Kanonisen oikeuden ja sen säännösten tulkintaan ei ole edellytyksiä esimerkiksi henkilöllä, jolla on pelkästään oikeustieteellinen koulutus. Kanoninen oikeus on teologian haara, joten tulkinnassa tarvitaan myös ortodoksisen teologian tuntemusta. Kanonien tulkinta kuuluu yksiselitteisesti piispainkokouksille tai hiippakuntapiispalle omalla alueellaan. Arkkipiispa Leo mainitsi kriittiseltä kanonisen oikeuden tutkijalta vaadittavan syvällistä kanonisen oikeuden tuntemusta, joka käytännössä tarkoittaa pitkäaikaista ortodoksista elämäntapaa, julkaistuja kirjallisia tutkimuksia sekä kansainvälisesti saatua tunnustusta.

Suomen ortodoksista kirkkoa kutsutaan ajoittain sekä valtiokirkoksi että kansankirkoksi. Valtio­kirkko-nimitys ei enää nykyisin täydellisesti sovi käytettäväksi ortodoksisesta kirkosta kirkon itsehallinnollisen aseman vahvistuttua. Kansankirkko-nimityksen käyttäminen puolestaan on kyseenalaista, sillä ortodoksisen kirkon jäseniä on vain 1,1 % Suomen väestöstä. Kansallinen kirkko-termi samassa merkityksessä kuin sitä esimerkiksi evankelis-luterilaisesta kirkosta voidaan käyttää, ei puolestaan sovellu käytettäväksi ortodoksisesta kirkosta sen katolisuuden vuoksi. Ortodoksisen kirkko-oikeuden oikeusperiaatteiden yhteydessä käsitellyn katolisuuden periaatteen sisällön ja ortodoksisessa kirkossa vaikuttavan fyletismen kiellon voidaan katsoa kieltävän Suomen ortodoksisen kirkon ymmärtämisen puhtaasti kansallisena kirkkona. Kansallinen kirkko-termiä käytettäessä tulisi taustalla olla ymmärrys ortodoksisen kirkon katolisesta eli maailmanlaajuisesta luonteesta.

Suomen lainsäädännössä on Suomen ortodoksiselle kirkolle annettu julkisoikeudellinen asema. Suomen ortodoksinen kirkko ei kuitenkaan ortodoksisen kirkon katolisuuden eli yhtenäisyyden vuoksi voi koskaan olla pelkästään kansallinen kirkko, vaikka sillä onkin autonominen asema.

⁴⁰⁴ Luuk. 12:48.

Ortodoksinen paikalliskirkko on luonteensa vuoksi aina osa maailmanlaajuisista kirkkoja ja kanonisessa yhteydessä muihin kirkkoihin. Ortodoksinen kirkko ei voi olla alisteinen pelkästään kansalliselle positiiviselle lainsäädännölle, vaan kirkon kanoniset säännöt, kirkon traditio ja tavat määrittävät Suomen ortodoksisen kirkon suhtautumisen yhteiskunnallisiin kysymyksiin kuten esimerkiksi samaa sukupuolta olevien pariin avioliittoon tai naispappeuteen. Tilanne pysyisi samana vaikka Suomen ortodoksiselle kirkolla olisikin autokefaalinen asema. Pieni paikalliskirkko ei siltikään voisi yksinään lähteä uudistusten tielle. Jos uudistuksia tapahtuu, täytyy niiden tapahtua koko maailmanlaajuisessa ortodoksisessa kirkossa.

Kanonista oikeutta sovelletaan kirkon sisäisen autonomian alueella. Tilanteissa, joissa Suomen lainsäädännön tai perusoikeuksien katsotaan olevan ristiriidassa ortodoksisen kanonisen oikeuden kanssa, tulee kiinnittää huomiota korkeimman oikeuden päätökseen KHO 1761/2/09, jossa korkein oikeus on todennut oikeuden tulkita kirkon oppia kuuluvan kirkon sisäisen autonomian piiriin. Kanonisen oikeuden ja muun Suomessa voimassa olevan lainsäädännön välillä ei näin ollen ole ristiriitaa. Jos ristiriidan katsotaan olevan olemassa, on kyseessä tällöin puutteellinen tietämys kirkon kanonisesta perinteestä ja kanonisen oikeuden soveltamisalasta.

Tutkimuksessa pohdittiin valitusmahdollisuutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen pappeuden menetystä koskevassa asiassa. Suhteessa uskonnollisiin yhteisöihin valtion velvollisuutena on kunnioittaa yhteisöjen autonomiaa ja pysyä niiden sisäisten asioiden ulkopuolella. EIT:n oikeuskäytännön mukaan EIS:n 9 artiklassa turvatulla uskonnonvapaudella on myös kollektiivinen ulottuvuus. Kollektiivinen ulottuvuus suojaa uskonnollista yhteisöä viranomaisten puuttumiselta sen sisäisiin asioihin ja tällä on merkitystä myös työelämän osalta. Kollektiivinen ulottuvuus antaa yhteisölle oikeuden määrätä yhteisön hallintoon ja hengelliseen elämään liittyvistä asioista. Yhteisön jäseneksi haluavan on periaatteessa mukauduttava näihin määräyksiin. Oikeuskäytännön mukaan suhteessa kirkkoon on kirkon hengellisen viranhaltijan tai papin uskonnonvapaus turvattu sitä kautta, että henkilöllä on aina mahdollisuus erota kirkosta.

EIT on tutkinut myös työsuhdetta kirkkoon tai muuhun uskonnolliseen yhteisöön koskeneita tapauksia oikeuskäytännössään. Työtehtävien toimittamisessa ja myös työntekijän henkilökohtaisessa siviilielämässä voidaan edellyttää kirkon eettisiin näkemyksiin ja oppiin pitäytymistä silloin, kun työntekijä toimii kirkon palveluksessa. EIT:n mukaan takeena vakaumuksen ja uskon vapaudesta on, kuten jo edellä mainittiin, mahdollisuus erota tehtävästä

ja sen asettamista velvoitteista. EIT on todennut tehtävään hakeutuminen ja lojaliteetin kirkon oppeja kohtaan olevan vapaaehtoisia henkilökohtaisia ratkaisuja. EIT:n tulkintakäytännön perusteella voidaan siis todeta, ettei pappeuden menettämistä koskeva valitus tulisi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa menestymään.

Oikeudenkäytön on näytettävä myös ortodoksisen kirkon sisäisten asioiden osalta ulospäin objektiiviselta, jotta kansalaiset ja kirkon jäsenet voivat luottaa oikeudenmukaisuuden toteutumiseen myös kirkollisessa päätöksenteossa. Hyvä hallinto ja sen mukainen päätösten perusteluvollisuus koskevat myös kanonisen oikeuden soveltamisalueella tapahtuvaa hallintoa ja päätöksentekoa. Parhaimmillaan ortodoksinen kirkko-oikeus on kuin sävelten sinfoniaa, joka muodostuu sekä positiivisesta lainsäädännöstä, kanonisesta perinteestä että ylipositiivisesta arvopohjasta. Jotta oikeutta voisi ymmärtää ja sinfoniasta nauttia, on tunnettava sekä positiivista lainsäädäntöä soveltamisrajoineen kuin myös kanonista perinnettä teologisine korostuksineen.

Positiivisen ja kanonisen kirkko-oikeuden yhteensovittaminen on parhaimmillaan myös tasapainoista hallintotoimintaa, joka on avointa ja läpinäkyvää sekä näyttää myös ulospäin oikeudenmukaiselta ja perustellulta. Tämä tosin edellyttää, että yleisö on tietoinen kanonisesta perinteestä, sen säännöksistä, säännösten perusteista sekä niistä ihanteista, joita säännökset suojaavat. Esimerkiksi pappuus on ortodoksisessa kirkossa palvelustehtävä, johon kirkko kutsuu. Pappuus ei näin ollen ole ammatti muiden joukossa. Kanonisen perinteen ja oikeuden mukaisesti määrättävät toimituskielto ja pappeuden menettäminen turvaavat kirkon tradition korkeampia ihanteita.

Oikeustieteen näkökulmasta kirkko-oikeudelliset periaatteet auttavat hahmottamaan ortodoksisen kirkon kanonista oikeutta ja sen suhdetta positiiviseen lainsäädäntöön tuoden eheyttä ortodoksisen kirkko-oikeuden alalle. Suomen ortodoksisen kirkko-oikeuden kirkko-oikeudellisiksi periaatteiksi on tässä tutkimuksessa nimetty raamatullisuus, kanonisuus, kanonien etusija, katolisuus, paikallisuus, traditiokollisuus, kanonimyönteisyys ja sitoutumisperiaate. Periaatteilla voi olla suora vaikutus voimassa olevan ja sovellettavaksi tulevan oikeuden sisältöön. Ne voivat ohjata lainulkitsijaa liikennemerkkien tavoin.

Kanonisen perinteen tuntemattomuus voi vaikuttaa niin, että esimerkiksi piispainkokousten tai yksittäisen piispan päätökset tulkitaan yleisen oikeustajun vastaisiksi. Tällaisessa tilanteessa kirkko-oikeudellisista periaatteista voisi olla apua, sillä ne osoittavat tienviittojen tavoin kanonisen oikeuden soveltamisalan ja oikeusohjeen sellaisillekin henkilöille, jotka eivät

entuudestaan tunne kirkon kanonista perinnettä. Esimerkiksi papin toimituskieltoon asettaminen tai pappeuden menettäminen saattaisi olla helpommin ymmärrettävistä silloin, kun puhutaan sitoutumisperiaatteen vastaisesta käyttäytymisestä kuin perusteltaessa asiaa ainoastaan kirkon kanoneilla ja kanonisella perinteellä avaamatta asiaa sen enempää. Eri asia kuitenkin on, miten edellä mainittujen periaatteiden merkitys tai mahdollisesti niiden merkityksettömyys nähdään ortodoksisen kirkon sisältä päin katsottuna. Kirkko kun on tullut hyvin toimeen jo varsin pitkään ilman näitä periaatteita.

Kirkko-oikeudellisen tutkimuksen voisi olettaa palvelevan lähinnä pienehköjen kirkollisten piirien intressejä. Sillä voidaan kuitenkin nähdä olevan laajempaa yhteiskunnallista merkitystä. Olemassa oleva looginen ja systemaattinen sisäisesti eheän kirkko-oikeuden esitys voi omalta osaltaan vaikuttavaa ortodoksisen kirkon julkisuuskuvaan. Jokainen voi tällöin halutessaan tutustua kirkon toiminnan oikeudellisiin perusteisiin ja ymmärtää kirkon kanonista perinnettä syvemmällä tasolla. Kirkko-oikeudellisen tiedon puuttuessa ihmiset tulkitsevat todennäköisemmin kirkon ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa loukkaavaksi muinaisjäänteeksi, jota se ei kuitenkaan ole, vaikka soveltaakin sisäisen autonomiansa alueella ekumeenisen patriarkaatin oikeuskulttuurin *sui generis* oikeusjärjestelmän kanonista perinnettä.

Ortodoksisen kirkko-oikeuteen kuuluu positiivisen oikeuden soveltamisen alueella oikeusturvakeinojen turvaaminen. Hyvä hallinto turvaa oikeuksia sekä positiivisen että kanonisen oikeuden soveltamisaloilla. Kanonisen perinteen soveltamisalueella varsinaisten valitusmahdollisuuksien puuttuminen on ainakin osittain selitettävissä ortodoksisen kirkon tradition ja kanonisen oikeuden positiivisesta oikeudesta poikkeavalla luonteella ja tarkoituksella. Tradition ensisijaisena tarkoituksena ei ole turvata oikeuksia, vaan sen sijaan sen mukaiselle toiminnalle on tyypillisempää omista oikeuksista luopuminen lainsäännöksiä korkeamman periaatteen toteuttamiseksi.

Oikeustiede on kielen, termien ja käsitteiden tasolla operoivaa tiedettä. Ortodoksisen kirkon traditio toki käyttää myös kieltä ja käsitteitä, mutta sen oikeuden syvin olemus on kielen tavoittamattomissa. Ihmisen luopuminen oikeuksistaan rakkauden tähden tapahtuu sanojen tuolla puolen, hiljaisuudessa. Rakkaudessa ei ole sanoja ja näin ollen myös ortodoksisen kirkon tradition syvintä olemusta on oikeustieteellisesti mahdotonta kuvailla.

Ortodoksisen kirkon autonomian alueella sovellettavan kanonisen oikeuden sisältö ei ole hahmoteltavissa normatiivisen oikeuslähdeopin mukaan. Normatiivisen oikeuslähdeopin mukaan on kuitenkin pätevää todeta kirkkolain 1 luvun 1 §:n systeemyhteys ja viittaus

kanonisen oikeuden soveltamiseen. Oikeuslähdeopillinen määrittely kanonisen oikeuden sisällä kuuluu kanonisen oikeuden asiantuntijoiden, piispojen toimivaltaan. Oikeustieteen näkökulmasta voidaan hahmottaa tältä osin vain kanonista oikeutta koskevaa oikeuslähdeteoriaa.

Tutkimuksen ortodoksisen kirkko-oikeuden teoriaa koskevat mietteet ovat hahmotelmia mahdolliseksi ortodoksisen kirkko-oikeuden teoriaksi. Tämän lainopillisen tutkimuksen teologisia pohdintoja sisältäviä teoriaosuuksia voisi kuvailla lähinnä sokean kanan hapuiluksi pimeässä. Ortodoksisen kirkko-oikeuden teoriassa ja kirkko-oikeudessa yleensäkin tarvitaan myös teologista osaamista ja ymmärrystä oikeustieteen ohella. Pelkästään oikeustieteelliseltä pohjalta tuskin voidaan luoda teologisesti kestäväää ja täydellistä ortodoksisen kirkko-oikeuden teoriaa.

Tutkimuksessa todetaan kirkko-oikeuden teorian osalta, etteivät teologinen oikeuspositivismi ja kriittinen oikeuspositivismi onnistu teoriatasolla kuvaamaan ortodoksisen kirkon kirkko-oikeutta. Evankelis-luterilaisen kirkko-oikeuden alalla hahmoteltu khalkedonilainen ratkaisun sijaan onnistuu kuvaamaan myös ortodoksisen kirkko-oikeuden kahta ”luontoa”. Suomen ortodoksinen kirkko-oikeus muodostuu sekä kanonisesta oikeudesta että positiivisesta oikeudesta ja lisäksi siinä yhdistyvät sekä Suomen pohjoismainen oikeuskulttuuri että ekumeenisen patriarkaatin oikeuskulttuuri.

Khalkedonilaisen ratkaisun lisäksi Suomen ortodoksista kirkko-oikeutta voidaan kuvata Kolminaisuuden mallin avulla. Kolminaisuuden mallin mukaisesti ortodoksisen kirkko-oikeuden voidaan katsoa muodostuvan kolmentasoisista oikeuslähteistä. Ensimmäinen aste on Jumalan tahto, jota kirkon pyhä traditio ja pyhät kirjoitukset ilmentävät. Seuraava lähdetaso on kirkon kanoninen sääntely, joka on omassa järjestyksessään ekumeenisissa kirkolliskokouksissa säädettyä oikeutta. Kolmas lähdetaso puolestaan on paikallinen ja positiivinen oikeudellinen sääntely, jonka avulla kirkko mukautuu ympäröivään yhteiskuntaan ja joka mahdollistaa kirkon toiminnan paikallisissa ja muuttuvissa olosuhteissa. Jokaisella näistä lähdetasoista on oma tehtävänsä ja tarkoituksensa. Yhdessä ne toteuttavat kirkon tarkoitusta ja mahdollistavat sen toiminnan tässä ajassa. Yhtäkään niistä ei voida oikeuslähteenä jättää pois, sillä ne muodostavat ykseydessään Suomen ortodoksisen kirkko-oikeuden.

Liite 1. Tomos-asiakirja

Ekumeenisen patriarkaatin 6. heinäkuuta 1923 antama Suomen ortodoksisen kirkon kanoninen peruskirja.

Meletios, Jumalan armosta Konstantinopolin, Uuden Rooman Arkkipiispa ja Ekumeeninen Patriarkka. Pyhimmälle Apostoliselle ja Patriarkalliselle Ekumeeniselle Konstantinopolin Valtaistuimelle on kanonisesti uskottu huolenpito Pyhistä Ortodoksisista kirkoista, joilta nykyisten olojen johdosta on riistetty paimenellinen huolenpito.

Kun Ortodoksinen Kirkko äsken perustetussa Suomen valtakunnassa, sen osaksi tulleiden uusien valtiollisten edellytysten vuoksi ja Venäjällä sattuneiden kirkollisten epäsäännöllisyyksien johdosta erotettuna Venäjän Pyhimmän Ortodoksisen Kirkon yhteydestä, josta se tähän asti kanonisesti on ollut riippuvainen, tätä nykyä on suojaa vailla ja on, kääntyen sekä kirjeillä että erityisen lähetyskunnan kautta Ekumeenisen istuimen puoleen, pyytänyt sen henkistä johtoa ja huolenpitoa turvallisen ja kanonisen toiminnan ja asioittensa hoidon aikaansaamiseksi, niin me luonamme olevien pyhitetyimpien ja kunnia-arvoisimpien Metropoliittain kanssa rakkaudella olemme myöntyneet tähän pyyntöön ja nähneet hyväksi synodisesti asian harkittuamme ottaa asianmukaisesti huolehtiaksemme Suomen Ortodoksisesta Kirkosta ja kanonisella toimenpiteellä saattaaksemme oikealle tolalle sen asiat, asettumalla tässä asiassa Venäjän Pyhimmän Kirkon sijalle, jonka nykyoloissa on mahdoton siitä huolehtia. Siispä Pyhässä Hengessä lausuen mekin puolestamme siunaamme sen autonomian, jonka jo Siunatuin Moskovon ja koko Venäjän Patriarkka, hra Tiison, on myöntänyt Suomen Pyhälle Ortodoksiselle kirkolle, ja määräämme, että Jumalan suojelemassa Suomen Tasavallassa asuvat ortodoksiset kristityt laitoksineen tästä lähtien ovat muodostavat yhden ainoan kristillisen alueen, jolla on nimenä "Suomen Ortodoksinen Arkkipiispakunta", ja joka järkkymättä noudattaa seuraavia sääntöjä:

1. Arkkipiispakunta, joka on perustettu dogmien ja pyhitettyjen apostolisten ja synodisten kanonien ja muiden yhden, pyhän ortodoksisen, yleisen ja apostolisen Kirkon kirkollisten sääntöjen varaan ja joka säilyttää kanonisen yhdyssiteen pyhimmän, apostolisen ja patriarkallisen ekumeenisen istuimen kanssa, muodostaa yhden kirkollisen alueen, joka kuitenkin valvonnan tarpeiden mukaan ja arkkipiispakunnan kirkolliskokouksen päätöksestä voidaan jakaa kahteen tai useampaan hiippakuntaan.
2. Piispa, jolla tällä haavaa on istuimensa Viipurissa, käyttää arvonimeä "Viipurin ja koko Suomen arkkipiispa". Siinä tapauksessa, että hänen istuimensa siirretään toiseen kaupunkiin, tulee arkkipiispan käyttää arvonimessään tämän kaupungin nimeä lisäyksellä "ja koko Suomen".
3. Milloin on tarpeen piispan vihkiminen tai piispan synodin kokoon kutsuminen luonteeltaan dogmaattisia ja kanonisia kysymyksiä varten, on arkkipiispalla, ja milloin häntä ei ole, häntä lähinnä olevalla piispalla oikeus, Ekumeenisen patriarkan tietien nimittäin, kutsua Virosta taikka muista Ekumeenisen istuimen oikeusalueeseen kuuluvista metropoliittakunnista piispoja täysilukuisen synodin aikaansaamiseksi. Sellainen synodi on Ekumeeniselle patriarkalle ja hänen luonaan olevain metropoliittain synodille vastuussa päätöksistään.

4. Arkkipiispan ja piispojen vaali, vihkiminen ja asettaminen toimitetaan pyhien kanonien ja arkkipiispakunnan asetusten mukaan, niiden vahvistaminen kuuluu, milloin on kysymys piispasta, arkkipiispalle, milloin taas kysymys arkkipiispasta, - Ekumeeniselle patriarkalle.
5. Kanonisesti istuimellensa asetetut arkkipiispa ja piispat pysyvät niissä elinikänsä, elleivät vapaaehtoisesti niistä luovu tai kanonisesti joudu niistä pois. Piispat, jotka piispain synodi on tuominnut, ovat oikeutetut vetoamaan Ekumeeniseen patriarkkaan, joka tuomitsee viime sijassa hänen luonansa olevan metropoliittain synodin kanssa.
6. Jokaisella piispoista, hoitaessaan omaa hiippakuntaansa, ovat ne oikeudet ja ne velvollisuudet, jotka pyhät kanonit ja Kirkon perintätapa piispalliselle arvolle määräävät.
7. Sakramenteissa ja muissa jumalanpalveluksissa pappien ja diakonien tulee mainita omaa piispaansa, piispojen arkkipiispaa ja arkkipiispan Ekumeenista patriarkkaa, jolta hän myös saa pyhän sakramenttivoiteen, ja jonka kautta on olemassa yhteys Kristuksen totuuden sanan oikein käsittävien ortodoksien ja kaiken piispuuden kanssa. Säilyttäen nämä säännöt järkkymättömänä pohjana arkkipiispalla ja piispalla on oikeus papistonsa ja maallikkokansansa kanssa aina vapaasti yksityiskohdissa järjestää Suomen Ortodoksisen kirkon olot, maansa lakien vaatimusten mukaan, sillä nimenomaisella ehdolla, ettei mikään mainitun järjestön säännös osoitautu pyhän ortodoksisen Kirkon opin ja kanonien vastaiseksi, niin kuin nämä ovat selitetyt Ekumeenisen patriarkkakunnan noudatetussa tavassa. Me käskemme isällisesti papistoa ja maallikkokansaa, rakkaina lapsinamme Kristuksessa, kunnioittamaan paimeniaan ja opettajiaan ja "olemaan heille kuuliaisia ja seuraamaan" heitä kuten johtajiaan ja hengellisiä isiään, Paavalin käskyn mukaan, "jotta he voisivat tehdä paimenpalvelustaan ilolla eikä huokailen".

Tämä näin päätettynä ja ratkaistuna vahvistettiin synodisesti, ja näiden päätösten pysyväksi vakuudeksi annetaan tämä patriarkallinen ja synodinen asiakirja, laadittuna ja allekirjoitettuna ja otettuna meidän hallittavanamme olevan Kristuksen Suuren Kirkon päätöskirjaan, ja toimitetaan samanlainen ja muuttamaton kappale pyhitetyimmälle Viipurin ja koko Suomen arkkipiispalle, herra Serafimille.

Patriarkaattissa, 6. heinäkuuta 1923 Konstantinopolin Patriarkka Meletios lausuu päätöksensä.